ADRIAN MARINO
ÎN CĂUTAREA IDEII DE LIBERTATE ŞI CENZURĂ

- STUDII -

Universitatea Babeş-Bolyai
Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

ADRIAN MARINO
ÎN CĂUTAREA IDEII DE LIBERTATE ŞI CENZURĂ

STUDII

Argonaut
Cluj-Napoca
2011

Adrian Marino în căutarea ideii de libertate şi cenzură : studii/ coordonator : Florina Ilis ; prefaţă de Doru Radosav. – Cluj-Napoca : Argonaut, 2011. – 343 p. ; 24 cm . – (Literatura). – Antetitlu: Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca. – Antetitlu: Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca. – Bibliografie.

Index

ISBN 978-973-109-275-1

821.135.1.09 (Marino, A.) (082)

This work was supported by CNCSIS – UEFISCSU, project number ID 2444, PNII/Idei 2008.

Editura Argonaut
Cluj-Napoca
Str. Ciucaş 5/15
Tel./Fax: 040-264-425626
0746-752191; 0740-139984
www.editura-argonaut.ro

Consilier editorial atestat: Emil POP

Editură acreditată CNCSIS din 2002

Adrian Marino – între biografie şi libertate

Este pe de-a întregul legitimat demersul lui Adrian Marino de a se dedica analizei şi dezbaterii ideii de libertate şi cenzură în România. Mai întâi este vorba de *fascinația libertății* pe care poate să o aibă doar cineva care a cunoscut vreme îndelungată detenția şi lipsa libertății în cea mai frumoasă perioadă a vieții unui om, şi anume anii de tinerețe şi de maturitate. În cazul de față această fascinație a libertății devine nu doar o temă de cercetare ci şi o transfigurare a unui trecut „care nu a trecut", acela al opresiunii, detenției şi excluderii din spațiul public. Cine poate prețui mai mult libertatea decât cel care a fost încarcerat?

În egală măsură tema libertății în România, în derularea ei istorică a fost una dintre ideile majore care au centrat şi animat acțiunea şi gândirea generațiilor de intelectuali şi oameni politici. O a doua determinare a unui astfel de proiect dedicat ideii de libertate şi cenzură vine dinspre o singulară conştiință critică ce asumă imperativele dezbaterii aprofundate legate de istoria ideilor, de temele majore care articulează identitatea unei culturi şi implicit a unui spirit public de avanscenă.

O lume dezarticulată, risipită în confruntările sterile, „impresioniste" şi irelevante, cotidiană şi aflată într-o incontinentă frivolitate a gândului şi spiritului, manelizată şi vindicativă, vanitoasă şi deopotrivă impostoare, a constituit pentru Adrinan Marino o permanentă țintă a criticii sale şi prilejul unor pledoarii neobosite pentru angrenajele majore ale spiritului public din România. La finalul unei inegalabile biografii intelectuale, centrate pe ampla şi prestigioasa „Biografia ideii de literatură", de cercetări şi lucrări de istorie de critică literară, de eseist şi polemist, de inițiative editoriale al unor periodice de literatură comparată, compatibile cu cele din spațiul european, Adrian Marino se abandonează în ultima perioadă a vieții sale, într-un înalt misionarism intelectual, şi anume cel dedicat istoriei ideilor.

Sunt câteva noțiuni cheie care îi traversează viața şi opera, cu reflexe fondatoare şi funciare şi cu o semnificație uşor de evidențiat. *Biografie-ideea, libertate* se află într-o suprapunere organică, personalizate de o viață şi de o carieră intelectuală ce s-au intersectat cu „marea istorie” a României din ultimii 50 de ani. Altfel spus, Adrian Marino este personalizarea unei *biografii dedicate ideii de libertate.* Anii detenției şi anii din perioada postconcentraționară au constituit nu doar un periplu biografic ci şi o „sui – generis”, „unit-ideea” – după formularea Florinei Ilis – reificată într-o operă şi într-o admirabilă experiență de viață.

Există în cazul lui Adrian Marino o direcție interşanjabilă între biografie (viață) şi idee (operă), o comuniune singulară ce îşi găseşte întruparea doar în cazul unor personalități rarissime. Această manieră de corporalizare a unei idei, şi anume cea a libertății într-o viață ce a consumat şi experiențe-limite în zona sistemului concentraționar comunist, rămâne unică în istoria culturii româneşti din ultimele cinci decenii. Ieşirile şi intrările succesive din biografie şi idee, din libertate şi cenzură (detenție), ca fapt bio-grafic şi ideo-grafic va fi de acum înainte foarte rar dacă nu imposibil de întâlnit.

Dacă proiectul său intelectual derulat pe parcursul unei biografii, dinamizat de *fascinația* ideii de libertate a fost startul unei cercetări, itinerarul acestei cercetări a fost marcat permanent de *revelația* ideii de libertate. Mai exact, în întâlnirile săptămânale pe care le-am avut, îmi mărturisea entuziasmat descoperirile de secvențe de idei de libertate pe care le-a făcut în lecturile dedicate acestei teme. A rămas impresionat de contribuțiile istoriografice ale istoricilor din România ultimelor decenii privind istoria idei de libertate. El care venea din zona literaturii şi a teoriei literare şi-a descoperit afinități cu cercetările istoricilor specialişti în epoca premodernă şi modernă a spațiului românesc. Era bucuria unui intelectual ce îşi descoperea *patriotic* antecedente în spațiul gândirii şi ideii de libertate. A fost un patriot desăvârşit din acest punct de vedere ce împărtăşea o iubire *exigentă* față de poporul său. Un patriotism luminat i-a guvernat viața şi opera.

Ascensiunile patriotismului său este încă o temă ce ar putea angaja viitoare analize ale vieții şi operei sale. În datele cele mai definitorii şi esențiale ale ființei umane, Adrian Marino a avut o privire în sus, îndreptată în sus sau căutată în sus. Este ceea ce volumul de față „Adrian Marino în căutarea ideii de libertate şi cenzură” o probează cu acuitate şi inteligență.

Doru RADOSAV

Adrian Marino:
de la ideea de Europa la ideea de libertate

Alex GOLDIŞ

I. *Ideea* de Europa. Interferențe şi contextualizări

Tema centrală care traversează, ca un fir roşu, întreaga operă a lui Adrian Marino - de la construcțiile de teorie literară până la jurnalele de călătorie sau la scrierile ideologice - este, după cum o numeşte autorul însuşi, "*ideea* de Europa" (s. n). Nu e întâmplătoare insistența lui Adrian Marino asupra faptului că Europa este, în primul rând, *o idee*. Autorul îi conferă un conținut teoretic foarte personal. Chiar dacă nu se proferează, propriu-zis, acest fapt, Europa apare drept un focar din care iradiază toate sistemele pe care le construieşte Adrian Marino. O idee-forță, un concept de maximă eficiență, care antrenează o serie largă de alte distincții. Aşadar, înainte de a discuta, propriu-zis, principalele teorii pe care le formulează lucrările ideologice ale lui Marino, e nevoie să elucidăm termenul de *Europa*, cu aria lui de extensiune semantică.

În primul rând, se poate identifica, în cadrul operei lui Adrian Marino, o evoluție sau cel puțin o variație a termenului de Europa. Dacă în cadrul jurnalelor de călătorie era vorba mai degrabă de o Europă intelectuală, privită printr-o lentilă estetică, în lucrările de teorie comparatistică - *Etiemble ou le comparatisme militante, Comparatismul şi teoria literaturii* - , Europa dobândeşte un conținut ideologic mai evident. O Europă fățiş politizată, coborâtă din sfera abstractă a ideii e de găsit doar în volumele apărute după 1989. Cu toate acestea, caracterul militant e evident încă din primele scrieri ale lui Adrian Marino, doar că acest conținut era păstrat într-o stare de latență. De altfel, autorul se exprimă adesea împotriva estetismului sau a teoriilor care fac abstracție de perspec-

tiva ideologică. Evoluția scrierilor lui Marino poate fi citită și ca o evoluție a "Europei" din starea de potențialitate către un concept politic propriu-zis.

Prin urmare, Europa nu e doar o idee abstractă, *a priori*, o construcție pur ideologică, ci și o realitate vie și combativă. Ea reprezintă, în cuvintele autorului, "prin excelență, o ideologie și o idee politică activă, afirmată în mod deschis și fără inhibiții"[1]. Privit superficial, conceptul de *Europa* vehiculat de Adrian Marino poate părea paradoxal. El e folosit atât în contexte care denotă universalul, generalul, cât și în situații particulare sau concrete. Într-un fragment din *Carnete europene*, Marino semnalează și explică această aparentă ambiguitate. Referindu-se la condițiile de promovare a operei unui scriitor la scara "universală", autorul notează: "Evit intenționat cuvântul universal, care nu poate avea conținutul concret, imediat verificabil, avut în vedere de mine"[2]. Prin urmare, chiar în momentul în care vorbește de o Europă sub semnul universalului sau al generalului, Marino are în vedere un sistem de relații foarte precis. Cred că e potrivită invocarea, în acest context, a unei dihotomii pe care autorul o actualizează des: cea dintre valorile absolute (postulate de G. Călinescu sau de E. Lovinescu) și valorile de circulație. Universalul pe care îl vizează Marino ar fi unul de circulație, în care operele sunt integrate într-un context european mai larg, opus "universalului absolut", suficient sieși, autarhic, al esteticului. De altfel, Marino este una dintre primele personalități din România care subliniază constant și sistematic faptul că "trebuie meditat asupra faptului material, cantitativ, profesional și funcțional al succesului"[3]. "Absolutul" lui Marino nu e poetic sau abstract, ci practic și militant: "Cred că aparțin unei forme de cultură unde absolutul este totuși posibil"[4], notează autorul.

---

[1] Adrian Marino, *Pentru Europa - Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*, Iași, Polirom, 1995, p 13.
[2] Idem, *Carnete europene - Însemnare a călătoriilor mele făcută în anii 1969-1975*, ediția a II-a, București, Noul Orfeu, 2003, p. 108.
[3] *Ibidem*, p. 42.
[4] *Ibidem*, p. 56.

Interesantă e, totuşi, în argumentările lui Marino, această ascensiune gradată a Europei pe scara universalului. În *Pentru Europa*, ideologul retrasează un istoric al ideii de literatură europeană[5]. Dacă la creatorii acesteia, sintagma avea un înțeles universalist militant, în secolul al XIX-lea, sensul e restrâns, în cadru academic, la o pură accepție teoretică şi descriptivă. Cu toate acestea, odată cu Etiemble sau cu Wellek, teoreticianul crede că avem de a face cu o dublă universalizare a termenului: de la Est la Vest (în sensul în care încep să fie înglobate şi literaturile orientale), dar şi dinspre literar către universal-uman. Prin aceste două procese de extensiune e recuperată "vocația universalistă şi intrinsecă a literaturii europene". Cu toate acestea, demonstrația autorului nu se opreşte aici. De la "literatură universală", conceptul va evolua spre "literatură" propriu-zisă, apoi către "literaritate" sau chiar "literaritate universală". În această excelentă demonstrație teoretică în trepte, Marino se fereşte, totuşi, de un sens prea abstract, fără acoperire teoretică: "Nu e vorba de a revendica o competență universală utopică, ci doar de a gândi în mod constant literatura sub specia universalității".

De altfel, în cadrul scrierilor lui Marino, conceptul de Europa e diseminat într-o serie largă de reflectări. Dintr-o perspectivă imagologică, de pildă, pentru români există o "Europă financiară", "care dă tot timpul" sau care pune în umbră o "Europă spirituală, a drepturilor şi libertăților"[6]. Ideologul e preocupat de imaginea Europei în conştiința românilor, fie că ea apare ca "tărâm mirific, incredibil" sau, dimpotrivă, ca "sinonim general al străinătății". În general, Europa devine o grilă, o schemă de ordonare a spațiului românesc, în măsura în care autorul mărturiseşte că e preocupat de "modul cum spiritul şi cultura română înțeleg şi asimilează această realitate în expansiune"[7]. Voi încerca să demonstrez faptul că reîntoarcerea teoreticianului către Iluminism şi paşoptism e, de fapt, o reîntoarcere spre polivalența şi multifuncționalitatea conceptului de

---

[5] Idem, *Pentru Europa - Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale*, pp. 111-127.
[6] *Ibidem*, p. 22.
[7] *Ibidem*, p. 107.

Europa: în prima jumătate a secolului al XIX-lea, aceasta "devine mentor, arbitru, opinie publică, juriu de onoare, comisie de premiere, autoritate care decide în toate problemele culturale, sociale şi politice esenţiale ale poporului român"[8]. Volumul *Libertate şi cenzură în România*[9] e o istorie a României din unghiul europeismului, cu principalele sale ramificaţii: liberalismul şi democraţia.

De fapt, cred că subtila formulă oximoronică - "a aduce Europa *acasă*" (s.n.) - reuşeşte să dea întreaga măsură a complexităţii ideii europene la Adrian Marino: lupta pentru Europa nu echivalează cu a milita pentru a obţine ceva străin, ci, dimpotrivă, pentru a obţine familiarul, cunoscutul, ceea ce era deja al nostru. Deşi n-am ieşit, de fapt, niciodată din Europa, ne aflăm pe poziţia de a lupta, mai mult ca niciodată, pentru ideea ei. Actualizarea ideii europene presupune, de aceea, o rememorare sau, mai mult, un proces de *anamnesis* (în sensul lui Platon), de readucere în prim plan a unei realităţi existente latent în conştiinţa istorică a românilor. Când îşi propune să recupereze "tradiţia ideii de libertate la români"[10], ideologul îşi asumă, inevitabil, un rol de arhivar al memoriei naţionale.

II. Europa ca program şi proiect

1. Programul actualităţii

Cărţile de ideologie ale lui Adrian Marino, care ar ilustra "etapa pregătitoare" a politicii proeuropene, sunt, în ciuda fragmentarismului lor, adevărate hărţi de concepte. Chiar dacă nu le-a proiectat ca un sistem, ele se organizează, inevitabil, într-un program foarte coerent.

Pentru Europa sau *Cultură şi politică* sunt adevărate radiografii ale lumii postrevoluţionare, în măsura în care ele pun în discuţie toate problemele majore ale societăţii româneşti. Alcătuite prin organizarea unor fragmente publicate anterior, cărţile conţin, inevitabil, o serie de

---

[8] *Ibidem*, p. 177.
[9] Idem, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, Iaşi, Polirom, 2005.
[10] *Ibidem*, p. 7.

repetiții, însă această "stilistică barocă", ce implică permanente reveniri cu nuanțe, îi convine lui Marino[11]. Ideologul abordează, cu dezinvoltură, marile teme ale "lumii noi". În toate articolele sale politice, Marino pornește de la premisa că are de a face cu *o altă realitate social-politică*, care trebuie restructurată și ordonată. "Dimineața" ideologică a pașoptismului se apropie și din acest punct de vedere de perioada postcomunistă. În acest context, ideologul are obligația de a restabili "înțelesul cuvintelor", de a delimita vechile concepte de termenii noi. Adrian Marino a înțeles perfect faptul că orice revoluție echivalează, în primul rând, cu o revoluție semantică.

De aceea, teoreticianul pune în discuție sintagme noi în discursul românesc, precum "rezistență culturală" sau *rezistență literară*, decompunînd, cu maximă atenție și circumspecție toate mecanismele ambigue pe care aceste noțiuni le antrenează. În *Cultură și politică*, Marino propune, chiar, sub același impuls ordonator care îl caracterizează, o taxinomie a rezistenței sociale în România comunistă[12]. Concluzia generală care se poate extrage din această analiză e una prudentă și circumstanțială: "În astfel de cazuri de mare dilemă și îndoială, nu există - de fapt - decât răspunsuri și soluții strict individuale și irepetabile"[13], conchide Marino în urma analizei "cazului Noica". *Ambiguitatea* e coordonata principală a conduitei publice în spațiul totalitar. În general, comentariile ideologului excelează în explicarea mecanismelor sociale și psihologice ale comunismului: de la mitul "situației ireversibile", până la condiția schizoidă a scriitorului, toate sunt etichete foarte exacte ale comunității totalitare. Marino e și un foarte bun diagnostician, în sensul că identifică cu precizie și bolile cele mai acute ale lumii postcomuniste: "o rea conștiință a (pseudo)colaborării și o falsă conștiință a (pseudo)rezistenței"[14].

---

[11] "Nu mă stânjenește deloc a fi definit drept un spirit baroc; în orice caz, mie-mi plac revenirile insistente, ritmice, ușor obsedante, în suprapunere arhitectonică" (Idem, *Carnete europene*, ed. cit., p. 12).
[12] Idem, *Cultură și politică*, ed. cit., pp. 19-27.
[13] *Ibidem*, p. 101.
[14] *Ibidem*, p. 115.

Prin întreaga sa activitate publicistică de după 22 decembrie, Adrian Marino se recomandă drept arbitrul principal al *ideii europene*. Principala preocupare a ideologului devine reconstruirea spațiului public românesc, pe care îl consideră cu totul deformat de represiunea comunistă. Răsturnarea dictaturii a lăsat în urmă "o societate amorfă, indiferentă, indecisă, subdezvoltată civic şi moral"[15]. Prin urmare, domeniul public, în sens larg, e domeniul de predilecție al acțiunii militante. Marino subliniază necesitatea translației dinspre rolul de individ (sau de "om de masă", într-o sintagmă vehiculată de Hannah Arendt[16]) către acela de cetățean. Un rol important în construirea unei clase mijlocii, deschisă spre valorile liberale, îl joacă, în viziunea lui Marino, dezvoltarea reflecției politologice. Ideologul salută, încurajează sau ghidează toate acele studii care încearcă să evalueze problemele noii societăți - sunt comentați politologi ca Alina Mungiu, Sorin Antohi, Stelian Tănase sau Dan Pavel. De fapt, aceste volume inaugurează, în concepția lui Marino, "capitolul cel mai original al culturii de după 1989"[17]. Apolitismul, fuga de asumarea unei poziții ideologice precise este problema cea mai gravă a actorului social din România. Foarte exacte sunt şi observațiile despre rolul intelectualului în noua politică, cu observația că locul lui predilect e opoziția - "greu de conciliat spiritul analitic cu partizanatul politic"[18]. În acest context, Marino identifică cele două tabere politice care îşi dispută legitimitatea în opoziția românească postrevoluționară: radicalismul vechii generații de deținuți politici e, în acest context, concurentul relativismului şi pragmatismului noii generații[19].

2. Proiectul istoriografic

Singura soluție în fenomenul de amnezie istorică pe care l-a provocat sistemul totalitar era, după cum am văzut, enciclopedismul - ca

[15] *Ibidem*, p. 156.
[16] Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur, Bucureşti, Humanitas, 1994.
[17] Adrian Marino, *Cultură şi politică*, p. 120.
[18] *Ibidem*, p. 152.
[19] *Ibidem*, pp 153-155.

formă a unei memorii transformate în sinteză. Volumul *Libertate şi cenzură în România*[20] e, de aceea, expresia directă a unui enciclopedism transformat în act, simptom al memoriei în acțiune. Proiectul istoriografic al lui Marino poate fi apropiat de *anamnesis*-ul platonician în măsura în care acesta din urmă desemnează o cunoaştere apriorică a ideilor, care trebuie doar reactualizate. În acelaşi sens, ideologul recuperează ideea Europa şi valorile democrației din subconştientul istoric al românilor. Ele există de la începutul gândirii româneşti, doar că au fost puse în umbră de diferite fenomene politice sau culturale.

Ultimul volum al lui Adrian Marino are, de aceea, un pronunțat sens activ şi polemic, e o ripostă dată ideologiei de dreapta sau de stânga: "între aceste două blocuri compacte, cultura română de centru a rămas firavă, intimidată, izolată, fără mari tradiții actualizate"[21], constată ideologul într-unul din articolele reluate în *Pentru Europa*. Datorită sensului militant al proiectului, *Libertate şi cenzură în România* se cere citit pe fundalul celorlalte poziții politice ale lui Adrian Marino. Când coboară la originile ideii de libertate, ideologul nu face un act de enciclopedism istoric gratuit, ci întreprinde o acțiune de strictă actualitate pentru dezbaterile româneşti. Iluminismul e readus în actualitate nu doar pentru a exemplifica sensul unei tradiții, ci mai ales pentru a oferi un exemplu viu. Multiplele suprapuneri ale perioadei iluministe cu situația (post)comunistă sunt ilustrative din această perspectivă. Capitolele cu cea mai importantă pondere, în *Libertate şi cenzură în România,* sunt cele care pun în discuții dileme comune iluminismului şi totalitarismului. Fragmentele despre liberalizarea presei - de altfel şi cele mai bogate în informații, semn că cercetătorul a insistat în acest punct - reprezintă, de fapt, puneri în abis ale situației din România anilor ’80. Lucrarea ideologică a lui Adrian Marino este o istorie cu multe breşe către istoria mai recentă a comunismului.

Studiul e interesant şi din alt unghi al poeticii lui Adrian Marino. Dacă până în acest punct, tema de predilecție a ideologului era Europa,

---

[20] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, Iaşi, Polirom, 2005.
[21] Idem, *Pentru Europa*, p. 145.

Libertate şi ideologie echivalează cu o "revenire pe solul natal"[22]. Cercetătorul se poate întoarce, cultural, "acasă", în măsura în care în acest "acasă" începe să se profileze, tot mai mult, ideea Europei. Lucrarea lui Marino e esențială pentru cultura română, în măsura în care iluminismul sau paşoptismul nu mai sunt valorizate din perspectivă estetică, ci ideologică. Cercetătorul mărturiseşte, chiar, o anumită "voluptate" în a propune modele alternative de eroi pentru cultura română (valorizați, de data aceasta, din unghi ideologic). De altfel, Adrian Marino argumentează subtil faptul că acțiunile/scrierile iluminiştilor sau ale paşoptiştilor nici nu aveau o finalitate estetică. Lunga obsesie a culturii române de a le valoriza din unghi literar nu e, în fond, decât o eroare de receptare.

În ciuda titlului cărții, cred că Europa e, şi de data aceasta, subiectul care conferă specificitate şi relief proiectului istoriografic al lui Marino. Ipostazele şi imaginile ei sunt atât de pregnante în ideologia iluministă, încât ea reuşeşte să-şi subsumeze şi celelalte categorii ca libertatea, democrația sau laicizarea. De mare subtilitate sunt tocmai fragmentele în care cercetătorul aproximează naşterea ideii de Europa în supraconştiința românilor. Prima "formă fără fond" - aşadar prima scindare reflexivă a societății româneşti echivlaează cu descoperirea unei "Europe grandioase, dar goale".[23] Dacă în Apus, Europa s-a format în mod organic, în statele române, ea "a constituit doar un model şi un ideal ideologic", continuă cercetătorul. Configurarea Europei ca ideal ideologic echivalează cu prima modificare de paradigmă, primul pas către desprinderea de societatea tradițională ("a fi, pentru prima oară, efectiv contemporan cu istoria"[24]).

Prin urmare, aş spune că pentru Adrian Marino, Europa e, în *Libertate şi cenzură în România*, o suprareflecție politică în linia lui Claude Lefort ("politicul e o autoreprezentare a societății"). Societatea

---

[22] *Ibidem*, p. 8.
[23] *Ibidem*, p. 136.
[24] Idem, *Pentru Europa*, p 167.

românească dobândeşte o orientare liberală şi democratică precisă doar în momentul în care îşi conştientizează distanța față de Europa (atunci când aceasta din urmă îi apare drept "miraj" - cercetătorul însuşi foloseşte cuvântul). Organizarea politică modernă se configurează atunci când societatea nu mai coincide cu ea însăşi, când e predispusă la o muncă de gândire asupra ei înseşi. Or, pentru Marino, tocmai Europa e grila, schema care impune, sistematic, reflecția societății româneşti asupra propriei identități.

III. Europa ca sistem ideologic

Chiar dacă opera lui Marino are un caracter militant foarte bine trasat, cu o sumă de opțiuni doctrinare conturate precis, există câteva puncte de interferență şi nuanțe care adâncesc acest sistem. „A aduce Europa acasă” presupune atât sensul apartenenței la cultura europeană, cât şi semnul disocierii de ea. Un foarte complicat raport de identificare şi de distanțare instituie acest concept în sistemul ideologic al lui Marino.

În *Al treielea discurs*, carte apărută în 2000 în urma unei serii de dialoguri cu Sorin Antohi, Marino mărturiseşte, chiar, faptul că adevărata lui vocație a fost aceea de ideolog. Domeniul criticii şi al jurnalului au funcționat întotdeauna ca travestiuri spirituale. În subtextul lor, ele păstrează acel sistem ideologic latent, care va ieşi la suprafață doar odată cu dispariția totalitarismului. Senzația de fals, de ambiguitate existențială şi culturală e denunțată deschis de către Marino: „În 1989, Adrian Marino era un personaj cu totul ambiguu. Anul acela a fost deosebit de important pentru viața mea, din două motive: în primul rând, mi-a redat adevărata identitate intelectuală. Până în 1989, am circulat, ca să zic aşa, foarte „fals” în cultura română. Am fost un fel de „pseudocrotic” literar, „pseudoistoric” literar, „pseudo-comparatist”[25]. Plasarea propriei activități intelectuale sub semnul lui „pseudo” echivalează, nu mai puțin, cu

[25] Adrian Marino, Sorin Antohi, *Al treilea discurs – Cultură, ideologie şi politică în România*, Iaşi, Polirom, 2001, p. 13.

acceptarea premisei că există, dincolo de formele pentru care această activitate a optat, un miez ideologic netrucat.

Există mai multe opinii cu privire la existența unui „ce" european care s-ar coagula într-o entitate de sine stătătoare. Marino e, însă, foarte rezervat cu privire la intrerpretarea ideii de „Europa" printr-un filtru psihologizant sau prin cel al istoriei mentalităților. Într-un foarte interesant text din antologia *Revenirea în Europa*, Ştefan Borbély vorbeşte – prin intermediul câtorva incursiuni în istoria termenului - de omul european ca de „o negativitate diferențiatoare": „*Europeanus* (deşi nenumit) era acela care nu era *asiaticus* şi nu era *africanus*, ceea ce face ca această identitate să fie desemnată printr-o logică a opoziției, consonantă în ultimă instanță, cu modul în care mentalitatea europeană concepe ființa: ca pe ceva spațializat, opus neantului; astfel, europeanul ca atare desemnează implicit afirmarea unei limite, consimțământul la limitare, ceea ce face ca el să aparțină mai degrabă unei logici a *hybris*-ului decât uneia a cumpătării"[26].

O perspectivă mai pragmatică ataşează ideii de „Europa" Anthony Pagden, în *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*. În viziunea autorului, „Europa" e un construct ideologic, artifical, clădit însă pe o reală criză de identitate națională şi transnațională. Două sunt punctele recurente în acest discurs construit de-a lungul timpului: Europa ar fi legată, pe de o parte, de valorile republicane („This belief in liberty has been most closely identified with the republican and democratic traditions that originated in Ancient Greece"[27]) şi, pe de altă parte, de voința colonizatoare: „A belief in the ability to own discrete parts of the globe is by no means restricted to Europe. But it is doubtful that many other peoples have made it so central to their understanding of what humanity is"[28]. Ambiția de a-i

[26]Ştefan Borbély, *Eseu despre rapt*, în *Revenirea în Europa* (Antologie şi prefață de Adrian Marino), Craiova, Aius, 1996, p. 94.
[27] Anthony Pagden, *The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union*, Cambridge University Press, 2002, p. 4.
[28] *Ibidem*, p. 10.

transforma pe ceilalți în „noi înșine” i se pare a fi, lui Pagden, conținutul ideologic specific ideii europene[29]. Tot ca un construct identitar priveşte ideea de „Europa” şi Michael Herzfeld, în eseul *The European Self: Rethinking an Attitude*. Față de Pagden, însă, acesta merge şi mai departe în definirea Europei ca un complex de stereotipii. Astfel, mai degrabă decât să încerce elucidarea sensului acestui complex, cercetătorul se întreabă cu privire la interesele celor care i-au dat naştere: „Who has an interest in promoting the idea that there is a distinctively European self and under what conditions? Which elements in this stereotype appear to be constant, and which are contested? How do these localized usages articulate with nationalistic and regional identity politics and ideologies, and how do individual actors deploy the rhetorics of these ideologies for more immediate practical ends?”[30]

Prin urmare, ne putem întreba şi noi de ce natură e conceptul de „Europa” care funcționează în cadrul ideologiei lui Marino şi dacă el coincide cu circumscrierile obişnuite. Cel mai simplu de constatat e faptul că, în cazul lui Marino, ipoteza unui „complex al colonizatorului” nu se aplică. Europa de care vorbeşte teoreticianul nu reflectă distanța superioară a colonizatorului de colonizat. Ceea ce apare, însă, adesea, în vocabularul specific lui Marino, e situarea „înăuntru” sau, dimpotrivă, „în afara” Europei. Evoluția ideii europene e excelent pusă în valoare prin două sintagme pe care ideologul le decupează şi le pune într-o opoziție ireconciliabilă: dacă paşoptiştii spuneau „a merge înăuntru” atunci când ieşeau din țară, vocabularul românesc înregistrează o mutație fundamentală de mentalitate în momentul când a început să circule expresia „a pleca afară”. Nu atât apartenența sau non-apartenența la

[29] „In the link between philosophy and science, reaching aut to others – albeit with the ambition to transform them into ourselves – has been as mush a part of the European colonial inheritance as the exploitation has been as much a part of the European colonial inheritance as the exploitation and enslavement of others.” (*Ibidem*, p. 12).

[30] Michael Herzfeld, *The European Self: Rethinking an Attitude* în *The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union* (Ed. Anthony Pagden), Cambridge University Press, 2002, p. 144.

Europa geografică e importantă aici, cât două moduri de referință cu totul diferite. „A pleca înăuntru" presupune raportarea la identitatea europeană, în timp ce, invers, „a pleca afară" presupune o axiologie care păstrează în centru ideea națională. De fapt, Marino nu optează pentru nici una dintre cel două soluții, ci pentru un „al treilea discurs", care să ocolească atât idiomul naționalist, cât şi mirajul europocentrist.

O primă explicație a sensului tautologic a Europei lui Marino - a fi în Europa, dar a dori, în acelaşi timp, aducerea ei acasă - provine din ceea ce Larry Wolff numeşte, în excelenta sa carte, *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, „Europa de est". Respingând o viziune substanțialistă asupra istoriei, teza autorului e aceea că Europa de Est nu e decât un construct artificial care datează din perioada Iluministă (aşadar, mult înaintea trasării Cortinei de Fier): „It was Western Europe that invented Eastern Europe as its complementary other half in the eighteenth century, the age of Enlightenment. It was also the Enlightenment, with its intellectual centers in Western Europe, that cultivated and appropriated to itself the new notion of "civilization," an eighteenth-century neologism, and civilization discovered its complement, within the same continent, in shadowed lands of backwardness, even barbarism. Such was the invention of Eastern Europe. It has flourished as an idea of extraordinary potency since the eighteenth century, neatly dovetailing in our own times with the rhetoric and realities of the Cold War, but also certain to outlive the collapse of Communism, surviving in the public culture and its mental maps"[31]. Prin urmare, faptul care a produs acest decalaj dintre Europa de est şi Europa de vest ar fi sistemul ideologic al primeia aplicat celei de a doua - sistem amplificat de teoria Cortinei de Fier, dar cu urme vizibile şi după căderea sistemului totalitar. Meritul excelentei lucrări a lui Wolff constă în explicarea originii sintagmei de Europa de Est printr-o incursiune în istoria Iluminismului european – cu mențiunea că în

[31] Larry Wolff , *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment,* Stanford University Press, 1994, p. 4.

Renaştere, de pildă, polarizarea se făcea între nord şi sud. Faptul că la începutul secolului al XVIII-lea nu existau încă hărți foarte precise care să cuprindă estul Europei, sistemul politic şi cultural specific acestei zone, precum şi stereotipiile călătorilor vestici, au creat opoziția dintre o lume civilizată şi o lume barbară. Cercetătorul arată cum diferiți călători din Occident citesc estul contemporan lor prin analogie cu civilizațiile barbare ale Antichității. În plus, în aceste jurnale de călătorie, notează subtil Wolff, omogenitatea dintre evocările literare şi studiul antropologic nu fac decât să obscurizeze şi mai mult imaginea Europei de Est[32]. Prin urmare, Europa de est se află, conceptual, într-o situație ambiguă: deşi geografic, obiectiv, ea face parte din Europa, constructul occidentalilor o plasează într-o zonă de exterioritate. Paradoxul e explicat cu maximă acuitate de Wolff: „while philosophic geography casually excluded eastern Europe from Europe, implicitly shifting it into Asia, scientific cartography seemed to contradict such fanciful construction. There was room for ambiguity. The geographical border between Europe and Asia was not unanimously fixed in the eighteenth century, located sometimes at the Don, sometimes farther east, at the Volga, and sometimes, as today, at the Urals. Such uncertainty encouraged the Eastern Europe as a paradox of simultaneous inclusion and exclusion, Europe but not Europe". Acesta pare a fi, la o primă aproximare, şi paradoxul conceptului de „Europa" în cazul lui Marino. Doar că, după cum voi încerca să arăt, sistemul lui Wolff nu se suprapune cu cel al teoreticianului român într-un punct esențial: dacă pentru Wolff, Europa era un construct ideologizat, de a cărui legitimitate obiectivă ne putem îndoi, gândirea substanțialistă a lui Marino refuză o asemenea perspectivă. Pentru teoreticianul român, Europa nu e un concept istoric, particular, ci, dimpotrivă, o idee care se ridică la generalitatea platoniciană.

[32] „The juxtaposition of Peyssonnel and Ségur, their analogous discoveries of ancient barbarians in contemporary Eastern Europe, suggests that the line between literary evocation and anthropological observation was not an emphatic one. Eastern Europe was precisely that part of Europe where such vestiges were in evidence, where ancient history met anthropology." (*Ibidem*, p. 286).

Probabil că decuparea sensului cel mai clar al Europei lui Marino ar putea fi dedusă din contextele în care aceasta apare. O primă serie – şi cea mai importantă pentru trasarea evoluției ideii europene, e cea care ataşează Europa ideologiei iluministe sau paşoptiste. O a doua serie de texte, constând din jurnale şi din volume de teorie literară impune, inevitabil, o nouă fenomenalizare a ideii. În fine, textele propriu-zis politice, publicate după 1989, dau o altă formă ideii europene la Marino.

Acest scenariu evolutiv al ideii europene nu poate fi trasat, însă, fără a configura câteva dintre principiile cele mai importante ale metodei lui Marino - principii recurente atât în studiile de literatură comparată sau de teoria literaturii, cât şi în cele de ideologie şi de politică.

În primul rând, se impune bine înțeleasă ideea de „hermeneutică” aşa cum o priveşte Adrian Marino (probabil că cel mai clar, în acest sens, e chiar studiul *Hermeneutica ideii de literatură*[33]). Principiile pe care le fixează în acest studiu sunt simptomatice pentru planul mai vast al gândirii lui Adrian Marino. În primul rând, cercetătorul îşi propune o reîntoarcere la „primatul textului”: „Nimic nu poate înlocui contactul direct cu textele, experiența intimă şi personală a lecturii”[34]. Un al doilea principiu, strâns legat de acesta, e şi „sensul literal” al definițiilor: „Hermeneutica pe care o practicăm este, în primul rând, una a sensului prim, plan, literal. Ea urmăreşte descoperirea sensului precis, obiectiv, în termenii săi exacți, operația cea mai dificilă dintre toate”. Privilegierea denotațiilor în detrimentul conotațiilor este ceea ce îşi propune sistemul hermeneutic al lui Adrian Marino. În acelaşi sens, crede teoreticianul, „se dă o lovitură mortală divagațiilor, accepțiilor personale, calamburilor, etimologiilor personale”[35]. O asemenea viziune, care pretinde unicitatea sensului şi capacitatea cititorului de a furniza o lectură obiectivă, ocoleşte sau respinge, de fapt, cele mai importante teorii estetice ale secolului al XX-lea, de la structuralism sau poststructuralism,

---

[33] Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Cluj-Napoca, Dacia, 1987.
[34] *Ibidem*, p. 11.
[35] *Ibidem*, p. 13.

până la estetica receptării. În lupta dintre „clasici şi moderni", Marino o exprimă în mod direct, îi favorizează pe primii: „la semnificație egală, preferăm un citat clasic unui citat modern"[36]. Prin postularea sensului etimologic ca „sens adevărat" sau prin încrederea hermeneutului că e posibilă identificarea unui „sens primordial", nealterat de sedimentările interpretative, Adrian Marino îşi trădează natura platoniciană. Ideea primă din spatele formelor alterabile e ceea ce îl preocupă, realmente, pe gânditor. În *Comparatism şi teoria literaturii*, teoreticianul recunoaşte deschis faptul că „în această abordare, legată de cea a esteticienilor şi a filozofilor preocupați de arhetipuri şi de constante (preocupare întâlnită şi la toți fenomenologii), există un fond spontan, larvar, de gândire platoniciană"[37].

Pentru Adrian Marino *înțelegerea* „presupune în mod obligatoriu un preconcept, o sinteză personal asumată de postulate explicite şi implicite; ea este în mod necesar o pre-înțelegere, este vorba de o pre-judecată, de o lectură orientată, precondiționată, de o recunoaştere"[38]. Prin urmare, ideile nu survin *ex nihilo* în sistemul lui Marino, ci, dimpotrivă, ele sunt actualizări ale unor tipare mai vechi. Teoreticianul e mefient, în general, față de conceptul de noutate a interpretării, notând „caracterul circular şi de (aparentă) tautologie al întregii activități hermeneutice"[39]. Fie că vizează ideile literare, fie că se referă la câmpul politic, jocul hermeneutic va consta, aşadar, dintr-o permanentă pendulare între trecut şi prezent[40]. Ceea ce teoretizează Marino este cercul vicios, tautologia, în virtutea faptului că „circularitatea este schema gândirii înseşi" sau a principiului că „găseşti doar ceea ce cauți"[41].

---

36 *Ibidem*, p. 14.
37 Adrian Marino, *Comparatism şi teoria literaturii*, Iaşi, Polirom, 1998, p. 67.
38 Idem, *Hermeneutica ideii de literatură*, p. 19.
39 *Ibidem*, p. 20.
40 „O astfel de lectură presupune reformularea relației trecut/prezent, în sensul unei cunoaşteri progresive/regresive, de progres constant prin regresiune: dinspre trecut spre prezenz, dinspre prezent spre trecut" (*Ibidem*, p. 24)
41 *Ibidem*, p. 28.

De altfel, această metodologie se revendică, în mod deschis, de la tradiția istoriei ideilor, propusă de Lovejoy - la care Marino face referire atât în lucrările de ideologie, cât şi în tratatele literare. Câteva dintre principiile metodologice ale autorului sunt foarte convergente cu premisele de la care pornesc şi studiile lui Adrian Marino: „fiecare epocă pare că dezvoltă noi specii de raționamente şi concluzii pentru aceleaşi vechi probleme”[42]. Tot de la Lovejoy preia Marino polemica la adresa hiperspecializării, a compartimentării într-o puzderie de domenii specifică modernității occidentale: „Istoria ideilor nu este subiect pentru mințile puternic specializate şi este greu de urmărit într-o epocă a specializării”[43].

Dacă aceste idei care îi situează pe cei doi teoreticieni într-un areal comun sunt oarecum destul de evidente, cred că există un substrat mai profund care justifică apropierea celor doi. Probabil că interpretarea lui Platon prin filtrul lui Lovejoy e ceea ce marchează, structural, întregul sistem al gândirii lui Adrian Marino. În termenii filozofului american, platonismul ar reflecta convertirea „Perfecțiunii Autosuficiente” în conceptul „Fecundității Autotranscendente”. Cu alte cuvinte, „supoziția că nici o potențialitate autentică nu poate rămâne neîmplinită, că dimensiunile şi abundența creației trebuie să fie la fel de mare ca posibilitatea existenței şi proporționale cu potențialul productiv al unei „Surse” perfecte şi inepuizabile şi că lumea este cu atât mai bună cu cât conține mai multe lucruri. Absolutul nu ar fi ceea ce e dacă nu ar genera o lume completă, în care modelul, adică totalitatea Formelor ideale, este întruchipat în realități concrete”[44]. Prin urmare, substratul platonician al gândirii lui Marino s-ar reflecta în această tautologie de substanță: echivalența dintre *Perfecțiunea Autosuficientă* şi *Fecunditatea Autotranscendentă* sau, după cum resemantizează teoreticianul relația duală, preconceptul anistoric şi conceptele propriu-zise, ideea şi fenomenali-

---

[42] Arthur O. Lovejoy, *Marele lanț al ființei. Istoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*, Bucureşti, Humanitas, (traducere din engleză de Diana Dicu), p. 11.
[43] *Ibidem*, p. 23.
[44] *Ibidem*, p. 45.

zările ei istorice, textul integral şi unic în raport cu seria de texte secundare, sensul etimologic în raport cu sensurile derivate. Toți aceştia sunt termenii cu care operează, foarte strict, sistemul lui Marino. În această relație tautologică, dar în acelaşi timp creatoare, stă întregul paradox al gândirii ideologului. Mai simplu spus, Marino preia de la Platon, filtrat prin interpretarea lui Lovejoy, modelul unei idei preexistente care se poate potența doar printr-o cât mai complexă fenomenalizare. După cum voi încerca să demonstrez, acesta e şi substratul care ordonează cele mai acute concepte ale ideologiei lui Adrian Marino: Europa şi Iluminismul.

IV. Evoluția ideii europene la Marino

1. Europa iluministă. Criptopolitica

Trebuie menționat din start că taxinomia pe care o stabilim e, într-un anumit sens, superficială, din două motive. În primul rând, nu se poate argumenta că există o evoluție a ideii europene la Marino, din moment ce autorul mizează, la tot pasul, pe suprapuneri între situația paşoptismului şi a postcomunismului românesc. În al doilea rând – ca o consecință a primului motiv -, volumul *Libertate şi cenzură în România*, publicat în 2005, este ulterior scrierilor postcomuniste ale lui Marino din volumele *Pentru Europa* şi *Cultură şi politică*. Prin urmare, viziunea despre Iluminism din această ultimă carte este, într-un anumit sens, contaminată de perspectiva ideologului de după 1989.

În premisele metodologice ale studiului, Marino face trimiteri directe la acele *unit-ideas* ale lui Lovejoy, „idei-teme primare", care ar reflecta continuitatea, „dincolo de timp şi spațiu", dar şi „unitatea fundamentală dintre sensurile implicite şi explicite"[45]. Prin urmare, natura platoniciană, transistorică a ideilor pe care le urmăreşte Marino e afirmată, din nou, deschis. Încă de la început, cercetătorul propune o inversare a valorilor iluministe. Dacă până acum Iluminismul fusese, cu

[45] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România*, op. cit., p. 14.

predilecție, comentat dintr-o perspectivă estetică, autorul propune o inversare de raporturi: „ideea politică şi națională, pe întreaga durată a Şcolii Ardelene şi a reverberațiilor sale, este mult mai importantă, mai cultivată decât – să spunem – ideea literară şi estetică, explicită şi mai ales implicită; raportul de forțe se modifică substanțial; nu se mai poate vorbi, mai ales la începuturile culturii române, de un primat al esteticului”[46]. După cum se va vedea şi în cadrul confesiunilor din jurnalele de călătorie, această respingere a literaturizării culturii române se constituie într-un adevărat program al ideologului. Pe de altă parte, însă, presupoziția apolitismului iluminist nu e doar problema culturii române, în măsura în care şi alți cercetători ajung la aceleaşi concluzii. În *Enlightenment, Revolution and Romanticism,* Frederick C. Beiser, pledează pentru o reconsiderare, din unghi politic, a iluminismului german: „against the view that german thought was apolitical, i have attempted to show the political purpose of most german philosophy in the 1790 s”[47]. Istoricul înlocuieşte noțiunea de apolitic cu cea de *criptopolitic*, care i se pare mai potrivită pentru realitatea ideologică a iluminismului.

Aceste *unit-ideas* pe care Marino le urmăreşte în scrierile iluministe pot fi aşezate în două categorii distincte: în primul rând, e vorba de o „ideologie naturală”, de prim nivel, pe care cercetătorul o extrage mai degrabă dintr-un fond de mentalitate arhaică. Al doilea nivel e cel al ideologiei propriu-zise, al conceptelor politice care îşi fac loc, în discursul lui Marino, doar în legătură directă cu ideea europeană.

Studiul lui Marino e esențial tocmai pentru că focalizează asupra unei perioade esențiale pentru naşterea conceptelor politice româneşti. Volumul aşază sub reflector nu numai ideile de iluminism, libertate sau cenzură, ci propune, în subtext, prin intermediul dezvoltării acestor concepte, o meditație asupra sistemului politic timpuriu din Țările

[46] *Ibidem*, p. 15.
[47] Frederick C. Beiser, *Enlightenment, Revolution and Romanticism*, Harvard University Press, 1992, p. 8.

Române. Ideea de libertate, de pildă, e urmărită în toate etapele ei, de la accepția tradițională, cronicărească, a „voinței nesupuse”, până la accepția ideologico-politică, expresie a unui program reformist.

Segmentul de bază al cărții lui Marino e reprezentat de ideea de Europa. Aceasta echivalează, după cum se exprimă ideologul, cu prima „formă fără fond” a culturii şi civilizației româneşti: „Europa este de pe acum o imagine grandioasă, exemplară, plină de promisiuni, dar încă goală”. În primul rând, sintagma de „formă fără fond” nu trebuie înțeleasă, în nici un moment, în sensul depreciativ pe care îl ia aceasta odată cu critica junimistă. Aş spune că în cazul lui Marino, „forma” goală care e Europa se confundă cu ideea sau cu forma platoniciană. După cum am arătat mai sus, în sistemul gândirii lui Marino, ideea platoniciană filtrată prin Lovejoy presupune o cât mai completă fenomenalizare. După cum el însuşi afirmă, forma „goală” a Europei e „plină de mari promisiuni”, ea aşteaptă să fie potențată în mod real. În sistemul lui Adrian Marino, există o diferență majoră între zona occidentală şi cea orientală: „în timp ce în Apus, Europa s-a format în mod organic, la noi ea a constituit doar un model şi un ideal ideologic, în primul rând teoretic, exterior şi imitabil”[48].

Prin urmare, chiar dacă Marino admite faptul că Europa e un construct, un sistem teoretic, suntem departe de mefiența teoreticienilor învocați înainte, care demascau conceptul ca pe un simptom al exercitării puterii colonizatorului asupra colonizatului. Dimpotrivă, Europa echivalează, în sistemul gânditorului român cu prima schimbare de paradigmă din istoria culturii şi civilizației Țărilor Române: „se trece, cu alte cuvinte, de la mentalitatea tradițională, arhaică, patriarhală, feudală, la idealul european al Europei luminate”. O afirmație asemănătoare face ideologul şi în prefața volumului colectiv, *Revenirea în Europa*: „Prima ideologie activă şi coerentă, în toate provinciile româneşti, a fost curentul iluminist, admirator al Europei iluminate”[49].

---

[48] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România*, p. 136.
[49] *Revenirea în Europa*, p. V.

Acest miraj european are o atât de mare pregnanță în scrierile lui Adrian Marino despre iluminism, încât el devine mod de definire a domeniului politic românesc. „Politicul este, de fapt, acel pol simbolic în cadrul căruia grupul social se defineşte şi se reprezintă şi grație căruia se formează şi prinde contur. Politicul este indicatorul unei diviziuni originare a societății; el e acel loc în care este reprezentat spațiul social şi care recunoaşte în acelaşi timp sciziunea existentă în cadrul acestui spațiu între ființa sa empirică şi reprezentara sa simbolică” [50], scrie Claude Lefort. Cam în aceiaşi termeni defineşte şi Adrian Marino apariția ideii europene ca *topos* ideologic al Iluminismului românesc, ca „model global, integral, o sinteză de nouă cultură şi civilizație”[51]. În volumul *Pentru Europa* e tratată, probabil cel mai clar, această teorie a Europei ca mod de constituire a identității politice româneşti: paşoptismul nu e decât „revelația ființei şi conştiinței noastre europene” [52], perioada când, „pentru întâia dată, istoria capătă la români dimensiune şi durată spirituală, în care etapele nu mai sunt fixate de cronologia domnilor, ci de idei şi de schimbarea lor”[53].

Prin urmare, distincția pe care o face Lefort între „ființa empirică” a unei societăți şi „reprezentarea sa simbolică” apare, la Marino, sub forma opoziției între cronologia arhaică a domnilor şi cea a ideilor de circulație, între staticul patriarhal, arhetipal şi devenirea istorică”: „acest istorism trăit şi gândit autentic dovedeşte limpede că bazele Iluminismului românesc nu sunt abstract-metafizice, ci grefate organic pe ideea de devenire istorică”[54]. Noua realitate care se naşte la finalul acestui proces este tocmai realitatea „progresului”. Potențarea ideii abstracte în fenomenalizările ei istorice precise ne readuce la modelul platonician trecut prin filtrul interpretativ al lui Lovejoy. Ideologul român urmăreşte

[50] Claude Lefort, apud. Jean Baudouin, *Introducere în sociologia politică*, Timişoara, Amarcord, 1999, traducere de Iolanda Iaworski, p. 102.
[51] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România*, p. 139.
[52] Idem, *Pentru Europa*, p. 158.
[53] *Ibidem*, p. 165.
[54] *Ibidem*, p. 167.

întotdeauna *coborârea* ideilor „din zona abstracţiei teoretice în domeniul realităţilor sociale imediate”[55].

Aş spune, de aceea, că ideea de Europa, aşa cum o discută Marino în contextul Iluminismului, este condiţia esenţială nu numai pentru cristalizarea primelor concepte politice româneşti, ci şi pentru desprinderea României de tenebrele unei mentalităţi arhaice. Europa este, pentru Adrian Marino, un concept prepolitic şi premodern. Înainte de a fi constituit realităţi organizate politic, Ţările Române şi-au construit un miraj european, un *topos* simbolic catalizator. Multifuncţionalitatea conceptului de Europa în iluminism e formulată fără echivoc: „Europa devine mentor, arbitru, opinie publică, juriu de onoare, comisie de premiere, autoritate care decide în toate problemele culturale, sociale şi politice esenţiale ale poporului român”[56].

Foarte subtilă e, în sistemul iluminist al lui Marino, explicarea translaţiei de la fondul liberal spontan la cel ideologizat. Voinţa liberă sau gândirea critică sunt ilustrate cu citate care datează încă din secolul al XVII-lea, atestând, aşadar, o predispoziţie a românului pentru o gândire democratică. Pe acest fond spontan, argumentează Marino, s-au format cele mai importante noţiuni politice ale secolului al XIX-lea.

De altfel, probabil că e inexact să se vorbească despre conceptele politice din comentariile iluministe ale lui Marino ca despre nişte concepte oficiale, căci cercetătorul se concentrează mai ales asupra acelor noţiuni care ies din sfera politicii oficiale. *Libertate şi cenzură în România* expune evoluţia politicii paralele româneşti sau, după sintagma lui Beiser, proiectul încearcă să traseze o istorie a criptopoliticii din România. Insistenţa asupra Republicii Literelor dovedeşte deplin acest fapt. Într-o lucrare consacrată, Dena Goodman priveşte constructul de „Republică a Literelor” ca sfera publică ce constituia alternativa la monarhie[57]. Nu

---

[55] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România*, p. 209.
[56] *Ibidem*, p. 177.
[57] Dena Goodman, *The Republic of Letters: A Cultural History of the French Enlightenment*, Cornell University Press, 1994.

întâmplător, cele mai vii capitole ale *Istoriei* lui Marino sunt cele despre libertatea sau circulația presei. Mobilitatea ideilor devine o alternativă politică la sistemul totalitar (ideea va fi accentuată mai ales în scrierile din perioada comunistă).

În configurarea acestei incipiente politici alternative româneşti sau a criptopoliticii, Adrian Marino porneşte, foarte subtil, de la „libertatea voinței" înțeleasă în sens arhaic sau general-uman. Gândirea critică şi rezistența față de norme sau legi i se par ideologului constante ale gândirii româneşti încă din secolul al XVII-lea. La toate acestea se adaugă un strat la fel de puțin ideologizat, dar care ținea, şi el, de mentalitatea epocii. În configurarea dialectică a ideii de libertate, Marino porneşte de la rădăcina gândirii moderne a românului, de la pre-conceptele – pe care am văzut că le teoretiza în *Hermeneutica ideii de literatură* – mentalului românesc. Inventarierea şi explicarea momentelor când a apărut, în psihologia românească, noțiunea îndoielii metafizice, „carteziene", sau preocuparea pentru „adevărul obiectiv" sunt unice în cercetarea românească a Iluminismului.

Acestui strat aproape inconştient al mentalului autohton i se adaugă, în opinia ideologului, o masivă asimilare, la începutul secolului al XIX-lea, a diferitelor idei şi percepte social-politice. Vocabularul social se îmbogățeşte cu ideea de „revoluție", de „manifest" sau de „patrie" (în special aceasta din urmă se „naționalizează, părăsind vechiul înțeles civil-politic"[58]). În general, Marino e foarte atent la modalitatea în care încep să pătrundă textele ideologice europene la noi şi mai ales la semnificațiile particulare pe care aceste idei le dobândesc aici. Încă din 1964, ideologul nota: „A cerceta nu numai cum pătrund ideile iluminismului revoluționar, dar şi modul cum sunt asimilate, interpretate şi adaptate situațiilor noastre. Despre traiectoria, la noi, a marilor principii iluministe: luminare, rațiune, progres, critică, libertate etc etc nu se spune nimic, sau aproape nimic"[59]. Multe fragmente din studiile lui focalizează

[58] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România*, ed. cit., p. 49.
[59] Idem, *Nicolae Iorga şi iluminisul românesc*, în *Contemporanul*, nr.52, 25 dec. 1964, p. 3.

asupra modalității în care se reflectă, de pildă, Revoluția Franceză, cu tot sistemul ei ideatic, în Țările Române.

Foarte elocvente sunt, în acest sens, o serie de studii publicate în revista *Lumea*, între 1964-66, pe tema ideologiei iluminismului românesc. De la „rolul presei", la „problema colonială", la ideea păcii, a progresului sau a feminismului în Iluminism, toate sunt tratate - sub forma unor micromonografii - în paginile revistei. Rețin aceste texte pentru că ele concentrează, probabil, cel mai elocvent, excelenta metodă interpretativă a lui Marino. Ideologul se dovedeşte, încă de la începutul analizelor sale iluministe, un bun specialist al lecturilor indirecte, oblice, în cheie ideologizată. În „problema colonială" a iluminiştilor[60], ideologul citeşte nu doar nemulțumirea românilor pentru o problemă de interes mondial la ora respectivă, ci şi un protest indirect la adresa situației robilor din țară. Marino inventariază, cu acribie, majoritatea traducerilor sau a scrierilor româneşti care ar încifra problema colonială. Astfel reține, de pildă, interesul lui Grigore Alexandrescu pentru traducerea lui Voltaire sau scandalul provocat de o melodramă de Saint-Pierre, prelucrată de Matei Millo, jucată la Iaşi, în 18 octombrie 1847: „boierii, proprietari de robi, întrerup spectacolul, deoarece, în loc de indieni, actorii înfățişau țigani moldoveni". Prin urmare, interpretarea în dublu cod sau sesizarea limbajului ambiguu pare a fi metoda predilectă a analizelor lui Marino aplicate Iluminismului românesc. Pe de altă parte, în substratul acestor analize (şi aici se află întreaga subtilitate a hermeneuticii lui Marino), autorul camuflează, la rândul său, o vorbire dublă. Conştient de faptul că militând pentru eliberarea indienilor, paşoptiştii români militau pentru eliberarea sclavilor de la noi, Marino realizează totodată că, exact în momentul în care vorbeşte de acest limbaj dublu, îl adoptă tacit. De fapt, pe aceste fine alunecări şi evadări care provin dintr-o deghizată lectură de identificare se bazează întregul sistem ideologic construit de Marino pornind de la Iluminism. Lectura oblică pe care o identifică la protago-

---

[60] Idem, *Iluminiştii români şi problema colonială*, în *Lumea*, nr.29, 16 iul. 1964, pp. 18-19.

niştii istoriei sale e lectura pe care el însuşi o practică. Deşi e considerat raționalist sau „iluminist”, aceste infinite puneri în abis din discursul lui Marino tulbură, într-o anumită măsură, această prejudecată.

Spiritul neutru, absolut ştiințific – pe care ideologul îl postulează, de altfel, deschis – e constrazis de o heremeneutică ce vădeşte destule ascunzişuri subiective. De fapt, acest permanent joc de proiecții imaginare oferă profunzime şi relief sistemului construit de Adrian Marino. Într-un alt studiu, la fel de complex, *Iluminiştii şi progresul*, istoricul constată, în aceeaşi cheie ambiguă, că „ideologia progresistă a pătruns la noi prin modelul Eladei”[61]. Aşadar, societatea românească se construieşte, permanent, în sistemul ideologic al lui Marino, prin raportarea la dublul său paradigmatic. Limbajul impus de cenzura regimurilor totalitare participă, la rândul lui, la ambiguitatea specifică politicii româneşti. Ceea ce citim în subtextul construcțiilor istorice ale ideologului e faptul că politica românească a fost întotdeauna o criptopolitică. Dialectica libertății şi a cenzurii a funcționat, cu puține excepții, încă de la cristalizarea primelor concepte ideologice româneşti.

2. Europa în jurnalele de călătorie

După perioada iluministă, ideea de „Europa” intră într-o criză majoră în civilizația românească. Ideologul repetă acest fapt ori de câte ori are ocazia. Explicațiile lui sunt foarte clare şi coerente. Ideea europeană a intrat în umbră odată cu ideologia junimistă şi cu mefiența ei față de preluările exterioare. Teoria „formelor fără fond”, valorizată pozitiv de către Marino – prin acele „forme” care aşteaptă să fie potențate, cât mai complex, în real – a fost resemantizată şi diabolizată în scrierile junimiste. Reculul față de ideea europeană continuă cu scrierile interbelicilor şi accentul pe valorile naționaliste şi pe valorile absolute, în detrimentul celor de circulație. Instaurarea comunsimului, nu vine, din punct de vedere al ideii europene, ca o ruptură, ci mai degrabă ca o

[61] Idem, *Iluminiştii şi progresul*, în *Lumea*, nr. 31, 29 iul. 1965, pp. 22-23.

continuitate. Doar perioada de după 1989 readuce, după un veac şi jumătate, ideea europeană în prim plan: „Faptul că ideea europeană s-a reafirmat în numeroase constiințe româneşti cu o atât de mare energie dupa 1989, după o perioadă de izolare totală, constituie încă o dovadă – mai mult decât convingătoare – de rezistență şi de supraviețuire a acestei aspirații”[62].

Prin urmare, principala misiune de subtext a scrierilor lui Marino din timpul comunismului e de a păstra, măcar în retorică, ideea de Europa. Toate fragmentele ideologului scrise în timpul totalitarismului încearcă să conserve ceea ce Dan Avnon numea, printr-o foarte fericită sintagmă, „liberalism interior” şi să cultive, tot într-o sintagmă a americanului, un eu multiplu. În *Liberalism and its Practice,* Avnon atrage atenția asupra unei prezumții de fundal a ideologiei liberale, aceea că individualismul liberal presupune ideea unei persoane care se bucură de o viață interioară multistratificată[63]. Mai simplu spus, sintagma de „eu multiplu” trimite la ideea că fiecare persoană are libertatea de a-şi crea propria viață: „This is the creative dimension of personhood: each person is gifted with innumerable potentialities”[64]. În concepția lui Avnon, liberalismului exterior i-ar corespunde un liberalism interior, care ar fi adevărata cheie de boltă a ideologiei democrate: „We suggest that the emphasis on pluralism between persons (what we may call external pluralism) reflects and seeks to ensure liberalism’s latent upholding of the pluralism within the person (what we may call internal pluralism). Hence the assumption guiding our essay is that liberalism’s deep founded appeal goes beyond economics, and is rooted in the acknowledgement of one’s multiple self.” Dacă liberalismul exterior e

---

[62] *Revenirea în Europa*, p. VI.
[63] „In other words we wish to focus attention on the background assumption of liberalism: that the liberal individual implies also the idea of a person who enjoys a rich and varied inner life. We would like to call this plural conception of individual the ‘creative multiple self’ (Dan Avnon, Avner De-Shalit, *Liberalism and its Practice*, Routledge, 1999, p. 2).
[64] *Ibidem*, p. 3.

reprimat în societățile totalitariste, opțiunea pentru cel interior e, într-o anumită măsură, liberă. Jurnalele şi lucrările teoretice ale lui Adrian Marino sunt exerciții de cultivare a acestui liberalism interior.

Prin urmare, dacă perioada comunistă înregistrează un recul din punct de vedere al complexității ideii europene, Marino încearcă să repare, compensativ, acest deficit. În ediția a doua a *Carnetelor europene*, ideologul mărturiseşte deschis faptul că într-o perioadă de ruptură brutală a legăturilor culturale cu lumea occidentală, a căutat, pe cât posibil, să aducă „textual, Europa acasă". „E substratul ideologic al întregii cărți", notează Marino, deşi refuză încadrarea acestui demers în aşa-numita „literatură de rezistență"[65]. Foarte subtilă e una dintre observațiile lui Marino cu privire la scriitura jurnalelor europene: „În fundal se profilează, în filigran, imaginea unei alte Românii: europene, citadine, moderne, liberale, civice, întreprinzătoare, cu personalitate, fără complexe, ieşită definitiv din izolare şi subistorie mioritică". Jocul hermeneutic ambiguu, al permanentelor reflectări, funcționează, aşadar, şi în acest caz: vorbind despre Europa, Marino vizează, în fundal, imaginea unei *alte Românii*, a unei proiecții personale. Modelul unei Românii europenizate e marele miraj al acestor fragmente. De altfel, în aceste călătorii, ideologul tatonează, la fiecare pas, perspectivele sau posibilitățile „de a construi o cultură română"[66]. Multe dintre acțiunile jurnalierului probează posibilitatea de manifestare concretă a acestui liberalism interior pe care îl teoretizează Dan Avnon. Nu fără rezultate (măcar psihologice) foarte precise, căci la finalul călătoriilor îl găsim pe jurnalier notând, într-un spirit foarte optimist (semn că aceste călătorii echivalează cu adevărate revelații interioare): „Simt că mă consolidez pe baze noi. De n-ar fi determinat decât această cristalizare şi încă ultima călătorie s-ar fi dovedit cea mai importantă. Simt tot mai concret, mai direct, cât şi cum se poate realiza ceva, într-un mediu total deosebit de al nostru"[67].

---

[65] Adrian Marino, *Carnete europene*, p. 250,-251.
[66] *Ibidem*, p. 108.
[67] *Ibidem*, p. 107.

Jurnalele lui Marino propun o poetică aparte, tocmai pentru că își propun să păstreze cât mai strâns contactul cu lucrările de ideologie. În *Carnete europene*, autorul încearcă să configureze o nouă tipologie literară, aceea de „jurnal intelectual". O primă caracteristică a acestui nou gen (care exprimă, în același tip, o nouă mentalitate) e respingerea literaturii și a literaturizării de orice fel: „viața devine tot mai dramatică pentru a mai putea asimila – liniștit și foarte contemplativ – mimarea sau ficțiunea sa literară[68]". Așadar, dincolo de gust sau de preferința lucrărilor teoretice, respingerea literaturii se înscrie, la Marino, într-un program ideologic mai complex. În primul rând, „jurnalul intelectual" îl păstrează în cadrul de referință al ideilor (în proximitatea valențelor sale platoniciene, așadar). Există, însă, un motiv mai subtil pentru care jurnalierul respinge literatura: deși e un colecționar al ideilor de literatură, Marino reține, ciudat, în acest context, doar valențele falsificatoare ale acesteia. Pentru Adrian Marino, literatura din timpul comunismului e periculoasă, în măsura în care ea face front comun cu ideologia și cu minciuna. Prin refuzul literaturii, ideologul recuză posibilitățile ei ideologizante. În plus, setea de referențialitate e un fenomen normal în condițiile în care „limba de lemn" ajunsese să acapareze întregul discurs al epocii[69]. În treacăt fie spus, chiar obsesia lui Marino pentru cercetarea Iluminismului provine din nevoia de contracarare a discursurilor ambigue, în sensul că Iluminismul e privit, cel mai adesea, ca o doctrină practică[70].

Credința că literatura ar „falsifica" și mai mult realitatea pornește, în fond, de la perspectiva substanțialistă că ar exista o „realitate" unică și egală sieși, care ar trebui prezervată în forma ei pură. Din nevoia de a

[68] *Ibidem*, p. 10.
[69] Vezi, în acest sens, Françoise Thom, *Limba de lemn*, București, Humanitas, 2005 (traducere de Mona Antohi). Pentru o contextualizare a fenomenului în spațiul românesc, v. Sanda Cordoș, *Literatura între revoluție și reacțiune*, Cluj-Napoca, Apostrof, 2002. Sanda Cordoș, *În lumea nouă*, Dacia, Cluj-Napoca, 2003.
[70] „The Aufklarung was a practical movement insofar as its purpose was not to discover the first principles of reason – most Aufklarer believed that this task had already been achieved by thinkers such as Leibniz, Wolff, and Kant--but to bring them into daily life" (Frederick C. Beiser, *op. cit.*, p. 9).

ocoli ideologia, Marino refuză orice discurs care ar putea îngroşa liniile realității. Elogiul sincerității[71] în literatură e, de aceea, fundamental diferit de „sinceritatea” ca tehnică literară în interbelic, de pildă.

Probabil că una dintre cele mai interesante raporturi ale jurnalelor lui Marino e acela dintre tradiție şi actualitate. Pornind de la foarte acute distincții empirice – „contrastul violent dintre finețea limbii franceze vulgaritatea funciară a majorității vorbitorilor”[72], ideologul formulează ipoteze de mare subtilitate: în culturile mari, existența individului ar fi legitimată, în mod direct, de tradiție. Mediocritatea francezilor, a trecătorilor obişnuiți e sublimată de secole întregi de cultură şi de spiritualitate. Francezii, notează Marino, „au în spate depozite vaste de umanități, de clasicități. Oricât de mediocri ar fi exponenții săi, toți sunt acoperiți de mantia de catifea şi aur a tradiției multiseculare a actelor liberale”[73]. Prin urmare, actualitatea nu-şi găseşte modalități de justificare decât prin invocarea tradiției. Marino încearcă, prin studiile sale de istoria ideilor, să refacă „mantia” - după cum o numeşte într-o manieră metaforică nespecifică - ce ar legitima actualitatea unei națiuni.

3. Europa în discursul postcomunist

În scrierile postcomuniste ale autorului, ideea europeană dobândeşte întregul relief politic pe care îl mascau jurnalele de călătorie. După cum am arătat în primul capitol, două planurile de acțiune ale ideologului: în primul rând, insistența asupra importanței acestei idei şi în al doilea rând, incursiunea specializată a cercetătorului în istoria termenului. De fapt, cele două acțiuni ideologice sunt strict legate în programul teoreticianului. La fel ca Benedetto Croce, Marino înțelege disciplina istoriei ca pe o încercare de a elucida exigențele vieții practice actuale: „Historical works of all times and of all peoples have come to birth in

[71] „Acest spirit de inițiativă, de consecvență estetică, uneori şi de curaj, trebuie cultivat la scriitorul şi intelectualul actual – de a fi într-adevăr sincer, cât mai sincer posibil, lipsit de complexe şi inhibiții” (Adrian Marino, *Carnete europene*, ed. cit., p. 15).
[72] *Ibidem*, p. 74.
[73] *Ibidem*, p. 39.

this manner and always will be born like this, out of fresh requirements which arise, and out of the perplexities involved in these. We shall not understand the history of men and of other times unless we ourselves are alive to the requirements which that history satisfied, nor will our successors understand the history of our time unless they fulfil these conditions”[74]. Pentru Marino, actualitatea nu poate fi înțeleasă în termeni corecți decât prin refacerea enciclopedică a trecutului.

Pe de altă parte, există comentatori care își manifestă scepticismul față de acest discurs proeuropean şi proliberal al statelor est-europene. Elogiul Europei nu ar exprima, în acest caz, decât o nouă criză identitară, iar liberalismul, după cum se exprimă Dan Avnon, „the rallying cry around which political orders are being reassembled”[75]. Europa sau liberalismul pe care le caută esticii după dispariția regimului totalitar ar fi, propriu-zis, nişte concepte deformate, în momentul aplicării lor la realitatea social-politică din aceste state. Noul liberalism nu poate fi, în est, decât unul dilematic, sfâşiat între perceptul liberal clasic, de non-intervenționism statal şi, de cealaltă parte, nevoia de instituții puternice şi stabile.

O atitudine sceptică cu privire la inflamarea discursului proeuropean manifestă şi Andrei Pleşu într-un articol pe care Marino l-a cuprins în volumul-dosar *Revenirea în Europa*. Pleşu atrage atenția asupra unui fapt de importanță capitală. Europa pentru care militează esticii, observă el, s-ar putea să nu mai fie coincidentă cu „noua Europă” a occidentalilor: „În ultimul timp, se vorbeşte tot mai des de o nouă Europă; pentru noi, cei din est, integrarea europeană nu e însă simțită ca dobândire a unui statut nou, cât ca o recuperare a celui vechi; iar Europa care urmează să renască după dispariția zidului Berlinului e cea veche”. Reflecția lui Pleşu merge şi mai departe, acesta întrebându-se, de fapt, „care e dozajul optim de noutate pe care o realitate dată îl suportă pentru

---

[74] Benedetto Croce, Sylvia Saunders Sprigge, *History as the Story of Liberty,* Norton, 1941, p. 18.
[75] Dan Avnon, *op. cit*., p. 8.

a rămâne ea însăşi?”[76]. În context estic, imaginea Europei a funcționat, mai ales în timpul regimurilor totalitare, ca o fantasmă compensativă, care nu-şi mai poate găsi, astăzi, corespondent, în realitatea social-politică a continentului: „Noi am păstrat, în Răsărit, cu o evlavie alimentată de disperare, o imagine a Europei care, azi, nu pare să mai aibă un corespondent real”.

Dacă la o primă aproximare, viziunea lui Pleşu pare să conteste sistemul lui Marino (cu acele inserții ale unei Europe istoricizate), la o privire mai atentă, cele două perspective sunt coincidente. Insistând asupra unei idei europene din trecut, Marino nu face apologia trecutului, ci încearcă să legitimeze prezentul. Pentru el, procesul european care a început acum 150 de ani nu s-a încheiat, rămânînd, într-un fel, o formă fără fond, o ideologie fără conținut real. Potențarea „ideii europene” nu corespunde, însă unor nevoi datate, istoricizate, ci unor soluții actuale. Pentru Adrian Marino, „Europa” e un proiect gândit şi asumat, teoretic şi existențial, pe atâtea paliere, încât elasticitatea termenului îşi poate găsi legitimitatea în cea mai strictă actualitate.

Bibliografie:

Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Humanitas, Bucureşti, 1994, traducere de Ion Dur.

Dan Avnon, Avner De-Shalit, *Liberalism and its Practice*, Routledge, 1999.

Jean Baudouin, *Introducere în sociologia politică*, Amarcord, Timişoara, 1999, traducere de Iolanda Iaworski.

Frederick C. Beiser, *Enlightenment, Revolution and Romanticism*, Harvard University Press, 1992.

Sanda Cordoş, *Literatura între revoluție şi reacțiune*, Apostrof, Cluj-Napoca, 2002.

[76] *Revenirea în Europa*, ed. cit., p. 88.

Sanda Cordoş, *În lumea nouă*, Dacia, Cluj-Napoca, 2003.
Benedetto Croce, Sylvia Saunders Sprigge, *History as the Story of Liberty*, Norton, 1941.
Dena Goodman, *The Republic of Letters: A Cultural History of the French Enlightenment*, Cornell University Press, 1994.
Arthur O. Lovejoy, *Marele lanț al ființei. Istoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*, Humanitas, Bucureşti,traducere din engleză de Diana Dicu.
Adrian Marino, Sorin Antohi, *Al treilea discurs – Cultură, ideologie şi politică în România*, Polirom, Iaşi, 2001.
Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
Adrian Marino, *Evadări în lumea liberă*, Institutul European, Iaşi, 1993.
Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
Adrian Marino, *Iluminiştii români şi problema colonială*, în *Lumea*, 16 iulie 1964.
Adrian Marino, *Iluminiştii şi progresul*, în *Lumea*, 29 iulie 1965.
Adrian Marino, *Carnete europene - Însemnare a călătoriilor mele făcută în anii 1969-1975*, ediția a II-a, Noul Orfeu, Bucureşti, 2003.
Adrian Marino, *Nicolae Iorga şi Iluminisul românesc*, în *Lumea*, 25 dec. 1964.
Adrian Marino, *Pentru Europa - Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale*, Polirom, Iaşi, 1995.
Adrian Marino, *Politică şi cultură - Pentru o nouă cultură română*, Polirom, Iaşi, 1996.
Adrian Marino, *Prezențe româneşti şi realități europene. Jurnal intelectual*, Albatros, Bucureşti, 1978.
Adrian Marino, *Revenirea în Europa* (antologie şi prefață), Aius, Craiova, 1996.
Anthony Pagden, *The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union*, Cambridge University Press, 2002.

Françoise Thom, *Limba de lemn* (traducere de Mona Antohi) Humanitas, București, 2005.

Larry Wolff , *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenmen,* Stanford University Press, 1994.

Adrian Marino în căutarea ideii de *libertate şi cenzură* în România

Florina ILIS

Partizan al lucrului bine făcut şi îndeplinit până la capăt, Adrian Marino încheia în 1999 monumentala *Biografie a ideii de literatură* în şase volume, concepută pe parcursul unui deceniu de activitate neîntreruptă şi neobosită. Definitivarea acestei lucrări, bine primită atât în țară, cât şi în străinătate[1], consacra sfârşitul carierei unui critic literar care şi-a văzut aproape toate proiectele îndeplinite, dar, în acelaşi timp, reprezenta pentru Adrian Marino şi promisiunea unui început de nouă carieră, cea de critic al ideilor politice, o carieră pe care şi-o dorea, dacă nu tot atât de lungă, din cauza vârstei înaintate, cel puțin la fel de fructuoasă în planul realizărilor proiectelor personale. Pregătirea pentru *cariera* de ideolog debutase cu ceva timp înainte, încă din 1995 cu volumul *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale* continuând, un an mai târziu, cu volumul *Politică şi cultură. Pentru o nouă cultură română*. În planul publicisticii politice, Marino se implicase însă cu mult mai devreme, activând chiar din primele zile ale Revoluției din 1989, cu luări de poziție ferme şi echilibrate. Virajul înspre ideologie i-a permis lui Adrian Marino să se apropie de zone de cercetare pe care regimul cenzurii comuniste le ținuse decenii întregi sub un strict control. Putința de a se exprima liber, precum şi dorința de a medita asupra problematicilor sociale şi politice cu care se confrunta o societate aflată în tranziția spre democrație l-au determinat pe Adrian Marino să mărturisească cu sinceritate că volumele *ideologice*, publicate după 1989, sunt

[1] Primul volum a apărut în engleză cu titlul *The Biography of „The Idea of Literature”. From Antiquity to the Baroque*, State University of New York, 1996. Un volum de sinteză a apărut şi în traducere italiană cu titlul *Teoria della letteratura*, Il Mulino, 1994, în trad. lui Marco Cugno.

cele pe care le *iubeşte* cel mai mult[2]. Chiar dacă îşi dorea să se dedice în exclusivitate analizei ideilor politice, având încă în lucru *Biografia ideii de literatură*, Marino nu a abandonat cercetarea *ideii de literatură*, pe care îşi dorea să o ducă la bun sfârşit. Astfel, pe parcursul unui deceniu (1990-1999), cele două *cariere* au funcționat oarecum, în paralel.

Dacă în perioada comunistă Adrian Marino era convins că preocuparea pentru critica literară îi va permite într-un fel sau altul, să-şi păstreze o viziune nealterată de ideologie (de propaganda comunistă), interesul major pe care l-a arătat după 1989 pentru gândirea politică s-a transformat într-o nouă vocație, cea de *critic al ideilor politice*. Maniera deloc uşoară în care s-a petrecut translația de la „vocația" de critic al ideilor literare la cea de critic al ideilor politice răzbate şi din capitolul *Clarificare ideologică*, din cartea de memorii *Viața unui om singur*, apărută postum. Trecerea înspre cariera de ideolog este, în fond, strâns legată de perioada *edificării şi clarificării ideologice*, condițiile acestei clarificări fiind percepute de către Marino „ca traumatizante, de mari adversități, obstacole şi profunde decepții"[3]. Pe de altă parte, ca şi cum *clarificarea ideologică* n-ar fi fost îndeajuns de dificilă, Marino s-a confruntat şi cu lipsa de încredere a „confraților" politologi, care, în ciuda afirmării sale în arena publică, au continuat să-l perceapă ca pe un „teoretician literar", deşi cărțile pe teme de actualitate politică, publicate după 1989, pot demonstra că era, după cum afirmă el însuşi cu uşoară auto-ironie, *măcar* „un critic de idei *ideologice*"[4].

Şi totuşi, în ciuda acestor *rezistențe*, Adrian Marino a continuat să scrie şi să se preocupe de ideologie, de istoria politică şi de politologie. Despărțirea politică de țărănişti, analizată cu luciditate în *Viața unui om singur*, coincide cu redescoperirea şi apropierea de gândirea liberală, nu în versiunea liberalismului agresiv contemporan, ci într-o variantă progresistă, inspirată de ideologia paşoptiştilor de la 1848 şi din ale cărei

---

[2] Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Iaşi, Polirom, 2010, p. 344.
[3] *Ibidem*, p. 351.
[4] *Ibidem*, p. 354.

principii, recuperându-le şi revalorificându-le, îşi face un adevărat stindard politic. Deşi scrisese, după cum afirmă, câteva studii despre paşoptişti şi despre mişcarea revoluţionară de la 1848, încă din perioada când se afla în domiciliul forţat la Lăteşti, reîntoarcerea la paşoptişti, chiar tardivă, s-a petrecut ca o necesitate aproape vitală de a „găsi un sprijin în trecut, în tradiţia gândirii politice româneşti"[5]. *Revendicarea* în spirit de la ideologia progresistă a mişcării de la 1848 implica, în contextul politic din anii 1996-1998, o miză extrem de importantă: revendicarea de la o tradiţie de gândire care izbutise să se sincronizeze cu mişcarea de idei europeană a vremii, într-un moment în care forţele politice din România se străduiau să genereze, după mai bine de un secol şi jumătate distanţă de la mişcarea paşoptistă, un curent de idei pro-european, în vederea aderării ţării noastre la Uniunea Europeană. Adrian Marino s-a dovedit a fi printre cei dintâi oameni de cultură români care au militat pentru *revenirea* României în Europa[6].

Cele două texte-manifest *Pentru neopaşoptism* şi *Actualitatea ideologiei culturale paşoptiste* (publicate în *Sfera Politicii*, nr. 60 şi 61 din 1998) demonstrează o adeziune foarte clară la principiile revoluţiei paşoptiste, Marino încercând să impună, pornind de la progresismul gândirii paşoptiste, un nou proiect politic, adaptat la condiţiile actuale, moderne şi, anume, *neopaşoptismul*. E convins că *neopaşoptismul* e viabil ca proiect deoarece ideile revoluţionarilor de la 1848 sunt departe de a se fi realizat în totalitate în toate sferele vieţii sociale actuale. Cu alte cuvinte, astăzi, la mai bine de 150 de ani de la mişcarea din 1848, ne aflăm într-un moment istoric similar, de răspântii sau de început de drum, când evoluţia societăţii româneşti depinde, din nou, de echilibrul raportului dintre formă şi fond sau dintre gândirea conservatoare şi cea modernă. Una dintre întrebările care n-au încetat să-l preocupe pe Adrian

---

[5] *Ibidem*, p. 345.
[6] Adrian Marino este cel care iniţiază publicarea Antologiei *Revenirea în Europa. Idei şi controverse româneşti (1990-1995)*, Craiova, Aius, 1996, adoptând aici o atitudine angajat pro-europeană.

Marino a fost posibilitatea recuperării unei ideologiei de tip liberal[7], care, deşi a contribuit la modernizarea României în trecut (cu intermitențe în a doua jumătate a secolului al XIX-lea), nu a avut un impact atât de puternic în conştiințe în raport cu ideologiile de extremă dreaptă sau stângă care au marcat secolul al XX-lea. Mai poate fi reluat firul întrerupt, se întreabă Marino, din punctul în care, schimbările din plan istoric şi politic au făcut ca aplicarea programului liberal al paşoptiştilor să cunoască momente de ruptură şi regres? În fond, una din ambițiile proiectului *Libertate şi cenzură în România* a fost şi aceea de a reconstitui o tradiție a gândirii libere şi democratice de factură şi orientare liberală. Era decis, după cum însuşi mărturiseşte, ca, după definitivarea *Libertății şi a cenzurii în România*, să conceapă o ultimă carte-manifest, intitulată *Pentru o cultură liberală*[8].

Astfel, interesul imens pe care Adrian Marino l-a arătat încă din primele zile ale Revoluției din 1989 atât problematicii politice, cât şi necesității *repolitizării* unei societăți, complet lipsite de o conştiință politică democratică, dobândeşte, în acest caz, şi un caracter educativ, *militant*. Fostul țărănist de altădată (care a plătit cu închisoare şi deportare idealul politic din tinerețe) s-a angajat militant în arena publică şi, prin articolele sale, mai ales cele din *Dreptatea*, oficiosul partidului PNȚCD s-a străduit prin luări ferme de poziție să-şi facă auzită vocea în vacarmul şi haosul politic al primilor ani de după Revoluție. Fiind un caracter pragmatic şi lucid, Marino a înțeles destul de repede că anii de totalitarism nu pot fi uitați uşor şi că discursul politic, atâta timp cât nu propune alternative viabile în fața derapajelor politice, de dreapta sau de stânga, riscă să cadă undeva în gol. Neobişnuiți cu exercițiul democratic, românii au demonstrat cât de uşor pot fi înşelați de demagogia unor oameni politici lipsiți de viziune şi cum, din cauza lipsei de educație politică, pot fi manipulați în scopuri electorale. Convins că trebuie să reînvățăm sensurile unor noțiuni ca „proprietate”, „pluripartitism”,

---

[7] Idem, *Viața unui om singur,* p. 354.
[8] *Ibidem*, p. 361.

„alegeri libere” etc., Marino s-a străduit în articolele publicate în *Dreptatea* să le facă cât mai inteligibile şi accesibile. Pe de altă parte, un pericol deloc de neglijat, semnalează Adrian Marino, este şi cel al *dezideologizării, apolitismul sau lipsa totală de convingeri civico-politice*[9], efect explicabil într-o societate în care limba de lemn a discursului politic din perioada comunistă i-a determinat pe cei mai mulți dintre alegători să privească cu suspiciune orice nouă acțiune politică, făcându-i să se dezintereseze de aspectele sferei publice.

Urmărind cu deosebit interes desfăşurarea vieții politice româneşti, Adrian Marino a înțeles că, pentru a ieşi din eterna oscilare între extremele care şi-au revendicat pe rând puterea şi influența în România, precum şi pentru a nu cădea în pericolul *apolitismului*, societatea românească va avea nevoie dacă nu de un discurs politic nou, cel puțin, de o abordare cât mai pragmatică a problemelor tranziției spre o societate democratică. Astfel, *soluția* pe care o propune Adrian Marino, în dialog cu Sorin Antohi, este o *alternativă* la tendințele opuse care s-au manifestat de-a lungul ultimului secol în societatea românească (*autohtonism* şi *sincretism imitativ*) sau, după formula aleasă de cei doi interlocutori, un fel de *al treilea discurs*. Acest *al treilea discurs* inspirat din ideologia paşoptistă (sau *neo-paşoptismul*) reprezintă, consideră Adrian Marino, o posibilitate viabilă şi coerentă, o *alternativă* la eterna schimbare de roluri între *autohtonism* (naționalismul exacerbat) şi *sincretismul servil* (europenismul lipsit de substanță). Departe, însă, de a face din acest al treilea discurs numai o descoperire personală, Adrian Marino se raportează şi la o tradiție românească a *spiritului critic*, distingând în mişcarea de idei paşoptistă elemente care ar putea fi astăzi recuperate şi, în urma unui inventar critic, să fie asimilate acestui nou tip de discurs alternativ. În *Precizări despre al treilea discurs*, articolul programatic care încheie volumul de interviuri, Adrian Marino sintetizează principiile celui de-*al treilea discurs* şi argumentează, din nou, rolul benefic al acestei căi

---

[9] *Ibidem*, p. 355.

alternative în cultura română. Doru Pop se arată mai lucid în cronica pe care o face volumului de interviuri, întrebându-se, nu fără substanță, dacă acest *al treilea discurs chiar există*[10] sau dacă nu cumva el reprezintă o *alternativă* al cărei unic propovăduitor este numai Adrian Marino. Întrebarea lui Doru Pop este cu atât mai justificată şi pertinentă cu cât, raportându-ne şi la *critica ideilor literare*, o ştiință a literaturii a cărei metodologie critică a fost extrem de atent şi migălos elaborată de către Marino, se poate constata că, în afară de creatorul ei, nimeni altcineva n-a mai cultivat-o.

Interesul lui Adrian Marino pentru mişcarea de idei politice, chiar dacă marcat de inevitabile decepții, l-a determinat, după îndelungi clarificări de concepție, să-şi găsească în cele din urmă vocația de critic de idei şi să-i dedice toate puterile creatoare ale ultimilor ani.

Ideea ambițiosului proiect de a elabora o *istorie a ideii de libertate şi cenzură în România* s-a conturat în perioada colaborării la prestigioasa enciclopedie a cenzurii (*Censorship. A World Encyclopedia*, 2001), enciclopedie pentru care Adrian Marino a redactat o parte reprezentativă din capitolul dedicat României.

Publicarea în 2000 a volumului *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă* nu a constituit o mare surpriză pentru cei care erau familiarizați cu scrierile lui Adrian Marino. Textul acestui volum fusese publicat anterior (1997), în numere consecutive din revista *Sfera politicii*. La vremea respectivă ideea de a reconstitui o istorie, fie ea şi sumară, a cenzurii în România reprezenta nu numai o noutate în analiza şi cercetarea ideilor, ci şi un proiect pentru care mentalitatea românească nu părea să fie suficient pregătită. De atunci până astăzi s-au făcut, fireşte, paşi mari în această direcție, mai ales în privința studierii perioadei comuniste, deşi mai rămân încă porțiuni obscure şi demne de explorat în trecutul nostru istoric mai apropiat sau mai îndepărtat. Dar, la acea vreme, cel puțin din punct de vedere bibliografic, Adrian Marino este perfect

[10] Doru Pop, *Ce este al treilea discurs*, în *Steaua*, nr. 5-6, 2001, p. 70.

îndreptăţit să-şi revendice cu mândrie şi orgoliu acest drept al întâietăţii[11] şi al insistenţei de a păşi pe un teren prea puţin explorat. Recunoaşte că această *schiţă* a fost elaborată ca răspuns la cererea editorului *Enciclopediei mondiale a cenzurii*, de aici caracterul *informativ, rezumativ şi introductiv*, stil explicabil, arată Marino, prin nevoia de a se adapta unui public străin cât şi, implicit, prin caracterul propriu-zis al tipului de lucrare din care făcea parte[12]. Pe de altă parte, însă, *ideea cenzurii* merită, consideră Adrian Marino, analizată în continuare cu mare atenţie şi cercetată îndeaproape după o metodă *adecvată, strictă şi unitară*.

În articolul din *Mozaicul*, publicat la puţin timp înaintea apariţiei *Cenzurii în România*, Marino mai precizează că şi-a propus pentru viitor alte două noi obiective*: reluarea întregii cercetări în cadrul unei viitoare lucrări mult mai ample şi extinderea cercetării şi asupra relaţiei ideilor de Cenzură şi libertate în România*[13]. În acest articol lămuritor, Marino anunţă, din câte ştim, în premieră, proiectul de anvergură pentru care începuse deja să se pregătească intens. A continuat, atât cât sănătatea i-a permis, să frecventeze biblioteca, elaborând un plan ambiţios pentru viitoarea lucrare[14]. Adoptarea unei metode adecvate de cercetare şi analiză a reprezentat una dintre dificultăţile cu care s-a confruntat încă de la început. Deşi cele două obiective stabilite păreau să fie foarte clare: să ofere o lucrare de referinţă pe această temă şi să dovedească că, de-a lungul istoriei noastre, a existat o tradiţie a ideii de libertate şi de expresie[15], perspectiva de analiză istorică, chiar dacă legitimă, nu corespundea programului anunţat.

[11] Adrian Marino, *Cenzura în România*, în *Mozaicul*, anul III, nr. 3, 2000, p. 1.
[12] În volumul *Censorship. A World Encyclopedia* (2002), textul pregătit de Adrian Marino şi publicat, în versiune românească, în totalitate, va fi preluat de către editori fragmentar. Vezi Ionuţ Costea, *Adrian Marino - Contribuţii la istoria cenzurii în România*, studiu publicat în acest volum.
[13] Idem, *Cenzura în România*, p.1.
[14] Schiţa acestui plan se găseşte în manuscris în dosarul din arhiva fondului Adrian Marino (vezi Anexă la studiu).
[15] Idem, *Cenzura în România*, p.1.

Desigur, Adrian Marino cunoştea foarte bine toate contribuţiile româneşti referitoare la cercetarea ideii de libertate şi cenzură pe diferite paliere culturale, fiind la curent şi cu cercetările din domeniul istoric, dar, dincolo de dorinţa de a considera acest orgolios proiect un proiect personal, Marino era convins că o analiză sintetică asupra *ideii de libertate şi de cenzură*, urmărită din perspectiva criticii de idei, nu se mai realizase până atunci. Pe de altă parte, nu poate să nu remarce că, în cercetarea de idei românească, începuse să se manifeste un spirit lucid, critic, polemic, un spirit care nu se sfia să re-analizeze, să detabuizeze şi să reintrerpreteze dintr-o nouă perspectivă sursele şi documentele. Acestui curent de idei i se alătură şi Marino, întărind astfel „rezistenţa" culturală în faţa oricăror derapaje de natură ideologică. Îi remarcă, în domeniile lor de activitate, pe Lucian Boia, Sorin Antohi, Stelian Tănase, Dan Pavel, Horia Roman Patapievici, dar şi pe alţii. Cu toate acestea, Adrian Marino e convins că *spiritul critic* nu e totul şi că o altă dificultate inerentă unui proiect cultural de o asemenea anvergură îl constituie şi necesitatea clarificării metodologice, adică legitimarea unei metode *adecvate şi unitare* cu care să fie analizate faptele culturale şi istorice.

Înainte de a discuta chestiunea metodei, singura, în fond, care i-a pus unele probleme lui Adrian Marino, interesant de urmărit este şi modul în care, printr-o raportare oarecum inversată a ponderii celor două noţiuni, interdependente, Marino ajunge de la *ideea de cenzură* la *ideea de libertate*. În mod evident, discutarea problemei cenzurii reclamă, pentru o mai bună situare a problematicii privării dreptului la liberă exprimare, şi abordarea problemei libertăţii, ceea ce-l va conduce pe Marino la o repoziţionare de termeni şi, implicit, la o nouă perspectivă de abordare. Pornind în spiritul *Eticii* lui Spinoza de la observaţia că ideea de libertate este strâns legată de cea de *constrângere*, de limitare sau îngrădire a libertăţii, Adrian Marino a inversat oarecum raportul analizei, înţelegând că cenzura se manifestă abia după ce, iniţial, se formează şi se dezvoltă o conştiinţă a liberei exprimări în raport cu puterea sau gândirea oficială. Astfel, pentru a ajunge la *ideea de cenzură* în

România, Adrian Marino trebuia, mai întâi, să urmărească apariția primilor germeni ai ideii de libertate sau a *voinței libere*. Deşi se manifestă oarecum într-un raport de interdependență, ideea de libertate şi cea de cenzură, pentru a fi, pe deplin înțelese şi circumscrise istoric, necesită existența unui punct de referință unic în raport cu evoluția societății şi cu schimbările din plan social sau politic. Înțelegând pe deplin acest lucru, Marino nu s-a sfiit să-şi manifeste ataşamentul față de principiile liberale, progresiste, care au stat la baza revoluției paşoptiste, principii, în primul rând, de ordin politic.

Remarcăm totuşi faptul că definiția dată de Spinoza *libertății*, definiție care îi permite lui Adrian Marino, să alăture cele două idei, cea de libertate şi cea de cenzură sau constrângere, nu prezintă un caracter politic propriu-zis, cât mai degrabă unul de natură etică. Abia precursorii liberalismului, Hobbes, Locke, Montesquieu sau J.J. Rosseau, ca un critic al liberalismului, au încercat să definească, din punct de vedere politic, raportul dintre societate şi putere, introducând noțiunea de *libertate* şi, implicit, dintre legitimitatea unui regim politic şi cei care, prin opoziție, promovează alte convingeri politice. În celebra *Despre libertate*, John Stuart Mill constată că toate constrângerile sau pedepsele acordate pentru nesupunere devin de nesuportat abia după ce societatea, convinsă de *drumul ei spre progres*[16], a dobândit o anumită *conştiință politică a libertății*. Este aşadar meritul gândirii progresiste, de factură liberală, de a fi pus în circulație idei ca *libertate*, *progres* sau *constrângere*, politizându-le.

E un fapt îndeobşte cunoscut că afirmarea principiilor liberale, aşa cum au fost ele concepute de către cei mai cunoscuți gânditori ai vremii, s-a produs treptat, pe măsură ce evoluția istorică şi schimbările profunde din societate care au influențat natura filozofiei morale şi politice au direcționat şi mersul evenimentelor. Analizând *liberalismul politic*, John Rawls disociază trei momente istorice fundamentale[17] care

---

[16] John Stuart Mill, *Despre libertate*, Bucureşti, Humanitas, 2001, pp. 18-19.
[17] John Rawls, *Libéralisme politique*, Paris, Quadridge/ PUF, 1995, p. 11.

au determinat filosofia morală şi politică. Mai întâi, este vorba de Reforma protestantă din secolul al XVI-lea care a distrus *unitatea religioasă* a Evului Mediu şi a permis afirmarea *pluralismului religios*. Termenul *pluralism* a făcut ulterior carieră şi în plan politic. A doua schimbare istorică a fost trecerea de la *statul absolutist monarhist* la un stat în care puterile vor fi împărțite între autoritatea executivă, legislativă şi cea administrativă. Atât Hobbes, cât şi Locke au redefinit noile raporturi şi noile puteri în statul modern pornind de la exemplul Angliei. Un alt treilea moment esențial în evoluția şi modernizarea societății l-a reprezentat progresul ştiinței moderne care a culminat în secolul al XVII-lea prin revoluția astronomică a lui Copernic şi Kepler şi a continuat cu dezvoltarea analizei matematice şi a calculului infinitezimal. Toate aceste momente istorice au accelerat schimbările din plan politic şi social, favorizând totodată procesul de modernizare a societății, proces care s-a accelerat o dată cu mişcarea iluministă. Pe de altă parte, subminarea primatului unei autorități absolute (fie monarhică, fie religioasă) care să pedepsească sau să recompenseze în virtutea unui drept absolut, a generat atât în plan ideologic, cât şi în filosofia dreptului ample dezbateri privind justiția sau drepturile cetățenilor, precum şi legitimitatea legiuitorilor. Analizând filosofia morală a lui Hume şi Kant, John Rawls demonstrează în ce manieră *teoria justiției* se găseşte în centrul preocupărilor liberalismului politic care îşi pune neîncetat problema dacă o societate justă şi liberă este posibilă în condițiile conflictelor doctrinare profunde fără speranță de soluționare[18]. Adrian Marino cunoaşte scrierile lui John Rawls, tradus şi în limba română în 1999. Cel mai bun argument în acest sens, unul de natură practică, constituindu-l faptul că în biblioteca sa se regăseşte volumul menționat. După cum obişnuia la fiecare lectură, Marino şi-a făcut sublinieri şi însemnări şi pe acest volum, ceea ce dovedeşte că a citit cu mare atenție *Liberalismul politic*. Chiar dacă nu-l citează în mod direct, cine parcurge cu atenție scrierile ideolo-

[18] *Ibidem*, p. 17.

gice ale lui Adrian Marino poate remarca o anume familiaritate cu concepțiile politice pe care le analizează, în special, cu liberalismul. Mai menționăm printre alte cărți din biblioteca lui Marino, dedicate aceleiaşi teme, studiul lui Francisco Vergara, *Temeiurile filosofice ale liberalismului*, tradus în română în 1998. Printre cărțile pe care Marino le avea la îndemână în propria bibliotecă, am mai remarcat şi celebra carte a lui John Stuart Mill, *On liberty*, într-o interesantă traducere franceză din 1864[19]. Desigur, nu vom reconstitui acum întreaga bibliotecă a lui Adrian Marino din perspectiva studiilor despre gândirea liberală (deşi un asemenea demers ne-ar putea ajuta să urmărim mai uşor evoluția gândirii criticului), dar interesul manifestat de acesta față de doctrina liberală, urmărită atât din punctul de vedere al dezvoltării sale istorice, cât şi prin studii de analiză şi critică de conținut, probează, dincolo de fondul propriu-zis al problemei, şi o *intenție* educativă şi militantă. Reconstituirea fundalului istoric şi cultural din România, în care problematizarea ideii de libertate a atins, prin mişcarea de la 1848, un punct culminant reprezintă, în concepția lui Marino, nu numai un triumf al ideilor liberale, ci şi, implicit, un triumf al primei reuşite a elitelor româneşti de sincronizare cu mişcarea de idei europeană. Dacă liberalismul a făcut o pereche aproape inseparabilă[20] cu ideea de națiune în Europa primelor decenii ale secolului al XIX-lea, în special după pacea de la Viena, după cum arată Georges Weill, sincronicitatea celor două idei în lumea românească a fost favorizată şi de declanşarea mişcărilor revoluționare europene la care s-a racordat şi elita românească, dar, abia în cea de-a doua jumătate a secolului, ideea de națiune se impune şi se împlineşte ca idee politică de sine stătătoare. Intuind faptul că până la acest moment al asumării *conştiente* a ideii de națiune, au avut loc câteva procese istorice şi culturale importante, Adrian Marino, atent la nuanțări, a încercat să arate că germenii care au favorizat formarea şi dezvoltarea unei conştiin-

---

[19] John Stuart Mill, *La Liberté*, tr. par M. Dupont-White, Paris, Guillaumin et Cie, 1864.
[20] Georges Weill, *L'éveil des nationaltés et le mouvement libéral (1815-1848),* Paris, Librairie Félix Alcan, 1930.

țe istorice moderne provin, chiar dacă corespund aceluiaşi ideal de libertate, din direcții şi zone diferite. Prin *Libertate şi cenzură în România* teoreticianul încearcă să descrie acest complex proces.

Proiectul *Libertate şi cenzură în România*, aşa cum era prevăzut de către Adrian Marino ar fi trebuit să cuprindă trei mari compartimente sau trei volume[21]: *1. Începuturi, 2. Momentul 1848 şi consolidarea ideologiei liberale, 3. Confruntarea dintre liberalism şi totalitarismele de dreapta şi de stânga.*

Şi totuşi, cu tot fundalul ideologic, creionat în linii mari de Adrian Marino, proiectul *Libertate şi cenzură în România* nu este o istorie *tale quale* a ideilor liberale din România, fiind departe de a-l considera un studiu politic al liberalismului românesc. Într-un anume fel, afirmațiile repetate ale lui Marino în favoarea gândirii liberale au condus la ideea unui angajament al criticului clujean față de doctrina sau ideologia liberală. Cristian Cercel, de pildă, observă cu justețe că *Libertate şi cenzură în România,* alături de scrierile lui Marino după 1989, „gravitează în jurul liberalismului ca ideologie politică şi culturală"[22]. Alex Goldiş remarcă faptul că Adrian Marino insistă, mai ales, asupra *ideii de Europa* pe care o consideră extrem de importantă în dezvoltarea şi modernizarea societății româneşti. Această *idee* încă nu avea la acea vreme nicio conotație politică, reprezentând mai degrabă un „topos simbolic catalizator"[23].

Privită în ansamblu, opera ideologică a lui Adrian Marino gravitează în jurul unor idei-forță, una dintre acestea fiind şi *ideea de Europa*. Jurnalele sale intelectuale stau mărturie asupra *militantismului* pe care intelectualul român îl face în favoarea Europei şi mai ales în favoarea „europenismului" nostru. Nu întâmplător regăsim cuvântul „Europa" cu derivatele sale încă din titluri: *Prezențe româneşti şi realități europene* sau *Carnete europene*. O aceeaşi obsesie a Europei

---

[21] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, Iaşi, Polirom, p. 7.
[22] Cristian Cercel, *Începuturile liberalismului românesc* în *Observator cultural*, nr. 56, 23-29 martie 2006, p. 8.
[23] Vezi Alex Goldiş, *Adrian Marino: de la ideea de Europa la ideea de libertate*, în acest volum.

trebuie s-o fi simțit şi primii noştri intelectuali sau oameni de cultură care au intrat în contact cu civilizația europeană încă din zorii epocii moderne. Dacă pentru aceştia emoția *descoperirii Europei* era de înțeles, cultura română străbătând de atunci un lung proces de europenizare, Marino e convins că adevărata *revenire* în Europa *trebuie să se facă nu prin imitații superficiale mecanice, nici prin sincronizări precipitate, ci printr-un efort de personalitate şi de originalitate*[24].

Dacă *ideea de Europa* circula deja în Țările româneşti către sfârşitul secolului al XVIII-lea (o dată cu Revoluția franceză), ajungând să fie invocată în medii sociale variate, *ideea de libertate*, cultivată în context *politic*, a început să cucerească elitele româneşti mai ales în preajma revoluției de la 1848, fiind asimilată îndeobşte gândirii „liberale". Titlul de „liberal", explica Ion Ghica într-o scrisoare către Vasile Alecsandri[25], şi-o iau, mai mult sau mai puțin îndreptățit, toți cei care vorbesc despre „libertate". Remarcăm, astfel, că simpla invocare a *ideii de libertate* în raport cu „liberalismul" reprezenta până şi la 1881 un fapt de la sine înțeles. Ion Ghica analizează termenul de *libertate*, demonstrând că aria sa de cuprindere este foarte largă, începând cu libertățile politice (abolirea robiei, proclamarea egalității), continuând cu cele din zona comerțului (desființarea monopolurilor, liberul schimb) sau cu libertatea presei şi terminând cu invocarea sensurilor libertății individuale. Nu uită, însă, să menționeze că uneori ideea de libertate este cât se poate de greşit înțeleasă, atrăgând atenția asupra pericolelor ce pot decurge de aici.

Sugestia că tot acest complex de „libertăți" s-a răspândit în lumea românească ca urmare a influenței gândirii liberale a fost atent reținută de către Adrian Marino. Astfel, ideile politice ale liberalismului progresist din preajma revoluției de la 1848, idei cum ar fi *gândirea liberă*,

---

[24] Adrian Marino, *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale*, Ed. a II-a, Iaşi, Polirom, 2005, p. 92.

[25] Ion Ghica, *Opere*, I, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii, glosar, bibliografie de Ion Roman, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 217.

laicizarea societății sau *spiritul critic* au devenit pentru Adrian Marino un prilej de meditație profundă. A formulat din aceste idei o nouă viziune, *neopaşoptismul*, dar nu s-a mai avântat în arena politică, aşa cum a făcut-o în primi ani de după Revoluția din 1989 şi nici nu s-a lăsat atras în cadrul familiei liberale contemporane, chiar dacă şi-a recunoscut simpatiile sau afinitățile de idei cu unii dintre membrii liberali. E posibil ca acest lucru să se fi petrecut şi din cauza conştientizării târzii a unei *singularități* de gândire şi atitudine care îl ținea departe până şi de cei cu care avea anumite afinități. S-ar putea spune că a rămas un gânditor sau ideolog printre criticii literari şi un critic literar printre gânditorii sau ideologii politici. În fond, Adrian Marino e un critic şi gânditor de *modă veche*, în maniera lui Titu Maiorescu. Cum bine se cunoaşte, Titu Maiorescu, un om al timpului său, se preocupa concomitent atât de critică şi estetică, cât şi de politică, iar în politică modul său de gândire îmbina principii tradiționale conservatoare cu idei mai noi, de factură liberală. Acest gen de spirite, cu un orizont larg de gândire, moştenitori ai modelului paşoptist în care o personalitate politică îmbină în mod armonios mai multe domenii ale cunoaşterii, se pretează mai greu unor delimitări de tip teoretic sau chiar politic. Iar Adrian Marino este un astfel de spirit, paşoptist atât ca formație, cât şi ca viziune.

Încadrarea metodologică, precum şi perspectiva de abordare a ideii de libertate şi cenzură fac din *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, volum rămas, din păcate, într-o formă nedefinitivată, o cercetare interdisciplinară care îmbină perspectiva culturală şi istorică cu cea ideologică sau politică.

Prima parte a acestui proiect, aşa cum a fost concepută de Adrian Marino, a fost publicată la scurt timp după dispariția autorului. Manuscrisul a fost editat exact în forma în care se găsea pe biroul criticului la moartea sa. În *Prefață*, Adrian Marino făcuse unele precizări cu privire la obiectivele pe care le urmărea, obiective care, văzute din perspectiva dispariției sale, au dobândit ulterior un caracter aproape *testamentar*. Deosebit de interesant este şi modul în care Marino reafirmă spiritul *polemic*, chiar *militant*, care a animat scrierea cărții. Autorul lucrării o

vede ca pe o *replică* hotărâtă dată celor ce „contestă existența unei tradiții ideologice liberale în Țările Românești”[26], precum şi ca o *ripostă* dată „ideologiei de dreapta (în varianta sa extremistă) şi de stânga”[27]. Caracterul polemic şi militant transpare în toate paginile cărții. Acest caracter face ca *Libertate şi cenzură în România*, dincolo de formulările pertinente şi savante, să fie pe alocuri şi o carte *subiectivă*, înrudită oarecum cu volumul de memorii la care Marino lucra în paralel. Când abordează, de pildă, capitolul necesității *desacralizării* societății şi asumarea unui punc de vedere laic, precum şi importanța eliberării poporului de dogme şi superstiții, probleme asupra cărora reprezentanții Şcolii Ardelene au meditat îndelung, Marino, ironic şi polemic, remarcă, într-o paranteză, că la începutul mileniului trei se mai scrie încă în România *despre îngeri*[28]. Dubla intenție, în astfel de cazuri, este evidentă. Pe de-o parte, Marino îşi doreşte să demonstreze că unele din principiile progresiste de la 1848 nu şi-au găsit nici astăzi împlinirea, de vreme ce laicizarea societății e încă incompletă, pe de altă parte, indică, chiar dacă indirect, pericolele la care s-ar expune o societate imatură din punct de vedere ideologic, dacă s-ar abate de la tradiția spiritului critic. Astfel, în concepția sa, a mai scrie la începutul mileniului trei *despre îngeri* reprezintă un exemplu elocvent de insuficientă modernizare a unei societăți numai parțial laicizate.

Elaborată în aceeaşi perioadă cu scrierea *Memoriilor*, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi* adoptă un ton polemic, incisiv pe alocuri, un ton foarte direct, eliberat de orice constrângeri formale sau stilistice. Răzbate din acest ton un anumit *imperatism*, expresia stilului distingându-se printr-o concizie caracteristică ultimelor scrieri ale lui Marino. Ca trăsătură, acest stil exprimă o anumită *presiune* în elaborarea lucrării. *Urgența* cu care Marino redacta textul se poate constata şi din felul concis, esențializat, în care curg ideile, concentrate în fraze destul de scurte. Față de stilul lui Marino din scrierile de critică a ideilor literare,

---

[26] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, p. 8.
[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem*, p. 181.

un stil cu fraze ample, cu reveniri, cu aranjarea ideilor în felurite moduri, un stil de erudit şi savant, stilul *Libertăţii şi cenzurii în România* a dobândit mult în esenţializare. Nimic în plus, nimic care să întârzie concluziile, nimic care să amâne verdictul. Acest stil creează impresia că fiecare propoziţie este importantă, că în fiecare frază autorul pune o judecată de valoare care nu admite replică. De aici şi faptul că Marino evită să indice, după cum ne obişnuise în cărţile sale anterioare, o bibliografie de specialitate prea abundentă. Desigur, Marino frecventează toate sursele şi documentele epocii de care se ocupă, dar, probabil, din cauza stării de *urgenţă* pe care o resimţea tot mai intens în ultimii ani, nu a mai indicat întreaga literatură de specialitate consultată pentru secolele XVIII-XIX, fie în domeniul istoric, fie în cel al studiilor de cultură română premodernă şi modernă. Pe de altă parte, în cazul lui Adrian Marino, căruia i s-a reproşat de atâtea ori ariditatea şi excesul bibliografic, absenţa notelor excesive şi prea erudite trebuie înţeleasă ca atare, reprezentând o opţiune asumată conştient. În fond, mulţimea de fişe de lectură existente în fondul arhivistic „Adrian Marino” demonstrează că în spatele frazelor scurte, sintetice, din text, se regăsesc ore întregi de lectură şi *conspectări* atente.

O altă chestiune care face din *Libertate şi cenzură în România* o carte unică chiar şi pentru autorul ei este cea a metodei de analiză. Dacă pentru cărţile de critică a ideilor literare, Marino a avut tenacitatea să elaboreze o metodologie adecvată, care să asimileze procedee de analiză provenind fie din zona criticii sau a esteticii literare, fie din direcţia hermeneuticii, îmbinându-le într-un eşafodaj critic coerent şi funcţional, în privinţa *criticii* de idei politice, lucrurile păreau oarecum să se simplifice de la sine. La noi în ţară, consideră Marino, o disciplină ca istoria ideilor a fost şi este puţin practicată. Atât lipsa de tradiţie sau a precursorilor, cât şi absenţa unor modele anterioare fac extrem de dificilă orice încercare de a elabora o istorie a ideilor. Ca o remarcabilă excepţie, Marino distinge lucrarea lui Vlad Georgescu *Istoria ideilor politice româneşti*, publicată la München în 1987. Pe de altă parte, este conştient de faptul că utilizarea schemelor occidentale de analiză este, din cauza

unor condiții specifice de dezvoltare istorică şi socială, destul de riscantă la noi. Şi totuşi, în pofida acestor dificultăți metodologice, Adrian Marino este convins că demersul său, chiar lipsit de o tradiție românească de la care să se revendice, poate fi extrem de profitabil, mai ales că istoria culturii române şi a ideologiei „are o nevoie absolută de a fi construită şi prin astfel de investigații”[29]. Adrian Marino a intuit că unele concepte cum ar „libertate” sau „cenzură”, datorită evoluției istorice în care se impun sub forme sau reprezentări noi, pot fi înțelese ca *idei* de bază şi cercetate din perspectiva cuprinzătoare a istoriei ideilor.

Însuşindu-şi definiția dată de Arthur O. Lovejoy în celebra carte *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*, publicată în 1936, Marino înțelege istoria ideilor pornind de la noțiunea centrală de *unit-ideas*, adică exprimarea în formă cât mai concentrată şi stabilă a esenței unei teorii, principiu, doctrine, ideal, program. Cel care a făcut din istoria filozofiei o istorie a ideilor, *părintele* acestei noi discipline, Arthur O. Lovejoy a studiat ideile ca şi componente fundamentale ale evoluției istorice disociind sensurile esențiale sau constantele ideilor de ansamblul reprezentărilor dominante de aportul specific fiecărei epoci de gândire. Aceste *idei* pot avea mai multe nume, dar fiecare dintre ele prezintă anumite componente stabile, invariabile, regăsibile de la o epocă la alta sau de la o națiune la alta. Dacă Lovejoy avea în vedere, în special, domeniul ideilor filozofice, Adrian Marino este convins că şi în planul acțiunii sociale sau în cel al acțiunii politice astfel de *idei-unitate* pot fi reconstituite ca *idei-forță*, avându-şi rolul lor determinant în evoluția vieții sociale sau politice. Pe de altă parte, sugestia ca *ideea-unitate* să fie urmărită în domenii ale spiritului, cum ar fi filosofia, literatura, arta, religia, politica, precum şi ştiința, se regăseşte şi la Arthur Lovejoy[30].

Unit-idea de la care pleacă Adrian Marino în demersul său este *ideea de libertate*. Ideea de libertate reprezintă o noțiune situată într-o zonă de confluență, în care domenii ca social, politic, cultural sau istoric

---

[29] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, p. 12.

[30] Arthur O. Lovejoy, *Marele lanț al ființei. Isoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*, trad. din engleză de Diana Dicu, Bucureşti, Humanitas, 1997, p. 20.

converg, reconfigurând frontiera dintre privat şi public, dintre individ şi societate. În mod inevitabil, încălcarea acestor frontiere, din perspectiva privării de libertate sau a constrângerilor de ordin politic ori social, presupune şi evaluarea *ideii de cenzură*. Astfel, între cele două idei polare ale lucrării lui Marino, ideea de libertate şi ideea de cenzură, idei care, pentru a fi analizate, presupun o anumită consistență teoretică (filosofică sau politică), un nucleu dur, dar care au, în mod evident, şi un înveliş mai puțin consistent, chiar schimbător în timp – perspectiva discursului sau viziunea autorului joacă aici un rol determinant. De aceea, poziția criticului de idei pare uneori fragilă, ezitantă. Nu e întotdeauna uşor să argumentezi în favoarea unor idei care, în ciuda longevității şi a pertinenței lor, sunt, din punctul de vedere al criticului, greu de izolat şi analizat în raport cu multitudinea de semnificații şi reprezentări care le înconjoară.

Adrian Marino cunoaşte însă mecanismul de funcționare a ideilor fiindcă, în cărțile sale anterioare, *ideile* din domeniul literaturii au reprezentat o preocupare constantă. Într-un anumit fel, analizând ideile politice, n-a făcut decât să procedeze în aceeaşi manieră în care a urmărit dezvoltarea şi evoluția ideilor literare. A decorticat straturile exterioare, străduindu-se să ajungă la nucleul de bază, apoi, a urmărit cum această constantă dobândeşte, în raport cu evoluția societății, noi semnificații. Chiar dacă ideile, explică criticul, circulă în timp şi spațiu, primind formulări diferite, „modelul şi schema de bază rămân mereu constante[31]. Astfel, principiul după care sunt urmărite ideile presupune, de fapt, un demers compus din două etape care, însă, nu pot fi separate în analiză. *Ideea-unitate* este mai întâi degajată din contextul în care s-a format şi s-a dezvoltat cu ajutorul unui model descriptiv. Apoi, va fi interpretată sau judecată din punctul de vedere al evoluției istorice şi a separării componentelor stabile de cele invariabile şi, în final, valorile *ideii-unitate* vor fi evaluate în funcție de punctul de pornire. E foarte adevărat că acest mod de gândire şi analiză e mai puțin vizibil în *Libertate şi cenzură în*

[31] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, p. 13.

România, unde Adrian Marino nu s-a preocupat prea mult ca să-l detalieze, dar pentru cei familiarizați cu felul său de a gândi se poate cu uşurință constata că maniera de lucru nu diferă, de pildă, de cea utilizată în cazul ideilor literare. Se poate lesne urmări *evoluția* unei idei, aşa cum o înțelege Adrian Marino, dacă se are în vedere modelul perspectivei *hermeneutice* de la care s-a revendicat întotdeauna criticul de idei.

Astfel, cele două idei, cea de libertate şi cea de cenzură, vor fi urmărite atât din punct de vedere diacronic, cât şi sincronic. Remarcăm, din nou, în această manieră de a analiza evoluția unei *idei*, ceva din mai vechea metodă utilizată de Marino în perioada cercetării ideilor literare, care, la rândul lor, erau studiate într-un raport dialectic diacronie-sincronie. Dar dacă evoluția ideilor literare sau istoria acestora putea fi refăcută printr-o hermeneutică atent dirijată, în privința ideilor politice, istoria evoluției lor necesită din partea criticului de idei un exercițiu critic complex şi combinativ care, pe lângă analiza tuturor surselor şi documentelor produse de o elită politică a timpului trebuie să aibe în vedere şi felul în care, în raport cu elitele, aceste idei (cea de libertate, în special) se propagă în direcția maselor, influențându-le comportamentul şi mentalitatea. Or, pentru a urmări toate aceste aspecte bibliografia din domeniul istoric, chiar dacă abundentă, nu reuşeşte să satisfacă în totalitate demersul critic. Urmărind însă fişele de lectură întocmite de Adrian Marino se observă o extraordinară varietate de studii şi lucrări din diferite domenii, cum ar fi istoric, politic, social, cultural sau literar. Evident că parcurgând toate aceste surse sau documente, Marino a putut să constate că, într-un fel sau altul, o temă ca cea a *libertății* a mai fost discutată anterior, fiind plasată în contexte diferite, în funcție de scopurile propriu-zise ale cercetărilor sau a ariei lor de cercetare.

În singurul volum apărut după dispariția lui Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, volum îngrijit de Lidia Bote, ideologul analizează „începuturile” ideii de libertate şi felul cum această idee a pătruns în mediile româneşti din toate cele trei provincii. Dacă pentru secolul al XVII-lea informațiile despre „ideea de libertate” şi

formarea unei conştiinţe a acesteia sunt mai puţine, interpretarea textelor, necesitând o anumită îndemânare în separarea caracterului religios de cel laic al multor scrieri, astfel de informaţii devin mult mai numeroase în secolul următor şi chiar mai uşor de recunoscut în corpusul de texte pe care-l avem la dispoziţie. În plus, constată Adrian Marino, dorinţa de „emancipare” de sub autoritatea civilă sau religioasă face ca *spiritul critic* să fie mult mai direct şi individual asumat decât în perioadele anterioare.

Pentru Transilvania, ideea „voinţei libere” se întâlneşte explicit formulată mai întâi la Paul Iorgovici, un martor ocular al Revoluţiei franceze şi al decapitării regelui Ludovic al XVI-lea. Prezent în Franţa în timpul Revoluţiei franceze, Paul Iorgovici s-a impregnat de idealurile revoluţionare şi a încercat să editeze, după model francez, un ziar românesc la Viena, alături de Ioan Piuariu-Molnar. În Moldova, chiar dacă vor fi existat încercări anterioare de exprimare a ideii de „voinţă liberă”, printre cei dintâi care afirmă în sensul lui Spinoza, ideea de libertate condiţionată de „necesitate” s-a aflat şi Miron Costin[32].

Înaintea afirmării unei conştiinţe a ideii de libertate, susţine Marino, s-a dezvoltat un „spirit critic” care a condus, în cazul cronicarilor, la asumarea unei anumite distanţări faţă de evenimente sau faţă de cârmuitorii sub domnia cărora aceştia au trăit şi scris. Desigur, în absenţa unor mişcări de idei clare care să permită un exerciţiu mai amplu de analiză a raportului dintre cetăţeni şi puterile din stat, aşa cum se întâmpla prin Hobbes, Locke în Anglia sau Montesquieu or Rousseau în Franţa, cronicarii români percepeau noile mişcări de idei sub forma unor ecouri, intermediate de lecturile proprii sau de şcolile la care s-au format. Unele noţiuni au reuşit să pătrundă însă mai uşor decât sistemele filozofice ori politice, mai greu de asimilat în absenţa unor traduceri sau din cauza unei limbi româneşti, parţial cizelată sub acest aspect. Dar, astfel de noţiuni, indiferent prin ce filiere au pătruns în Ţările româneşti, au influenţat modul de gândire al celor dintâi autori români, formându-l.

[32] *Ibidem*, p. 59.

Aşa au stat lucrurile cu noțiuni ca *dreptatea* şi *adevărul*. În acelaşi timp, însă, nu trebuie deloc minimalizată influența sau maniera în care astfel de noțiuni au fost asimilitate de către autorii români, fie moldoveni, fie munteni.

În privința Munteniei, remarcă Marino, lucrurile s-au petrecut într-un fel similar celui din Moldova. Un adevărat „salt calitativ" se constată atunci când „voința liberă" se afirmă şi în plan politic ca o exprimare liber asumată într-un context istoric bine determinat. E cunoscut, explică Marino, cazul lui Mihai Viteazul şi celebrele sale cuvinte „pohta ce-am pohtit: Moldova şi Țara Românească"[33]. Se acceptă faptul că germenii liberalismului politic şi ai liberalismului, în general, pot fi situați în Reforma şi consecințele acesteia, la fel şi controversele nesfârşite despre toleranța religioasă din secolul al XVI-lea şi al XVIII-lea, atunci când apar primele încercări filozofice de a discuta despre libertatea de conştiință şi libertatea de gândire[34]. Ideile Reformei au reverberat şi înspre Țările Româneşti. Adrian Marino are meritul de a urmări şi de a face conexiunea între liberalismul politic şi ideile Reformei care, printr-o serie de canale, au pătruns şi în spațiul românesc.

În secolul al XIX-lea ideea libertății, sub influența tot mai puternică a mişcărilor de idei din Apus, dobândeşte noi valențe, diversificându-se pe o paletă foarte largă. Se poate vorbi despre libertatea voinței, libertatea de gândire, libertatea religioasă, libertatea de expresie sau libertatea presei şi a tiparului. Toate aceste „libertăți" au condus în cele din urmă, cum era şi firesc, la asumarea în conştiințe şi la impunerea ideii de „libertate politico-socială" ca principal crez al mişcării revoluționare de la 1848, moment istoric care a reprezentat un adevărat triumf în conştiință a noilor idei politice.

Analizând contextul istoric în care s-a afirmat la noi ideea de libertate, Adrian Marino a observat că procesul prin care ideea „voinței libere" a păstruns în conştiințe şi mentalitate a fost unul de durată,

---

[33] *Ibidem*, p. 109

[34] John Rawls, *Libéralisme politique*, p. 13.

presupunând dezvoltări simultane în mai multe sfere de influență. Identificarea ideii de libertate, ca aspirație a spiritului ce își caută prin rațiune afirmarea (principiu de factură iluministă), cu lupta *politică* a acțiunilor de ordin revoluționar este, ca strategie colectivă, mult mai târzie, găsindu-şi abia în mişcarea revoluționară de la 1848 împlinirea. Or, motivul pentru care Adrian Marino insistă asupra înțelegerii ideii de libertate, în primul rând în contextul religios şi, apoi, cultural, în care aceasta a pătruns ca idee-forță, este şi fiindcă o conştiință a „voinței libere", aşa cum poate ea fi percepută la „începuturile" modernizării culturii noastre, s-a manifestat dinspre exterior (Europa) spre interior (Țările Române) şi, oarecum, de jos (mediile intelectuale) în sus (domnie, domnitori). De aici şi abundența unor trimiteri bibliografice care provin din domeniul literar şi cultural unde s-a format un *spirit critic*, nou, oarecum independent de puterea politică. Caracterul politic al acestor schimbări de mentalitate, transpuse în forme de comportament şi atitudini specifice unui nou mod de viață (europenizare), vine abia ceva mai târziu şi se datorează mişcărilor revoluționare care au culminat la mijlocul secolului al XIX-lea cu Revoluția de la 1848.

Dificultatea pentru Adrian Marino o reprezenta însă nevoia reinterpretării izvoarelor documentare pentru perioada premergătoare Revoluției paşoptiste. Chiar dacă, susține ideologul, nu putem vorbi de o tradiție liberală propriu-zisă, anterioară mişcării revoluționare de la 1848, un curent de idei de orientare *liberală* care promova libertatea de conştiință, libertatea de gândire sau de expresie pătrunsese încă din perioadele anterioare şi în spațiul românesc. Asociată acestei conştiințe a libertății de gândire şi expresie este şi *cultura civică*, al cărei rol în modernizarea societății româneşti din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea s-a dovedit extrem de important. Un citadin prin excelență, Adrian Marino era convins că ideea „naşterii veşniciei la sat" a funcționat mult timp ca un obstacol pentru „citadinizarea" mentalității româneşti şi a modernizării societății. Caracterul citadin al unei culturi reprezintă pentru Adrian Marino un criteriu esențial în modernizarea, dacă nu chiar în afirmarea

superiorității unei culturi[35] în raport cu culturile arhaice, rurale. Deşi un partizan declarat al spiritului civic, raționalist şi citadin (în esență paşoptist), a cărei tradiție îşi doreşte s-o recupereze, Marino era totuşi conştient că elitele intelectuale prezentau în raport cu societatea rurală din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea un dezavantaj, cel puțin statistic, ce nu avea să se remedieze decât într-un ritm foarte lent. Pe de altă parte, în ciuda acestui fapt, progresele care se făceau în zorii epocii moderne în vederea „laicizării" şi a afirmării libertății de gândire şi exprimare vor culmina în prima jumătate a secolului al XIX-lea cu transformarea unui principiu, până atunci abstract, într-un *principiu politico-social activ*, eveniment considerat cu adevărat istoric[36].

Astfel, Revoluția de la 1848, prin înlănțuirea faptelor şi fenomenelor, reprezintă exact momentul de cotitură, a cărei valoare istorică în modernizarea societății româneşti este perfect intuită de către Adrian Marino şi reconsiderată dintr-o perspectivă de interpretare politică. Cel puțin aceasta ar fi fost intenția autorului, dacă ar fi izbutit să-şi încheie proiectul cercetării ideii de libertate şi cenzură aşa cum a fost conceput inițial. Caracterul *liberal* al principiilor revoluției de la 1848 ar fi fost evidențiat abia cu acest volum rămas numai în stadiu de proiect.

Volumul al doilea din acest proiect ar fi reprezentat, cu siguranță, o analiză a triumfului ideii de libertate în principiile revoluției paşoptiste, precum şi o ilustrare a modului în care, din punct de vedere politic, adepții mişcării liberale s-au impus ca cei dintâi reprezentanți ai „noilor" vremuri. Din păcate, despre acest al doilea volum Adrian Marino vorbeşte cel mai puțin. În parte, probabil şi datorită faptului că asupra principiilor şi idealurilor paşoptiste nu a încetat niciodată să mediteze. Idei ale programului paşoptist pot fi identificate în nenumărate locuri din lucrările publicate după 1989, Marino insistând îndelung asupra necesității recuperării şi reevaluării unor principii progresiste de natură paşoptistă. Ceea ce însă nu vom cunoaşte şi nu putem decât presupune este modali-

[35] Adrian Marino, *Politică şi cultură. Pentru o nouă cultură română*, Iaşi, Polirom, 1996.
[36] Idem, *Libertate şi cenzură în România*. *Începuturi*, p. 208.

tatea în care s-ar fi desfăşurat demonstrația lui Adrian Marino cu privire la transformarea unei idei *abstracte*, ideea de libertate, într-un crez politic al unui program de revendicări revoluționare, mişcarea de la 1848, în speță. *Politizarea* ideii de libertate şi asumarea acesteia ca un bun dobândit prin acțiune şi luptă reprezintă un moment esențial în schimbarea de mentalitate survenită la mijlocul secolului al XIX-lea. Revoluția de la 1848 este şi momentul care va decide în favoarea necesității modernizării societății româneşti şi a europenizării unor țări (Moldova, Țara Românească) care, până nu demult, țineau încă de rânduieli şi tradiții orientale. Această viziune e, de altfel, semnul unei probleme ridicate de Adrian Marino şi, după cum ar părea, i s-ar putea face unele reproşuri: că ar fi prea generală, că nu ar ține cont de întreaga dezvoltare a societății româneşti, că ar fi prea *militantă* în favoarea ideologiei liberale că, prin aceasta, legitimează o tradiție cu o unică direcție de afirmare.

Cu volumul dedicat momentului de la 1848, Adrian Marino ar fi urmărit felul în care gândirea de orientare liberală s-a impus în plan politic printr-un program revoluționar (Proclamația de la Islaz) care a contribuit în mod esențial la procesul de modernizare a societății româneşti. Marino şi-a afirmat în repetate rânduri intenția de a recupera traseul unei „tradiții liberale româneşti”, propunându-şi să demonstreze că impunerea conştiinței ideii de libertate în România poate fi situată în contextul revoluției de la 1848 şi se datorează ideologiei liberale. Pe de altă parte, însă, este dificil să ne pronunțăm asupra unor sugestii de lectură care nu reprezintă decât nişte ipoteze sau un punct de plecare într-o problematică care se dovedeşte extrem de complexă. Poziția militantă şi polemică a lui Marino, conformă, fără îndoială, cu propriile sale principii, nu face decât să confirme caracterul *ideologic* şi *politic* al problematicii în sine. Acest aspect ar fi ieşit cu atât mai mult în evidență cu cât ultimul volum al proiectului ar fi aborbat ideea de libertate şi cenzură în epoca comunistă, o epocă în care chiar şi cele mai banale şi mărunte acte omeneşti puteau dobândi conotații şi motivații politice.

În privința acestui din urmă volum, tot ce putem spune, cercetând arhiva, este faptul că Adrian Marino a desfăşurat o intensă muncă de

cercetare. În fondul documentar care există în patrimoniul Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" din Cluj s-au păstrat fişe şi trimiteri bibliografice bogate, legate de perioada comunistă. Totodată, Marino a continuat să se preocupe şi de perioada imediat următoare Revoluției din 1989, convins că ideea de libertate şi cea de cenzură îşi continuă procesul evolutiv, fiind departe de a-şi fi încheiat misiunea. Pe de altă parte, susține ideologul, se impune o *reactualizare, apologie şi difuzare a principiului libertății*[37], deoarece ar fi necesar ca unor idei clasice, tradiționale să li se dea un *conținut modern, românesc, actualizat*.

Adrian Marino a reuşit să schițeze, în linii mari, momentul comunist într-un scurt capitol dintr-o lucrare al cărei subtitlu *Schiță istorică introductivă* îi explică schematismul inerent. Pe de altă parte, această schiță, elaborată, în perioada în care Marino a redactat o parte din articolele dedicate României din *Encliclopedia mondială a cenzurii* apărută la Londra, se dorea o sinteză în *stil strict enciclopedic*, adresată unui public străin, prea puțin inițiat în datele cenzurii româneşti[38]. Interesant este şi punctul de vedere prin care Marino înțelegea să urmărească evoluția ideii de libertate într-un regim totalitar, evoluția ideii de libertate fiind analizată, prin contrast, cu ideea de cenzură şi cu tot ceea ce presupune privarea de libertate sau de liberă exprimare. Distinge câteva „situații tipice" (în total 8) în privința intervențiilor şi a sancțiunilor cenzurii comuniste[39] pe care le susține cu exemple propriu-zise, fiind convins că odată cu apariția unor noi cercetări legate de fenomenul cenzurii comuniste acestea se vor înmulți în mod considerabil. În finalul schiței, menționează binecunoascuta tipologie a lui Matei Călinescu referitoare la cenzură, tipologie care are în vedere atât raportul autorului cu propria operă (autocenzură, postcenzură), cât, mai ales, al raportului autorului cu societatea sau cu un regim politic opresiv (cenzură negativă-

[37] Fond Manuscrise „Adrian Marino", p. 8.
[38] Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova, Aius, 2000, p. 11.
[39] *Ibidem*, p. 71.

interzicerea şi cenzura prescriptivă)[40]. Nu se ştie cum ar fi arătat acest ultim volum din proiectata istorie a ideii de libertate şi de cenzură, dar ar fi reprezentat, cu siguranță, o primă încercare sistematică de a analiza epoca comunistă din perspectiva istoriei ideilor.

Caracterul de noutate al *Libertății şi cenzurii în România* constă în analiza concertată a libertății şi a cenzurii, îmbinând domeniile dintr-o perspectivă interdisciplinară, dar ceea ce este mai important e faptul că la Adrian Marino libertatea se transformă din *temă* sau *subiect* de studiu în *idee* sau *obiect* al unei discipline, istoria ideilor, fapt care îi permite şi îi justifică metoda de abordare. Un al doilea aspect foarte important este şi acela că analiza ideii de libertate permite *reevaluarea* şi *reinterpretarea* surselor, izvoarelor şi documentelor din perspectiva actualității, acțiune cu atât mai necesară, cu cât fiecare epocă (în special, cea contemporană, lipsită de repere politice, după anii îndelungați de totalitarism) ar trebui să se raporteze la trecut şi să-şi reconsidere în permanență criteriile de interpretare.

În plus, nu este nici un secret faptul că Adrian Marino dorea să facă din *Ideea de libertate şi cenzură în România* o carte „militantă", „angajată" şi, implicit, polemică, o carte în care să demonstreze că afirmarea libertății de conştiință, de gândire şi exprimare[41] are la noi o tradiție deloc de neglijat. Tradiția istorică a ideii de libertate de gândire şi expresie în cultura română demonstrează, indiscutabil, consideră Adrian Marino, un spirit *polemic*, constituindu-se într-o reacție sau opoziție la accentele ideologiilor extremiste care s-au manifestat în istoria românească (legionarism, comunism). Reafirmarea unui spirit de opoziție, activ în conştiința românească de-a lungul timpului, opunându-se exagerărilor de natură politică sau religioasă, s-ar putea recupera şi reactualiza, contracarându-l acelor derapaje de gândire cu care Adrian Marino, implicit, polemizează în ultima sa carte de critică a ideilor politice.

---

[40] *Ibidem*, p. 81.
[41] *Ibidem*, p. 9

Pe de altă parte, Adrian Marino argumentează în favoarea reevaluării întregii istorii a culturii şi a literaturii române acordând dimensiunii ideologice a literaturii cel puțin aceeaşi pondere ca şi esteticului. E imposibil şi, în fond, limitativ, susține Adrian Marino să interpretăm rolul Şcolii Ardelene în cultura transilvană numai dintr-o perspectivă estetică. În plus, această reevaluare este necesară şi din cauza faptului că o parte a istoriografiei comuniste a confiscat unele idei de bază ale Şcolii Ardelene, impunând, până la deformare, formele unei ideologii „naționaliste”, care să reprezinte suportul conceptual al unei politici lipsite de orice tradiție autentic românească. Reevaluarea întregii culturi şi istorii româneşti este necesară şi justificată din cauza faptului că istoriografia comunistă, desfăşurând o amplă acțiune de ideologizare în viziune marxistă a trecutului, şi-a revendicat legătura cu o tradiție falsificată în scopuri propagandistice. Evident, în ilustrarea acestui *experiment* cu trecutul, *ideea de libertate* a reprezentat una dintre cele mai uzitate noțiuni, parte datorită accesibilității sale semantice, dar şi prin aceea că oferă posibilități multiple de interpretare şi resemantizare. Din acest punct de vedere, teza lui Adrian Marino cu privire la identificarea *ideii de libertate* ca *unit-idea* este pe deplin justificată. În mod firesc, analiza *ideii de cenzură*, precum şi interpretarea complicităților de interacțiune cu ideea de libertate nu ar fi făcut decât să întărească caracterul unitar al unui proiect cu adevărat esențial prntru cultura română.

Bibliografie

Al treilea discurs. Cultură, ideologie şi politică în România. Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi, Iaşi: Polirom, 2001.

Cristian Cercel, *Începuturile liberalismului românesc* în *Observator cultural*, nr. 56, 23-29 martie 2006.

Ion Ghica, *Opere*, I, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii, glosar, bibliografie de Ion Roman, Bucureşti: Editura pentru literatură, 1967.

Alex Goldiş, *Europa. Adrian Marino: de la ideea de Europa la ideea de libertate* în *Adrian Marino în căutarea ideii de libertate şi cenzură*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2011.

Arthur O. Lovejoy, *Marele lanț al ființei. Isoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*, Traducere din engleză de Diana Dicu, Bucureşti: Humanitas, 1997.

Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului. Zece lecții*, Traducere de Mona Antohi şi Sorin Antohi, Bucureşti: Humanitas, 2003.

Pierre Manent, *Naissances de la politique moderne. Machiavel/ Hobbes/ Rousseau*, Paris: Editions Payot, 1977.

Adrian Marino, *Cenzura în România*, *Mozaicul*, anul III, nr. 3, 2000.

Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova: Aius, 2000.

Adrian Marino, *Libertate și cenzură în România. Începuturi*, Iaşi: Polirom, 2005.

Adrian Marino, *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Iaşi: Polirom, 1996.

Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Polirom: Iaşi, 2010.

Doru Pop, *Ce este al treilea discurs*, în *Steaua*, nr.5-6, 2001.

John Stuart Mill, *Despre libertate*, Traducere din engleză de Adrian-Paul Iliescu, Humanitas, 2001.

John Stuart Mill, *La Liberté*, tr. par M. Dupont-White, Paris: Guillaumin et Cie, 1864.

John Rawls, *Libéralisme politique*, Quadridge/ PUF, Paris, 1995.

Francisco Vergara, *Temeiurile filozofice ale liberalismului*, Traducere din franceză de Felix Oprescu, Ediție îngrijită de Cristian Preda şi Laurențiu Scarlat, Bucureşti: Nemira, p. 1998.

Georges Weill, *L'éveil des nationalité et le mouvement libéral (1815-1848)*, Paris: Librairie Félix Alcan, 1930.

Anexa 1: **Libertate și cenzură în România: Metodă, Tradiție. Concepte. Evoluție**

METODA

I Rolul ideilor în acțiunea socială

INTRODUCERE

— Istoria ideilor

— Vlad Georgescu

— Lipsa de tradiție, de precursori, de modele anterioare

— Schemele accidentale | aplicabile | Cauze-efecte 376

Adaptarea la condițiile actuale

— Ce este o idee? | sensuri multiple

(Common places Topoi)

Aceeași idee – mai multe nume – Lovejoy

— "Unit-ideas" | sensuri esențiale, constante, permanente

(1) Sensuri implicite / explicite (Lovejoy)

— Constante, invariante, ideologie → în texte și contexte

(2) variabile (Toledo) | primare ideas | pivotal ideas

(3) Ideea → mai cuprinzătoare decât un concept | agregate | combinate

Primary and persistent | Lovejoy • Great chain

(3) Complexe istorice

— Schema, modelul, structura | Gest

— Philosophical ideas în dilatare

— Contexte desemnate | reconstituirea contextului

— Modele de fundamentale naționale

— (Adaptare ... la filosofie | la politică

— Numele se schimbă și se răspândesc

— Sensuri multiple

(2) (Vlad Georgescu) | ... la intelectuali

Fotografii | Fotografii istorice unui anume concept, decât prin ansamblul continuărilor care s-au expus (Vlad) IPB

②

— Ce influențe? Aluzii, idei difuze, care anticipă?
Rolul politic al ideilor?

— Cum ideile afectează mentalitatea colectivă?

~~[illegible]~~ me

METODA CANTITATIVĂ (limite)

difuzarea sau semnificația?

— Statistica publicațiilor | epoci, genuri
— Ce e mai important: cantitatea (tirajul) sau calitatea?
— chiar dacă numărul de adepți este mic, o idee — integrată
rolului în istorie — este importantă, mai importantă decât o
idee răspândită, care nu a fructificat ideologic
— Audiența mică / mare | pune în discuție ~~[illegible]~~ metoda cantitativă

ALTĂ IERARHIE

Iorga, 19:

— (Scriitori, opere minore, mai importante ca, decât mari
autori sub raport ideologic
— Valorificarea aspectelor neglijate din Budai Deleanu, Șincai, ...
— Criteriul pur estetic abandonat, reducționist, unilateral
istoria ideilor deduce punctul estetic. G 72
— Voluptatea descoperirii precursorilor ignorați

↓

Nu o reflecție organizată în jurul [illegible]
gândire [illegible] de experiență, ci o [illegible] explorare a
[illegible] românești ale acestei idei

— Ce forme tipice, simbolice, ce roată în România?

Libertate — cenzură | Apologie

Gustul de [illegible] în valoare a [illegible] începutul de ideilor de libertate și cenzură ; două [illegible]

(1) Ideea de libertate de expresie (singura preocupare / obstacole)

Libertatea de a gândi de a exprima → (retractate)

(Primul stadiu : libertate naivă, [illegible], [illegible], neargumentată a voinței

De unde ideea [illegible] ; [Spinoza] : libertate / lipsa de constrângere — constrângerea = realitatea cotidiană totalitară independentă de orice constrângere

— ideea de constrângere este capitală după experiența totalitară

— Ideea prin definiție europeană : două poli / i

dependence and freedom

— La noi rolul ideii [illegible] libertate de expresie mai mic decât în occident — necesitate totdeauna

— Cultura populară și religioasă, predominante, nu cunoaște

— Cultura celor mai [illegible] cultura populară

— Ideile religioase mai puternice decât cele politice

— Ideile iluministe încep să disloce mentalitatea religioasă, postbizantină, tradiționale

— Exploat : o nouă stare de spirit, nou recipient

(ideologia [illegible] [illegible] la sistem)

— Inițial : ideea de libertate slabă, intermitentă, [illegible], [illegible] dezvoltare în afara cercului de elită

Rolul ideilor în acțiunea socială ? (345)

(2) Program politic — de care nu ne ocupăm implicit, (explicit

Problemele de bază implicit / explicit : iobăgia și asuprirea națională

MILITANTISM — Idee-forță (9)

– Recunoaștere pe față: între critică angajată, apologetică și a anticenzurii, după o perioadă în favoarea criticii de esopism / literatura de sertar spirit și gândire / de esopism literar și după

de totalitarism /

– După o perioadă totalitară – urme adânci + elaborare ideologică antitotalitară, tradiție liberală + reconsiderare fundamentalistă, zorina-naționalistă

– Ambiție să umple un gol – lipsa de coeziune a liberalilor

un concurent mai nou – a reagera – Formarea unor politici ca de politică

centru de studii liberale – a se integra

Neglijând pretenția a ideologizării cultura europeană acum

– A revitaliza tradițiile a cărei uz

liberale (ale noii) proorocitele în România. Vlad, 177

– La noi în parte, practica (politică) încotro tranzi; Vlad, 179

Anticenzură, restricții, constrângeri / de fapt, militant (Vlad 179)

după o metodă proprie;

– O publicistică fără granițe, după o metodă proprie; pe concurență pe numere / anticenzură

Cenzura, definiție! orice formă de constrângere a libertății de gândire și a formei sale de expresie / dispută

– nu numai mecanismele politicești ci și însăși mentalitatea culturală?

– izvorul al mecanismelor și modelelor cenzurii și

– succesiune și condiționare istorică

mai bine organizate / marginale, subversive

– bisericească, apoi laică; Ardeal. Toate neagl.

– oficiale, tolerate (arbitrare); birocratizate, autocratice

O Forme de multiculturalism →

Necesitate personală: revendicarea ignorate

REVENDICAREA TRADIȚIEI IGNORATE (5)

— Necesitatea de a reveni la personale și colective Izvoarele ideologiei române
— Lipsa de preocupări în acest domeniu
— Sinpura contribuție notabilă: Vlad Georgescu, imagini
— tradiția adastă liberale românești —
{ — Lipsa unei istorii a ideii liberale românești
— " " bune monografii
(Tradiții europene asimilate, „românizate", modernizate, revendicate —
— Locuri comune" europene — Idei noi, revoluționare necunoscute
— Fără ideologie: O Românie ideologizată răspuns la conjunctură. România are o tradiție ideologică liberală. Complet fals.
✓ — A demonstra că mai repede, cf. o tradiție a libertăți a existat și în țările românești! —
→ Anumiți istorici (ostili, latenți sau declarați), au negat o tradiție liberală la noi! Se considerat această prea prejudecată, amor istoria culturii românești. Ideea pare 1848. ea s-a ceva mai tîrziu... Semnări — pe care atunci toată ignorată. Dar ele atunci apăreau puține căzute... au existat AICI: Documentare
— Ideologie încă elementară, rudimentară. Cum se naște, crește și se dezvoltă ideea liberală de capitaliști, de gîndire și de ...
— Ea apare mai drept în germene, marginală, ocultată, spontană, fragmentat și pedepsită ocazional, dar constant și ascendent.
— Când românii au simțit ceea ce ...?

— Când Românii își dau seama de obstaco-lele în fața gândirii libere? Care sunt aceste obstacole? Cum pot fi combătute?

(dogme, aparat de stat represiv, biserica [illegible]

— Dificultatea enormă: până în secolul 18, cultura română nu era racordată la ideologia europeană (până atunci doar idei împrumutate de la [illegible]

— [illegible] a [illegible] — deci — deși [illegible] — idei [illegible] existat ([illegible] [illegible]), dar a existat, deși [illegible] — la cronicari, puncte [illegible]

— (Istoria ideii de libertate: cum apare? se dezvoltă? este difuzată? acceptată? receptată?

— Cum începe să se formeze o cultură critică?

→ O contribuție la înțelegerea formării culturii critice (cum se [illegible] [illegible]). Cum începe să se „modernizeze” cultura română

— Individualismul [illegible] [illegible] [illegible], pus în valoare [illegible] [illegible].

→ Importanța capitală a lecturii izvoarelor. Atenție [illegible] [illegible]. Lectura directă, ~~[illegible]~~ texte greu identificabile, de [illegible] pus în valoare. DOCUMENTAREA — dificultăți capitale. Izvoare puțin folosite sau deloc folosite.

Corespondențe, manifeste, memorii, rapoarte consulare, de poliție, etc. originale etc.

Toate nivelele de informație [illegible] — Operații: ~~[illegible]~~ (pag. 361, 502)

— 1. Descoperirea de izvoare — [illegible] [illegible] —

2. Interpretarea

Integrare într-o tradiție.-

3/ Încadrare în seria europeană corespunzătoare ideologică (7)

4/ Citate (intimidează) ... scoase ... din contextul original și integrate în contextul ideologic ... [illegible]

→ Criteriul statistic cade, în fața criteriului ... Argument decisiv împotriva istoriei ... structurale. Argument decisiv împotriva istoriei [illegible] a ideilor, a istoriei contestatoare a istoriei idealiste

reprezentative demonstrate (Vlad Georgescu).

→ Deci pentru sec. 18 – documentarea posibilă este încă mereu incompletă, imperfectă, integrarea necesitatea ... ca certitudine ... și [illegible] care este ... o pură deformare ... Deocamdată, o pură deformare a documentelor existente, mediat (un fel de a ... accesibile.

→ Idei latente, vag-confuze, conflate, ...

→ O ... literatură ... nu ne poate servi de a ... în valoare și ... noastră tradiție liberală, ...

DUPĂ TOTALITARISM 1989 (8)

— Carte, cercetări, într-un context radical nou
- După 5 decenii de tiranie totalitară —
→ O revenire și o revendicare deschisă a libertății
— pierdute și recâștigate, mizând în principal
— O lecție și revendicare a spiritului critic, necesitate exilată; un om care a fost și persecutat astfel
— Într-un alt context istoric, într-o altă cultură, poate o exagerare. Dar în cazul nostru o necesitate absolută.
De — reactualizare, apologie și difuzare a principiului libertății
— Probleme clasice în vest, asteroane de actualitate [illegible] la noi; studiile dezvoltate după 50-60 de ani — reprezentante
(ecr. post totalitarism) O sinteză între liberalismul occidental, american și liberalismul românesc recipient, strangulat de totalitarism, apoi reactualizat
— Când politologia românească va face progrese, astfel de cărți introductive vor fi privite astfel. Deocamdată, chiar cititorii
— Contemporani mai curând cu referințele clasice ale liberalismului, decât cu referințele moderne unde problemele sunt deja depășite
✓ — Necesitatea de a redescoperi frumusețea principiilor clasice
Cu atât mai mult cu cât există tendința de a pune semnul egalității între political correctness și comunism
(feminism, [illegible], [illegible], totalitarism).

ANTIDREAPTA – ANTISTÎNGA (9)

- Necesitatea revenirii la funcțiile liberale clasice în fața dublei resurecții – amenințări. Nici un fel de ancorare
1. – extrema dreaptă } Tendințe represive
2. – extrema stângă
- Necesitatea unei replici blânde în ambele ocazii
- Riposte date tuturor tendințelor antiliberale, antifiscal, antidemocratice
1. Extrema dreaptă – vezi – dar și în ed. ca la noi:
Lovinescu: Nae, Cioran, Eliade, Noica, Țuțea,
Guru, maeștri spirituali, directori de opinie.
Tendințe mistice, naționaliste, „corpuri filozofice",
2. Extrema stângă = componente antidreapta deghizate
– [illegible] antistânga
– abuzul a [illegible] political correctness cu consens
(ex. Doris Lessing)...
– eficacitatea propagandei comuniste. Doar o comunistă Doris Lessing "[illegible]" să propage Consensul:
– political correctness, unul din [illegible] de odioasă, un drum nici la stat polițist, nici la [illegible], nici la cenzură opresivă, nici la gulag, stat polițist

Locuri, sloturi [illegible] (10)

— Necesitatea apologiei ideii democratice —
drepturilor omului
libertatea de gândire și expresie orice ar [illegible]

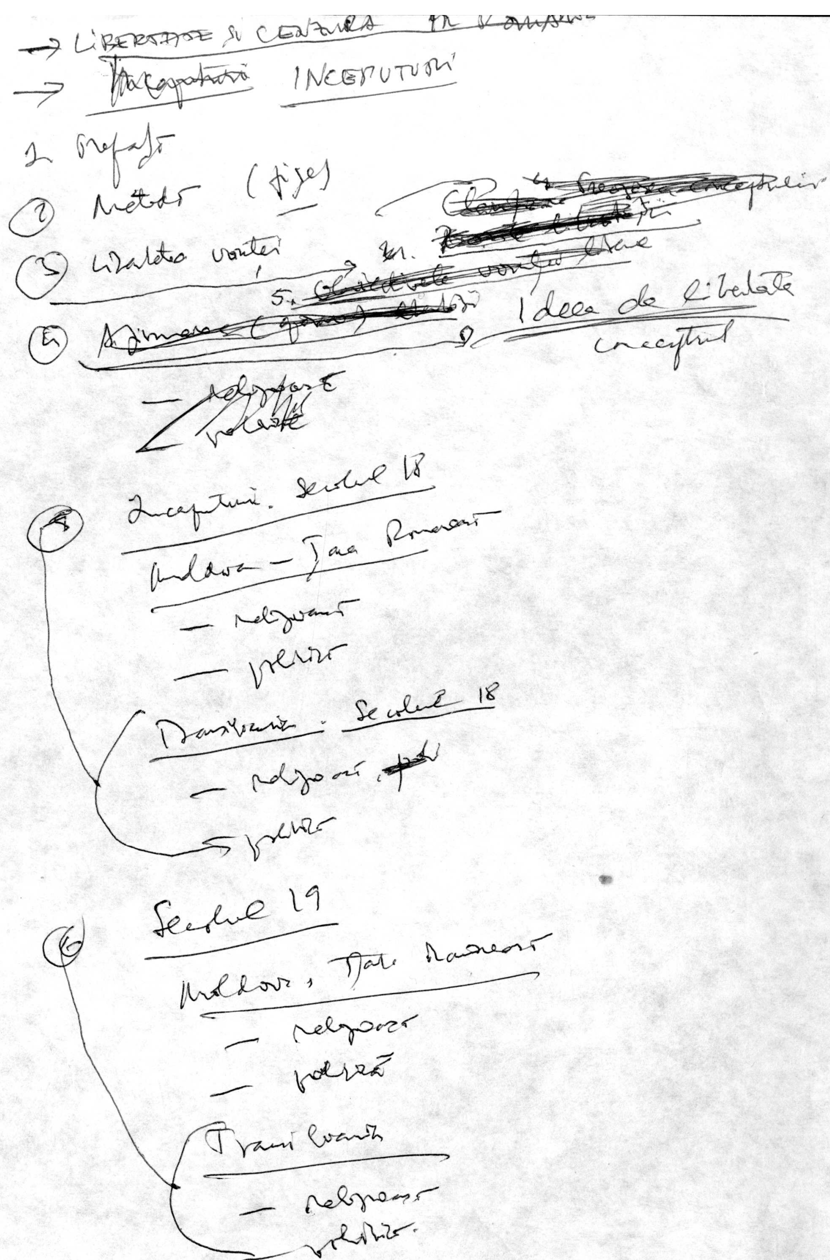
— Politique d'abord, apoi problema puterii, în ordinea urgenței, importanței, imediată
— „A munci e politic" — Marx, Bartolomeo
— Ignoranța civilizației asupra transcendentului, metafizicii (în stadiul actual al civilizației umane

---

— A da un sens actual, românesc, modern unor principii clasice,

→ Lupta, controversa ideologică permanentă — continuă

Anexa 2: Schița proiectului ***Libertate şi cenzură în România. Începuturi***

Doar câteva indicații și repere esențiale

sec. 18

INCEPUT

Începuturile modernizării mentale, dar și culturale din presă

① Evoluția ideii de libertate: de la libertatea naturală, spontană, la cea teoretizată, ideologizată, politizată

② Intensificarea circulației ideilor (Voltaire, Newton, Louis XIV

— presă sporită, mare aflux

— manifeste, proclamații — intoleranța

[illegible] ① propaganda prin carte (ideea de publicitate)

[illegible] — începutul liberalizării tiparului

— (mai intens pe genuri)

③ Controlul ideilor ~~[illegible]~~ fenomen nou de tradiție CENZURA

[illegible] — Laicizarea cenzurii —

① [illegible] — ideea de anticenzură insistentă, declarată, asumată

[illegible] [illegible] — Diderot [illegible] mai puțin ~~[illegible]~~ laic / păgân —

② [illegible]

③ [illegible] — ANTICENZURA — declarat

Lipsa de timp:

1) Revoluția franceză

2) conceptul de „Europa" cum poate să se politizeze.

Spontane
Natural

1. Libertate de gîndire și exprimare
Evoluția de la lib. exprimării la tradiții ... „de despotism" ...

Constante, Tacit, Historiae, I, 1
„... în care e îngăduit să gîndești ceea ce vrei și
spui ceea ce gîndești" / Antici — lib. individuală
politică ...

Drepturi fundamentale
libertate de gîndire / libertate publică
— rațiune — calitate umană universală
— spirit critic
— antiprejudecăți

Tot sec. 18 —
[illegible]
Jaucourt
Thomasius

Formule spontane, empirice:

M. Costin „și la acest fel de năsoare
— fiind slobod și fără valori trebuie"
— „că spaimă gîndul" — De neamul moldovenilor
„povești", „basme", „minciuni", Alexandria

I. Neculce
citări și lecturi critice

D. Cantemir, istoric profesionist. al ... Buzești,
„Dreapta judecată mă îndeamnă să le critic".
„Întunecată basnă", „minciuni cu coadă", Hronicul...
„Un voltairian moldovean de la sfîrșitul secolului XVII-lea
Rev. de filozofie 3/1976 | „Moise nu poate fi contrazis ..."
„Lesne se înșală oamenii"

1/0

Serie de raționaliști și spirit critic = reabilit

Budai Deleanu | Spirit critic

[illegible] un Cod [illegible] 1791 Supplex

Widerlegung ... „gesunde Kritik" = spiritul critic sănătos!

„bekannte Regel der Kritik" = „cunoscută regulă a criticii!

S. Micu, Loghica, 1799; „Să ne ferim de prejudecăți"

„ci prejudecăți să așteptăm având răbdare"

Români „să-și deschidă ochii minții, Scurtă cuvântare

1796, Învățătură, „după rațiune!

Academia Dunăreană de C. G. Șincai

„minți ridicole", „plăsmuiri de minte

PAUL IORGOVICI, Observații de limbă rumânească 1799

„Tot insul e slobod a grăi de fiece lucru după cum se pricepe" –

„slobodă voia a noastră"

Rațiunea „la tot omul", fără deosebire –

Expresie clară

„Cei fără [illegible] [illegible] [illegible] și slobozi 1799

[illegible] filosofiei. 1803.

Cronici și povești românești versificate (1788)

Viersul vornicului Manolachi Bogdan și a spătarului Ion Can.

De această întâmplare
Ascultare vă să fie
Măcar mult să vă placă!

Armonie de versuri

2. PRESA // circulația ideilor, opinie

Cîteva evenimente noi, în premieră absolută

Iosif II, 11 iunie 1781, (libertatea tiparului)

Calități: propagandă, publicitate. | Malesherbes, Diderot
— Morellet = Traité de la liberté de la presse
— Jaucourt Encyclopédie

---

(1) Primul român: C. Mavrocordat, publicat într-o revistă străină
Mercure de France, 1742, iulie
Corespondenți "(V. Mecenat... p. 352), introduce mesaj — o nouă bibliotecă.
(prima tipografie funcționează la Iași, ...

Samoilă Damian / The South Carolina Gazette
23–31 oct 1748.
(2) (U.S.A) . Franklin, [illegible] publicitate
Bölöni

— Libertatea tiparului, preții, 1783–1789
Tipografia — cărți laice —
"Se tipărească liber ... cărți folositoare spiritului"

— (Propaganda) prin presă rusă | Caterina II, Propaganda [illegible] grecilor către [illegible] (1 aprilie 1770) [illegible]
Courrier de Moldavie (18 febr. — Primul număr

— Pravilniceasca condică, Al. Ipsilanti 1780,
"am dat în tipar pe larg"

./.

Manifeste — pamflete politice

— Jalbele Iorie Gărvădeanu — 1778
(contra D. Moruzi)

— (24 de manifeste Banden — p. a fi afișate la
geamurile fereții, la cafenele și în alte părți

— Pamflet contra M. Sutu 1770—1796

Manifeste inspirate antifanariote, după mazilirea lui
Constantin Moruzi

Iași, 18 iulie 1786, în curtea Mitropoliei

În Ardeal, numeroase anonime, foi volante
redactate în limba română 1785

Presă —

- Abonamente — Domni. C. Mavrocordat | Hagi Pop. — | Molday, Cologne, Leyde, Vieux-Manheim Refugii numerele depozite
— Boieri | Barbu Știrbei — | "Loge"
Clerici, — chesarie de Rîmnic, "Mercure", care
mai ales, "Journal encyclopédique de la Bonne propagande
philosophique, 1778

mare publicitate) în presa timpului, Sf. Sluji (Cronicaru lui, Gazette de Halle, Nouvelles extraordinaires de Leyde
opinia publică internațională protestază — arestând odor

1) 3. Cenzura, laicizare, autocenzură - (1)

(4) - Cenzura religioasă ortodoxă = dominantă, tradițională, [illegible] ; | [illegible] [illegible], Palamite

Mihai Racoviță, 16 dec. 1741 - : „Să nu se mai tipărească nici o carte bisericească fără de știrea și blagoslovenia arhiereului locului, după cum a fost și vechiul obicei întru această țară". Mitropolitul întărește ↓

(1) → Cenzura laică; M. Suțu, 25 iulie 1784
- Pitac către Sfinția sa Gavriil Mitropolit pentru Tipografii, a nu se mai tipări de acum înainte nimic, până a nu [illegible] porunci [illegible] domniei sale știrii.

(Pitac: N. Caragea 1782)

(înghețare directă ; Iosif. II ; 1782 - [illegible] 19.) „avem a cerceta opinii într-adins pentru aceasta"

Toleranță. [illegible], [illegible] [illegible]

(2) Efecte : devine tot mai subliniată distincția dintre laic și profan | Șincai, învățătura firească spre surparea superstițiilor norodului

tipografia „politicească" (particular, 1785)

Iliescu Sf. Slice, 25 dec. 1792 ; 15 nov. 1765 „dascăli - de la care câștigă mult folos atât bisericească cât și politicească"

D. Obradovici autori „din care se poate trage tinerimea mare folos, afară de cărțile bisericești"

Chesarie Râmnic, „Cartea dulcerusicească și un ...to politicească"

Ardeal, Maria Tereza, convocări episcopi 1773 pentru împuținarea sărbătorilor.

Toleranz-Patent | Iosif II, 1781 (1782) prov.

Suprimarea ordinelor religioase, opriri canonicilor și ... catolicismul nu religie de stat - mănăstirilor

Efecte:

Cenzura — Observaţii de limbă rumânească, 1799 — P. Iorgovici ↓ (2)

- „Exemplul toleranţei şi a iubirii de om"
- [illegible], Calvini, Sasi, 1783, 1784
- Budai Deleanu: Libertate religioasă deplină
- Propaganda [illegible] — „şi o însemnată treabă a negoţului"
- „Slobod să fie acelea la catolici, sau luterani sau calvini, sau de legea grecească" — „Nimenea, care nu e catolic [illegible] a o face să nu fie silit slujba dumnezeească acatolicului a o face să nu fie silit"

„nimeni nu judecă pe nimeni deoarece lege este, ci fie mărturisire credinţei despre hotărâre"

(3) Anticenzură

Şincai — Hronica: „Dialogul pe care voiam a-l tipări cu gramatica cea românească, ci nu mi-a ajuns cenzura Budiceni împotrivă de la Viena pentru urâciunii duşmanii ai românilor."

Intenţia de a traduce Hronica în Latin, slobod îmi va fi a o tipări şi pe românie fără de cenzura acelea care nu stau de aceasta

(4) Autocenzură (declaraţii, [illegible] asumate) | Şincai

Cantemir, Istoria ieroglifică — „nu le pot toate să le scriu cu condeiul meu"
Neculce, p. 301, 331 —

Cronici şi povestiri [illegible]
(Uciderea postelnicului Cantacuzino: „şi alte rele ce [illegible] fără de număr a se scrie"
[illegible] la intrarea Ruşilor în Bucureşti
„mai bine este să tac."

Şincai: „se teme de ~~tipări~~ cenzură înainte de a se tipări „pomenim numai pe voia"" | Scrisoare unde [illegible]

Budai-Deleanu | Primul [illegible] grec [illegible] Iorgovici, 1790 —

Argument pentru *ideea de libertate* a lui Adrian Marino: Dosoftei şi limba română ca limbă de liturghie

Rodica FRENȚIU

„Cu inima cea răzvrătită cugetă cele rele în toată vremea; unul ca acesta cetăţii val tocmeşte."
Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie

Titlurile volumelor publicate în ultimii ani de viață sau apărute postum, care încheie întregind opera lui Adrian Marino, se remarcă printr-o orientare exclusivă înspre critică şi ideologie, inițiind un ambițios proiect de cercetare a „ideii de libertate şi cenzură" în România.

De altfel, toate temele de cercetare propuse de Adrian Marino prin scrierile sale şi-au avut propria lor anvergură. Unul dintre ele promova valorificarea tuturor culturilor, demetropolizarea, echivalența valorilor în universal, opuse şovinismului lingvistic, fanatismului religios şi extremismului rasist, în vederea regenerării studiilor comparatiste, cu adevărat planetare. Ajunsă într-o perioadă de criză, remarcată încă din anii '50 de către Étiemble sau Wellek şi reafirmată de literatura de specialitate şi la sfârşitul secolului al XX-lea, pentru criticul şi ideologul român, literatura comparată ca materie de studiu „academic" nu mai răspundea cerințelor vremii, impunându-se redefinirea obiectului şi a metodelor acestei discipline. Se cereau, prin urmare, remarca Adrian Marino, din punctul de vedere al unui „nou spirit comparativist", alte obiective, alte drumuri de urmat pentru un domeniu de cercetare care poate traversa cu o atât de mare uşurință granițele dintre națiuni. Dar, în lumina noului orizont de studiu şi a schimbărilor de perspectivă pe care acesta le presupune, deriva, ca o consecință firească, convingerea specialistului că literatura comparată (universală) nu mai putea rămâne neutră

față de dominanta ideologică, după cum nu se mai putea arăta indiferentă la aspectul politic şi contextul social. Cercetarea propusă de ştiința comparatistă trebuia să se transforme, după Adrian Marino, dintr-una pozitivistă, simplu analizator de fapte ca „surse" de influență, circulația temelor literare etc., într-una implicată, „militantă", care să servească relațiile Est-Vest printr-o tablă de materii ce manifesta interes pentru *anti-naționalism*, *anti-europocentrism*, *anti-imperialism*, *anti-colonialism*, *internaționalism*, *cosmopolitanism*, *universalism*, *cooperare*, *comunicare liberă*, în numele unui nou umanism.

Văzut ca o prelungire a preocupărilor față de literatura comparată, şi jurnalul de călătorie devenea la Adrian Marino un jurnal de idei, în care autorul încerca, printre altele, şi studierea relațiilor literaturii cu istoria şi societatea. Pentru Adrian Marino, forma aproape clişeizată şi banalizată a jurnalului de călătorie urma să se transforme într-un jurnal de idei ce apăra egalitatea valorică a culturilor lumii, complexitatea relațiilor şi a influențelor de diverse tipuri între culturi:

„Profit de timpii morți pentru a face fişe, cât mai multe, şi despre prezența literaturii române în toate enciclopediile spaniole şi universale imediat accesibile. Numai prin acest tip de documentare se pot trage unele concluzii obiective ca bază a unei politici realiste de prezentare a literaturii române în străinătate. Şi ce pasionat studiu, de adevărată ‚literatură comparată', s-ar putea scrie despre imaginea (atât de anemică) a literaturii noastre în lume!"[1] Localizarea exclusiv „geografică" primea la comparatistul român o dimensiune „mondială", iar „istoria", supusă permanentei prefaceri, tindea să se transforme într-o conştiință culturală unitară. Jurnalul de călătorie sub forma unui jurnal de idei se deschidea înspre universalitate, deoarece acest tip de scriitură căpăta acum accepțiunea unui concept „dinamic", cu un conținut şi o semnificație permanent deschise.

Un alt proiect cultural şi ideologic de mare anvergură l-a constituit pentru Adrian Marino studierea „ideii de libertate", ca „formă de

---

[1] Adrian Marino, *¡Olé España! Jurnal spaniol*, Cu un *Cuvânt introductiv* de Constantin M. Popa şi o *Postfață* a autorului, Craiova, Editura Aius, 1995, p.151.

reacție şi opoziție la orice manifestări ale gândirii ‚captive’, represive, totalitare, de orice tip, de ‚stânga’ sau de ‚dreapta’ ”[2], proiect rămas, din nefericire, prin moartea autorului, nefinalizat. Adrian Marino reciteşte textele literaturii române vechi şi reia sursele istorice pentru „a revendica tradiția ideii de libertate la români”[3], demonstrând că începutul ideii de libertate are o vechime de cel puțin două veacuri, putând fi identificată încă din primele cronici româneşti, când cultura română începe să se „europenizeze” şi să depăşească o tradiție populară şi religioasă. O „conştiință a ideii de libertate”[4] embrionară, neconceptualizată, se manifestă, chiar dacă diferit, în funcție de particularitățile istorice ale zonei, în toate cele trei provincii româneşti, cu importante repercusiuni în plan politic şi cultural. Dar apariția „ideii de libertate”, arată Adrian Marino, asemănător altor națiuni europene, este, şi în spațiul românesc, strâns legată de manifestarea gestului restrictiv şi prohibitiv, de apariția diverselor forme de cenzură.

În *Prefața* volumului apărut postum *Libertate şi cenzură în România*, autorul îşi prezintă proiectul de cercetare a „ideii de libertate” compartimentat în trei secvențe: primul volum cu subtitlul „Începuturi” ar fi continuat de un al doilea, pus sub egida revoluției paşoptiste: „Momentul 1848 şi consolidarea ideologiei liberale”, iar volumul care ar încheia studierea „ideii de libertate” ar urma să fie intitulat „Confruntarea dintre liberalism şi totalitarismele de dreapta şi de stânga”. Din păcate, ultimele două volume au rămas doar în faza de proiect. Dar, pentru Adrian Marino, o asemenea „istorie a ideilor” şi a „relației ideilor” îşi cerea nu numai propriul instrumentar de lucru, ci şi metode adecvate de cercetare şi explorare în adâncime a condițiilor particulare ale culturii române şi a materialului documentar avut la dispoziție, care modifica inevitabil clişeele şi schimba ierarhii.

---

[2] Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova, Aius, 2000, p.13.
[3] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, Iaşi, Polirom, 2005, p. 7.
[4] Florina Ilis (coord.), *Viața, opera şi activitatea lui Adrian Marino. Cercetare bibliografică şi de referință*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut 2010, p. LXVI.

„Ideea de libertate”, arată Adrian Marino, presupune însă mai multe componente, cum ar fi „voința liberă” şi „libertatea politico-socială”, aceasta din urmă condiționând şi libertatea de expresie şi libertatea tipăriturii şi a presei, fenomen sesizabil, de altfel, şi în cultura română. De asemenea, în toate cele trei provincii româneşti, deşi fiecare cu istoria sa locală, apare la un moment dat asocierea ideii de libertate cu exprimarea scrisă în limba română, astfel încât, remarcă Adrian Marino[5], în Transilvania, un observator semistrăin, bănățeanul sârb Dositei Obradovici, notează lucid: „Până când Poporul român nu va avea cărți în limba (națională) până atunci e silit a zăcea în întunericul *Minții* şi în *Varvarie* şi tot mai spre rău a *ajunge*”.

Aceeaşi asociere pare să poată fi recunoscută şi în celelalte provincii româneşti, ca, spre exemplu, în Țara Românească, unde *Cazania* lui Varlaam (1643), scoasă de sub autoritatea exclusivă a limbii slavone[6], urmărea să fie „spre înțelesul oamenilor”, deşi *Liturghierul* tipărit mai târziu, în anul 1680, de mitropolitul Teodosie, în tipografia înființată de Varlaam la Bucureşti, avea numai tipicul în româneşte, slujba fiind redactată în limba slavonă. Tradiția slavonă era încă atât de puternică[7], încât, în prima prefață a cărții, semnată chiar de mitropolit, acesta arăta că n-a îndrăznit să traducă întreg textul *Liturghiei* în româneşte, ci doar tipicul: „ … iar Liturghia toată a o prepune pre limba noastră şi a o muta, nice am vrut, nice am cutezat, pentru neîndestularea limbii, pentru lipsa dascălilor, pentru neînțălegerea năroadelor de rostul cel adevărat şi adânc al înnoirii …”. Deşi ierarhul muntean dorise, precum se vede, să tălmăcească în limba română învățătura lui Dumnezeu, nu îndrăznise[8] totuşi să intervină în textul slujbelor, pe care le păstrează, în continuare, în limba slavonă.

[5] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură*, p. 47.
[6] *Ibidem*, p. 56.
[7] Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 2 (sec. XVII şi XVIII), Bucureşti, Editura Mitropoliei Sibiului, 1992, p. 132.
[8] N.A. Ursu, *Notă asupra ediției* la Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie*, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Î.P.S. Teoctist, Arhiepiscop de Iaşi şi mitropolit al

Inițiativa[9] de a tălmăci „pre limbă românească” cărțile religioase de la altar îi revine lui Dosoftei, mitropolitul Moldovei, care tipărește, în 1679, *Dumnezăiasca Liturghie*, autorul însuşi recunoscând întâietatea tipăriturii lui printre altele de acest fel: „acmu întâi tipărită rumâneşte, cu multă osârdie”, cu scopul declarat: „ca să-nțăleagă toț spăsenia lui Dumnezău cu întreg înțăles”, deşi circulația cărților de cult în perioada respectivă nu era liberă, în *Pravila de la Govora* (1640) precizarea: „Întru mână de mirean să nu se dea”[10] lăsând loc interpretării că lectura era, la vremea aceea, selectivă şi prohibită.

Poate nu este o exagerare să afirmăm că, înaintea cronicarilor, Miron Costin fiind pentru Adrian Marino „primul analist român al ideii de libertate condiționată şi limitată de starea de necesitate”[11], inițiativa lui Dosoftei ar completa lista exemplificărilor ce încearcă să demonstreze apariția ideii de „slobozenie” luată în discuție de Adrian Marino în cercetarea sa. Semnificația gestului mitropolitului moldovean, ilustrând nu numai libertatea voinței, ci şi aceea politico-socială, devine semnificația unei noi idei, care începe să modifice mentalitatea dominantă, „arhaică, patriarhală, conservatoare şi primitivă”[12], constituind o treaptă necesară în progresul modernizării societății vremii respective. Dosoftei dă astfel dovadă de spirit critic şi libertate de gândire.

Viața şi literatura religioasă a Moldovei celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea e dominată de figura „smeritului” Dosoftei, mitropolitul Moldovei, iar bogata activitate cărturărească a mitropolitului Dosoftei, personalitate complexă a veacului, a suscitat, de-a lungul timpului, un real interes de ordin religios, istoric şi filologic, istoriografia română încercând să-i valorifice din plin moştenirea culturală.

Moldovei şi Sucevei, Iaşi, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1679/1980, pp. XLVI-XLVII, care dezbate acest aspect al „reținerii mult prelungite a bisericii ortodoxe de a introduce limba națională în cult”.

[9] *Ibidem*, p. XLVII.

[10] Apud Adrian Marino, *Cenzura*, p.17.

[11] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură*, p. 59.

[12] *Ibidem*, p. 78.

Dosoftei (1624-1693) a intrat în memoria urmaşilor săi cu portretul făcut de Neculce: „Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Şi era neam de mazâl; prea învățat, multe limbi ştia: elineşte, lătineşte, sloveneşte şi altă adâncă carte şi-nvățătură, deplin călugăr şi cucernic şi blând ca un miel. În țara noastră, pe-ceasta vreme nu este om ca acela. După ce l-au dus la Jolfa, îl punea craiul Sobețchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe şi odoarăle mitropoliei țărâi noastre, de făcea leturghii de dzile mari şi iordan la Bobotază dup-obiceiul țărâi noastre, de să mira craiul şi toț domnii leşeşti şi lăuda de frumoasă țărămonie ce are Beserica țărâi noastre."[13]. Într-o foarte succintă detaliere biografică a portretului lui Neculce, notăm că originea etnică a lui Dosoftei, pe numele de mirean Dimitrie, a fost îndelung dezbătută[14]. Ştefan Ciobanu[15] l-a considerat, mai întâi, de origine ucraineană, pentru ca ulterior, revizuindu-şi opinia, să-i atribuie o origine aromână[16]. A mai fost vehiculată şi părerea că ar proveni dintr-o familie de români macedoneni[17], pentru ca, în cele din urmă, recent, pe baza analizei limbii cărților lui să se conchidă că ierarhul Dosoftei este „rod al pământului moldovenesc"[18], născut în Moldova, probabil la Suceava[19]. Dosoftei îşi începe, se pare, studiile la Iaşi, continuându-le, după moda vremii, la Lvov[20], unde învață limbile clasice, slavona şi greaca, polona, alături de

[13] Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, ediție îngrijită de Iorgu Iordan, Bucureşti, Minerva, 1968, p. 98.
[14] Dan Horia Mazilu, *Introducere în opera lui Dosoftei*, Bucureşti, Minerva, 1997, pp. 6-16, unde se inventariază şi interpretează principalele opinii vehiculate de-a lungul timpului asupra originii etnice a lui Dosoftei.
[15] Ştefan Ciobanu, *Dosoftei, mitropolitul Moldovei, şi activitatea sa literară*, traducere din ruseşte de Ştefan Berechet, Iaşi, 1918, p. 75.
[16] Ştefan Ciobanu, *Contribuțiuni privitoare la originea şi moartea mitropolitului Moldovei Dosofteiu*. Discurs rostit la 28 mai 1919 cu răspuns de Ioan Bianu, Bucureşti, 1920, pp. 8-9.
[17] Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, *Postfață* şi *Bibliografii finale* de Dan Simonescu, *Prefață* de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Minerva, 1980, p. 202.
[18] Al. Andriescu, *Studiu introductiv*, în Dosoftei, *Opere*, vol. I, *Versuri*, ediție critică de N.A.Ursu, Bucureşti, Minerva, 1978, pp. XI-XII.
[19] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 16.
[20] Ibidem, pp. 16-25.

limba ucraineană, devenind unul din poligloții vremii[21]. Revenit în țară, se călugărește la mănăstirea Probota, urcând foarte repede treptele ierarhiei ecleziastice, astfel încât, în anul 1658, apare în documentele vremii ca episcop la Huși, pentru ca între anii 1659-1671 să devină episcop de Roman, iar în 1671 să ajungă, sub domnia lui Gheorghe Duca, „Arhiepiscop și Mitropolit de Suceava și a toată Moldova".

La scurtă vreme după trecerea în cinul monahal, Dosoftei își începe activitatea cărturărească[22]. S-au adus astfel dovezi convingătoare[23] că, în jurul anului 1650, traduce pentru prima oară în limba română *Istoriile* lui Herodot, care pare a fi prima sa traducere, dar și una din cele mai vechi traduceri europene cunoscute[24]. Lucrarea în discuție are drept prefață 26 de versuri intitulate „Stihuri predosloviei", care prefigurează *Psaltirea în versuri* de mai târziu, și se încheie cu 29 de învățături moral-religioase și politice ale împăratului bizantin Vasile Macedoneanul. Seria traducerilor continuă cu un *Pateric grecesc,* cu cartea lui Agapie Landos, *Mântuirea păcătoșilor*, și cu fragmente din *Viața și minunile Sf. Vasile cel Nou*[25]. Aflat în exil[26] în Polonia (1686-1694), își continuă preocupările poetice. Sfâșiat de dorul de țară, realizează[27] o nouă versiune a *Poemului* despre domnii Moldovei, în care continuă lista lor până la Constantin Cantemir, combătând teoria lui Simion Dascălu, potrivit căreia românii ar fi urmașii „răufăcătorilor romani". Traduce apoi din neogreacă în românește renumitul *Cronograf*

[21] Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 2 (sec. XVII și XVIII), București, Editura Institutului biblic și de misiune al bisericii ortodoxe române, 1992, p.96.
[22] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, pp. 19-56, pentru o foarte documentată analiză a operei mitropolitului moldovean.
[23] *Ibidem*, pp. 24-33, pentru o dezbatere asupra atribuirii lui Dosoftei a traducerii *Istoriilor* lui Herodot.
[24] Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 97.
[25] N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în *Cronica*, nr. 6 (523), 1976, p. 4.
[26] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, pp. 44-56, unde se ia în discuție natura exilului (forțat sau nu) al lui Dosoftei.
[27] N. A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, în *Limba română*, XXVII, nr. 5, 1978, p. 491.

al lui Matei Kigalas, urmat de câteva versuri la stema Moldovei şi de altele care constituie introducerea (prologul) dramei *Erofili* a cretanului Gheorghios Chortatzis[28]; tot acum începe tălmăcirea în limba română a *Dogmaticii* lui Ioan Damaschin.

Paralel cu activitatea de traducător se angajează şi în disputa teologică existentă în Biserica Ortodoxă rusă. Mitropolitul Iasinski al Kievului şi patriarhul Ioachim al Moscovei îi cer să traducă din greceşte în slavo-rusă mai multe lucrări cu caracter dogmatic şi liturgic ale unor Sfinți Părinți şi scriitori bisericeşti[29], cum ar fi: *Împotriva ereziilor* de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Epistolele* lui Ignatie Teoforul, *Cuvântările* Sfântului Ioan Gură de Aur şi *Istoria bisericească* scrisă de Gherman, patriarhul Constantinopolului[30].

Dar Mitropolitul Dosoftei, ca ierarh al Bisericii româneşti din Moldova, îşi dăruieşte, în final, întreaga viață slujirii intereselor culturale ale țării[31]. El încearcă să refacă tipografia lui Vasile Lupu, însă materialul tipografic adus de la mănăstirea din Uniew, unde tipărise *Psaltirea*, nu satisface nevoile redresării unei tipografii ruinate, de aceea va apela la patriarhul Ioachim al Moscovei pentru ajutor. Cererea lui nu rămâne fără răspuns. Patriarhul îi va trimite o tipografie nouă[32], ca să-şi poată pune în practică dorința de tipărire a cărților serviciului divin.

---

[28] Dan Simionescu, *Dosoftei traducător din dramaturgia cretană*, / *Prologul lui Erofili*, transcriere şi notă de ediție Rodica Iovan. Versiunea modernă a *Prologului* în Romulus Vulpescu, în *Manuscriptum*, 3, nr.3, 1972, Bucureşti, pp. 28-41.

[29] Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII. Scrisoarea patriarhului Ioachim al Moscovei către Mitropolitul Dosofteu*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tomul XXXIV (1911-1912), Memoriile secțiunii istorice, Bucureşti, 1912, pp. 50-53.

[30] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, pp. 49-62.

[31] Nicolae Cartojan, *op. cit.*, p. 203.

[32] Însoțită de o scrisoare care arată stima de care se bucura Dosoftei printre contemporani: „A binevoit Domnul Dumnezeu a aşeza ierarh înțelept oamenilor săi … pe Prea Sfinția Ta, care-i paşti bine printr-o înțeleaptă cârmuire, că şi mai departe de noi a pătruns obşteasca laudă pentru a ta urmare în Hristos … Am aflat strălucita Ta evlavie către Domnul Dumnezeu şi râvna cea dumnezăiască şi fierbinte ce o ai în lucrurile Tale ortodoxe şi sincera Ta îngrijire pentru turma încredințată Ție." (Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 128)

Deşi o prezentare a activităţii de cărturar desfăşurate de Dosoftei fără o precizare şi a fundalului istoric în care ea s-a desfăşurat diminuează oarecum înţelegerea adevăratului efort pe care mitropolitul l-a pus în slujba culturii române, considerăm că şi o simplă enumerare a lucrărilor ce-au văzut lumina tiparului sub directa sa îndrumare poate contribui la conturarea profilului personalităţii ierarhului moldovean. După cum aminteam deja, cele dintâi texte pe care i le datorăm eruditului cărturar al secolului al XVII-lea sunt tipărite la Uniew (Ucraina), în 1673: *Psaltirea în versuri* şi *Acatistul Născătoarei lui Dumnezeu*. Tot de numele mitropolitului Dosoftei se leagă apoi şi alte cărţi bisericeşti tipărite la Iaşi: *Dumnezăiasca Liturghie* (1679), cu textul integral românesc, *Psaltirea slavo-română* (1680), *Molitvănicul de înţăles* (1681), *Viaţa şi petrecerea svinţilor* (1682-1686), *Octoihul* (1683?), *Parimiile* (1683)[33].

Au trecut de la apariţia lucrărilor lui Dosoftei peste trei sute de ani. Acceptând că, într-o cercetare de tip hermeneutic şi semiotic-cultural, realitatea unui obiect este, în primul rând, simbolică, iar nu fizică, înţelegem că o astfel de realitate nu încetează să ceară interpretare şi reinterpretare, în timp ce actul aducerii-aminte al semnificaţiei, uneori uitate, a unei cărţi se face prin apelul la memorie, o memorie din nou simbolică, în care imaginaţia devine un element necesar al amintirii adevărate, deoarece memoria nu mai este considerată acum o simplă renaştere a trecutului, ci un proces creativ şi constructiv[34]. Iar lumea obiectelor fizice, în mod special cartea, poate fi salvată parţial de la vulnerabilitate şi uitare printr-o reamintire continuă.

Alături de cruce, icoană, templu, văzute în Evul Mediu în dimensiunea lor simbolică de participare la ceresc prin însăşi configuraţia lor

[33] Ion Gheţie (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997, p. 285.

[34] Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, Bucureşti, 1994, p. 256.

materială[35], cartea este şi ea purtătoare a cuvântului divin. Nu e vorba nicidecum de o carte oarecare, ci de cartea sfântă, de cartea religioasă ce exprimă o hierofanie. În acest fel, între sacru şi suportul său material există o „comuniune ontologică” [36], fie că este vorba de materia sacramentelor - carte, icoană, cruce -, fapt recunoscut şi de Dosoftei în tipăritura *Viața şi petreacerea svinților*: „cinstea svintei icone mearge la obrazul cel dintâi şi cela ce cinsteaşte svânta icoană să-nchină şi cinsteaşte pre cela ce-i scris statul lui într-însă”[37], fie că e vorba de ființa umană. Cartea acestui timp intră însă adânc în viața omului, iar proiecția vremii asupra cărții capătă o nuanță ambivalentă. Pe de o parte, ea reprezintă în sine o reificare a cuvântului divin, deci a divinității: „Ascultă-mă, frate, că dobândeaşte înțălesul lui Dumnădzău cine să-ndilipniceaşte pregiur sintele Cărți cu inemă direaptă!”[38], iar, pe de altă parte, este un instrument al ritualului şi al exercițiului pietății, legat direct de trăirea sentimentului religios[39] : „Deci, frate, nu te leni de spăseniia sufletului tău, ce te îndilepniceaşte cu cetitul şi ruga, că-ț va lumina mintea şi vei fi întreg şi cu totul deplin, că Duhul cel Sânt îț grăiaşte: ‚Te fă ca cerbul aşteptând şi dorind să vie la izvoră de ape, la dumnădzăieştile Cărți şi vei bea dintr-înse şi-ț vei stâmpăra seatea carea te aprinde cu chinurile!’ ”[40].

Mai mult, pentru ca aceste cărți sfinte să poată deveni accesibile unui public cât mai larg, Dosoftei, mitropolitul Moldovei, ia inițiativa de a tălmăci „pre limbă românească” cărțile religioase de la altar, tipărind, în 1679, *Dumnezăiasca Liturghie*, cu ajutorul patriarhului Ioachim al Moscovei, pe care îl roagă să-i trimită tipografie, după cum mărturisea

---

[35] Paul Evdochimov, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, traducere de Grigore Moga şi Petru Moga, Bucureşti, 1992, p. 111.
[36] Ibidem.
[37] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, Iaşi, Tiparnița Svintei Mitropolii, 1682-1686, p. 61r.
[38] Ibidem, pp. 462v-463r.
[39] Doru Radosav, *Carte şi societate în Nord-Vestul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)*, Oradea, Fundația culturală ”Cele trei Crişuri”, 1995, p. 190.
[40] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, p. 463r.

mitropolitul moldovean, „ca să ne facem cărți, ce le-am tras în limba rumânească din cea grecească şi slavonească, căci la noi a dispărut învățătura de carte şi sânt puțini care înțeleg limba cărturarilor”[41]. Dar introducerea limbii române în biserică n-a servit numai unor nevoi strict religioase. „Nu iaste putință să nu împărțăsc lumina ce-am dobândit. Căce că a câtă certare iaste vreadnic cela ce va ascunde talantul ne arată vederat svânta Evanghelie!”, mărturisea sfântul Veniamin în *Viața şi petreacerea svinților*[42], devenind astfel „vocea” dorinței cărturarilor români de a înscrie limba poporului în procesul de trezire a conştiinței naționale, de afirmare a limbii române ca limbă de cultură.

Consecințele gestului cultural al lui Dosoftei sunt copleşitoare, unii teologi fiind de părere că acesta ar fi fost momentul în care biserica românească şi-a putut împlini rostul ei de biserică de rit oriental[43], deşi, la vremea respectivă, gestul de naționalizare a serviciului divin trebuie să li se fi părut unora temerar, deoarece toate bisericile creştine îşi oficiau încă slujba într-o limbă „sfântă”. Mitropolitul moldovean îi previne însă pe eventualii oponenți, arătându-le în prefețele cărților sale că o limbă necunoscută de cititori opreşte conținutul cărților sfinte de a ajunge la mintea şi sufletul acestora: „Grădina încuiată şi fântâna pecetluită, de dânsele amândouă ce folosu-i?”, recunoscând în continuare, deschis, că el nu face decât să urmeze cuvintele Apostolului Pavel, care cer ca adevărul creştin să fie revelat. Şi, după cum nota în *Viețile sfinților* despre sfinții părinți că ajutau oamenii să ajungă la adevărata credință („avea nepărăsât şi ne-ncetat lucru a-mvăța poporeanii cuvintele lui Dumnădzău…”[44]), mitropolitul Dosoftei, „nevoindu-se în toată viața lui”,

---

[41] Apud Silviu Dragomir, *Contribuții...*, p. 1194.
[42] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, p. 63v.
[43] Ioan Bălan, *Limba cărților bisericeşti*, Blaj, 1914, p. 152: „Cărțile de liturghie poruncesc ca la rugăciunile preotului şi ale diaconului să răspundă strana. Vorba aceasta slavonească înseamnă „popor”. Ei bine, la noi îşi pierduse „strana” însemnarea ei originală cu desăvârşire, căci nu mai ştiau răspunde decât cântăreții şi de aceea „strană” se numiau cei ce cântau, ori locul de unde se cânta. Dosoftei ne întoarce la vremile de la începutul bisericilor creştine, face ca preotul şi poporul să săvârşească laolaltă sfânta slujbă.”
[44] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, p. 24r.

a căutat neobosit să redea cuvântul Domnului cât mai pe înțelesul celor „proşti” (=simpli), folosindu-se în acest scop de limba română vorbită, „luată chiar din gura poporului”[45]. Întrucât Dosoftei autorul scrie pentru un cititor permanent prezent în textura cărții: „Ce jeale şi ce plâns şi ce umilenie au fost şi polzuință sufletească, pentru să nu lungim prologul, am lăsat pre samă istoricelor să-şi citiască iubitul cetitoriu …”[46], era firesc ca instrumentul de comunicare între instanța naratorială şi cea a lectorului să fie tocmai limba acestui cititor.

Repercusiunile transpunerii textelor de slujbă religioasă în limba vernaculară sunt fără egal, constituind un gest de esență pur „umanistă”[47], prin care, prin intermediul limbii ridicate la statutul de „vehicul cultural”, se prefigurează deja semnele unei „noi culturi”[48], întemeiate pe afirmarea originalității, specificității, personalității unui individ şi ale unui popor.

Deşi se ştia că slava era limba întregii ortodoxii din Europa de Răsărit, gestul lui Dosoftei de a „tălmăci pre limbă românească” texte bisericeşti de strană şi altar contribuie, neîndoielnic, la afirmarea unui „sentiment național românesc”, care vine să confirme tradiția şi continuitatea limbii române pe aceste teritorii.

Primul text hagiografic de mare întindere (1000 de pagini) din cultura română, redactat în limba română cu grafie chirilică, îi aparține tot mitropolitului Dosoftei şi apare la Iaşi, între 1682-1684, în patru volume, din nefericire neterminat, datorită condițiilor istorice vitrege care-l obligă pe Dosoftei să ia calea exilului. Acest text poartă titlul *Viața şi petreacerea svinților*[49] sau, după cum notează însuşi autorul (după

[45] Onisifor Ghibu, *Limba noălor cărți bisericeşti*, Sibiu, 1905, p. 6.
[46] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, p. 27v.
[47] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 65.
[48] Juri Lotman, B.A. Ouspenski, *The Semiotics of Russian Cultural History*, London, Cornell University Press, 1985, p. 21.
[49] Sintagma „viața şi petreacerea” este traducerea unei sintagme greceşti aproximativ sinonime, frecvent întâlnită în titulatura textelor conținând vieți de sfinți (Liviu Onu, *Paternitatea titlului* ***Viața şi petrecerea...*** *sau o chestiune de metodă*, în „Limba română”, 3, anul XXXI, mai-iunie, 1982, pp. 247-251.

Stihuri la stema Moldovei, *Predoslovie* şi *Cuvânt cătră cititor*), *Proloagele*[50] *tuturor svinților*.

Proloagele lui Dosoftei sunt numite, de obicei, *Viețile sfinților*, folosindu-se doar unul dintre titlurile puse de autor pe prima lor filă. Traducerea, conform *Cuvântului cătră cititor*, a fost făcută din greaca veche şi neogreacă („greceaşte" şi „ellineaşte"), tălmăcită în limba română („rumâneaşte pre limbă prostă") cu multă trudă („cu lungă nevoință şi cu lexicone de agiuns"), un efort întins pe parcursul a douăzeci şi patru de ani, ce durează de la 1658, când îşi începe domnia Ioan Gheorghi Ghica, până în epoca lui Antonie Ruset şi Gh. Duca[51].

Viețile sfinților tipărite de înalt-prelatul Moldovei reflectă versiuni greceşti ale *Sinaxarelor*, cărora eruditul mitropolit le-a adăugat informații luate din prelucrările sud-slave, din traduceri româneşti anterioare (din secolele XIV-XV), şi chiar, probabil dintr-o ediție moscovită, cunoscută cel puțin din timpul călătoriei la Kiev, în anul 1684[52]. Dar izvorul principal al tipăriturii ieşene pare a fi o prelucrare neogreacă a mineelor bizantine, făcută şi tipărită de Maximos, episcopul Citerei (1549-1602), la care s-ar adăuga originalul bizantin al lui Simion Metafrast (sec. X), editat în tipografia grecească din Veneția a lui Glykys, şi amănunte istorice din legendele hagiografice încorporate în cronografele bizantine ale lui Dorothei al Monembaziei şi ale lui Matei Kigalas, din secolul al XVII-lea. Lista bibliografică consultată de Dosoftei se completează apoi cu textele medio-bulgare ce se aflau în

[50] În centrul de cărturari de la Studion, reprezentativ pentru cultura bizantină, s-au sistematizat prin secolele XI-XII diferitele redacții scurte sau lungi ale hagiografiilor. Soarta biografiilor scurte (a *Sinaxarelor* rezumative) va evolua în directă legătură cu cea a *Mineelor*. Repartizate pe zilele anului, acestea vor circula fie împreună cu cântările zilei, fie separat. Încă de timpuriu, din secolul al XIII-lea (poate chiar din secolul al XII-lea), *Sinaxarele* scurte au fost traduse (în variante diferite) în slavă, limbă în care întregii culegeri i s-a atribuit titlul cuvântului înainte: *Prolog* (V. Cătălina Velculescu, *Proloagele – o culegere de literatură bizantină şi soarta ei în literatura română*, în „Memoriile secției de filologie, literatură şi arte", seria IV, tomul X, 1988, pp. 131-132).

[51] Gabriel Țepelea, *Studii de istorie şi limbă literară*, Bucureşti, Minerva, 1970, p. 80.

[52] Cătălina Velculescu, *Cărți populare şi cultură românească*, Bucureşti, Minerva, 1988, p. 133.

circulație în bisericile româneşti din acea vreme şi cu legendele sfinților români[53].

Ce-l va fi îndemnat pe Dosoftei să scrie şi să tipărească *Viața şi petreacerea svinților*?

Un răspuns ar putea fi dat de dorința sa de a arăta că darul sfințeniei s-a revărsat şi asupra neamului românesc: „Dară tocma şi din rumâni, mulți sânt carii am şi vădzut viața şi traiul lor, dară nu s-au căutat, fără numai Daniil de Voroneț şi Rafail de Agapiia i-am sărutat şi sintele moştii. Apucat-am în dzâlele nostre părinți nalți la bunătăți şi-n podvig şi plecaț la smerenie adâncă: părintele Chiriac de Beserecani, gol şi ticăloşit în munte 60 de ani. Şi Chiriac de Tazlău, Epifanie de Voroneț, Partenie de Agapiia. Dară Ioan de Râşca Arhiepiscopul, acel sânt şi minunat. Inochentie de Pobrata şi Istatie. Că Dumnădzău, Sinția Sa, nici un neam de rodul omenesc pe pământ nu lasă nepartnie de darul Sfinției Sale. Ce peste toți au tins mila Sa ş-au deşchis tuturor uşa de spăsenie …"[54]. O altă posibilă înțelegere a tălmăcirii acestui text hagiografic în limba română ar trimite la satisfacerea unor nevoi legate de practica religioasă: la altar, locul cuvântului de învățătură putea fi luat de citirea vieții sfântului din ziua respectivă, Dosoftei dând, astfel, o carte care să completeze serviciul religios: „cartea sfântă ca hrană sufletească de cetit şi de ascultat în biserică"[55]. Şi, nu în ultimul rând, un alt răspuns ar putea lega tipărirea *Vieților sfinților* de gândul autorului său de a oferi credincioșilor o frumoasă carte pentru lectură („pentru cetire însă, nu pentru întrebuințarea în biserică"[56]), o carte cu un puternic caracter moralizator[57].

---

[53] Nicolae Cartojan, *op. cit.*, p. 209; Cătălina Velculescu, *op. cit.*, p. 78; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 103; Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, pp. 175-177.

[54] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, p. 488r.

[55] Nicolae Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieții religioase a românilor*, vol. I şi II, Bucureşti, 1928, p. 402.

[56] *Ibidem*, p. 400.

[57] Este unanim recunoscut că, în sistemul medieval, nivelul moral sau tropologic se află pe o treaptă foarte înaltă. Spre exemplu, lectura Bibliei conduce, dincolo de povestire, înspre reordonarea şi reorientarea existenței, însoțită de mesajul subsidiar al modelului,

Literatura Bizanțului, modelul vechilor culturi răsăritene, ce pune în prim plan unele genuri literare (în special *istoria* în domeniul laic şi genurile literare bisericeşti ca *imnografia*, *hagiografia*, *elocvența bisericească* etc.), lăsând în uitare altele (*tragedia antică*)[58], ajunsă între secolele al IX-lea şi al XIV-lea pe teren slav, devine un izvor de inspirație pentru întreaga arie de cultură răsăriteană, unde poate fi încadrată şi cultura română veche. Privită din interior, aceasta din urmă poate fi aşezată în cadrele ei fireşti, putându-i-se stabili originalitatea în funcție de operele similare din celelalte culturi ale zonei răsăritene[59]. Spre exemplu, *Viețile sfinților*, prelucrate de Dosoftei în patru volume, trebuie să fi constituit, la vremea respectivă, un veritabil gen literar, numit de Iorga „nuvela şi romanul evului mediu”[60], deschis imaginației, dar şi reflectării realiste a vieții de toate zilele, în care sfinții erau puşi să acționeze, tipul de lectură oferit venind, negreşit, în întâmpinarea orizontului de aşteptare al cititorului acelui timp.

„Învățătura” *Vieților sfinților* nu se opreşte însă aici. Ar fi vorba şi de contribuția pe care şi-a adus-o această tipăritură la manifestarea unui fenomen de sinteză interesant, oferit de cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când cultura română îşi asimilează creator (şi o face încă din secolul al XVI-lea) marile curente de reformă din Occident. Românii nu devin, în contact cu acțiunea reformei, nici luterani şi nici calvini; ei nu evadează din aria confesională răsăriteană, dar limba română devine, pentru prima oară în cuprinsul acestei arii, vehiculul de cultură ridicat la prestigiul limbii cărților „sfinte” şi a cultului[61], gest

---

exemplului de urmat: „Cele mai clare exemple ale acestui fel de înțeles sunt, probabil parabolele lui Iisus, evident ficțiuni, însă ficțiuni care sfârşesc cu: ‚Mergi şi fă la fel!’.” (Northop Frye, *Dubla viziune. Limbaj şi semnificație în religie*, traducere, cuvânt înainte şi note de Ioana Stanciu şi Aurel Sasu, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 112).

[58] Dan Zamfirescu, *Studii şi articole de literatură română veche*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 23.

[59] *Ibidem*.

[60] *Ibidem*, p. 21.

[61] *Ibidem*, pp. 24-25.

născut dintr-o proprie nevoie de reformare a bisericii răsăritene, ce se pregătea să treacă granița psihologică spre lumea modernă[62]. Dosoftei, promotor principal al acestei revitalizări interne, se arată extrem de interesat de „manifestarea practică a religiozității”, de „evanghelizarea” populației, asumându-şi chiar „responsabilități educative” în scopul realizării unei „discipline sociale”[63] nu numai în Moldova, ci şi în regiunea transilvăneană, o explicație în acest sens putând-o constitui „legăturile ierarhice între biserica română din Ardeal şi cea din Principate”[64] , deoarece unitatea vieții bisericeşti a tuturor românilor le-a fost de mare ajutor românilor transilvăneni: „Religia era una cu naționalitatea şi lepădarea de religie însemna lepădarea de naționalitate. […] Apărându-şi şi păstrându-şi legea strămoşească, poporul român şi-a apărat şi şi-a păstrat şi ființa națională”[65].

Soarta românilor şi a bisericii din Transilvania era, la vremea lui Dosoftei, deosebit de dificilă. La povara sărăciei se adăuga presiunea din partea dietei ca românii transilvăneni să renunțe la legea strămoşească şi să adere la reformă, nu doar sub aspect dogmatic, ci şi liturgic şi devoțional, fiind avute în vedere, în mod explicit, tocmai cultul sfinților şi al morților. Autoritățile conducătoare din Ardeal se izbesc însă de o rezistență foarte puternică din partea națiunii considerate în acest teritoriu, laolaltă cu confesiunea ei, „tolerată”. Iar faptul „uimitor” că românii reuşesc să reziste tuturor amenințărilor şi rămân „statornici”[66] în credința şi obiceiurile strămoşeşti se datorează prioritar, consemnează literatura de specialitate[67], legăturilor ierarhice între biserica română din Ardeal şi

---

[62] Ana Dumitran, *Religie ortodoxă - religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, cu o Prefață de Paul Cernovodeanu, membru de onoare al Academiei Române, Cluj-Napoca, 2004, p. 200.
[63] *Ibidem*, p. 196.
[64] Ioan Lupaş, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, ediția a II-a, Introducere, îngrijirea ediției, note şi comentarii de Doru Radosav, Cluj-Napoca, Dacia, 1995, p. 95.
[65] Constantin Voicu, *Biserica strămoşească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi națională a poporului român*, f.e., Sibiu, 1989, p. 46.
[66] Ioan Lupaş, *op.cit.*, p. 95.
[67] *Ibidem*.

cea din Principate. Unitatea vieții bisericești a tuturor românilor le este, prin urmare, de mare ajutor românilor transilvăneni, întrucât religia devenea pentru aceştia sinonimă cu naționalitatea[68], iar lepădarea de religie putea fi resimțită ca pierderea ființei naționale. Patronajul domnilor şi mitropoliților Țării Româneşti şi Moldovei, resimțit deja încă din secolul al XVI-lea, prin atenția acordată tipăriturilor coresiene, devine semnificativ şi pentru „solidaritatea românească medievală"[69] din secolul următor. Într-o ordine de idei în care Țara Românească şi Moldova se constituiseră în „ocrotitorii tradiționali"[70] ai ortodoxiei transilvănene (atent la ce se întâmplă în Ardeal, mitropolitul Varlaam al Moldovei întocmeşte, în 1644, *Răspunsuri împotriva catehismului calvinesc*), Dosoftei, la rândul său, se simte dator să se implice şi el în lupta de apărare a legii strămoşeşti a românilor din Transilvania, arătându-se „vederat" (=în mod hotărât) împotriva răspândirii ereziilor în biserica ortodoxă română ardeleană, prin notațiile inserate în *Viața şi petreacerea svinților* încercând să atragă atenția asupra amenințării ivite: „Dară acmu nu demult, o sămănară Calvin şi Liuther prin Ardeal şi neamți, două fealiuri de eretici: călvinii şi liuteranii. Precum feaceră aşea îş şi aflară plată de la Dumnezeu concenire vieții sale."[71]. Dar gândul la pericolul prezentat pentru credința strămoşească de propaganda reformată în Transilvania, interesată să se consolideze „instituțional şi identitar"[72], trebuie să fi devenit obsedant, de vreme ce îl va face pe Dosoftei să revină asupra subiectului în tipăritura menționată, după numai câteva pagini, adresându-se, neobişnuit pentru un asemenea tip de text, în mod direct, mentorilor protestanți: „Şi sosând la sânta besearică a sântului

---

[68] Constantin Voicu, *op.cit*., p. 46.
[69] Ioan-Aurel Pop, *Cultura românilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei*. Vol. II (De la 1541 până la 1711), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007, p. 292.
[70] Ovidiu Ghitta, *Biserica ortodoxă din Transilvania (Secolul al XVI-lea – a doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, în *Istoria Transilvaniei*. Vol., p. 273.
[71] Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, p. 350v.
[72] Ovidiu Ghitta, *art. cit.*, p. 272.

Theodor, unde era sintele moştii a sântului mărturisitor şi sărutându-le şi făcând litie cu bdenie toată noptea şi cu cântări, le-au scos din mormânt, aflându-le cu totului tot întreg nestricat, 19 ai ce stătusă îngropat (vedzi Calvinule, vedzi Luterule, necredinciosule, sintele icoane şi sintele ose a sinților ce le ocărăşti tu, lucrurile lui Dumnădzău cealea ce-i plac) …”[73]. Prin tipărirea *Vieților sfinților,* Dosoftei credea, se pare, că oferă o armă de neînvins împotriva schizmelor şi ereziilor, îndemnând biserica răsăriteană înspre apărare, redefinire şi consolidare internă[74].

Într-un context în care se urmărea schimbarea din temelie a religiei românilor, credința şi practica ortodoxă din Transilvania este revizuită din perspectiva normelor protestante, iar cartea bisericească în limba română ajunge să fie văzută ca instrumentul necesar în formarea unui nou tip de credincios. Pe un teren în care rivalizau strategii misionare aparținând Reformei şi Contrareformei, cultura română încearcă însă să valorifice situația şi ia inițiative menite să promoveze scrierea în limba română. Dar traducerea în limba română a principalelor cărți bisericeşti de altar şi de strană a contribuit considerabil nu numai la întărirea unității românilor de pretutindeni, ci şi la consolidarea ideii unității limbii române vorbite în toate teritoriile locuite de români, făcându-se acum acut resimțită necesitatea elaborării unei limbi literare, culte, pentru „românii de pretutindeni”[75]. Mai mult, circulația cărților, depăşind granițe naturale, capătă şi ea o puternică încărcătură confesională, ideologică şi politică, contribuind la unitatea românilor transilvăneni cu cei de la sud şi est de Carpați, în condițiile în care este unanim recunoscut că românii transilvăneni, neavând privilegiul unei instituții bisericeşti acceptate oficial, nu şi-au putut promova nici „instituțiile culturale necesare”[76]. Dacă despre *Cazania* lui Varlaam din 1643, spre exemplu, mult apreciată în mediile cultural-religioase din Transilvania,

[73] *Ibidem*, p. 358r.
[74] Ana Dumitran, *op. cit.*, p. 203.
[75] Doru Radosav, *Cultura românească din Transilvania în secolul al XVII-lea*, în *Istoria Transilvaniei*. Vol. II, p. 317.
[76] Ioan-Aurel Pop, *art. cit.*, p. 293.

se ştie că a circulat în spaţiul ardelean în trei sute şaizeci de exemplare tipărite şi peste cincizeci de copii manuscrise descoperite până în prezent[77], cu siguranţă că şi tipăritura lui Dosoftei *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, dăruită bisericilor şi mănăstirilor transilvănene, trebuie să se fi bucurat şi ea de o bună primire în Ardeal, acţiunea marelui ierarh moldovean trădând un netăgăduit interes nu numai pentru perfecţionarea instrumentului de expresie al culturii naţionale[78], ci şi pentru larga întrebuinţare a acestuia.

Carte de biserică sau carte de lectură, tipăritura *Viaţa şi petreacerea svinţilor* capătă semnificaţia unui gest cultural prin care activitatea cărturărească a mitropolitului Dosoftei se înscrie în linia marilor eforturi de afirmare a limbii române ca limbă liturgică, limba română relevându-şi potenţele ca mijloc de expresie într-un act creator. Fără nici o îndoială, apariţia *Vieţilor sfinţilor* a modificat peisajul cultural românesc de la sfârşitul secolului al XVII-lea, influenţând evoluţia ulterioară a literaturii române şi contribuind, astfel, la afirmarea acesteia într-un spaţiu de influenţă bizantin, la crearea unui profil original al ei. *Viaţa şi petreacerea svinţilor* devine, în cele din urmă, nu numai manifestarea strădaniei spiritualităţii româneşti care-şi încearcă propriile modalităţi de exprimare, ci şi, prin multiplele conotaţii cu care este încărcată apariţia tipăriturii în contextul religios şi politic al vremii, un instrument de apărare a legii „vechi”, de înnoire şi fortificare a cultului strămoşesc[79].

Trăsăturile secolului al XVII-lea, caracterizat de analiza lui Adrian Marino prin revelaţie, „eliberare”, entuziasm, spirit de emulaţie şi imaginea Europei, chiar dacă, pentru moment, această imagine poate fi identificată doar la nivel confesional, se regăsesc, prin toate semnalmentele sale ireversibile, şi în tipăriturile mitropolitului Dosoftei. Renunţând la tipare arhaice de gândire, Dosoftei pare să fi trecut la ceea ce Adrian Marino numea „un alt nivel de cultură, de evoluţie a conştiin-

---

[77] Cf. Doru Radosav, *art. cit.*, p. 317.
[78] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 269.
[79] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 57.

ței”[80]. Deși dificil, tot ireversibil va fi și procesul, la care Dosoftei a participat deschis, de înlocuire a limbii slavone cu cea română, pe fundalul european de înlocuire, în secolul al XVI-lea, a limbii slavone cu limbile latină și greacă. Acte redactate în limba română se întâlnesc încă de la începutul secolului al XVI-lea (1600-1602), iar prima carte tipărită în limba română apare la Govora, în 1639, momentul Dosoftei devenind, și într-o istorie a ideilor, unul de mare însemnătate, nu numai prin dislocarea slavonei, ci și prin ilustrarea formei celei mai specifice a ideii de libertate, dată de libertatea tiparului și a presei[81]. Activitatea cărturărească a mitropolitului Dosoftei se transformă, credem, într-o „probă” consistentă în dosarul „ideii de libertate”, așa cum a fost el propus de către Adrian Marino.

Concepută „polemic” și „militant”, studierea *ideii de libertate și cenzură* se integrează parcă firesc în celelalte proiecte de cercetare propuse de către ideo-criticul român, încercând să umple goluri, să completeze lipsuri și neajunsuri într-o cercetare dedicată istoriei ideilor în cultura română. În tentativa de a demonstra existența unei „tradiții ideologice liberale românești”[82], Adrian Marino revalorifică o bogată bibliografie în domeniu, inițiativă ce devine astfel punctul de pornire al unui impresionant proiect cultural și ideologic, ce și-a dorit să afirme „libertatea de conștiință, de gândire și exprimare”[83] în cultura română.

Dacă pentru Adrian Marino, conform mărturisirii din *Prefața* volumului *Libertate și cenzură*, proiectul de studiere a „ideii de libertate” a reprezentat, în fapt, „necesitatea de a reveni pe solul natal”[84] după preocupări de comparatistică, teoria literaturii, hermeneutică, ce fuseseră, în anii comunismului, singurele șanse de „supraviețuire intelectuală” și de sincronizare cu ideile corespunzătoare europene, pentru mitropolitul Dosoftei, traducerea și redactarea în limba română a unor cărți de strană

[80] Adrian Marino, *Libertate și cenzură*, p. 111.
[81] Cf. Adrian Marino, *Libertate și cenzură*, p. 187.
[82] *Ibidem*, p. 8.
[83] *Ibidem*, p. 9.
[84] *Ibidem*, p. 8.

şi altar trebuie să fi fost gestul de sincronizare cu mersul timpului, de racordare a culturii române la evoluția societății contemporane, întru o aceeaşi ordine de idei de afirmare a libertății de gândire şi expresie.

BIBLIOGRAFIE:

Al. Andriescu, *Studiu introductiv*, în Dosoftei, *Opere*, vol.I, *Versuri*, ediție critică de N.A.Ursu, Bucureşti: Minerva, 1978.

Ioan Bălan, *Limba cărților bisericeşti*, Blaj, 1914.

Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, *Postfață* şi *Bibliografii finale* de Dan Simonescu, *Prefață* de Dan Zamfirescu, Bucureşti: Editura Enciclopedică Română, 1980.

Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, Bucureşti: Humanitas, 1994.

Ştefan Ciobanu, *Dosoftei, mitropolitul Moldovei, şi activitatea sa literară*, traducere din ruseşte de Ştefan Berechet, Iaşi, 1918.

Ştefan Ciobanu, *Contribuțiuni privitoare la originea şi moartea mitropolitului Moldovei Dosofteiu*. Discurs rostit la 28 mai 1919 cu răspuns de Ioan Bianu, Bucureşti, 1920.

Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților*, Iaşi: Tiparnița Svintei Mitropolii, 1682-1686.

Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Î.P.S. Iustin Moisescu, Arhiepiscop de Iaşi şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi: Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1673/1974.

Dosoftei, *Opere I. Versuri*, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Al. Andriescu, Bucureşti: Minerva, 1978.

Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie*, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Î.P.S. Teoctist, Arhiepiscop de Iaşi şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi: Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1679/1980.

Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII. Scrisoarea patriarhului Ioachim al Moscovei către Mitropolitul Dosofteu*, în „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul XXXIV (1911-1912), Memoriile secțiunii istorice, Bucureşti, 1912.

Ana Dumitran, *Religie ortodoxă - religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, cu o Prefață de Paul Cernovodeanu, membru de onoare al Academiei Române, Cluj-Napoca: Napoca Star, 2004.

Paul Evdochimov, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, traducere de Grigore Moga şi Petru Moga, Bucureşti: Meridiane, 1992.

Northop Frye, *Dubla viziune. Limbaj şi semnificație în religie*, traducere, cuvânt înainte şi note de Ioana Stanciu şi Aurel Sasu, Bucureşti: Editura Fundației Culturale Române, 1993.

Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Bucureşti: Editura Academiei, 1997.

Ovidiu Ghitta, *Biserica ortodoxă din Transilvania (Secolul al XVI-lea – a doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei*. Vol. II (De la 1541 până la 1711), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.

Onisifor Ghibu, *Limba noălor cărți bisericeşti*, Sibiu, 1905.

Florina Ilis (coord.), *Viața, opera şi activitatea lui Adrian Marino. Cercetare bibliografică şi de referință*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2010.

Nicolae Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieții religioase a românilor*, vol. I şi II, Bucureşti, 1928.

Juri Lotman; B.A. Ouspenski, *The Semiotics of Russian Cultural History*, London: Cornell University Press, 1985.

Ioan Lupaş, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, ediția a II-a, Introducere, îngrijirea ediției, note şi comentarii de Doru Radosav, Cluj-Napoca: Dacia, 1995.

Adrian Marino,*¡Olé España! Jurnal spaniol*, Cu un Cuvânt introductiv de Constantin M. Popa şi o Postfață a autorului, Craiova: Editura Aius, 1995.
Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova: Aius, 2000.
Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, Iaşi: Polirom, 2005.
Dan Horia Mazilu, *Introducere în opera lui Dosoftei*, Bucureşti: Minerva, 1997.
Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, ediție îngrijită de Iorgu Iordan, Bucureşti: Minerva, 1968.
Liviu Onu, *Paternitatea titlului* ***Viața şi petrecerea...*** *sau o chestiune de metodă*, în „Limba română", 3, anul XXXI, mai-iunie, 1982.
Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 2 (sec. XVII şi XVIII), Bucureşti: Editura Institutului biblic şi de misiune al bisericii ortodoxe române, 1992.
Ioan-Aurel Pop, *Cultura românilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei*. Vol. II (De la 1541 până la 1711), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.
Doru Radosav, *Carte şi societate în Nord-Vestul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)*, Oradea: Fundația culturală "Cele trei Crişuri", 1995.
Doru Radosav, *Cultura românească din Transilvania în secolul al XVII-lea*, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei*. Vol. II (De la 1541 până la 1711), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.
Dan Simionescu, *Dosoftei traducător din dramaturgia cretană*, / *Prologul lui Erofili*, transcriere şi notă de ediție Rodica Iovan, în Manuscriptum, 3, nr. 3, Bucureşti, 1972.
Gabriel Țepelea, *Studii de istorie şi limbă literară*, Bucureşti: Minerva, 1970.

N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica”, nr. 6 (523), 1976.

N. A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, în „Limba română”, XXVII, nr. 5, 1978.

N.A. Ursu *Notă asupra ediției* la Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie*, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Î.P.S. Teoctist, Arhiepiscop de Iaşi şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi: Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1679/1980.

Cătălina Velculescu, *Proloagele – o culegere de literatură bizantină şi soarta ei în literatura română*, în „Memoriile secției de filologie, literatură şi arte”, seria IV, tomul X, 1988.

Cătălina Velculescu, *Cărți populare şi cultură românească*, Bucureşti: Minerva, 1988.

Constantin Voicu, *Biserica strămoşească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi națională a poporului român*, f.e., Sibiu, 1989.

Dan Zamfirescu, *Studii şi articole de literatură română veche*, Bucureşti: Univers, 1967.

Adrian Marino
contribuții la studierea cenzurii în România[1]

Ionuț COSTEA

Adrian Marino s-a consacrat ca autor al unor lucrări fundamentale pentru cultura română, opere de sinteză, dicționare şi instrumente intelectuale de maximă importanță. În acelaşi registru se integrează şi contribuțiile sale privind istoria cenzurii în România, chiar dacă într-o sinteză parțial realizată. Începuturile cercetării acestei tematice se înscriu în contextul elaborării unei enciclopedii mondiale a cenzurii, lui Adrian Marino revenindu-i rolul articulării vocii generale despre România şi a redactării unui studiu de caz cu referire la istoria literaturii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, procesul intentat lui B.P. Haşdeu, la 1873. Elaborată al nivelul unei „schițe istorice”, în variantă românească şi în limba engleză, şi completată apoi cu o contribuție referitoare la începuturile afirmării ideii de libertate şi cenzură în cultura românească de până în secolul al XIX-lea, abordarea temei a constituit ultimul proiect de anvergură angajat de autor. Care sunt reperele teoretice şi metodologice pe care le invocă Marino în raport cu o atare problematică? În ce context al biografiei sale intelectuale se circumscrie acest proiect? Prin ce mijloace şi în ce condiții apar şi se afirmă contribuțiile la istoria cenzurii în România? În ce măsură editarea textelor sale a făcut ca sensul lecturii şi semnificația problematicii enunțate să suporte transformări de natură formală sau de conținut? Aceste întrebări vor ghida excursul de față în cercetarea scrierilor despre cenzură semnate

---

[1] Studiul de față utilizează şi alte cercetări şi articole publicate de autor referitoare la opera lui Adrian Marino. Vezi Ionuț Costea, *Adrian Marino şi cercetarea Iluminismului Românesc*, în vol. *Istoria culturii. Cultura istoriei*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2010, p. 523-539; idem, *Adrian Marino and his Research on Romanian Enlightenment*, în *Transylvanian Review*, în curs de apariție; idem, *Adrian Marino şi ideea de libertate: O reparație şi o revanşă necesare*, în *Studii de ştiință şi cultură*, Arad, în curs de apariție.

de Adrian Marino. Memorialistica, publicistica, interviurile realizate de-a lungul timpului cu Marino, corespondența legată de lucrările ce tratează tema cenzurii în România, manuscrisele acestor scrieri au constituit corpusul documentar pe care se fundamentează cercetarea de față.

Se observă în biobibliografia lui Adrian Marino „obsesia" erudiției şi enciclopedismului, dar şi a sistematizării şi analizei de tip hermeneutic care coboară explorarea intelectuală în profunzimea textelor, a structurilor literare şi curentelor culturale, a genezei şi circulației ideilor în spațiul locuit de români („ştim cu certitudine, scria Marino, că istoria culturii şi ideologiei române, în stadiul său actual de dezvoltare, are o nevoie absolută de a fi construită şi prin astfel de investigații, metode în adâncime, încă foarte puțin cultivate."[2]). Eforturile sale perseverente, continue, în ciuda obstrucțiilor sistemului politic comunist, a „marginalizării" şi desolidarizării din partea colegilor de breaslă, au urmărit convergența culturii naționale, ca dimensiune autentică, originală, susținută de o puternică şi activă conştiință de sine, de orgoliu şi prestigiu, în planul culturii europene şi universale. Prezența românească în Europa dintr-o perspectivă culturală era fundamentală, dar afirmarea acestei tendințe nu trebuia să se producă în orice condiții. Desigur, impunerea acestui punct de vedere se motivează prin atitudinea omului de cultură Adrian Marino, o atitudine verticală, critică, activă şi în spiritul său manifest antisistem (împotriva structurilor osificate şi conformiste – establishment-ului, vezi îndepărtarea de George Călinescu[3], dialogurile cu Sorin Antohi, memorialistica[4], polemicile stârnite în jurul „dosarului" de la CNSAS[5]).

În fapt, asumarea condiției de „spirit antisistem" se înrădăcinează în convingerea sa despre menirea civilizatoare şi civică a omului de cultură, aspecte convergente ale civilizației româneşti. Intervențiile sale

[2] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România. Începuturi*, Iaşi, Polirom, 2005, p. 12.
[3] Idem, *Viața unui om singur*, Iaşi, Polirom, 2010, pp. 46-55.
[4] *Al treilea discurs. Cultură, ideologie şi politică în România. Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi*, Iaşi, Polirom, 2001.
[5] Simona Maria Pop, *Adrian Marino. Obsesia trecutului*, Alba Iulia, Gens Latina, 2010.

de după 1989 remarcă o serie de preocupări, studii, articole, cărți care ilustrează plasarea sa într-un loc al opoziției. Din acel loc, vocea sa s-a făcut auzită nu doar animată de narcisism, cum ar crede unii, ci dominată de idei şi valori constructive despre direcțiile de urmat în cultura română, despre naşterea şi consolidarea democrației în România postcomunistă. Pentru Marino activitatea în planul cultural nu mai reprezenta un gest gratuit, golit de valențe sociale şi civice. Dimpotrivă, în spiritul tradiției umanismului civic reciclat de paşoptism, cultura era chemată să dezvolte şi să fortifice valori autentice într-un orizont moral, etic, civic, pentru o societate armonioasă şi dinamică.

În aceste condiții şi ancorată unei atare finalități i s-au circumscris preocupările obstinate din ultimii ani ai vieții dedicate elaborării monografiei despre evoluția ideii de libertate la români. Omul proiectelor sistematice şi consecvent în realizarea lor, Adrian Marino s-a dedicat în întregime cercetării şi elaborării în diferite variante a monografiei despre libertate şi cenzură în România. Fundamentat pe opțiunile şi convingerile sale liberale, proiectul pare mai atractiv şi incitant în condițiile unei „noi eliberări” din constrângerile ideologice ale partidului-stat, ale cultului personalității, ale dominației burgheziei roşii şi „nomenclaturii culturale” din perioada post-decembristă. Activismul din plan politic l-a determinat să definească un program cultural şi civic care să reinstaureze valorile autentice şi să edifice regimul democratic, o civilizație românească modernă şi europeană în spiritul unui program numit „neopaşoptism”[6].

Incomod, controversat, ciudat, antisocial cum s-a caracterizat singur în memorii, animat de un spirit hipercritic, Adrian Marino s-a impus ca o „piatră de hotar” în conştiința vieții intelectule, culturale şi civice din țara noastră. Cu un destin şi o sensibilitate aparte a continuat chiar şi după trecerea în „lumea celor drepți” să provoace, să stârnească neulțumiri, „scandaluri” de presă. Intransigent cu sine şi cu ceilalți, fără a

---

[6] Adrian Marino, *Pentru neopaşoptism*, în vol. *Al treilea discurs*, pp. 145-163; Idem, *Actualitatea ideologiei culturale poşoptiste*, în vol. *Al treilea discurs*, pp. 164-178.

fi dispus la compromisuri, oricât de minore şi cotidiene ar părea acestea, a trăit cu o conştiinţă acută ipostaza marginalului, în închisorile şi domiciliul obligatoriu impus de regimul comunist, în desolidarizarea amicilor şi confraţilor critici, literaţi şi intelectuali în general, din *provincia* în care trăia, Clujul, dar şi din partea cercurilor naţionale, mult prea monopoliste şi dominante în viziunea sa. Nu asupra acestor aspecte dorim să ne îndreptăm în mod direct atenţia în paginile de faţă, cu toate că ele constituie fundalul în care s-a născut unul dintre proiectele intelectuale, culturale, civice ale lui Adrian Marino, ci asupra modului în care şi-a argumentat şi construit proiectul, precum şi valoarea pe care i-a acordat-o în definirea identităţii sale intelectuale.

În termenii cei mai generali acest proiect poate fi identificat în ceea ce el numea *Pentru o cultură liberală*. A demarat cu câteva articole şi studii dedicate afirmării ideilor de libertate şi cenzură în cultura română. A tins spre o sinteză, cea a cenzurii realizate într-o primă fază prin articole în *Sfera Politicii*[7], o contribuţie la encliclopedia internaţională a cenzurii, un proiect britanic, tipărită în anul 2001[8], şi o variantă editată la Craiova în limba română, în anul 2000[9]. Proiectul însumează şi o contribuţie postumă tipărită la Iaşi (Polirom, 2005)[10], regrupând paginile dintr-o primă parte a sintezei consacrate ideii de libertate la români, pe care autorul însuşi o prezintă în felul următor: „În principiu ea ar avea trei mari compartimente: *Începuturi*, *Momentul 1848 şi consolidarea ideologiei liberale* şi *Confruntarea dintre liberalism şi totalitarismele de dreapta şi stânga*. În felul acesta cercetarea ar fi adusă la zi, până în epoca actuală.”[11] Textele publicate în limba română, la 1997 şi 2000, dovedesc o morfologie comună, identificată pe de o parte

---

[7] Idem, *Cenzura în România. Schiţă istorică*, în *Sfera politicii*, V, 1997, nr. 49, pp. 49-56; nr. 50, p. 52-53; nr. 51, p. 48-52; nr. 52, p. 58-60; nr. 53, p. 54-56; nr. 54, p. 53-56.
[8] Idem, *Romania*, în Derek Jones, ed., *Censorship. A World Encyclopedia*, vol. III, London, Chicago, Fitzroy Dearborn Publishers, 2001, pp. 2042-2048.
[9] Idem, *Cenzura în România. Schiţă istorică introductivă*, Craiova, Aius, 2000.
[10] Idem, *Libertate şi cenzură în România.*
[11] *Ibidem*, p. 7.

în retipărirea lor aproape fără intervenții majore, de structură, de bogăție a conținutului sau de problematizare. Colaborarea la enciclopedia internațională a cenzurii a declanşat elaborarea primului text despre istoria cenzurii în România, text păstrat într-o versiune din 1997, când, în iunie, Marino a trebuit să-l predea editorilor londonezi. Această versiune coincide, în urma confruntărilor, cu textul publicat în acelaşi an în cele şase seriale din *Sfera Politicii*. În schimb, textul tipărit în 2001, în vol. III al enciclopediei internaționale, ca urmare a intervențiilor editoriale, prezintă o serie de particularități (de structură, de conținut, de dimensionare) asupra cărora vom insista mai jos. Inițiată în 1997, cercetarea cenzurii l-a condus pe Adrian Marino spre elaborarea unui proiect amplu, în care cenzura era interpretată ca un revers al manifestărilor ideii de libertate din societatea românească. Ideea cenzurii, relaționată cu lupta pentru afirmarea libertăților fundamentale, i-a deschis o nouă perspectivă, de studiere a istoriei ideilor şi ideologiilor, de cercetare a liberalismului în varianta sa românească.

Proiectul ce viza studierea ideilor de libertate şi cenzură în spațiul românesc, survenit la o vârsta înaintată, după 75 de ani, a galvanizat preocupările şi forțele intelectuale de care Marino dispunea, atribuindu-i o valoare particulară în biografia sa intelectuală, chiar dacă nu va mai reuşi să-l ducă la bun sfârşit. Angrenat programatic şi activ în viața publică, civică şi politică din România postcomunistă, Adrian Marino a asimilat aproape organic, contopindu-se consubstanțial, visceral, cu eforturile de a construi o viață civică şi o cultură română consonantă cu cea europeană, fundamentată pe respectarea drepturilor omului şi a valorilor democratice, pentru „a construi o *nouă* cultură şi o nouă „țară”[12].

Angajamentul cultural şi civic al lui Adrian Marino în definirea ideologiei liberale a devenit dominant în ultimul deceniu al secolului trecut. Pe de o parte, e un final de ciclu rezumat prin încheierea unor proiecte, prin reeditări ale unora dintre lucrările anterioare, dar şi de

---

[12] Idem, *Epilog* în *Biografia ideii de literatură*, VI, (reeditare), Cluj-Napoca, Dacia, 2006, p. 235.

deschideri, de evaluare şi afirmare într-o nouă direcție. Delimitarea de „vechile" preocupări este consecventă, o serie de postfețe şi epiloguri vin să sublinieze metamorfoza identității intelectuale survenită în condițiile eliberării din constrângerile totalitare. Un „capăt de drum" este considerată şi apariția volumului şase din *Biografia ideii de literatură* (Cluj-Napoca, 2000): „Cu încheierea acestei *Biografii* am spus definitv „adio" acestui gen de studii. Şi, în general, studiilor critico-literare. Am fost orientați obligatoriu în această direcție de cenzura şi constrângerile ideologice ale regimului comunist. Preocuparea noastră reală – ca să evităm formula pretențioasă de <<vocație>> – a fost în direcția ideilor şi a ideologiei propriu-zise. Suntem, într-un sens, un autor deviat, ca să nu spunem constrâns de împrejurări, de la adevărata sa identitate intelectuală: de critic de idei şi de ideolog. Ea s-a putut manifesta liber abia după 1989. Numai volumele pe care le-am publicat după această dată reprezintă – măcar în intenție – preocupările noastre cu adevărat esențiale. Nu renegăm nici unul dintre volumele anterioare. Dar ne propunem, până la ... sfârşit, doar recenzii, articole studii şi volume de critică de idei şi de ideologie propriu-zisă."[13] Tema unei turnuri a identității intelectuale a revenit obsesiv şi în discursul memorialistic, alături de vocația militantismului de aceeaşi sorginte iluminst-paşoptistă în definirea noii culturi române, a societății civile în spiritul ideilor democratice: „Dar lucările ideologice care mă aşteaptă vor fi ceva mai mult. Mult mai mult. Vor oferi ceva esențial, în plus. Şi, mai ales, mă vor „oferi" mie însumi. Îmi vor reda, în sfârşit, adevărata identitate intelectuală. Sper ca vârsta să-mi rezerve, în final, măcar această satisfacție. Poate că o merit ..."[14]

Neopaşoptismul reprezenta pentru Marino „actualitatea, vitalitatea şi spiritul constructiv, profund reformator", fiind „soluția fundamentală pentru modernizarea şi europenizarea reală a României"[15]. Viziunea sa era una dinamică şi adaptabilă. Ea reactualiza spiritul, ideile majore şi

[13]*Ibidem*, p. 240.
[14]*Ibidem*, p. 235.
[15]*Ibidem*, p. 240.

entuziasmul iluminismului şi paşoptismului care plasau în centrul atenției începuturile („Paşoptismul reprezintă un astfel de moment simbolic românesc al începutului <<absolut>>”.[16]), universalitatea, generalizarea şi originalitatea („Cultura română are propriul său ritm şi sens de dezvoltare.”[17]) „idealul originalității şi autenticității”[18], „Nici „superioritate”, nici „inferioritate”, ci numai „diferențiere” şi „originalitate”. Pe cât posibil ...”[19]). Paşoptismul era perceput ca o tradiție pe care se altoieşte o „nouă realitate şi evoluție istorică”, ca un act de reedificare ce „urmează a traduce această aspirație într-un nou limbaj”[20] în contexte social politice cvasi-identice: „În secolul trecut, după un regim fanariot şi de ocupație rusă. În cel actual, după un regim totalitar comunist de aceeaşi origine imperialistă răsăriteană, care ne-a smuls şi izolat de marea <<familie a popoarelor europene>>”.[21] Programul definit de Marino se articulează în lumina unor precedente intelectuale, cum ar fi Ştefan Zeletin sau Eugen Lovinescu, dar ideocriticul se simte ataşat şi de inițiativele unor mai tineri confrați, Alina Mungiu ori Sorin Antohi şi Stelian Tănase.

În viziunea lui Marino o „nouă cultură” trebuie să fie critică, fundamentată pe sinteze şi spirit enciclopedic: „Cultura română are vitală nevoie de lucrări de referință, sinteze, enciclipedii, cărți de <<nivel european>>, care să completeze şi, în felul acesta, să absoarbă cultura fragmentului şi a publicisticii inconsistente, preocupată prioritar de actualitatea imediată, din nefericire încă predominantă.”[22], „Cultura română are acută nevoie de lucrări de referință, de bibliotecă, de sinteză şi erudiție, de instrumente serioase de lucru. Făcute cu ... *fişe*. Da, cu *fişe*”.[23] „Dar numai cu *cronici* de strictă actualitate, fragmente ocazionale şi

---

[16] Idem, *Viața unui om singur*, p. 245.
[17] Idem, *Pentru neopaşoptism*, p. 145.
[18] *Ibidem*, p. 147.
[19] Idem, *Biografia ideii de literatură*, p. 235.
[20] *Ibidem*, p. 236.
[21] Idem, *Viața unui om singur*, p. 288.
[22] Idem, *Pentru neopaşoptism*, p. 145.
[23] *Ibidem*, p. 149.

improvizații pretins *eseistice*, poligrafie critică diletantă, prolifică şi redundantă, cu talk-show-uri nu se poate construi o cultură. Iar cultura română se cere, în primul rând, construită. Prin lucrări fundamentale, de bază (dicționare, enciclopedii, istorii de toate tipurile etc.), care încă, în mod regretabil, lipsesc."[24]

Desprins de teoria şi critica literară, deziluzionat de viața literară românească, de carierismul accentuat al intelectualilor, s-a manifestat „militant şi polemic"[25] pentru consolidarea unei *altfel* de Românii, pe care ar fi dorit-o dominată de o *cultură liberală*, animată de un spirit rațional şi critic. În 1999, când îşi redacta cartea memorialistică, deconta geneza noului proiect, care va deveni „o obsesie apăsătoare" pentru ultimii ani ai vieții sale, în termenii unui *accident fericit* survenit pe fondul unor limpeziri ideologice şi de orientare profesională şi intelectuală profunde: „S-a întâmplat ca un *accident* fericit, din primăvara şi vara anului 1997, să dea un şi mai puternic impuls acestor tendințe. Un telefon imprevizibil al lui Andrei Pippidi m-a implicat în aventura londoneză a lui *Censorship: An International Encyclopedia*, pentru care am scris *item*-ul românesc. Foarte interesant, chiar pasionant. Aproape două luni de documentare intensivă, de bibliotecă, zi de zi, m-au readus în lumea – cândva frecventată apoi abandonată – a izvoarelor istorice ale ideologiei române. Am reluat contactul cu documentele autentice, de primă mână. Cu o tradiție incipientă total ignorată. Cu o lume de idei uitate, care erau şi ale mele. Rar telefon mai inspirat, mai salutar, mai stimulativ. Căci mi-am dat seama repede că pot şi chiar trebuie să scriu o întreagă carte despre *Cenzură şi libertate în România*, pe care o voi dedica, fără îndoială lui Andrei Pippidi. Prima şi ultima dedicație de acest tip a vieții mele. Căci o astfel de temă atinge coarda cea mai sensibilă a orientării mele ideologice: reacția împotriva cenzurii şi constrângerilor totalitare. Imediat după expedierea versiunii engleze reduse, am început să adun noi fişe, izvoare, în vederea acestui proiect.

[24] Idem, *Viața unui om singur*, p. 287.
[25] Idem, *Biografia ideii de literatură*, p. 234.

Mă voi consacra acestei teme, imediat ce Viața va fi încheiată și definitiv pusă la punct."[26]

Marino surprinde anvergura noului său proiect: documentare asiduă, revenirea la izvoarele autentice, evidențierea unei tradiții incipiente a discursului ideologic românesc, descoperirea unor idei comune în lumina cărora și-a conceput programul reconstruirii culturii și societății naționale în postcomunism. Aceste teme domină discursul autorului în ultimii ani de viață, în perioada analizei de tip retrospectiv a vieții „unui om singur".

De câte ori are prilejul de a ieși public, insistă să precizeze programul cultural și civic în limitele căruia ar trebui să evolueze societatea românească. Consemnând o recentă apariție editorială la vremea respectivă, 1995, semnată de Sorin Antohi, reiterează principalele idei care, în opinia sa, ar trebui să ghideze viața culturală românească. *O nouă istorie a ideilor* pledează pentru „un nou stil în modul românesc actual și tradițional"[27].

Interesul pentru istoria ideilor revendicat dintr-o tradiție iluministo-pașoptistă-liberală nu putea să eludeze momentul de geneză a ideologiei liberale românești: „Ideologia românească, atât cât a fost, s-a născut sub semnul iluminismului și liberalismului."[28] Studiul „integat și integral" al iluminismului românesc[29] atestă o concepție enciclopedică etalată într-un dublu registru, al unui dicționar al ideilor forță ale iluminismului (progres, progres științific, egalitate, pace, revoluție etc), pe de o parte, și o abordare de tipul istoriei problemă (luminarea, cultivarea limbii, „descoperirea" Europei), pe de altă parte. Istoria ideilor este

---

[26] *Ibidem*, p. 234.

[27] Florina Ilis, *Studiu introductiv*, în vol. Viața, *opera și activitatea lui Adrian Marino. Cercetare bibliografică și de referință*, coord. Florina Ilis, Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p. LXII-LXVI; Florina Ilis, Adrian Marino. *De la ideea europeană la ideea de libertate*, în vol. *Istoria culturii. Cultura istoriei*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, pp. 540-551; Simona Maria Pop, *Vârstele devenirii*, Dacia, Cluj-Napoca, 2010, pp. 218-264.

[28] Adrian Marino, *Viața unui om singur*, pp. 484, 507.

[29] Idem, *O nouă istorie a ideilor*, în vol. *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Iași, Polirom, 1996, p. 248.

exersată ca o sinteză prin fragmente în termenii lui Fredrich Schlegel expuşi în dialogul cu Sorin Antohi de Marino însuşi: „un fragment trebuie să fie ca un microcosmos care să cuprindă un întreg sistem, o întreagă viziune, schemă, o proiecții a unei construcții viitoare, condensată într-o formulă redusă”[30]. În afinitate cu enciclopedismul, europenismul şi creativismul generației iluminist-paşoptiste, Marino o considera ca fiind orientarea care „rămâne şi azi ... steaua polară”: „Suntem, păstrând toate proporțiile, în tradiția paşoptiştilor entuziaşti, a oamenilor *începutului de drum* în toate direcțiile, a *pionierilor* culturali. Precursorii sunt iluminiştii-enciclopedişti” şi „Ne revendicăm, pe față, de la această dublă ilustră descendență culturală şi ... ideologică.”[31]

Istoria ideilor şi ideologiei are pentru Marino şi resorturi intime, ideile având „o funcție critică şi vizionară, perturbatoare şi explozivă şi, în acelaşi timp, de organizare pe noi baze.”[32] O altă motivație a adeziunii la aceste formule a rezultat din fundamentele ideologiei româneşti: „Ideologia românească, atât cât a fost, s-a născut sub semnul iluminismului şi liberalismului.”[33]

Opțiunea pentru istoria ideilor este justificată de Marino în lucrarea sa referitoare la ideile de libertate şi cenzură în România. Cartea este deschisă de două texte programatice. Primul dintre ele, intitulat Prefață (*prefață programatică*), argumentează oportunitatea, necesitatea, urgența demersului de cercetare şi cunoaştere a ideologiei politice româneşti sondată prin prisma cuplului antitetic libertate – constrângere/ cenzură: „Exemplul românesc demonstrează, din plin, că ideea de libertate este indisolubilă de ideea de constrângere, respectiv cenzură.” O carte „care n-a fost încă scrisă” este recomandată ca o *revendicare* („Cultura română începe, şi în acest mod, să se europenizeze, să depăşească tradiția sa populară şi religioasă.”), o *replică* (celor care contestă

---

30 Idem, *Viața unui om singur*, p. 249.
31 Ionuț Costea, *Adrian Marino şi cercetarea Iluminismului Românesc*, pp. 523-539.
32 Adrian Marino, *Viața unui om singur*, p. 295.
33 Idem, *Biografia ideii de literatură*, p. 234.

tradiția ideologiei liberale, străini şi români), o *ripostă* (adresată ideologiei de dreapta şi stânga), *necesitate* (lectura izvoarelor primare şi definirea tradiției ideologice liberale româneşti, contracararea ideii de „colonizat cultural") şi *revenire* la „solul natal" (transferul identității intelectuale de la adeziunea la cultura alternativă la o „nouă cultură", focalizată pe studiul ideologiei).[34]

Cel de-al doilea text, Istoria ideilor[35], este un manifest metodologic care are menirea să definească orizontul lucrării din punctul de vedere al demersului propus, a surselor care stau la baza acestuia. Adrian Marino îşi defineşte demersul de istoria ideilor politice în asentimentul concepției care a dominat studiul său, de evidențiere a precedentelor româneşti şi universale, a sincroniei sau decalajului, a aderării la un orizont de cunoaştere şi o metodologie de cercetare. Istoria ideilor nu apelează numai la concepția lui Arthur O. Lovejoy, pe care o deconspiră Marino direct, ci operează, în spiritul unei observații a lui Paul Cornea, o direcție orientată către un „comparatism unificator", reprezentată de scrierile lui Cassirer şi Paul Hazard.[36]

Revendicările sale se îndreaptă de data aceasta înspre istoria ideilor politice româneşti aşa cum fusese ea exersată de Vlad Georgescu, a cărui carte despre ideile politice iluministe în principate a făcut epocă. Vlad Georgescu a optat şi pentru o teoretizare a demersului intreprins într-o lucrare la care face referire Marino[37], o sinteză a ideilor politice româneşti între 1369 şi 1878[38]. Conceptualizarea istoriei ideilor îl determină pe istoricul exilat la München să propună şi un vocabular românesc al disciplinei, codificând ceea ce în istoria ideilor se cunoaşte ca „unit-ideeas" cu termenul de politograme, iar istoria acestor politograme fiind numită politografie în sensul de „istoria unui anume concept, trecut prin

[34] *Al treilea discurs*, p. 116.
[35] *Ibidem*, p. 54.
[36] Idem, *Libertate şi cenzură în România*, pp. 7-10.
[37] *Ibidem*, pp. 11-16.
[38] Vlad Georgescu, *Istoria ideilor politice româneşti (1369-1878)*, München, 1987.

ansamblul cărturarilor care l-au exprimat”[39]. În adevăr, Adrian Marino descoperea în formulările lui Vlad Georgescu o direcție de cercetare şi o metodologie folosită încă din studiile sale publicate în anii ’63-’66 şi căreia i-a rămas consecvent în întreaga operă dedicată analizei iluminismului românesc.

În timp ce unele dintre aceste contribuții l-au precedat, cu altele se află în sincronie. Cu toate că n-a devenit un teoretician al istoriei ideilor, și-a exprimat opțiunea metodologică pentru istoria ideilor şi a ideologiei de câte ori a avut prilejul în presa socială şi culturală, în dialogurile susținute, ca abia în ultima sa carte antumă să postuleze un astfel de discurs. Istoria ideilor îi permite să surprindă „ideologia politică românească din toate provinciile ca o unitate”, „unitatea dintre sensurile implicite şi explicite ale acestor idei”, polivalența lor, descrierea fizionomiei „tradiției ideologice româneşti”.[40] Demersul pe care-l ilustrează l-a condus spre două închideri axiologice privind „existența, începutul, continuitatea şi dezvoltarea unei reale tradiții ideologice româneşti”: prezența ideilor recuperează o dimensiune calitativă şi nu este atât de importantă frecvența, difuzarea, ci semnificația lor şi, sub lupa ideologicului, ierarhia valorilor se regenerează, altele sunt criteriile care ordonează câmpul ideologiei decât cel estetic, ideea politică şi națională domină în detrimentul celei literare şi estetice. Astfel, Marino propune o nouă lectură istoriei literaturii dincolo de autonomia esteticului, aceasta exprimând deopotrivă valori culturale, ideologice, politice, sociale. Nu doar în plan intern se produce o astfel de modificare a ordinii culturale, ci și în ceea ce priveşte raportarea la cultura europeană: „prin conținutul său ideologic ... am fost efectiv, la înalt nivel, europeni, moderni, superiori în mod indiscutabil”.[41]

Atenția pe care o acordă cercetării istoriei ideilor şi ideologiei se plasează în proximitatea abordării istoriei cenzurii din România ca un

[39] Adrian Marino, *Libertate şi cenzură în România*, p. 9.
[40] *Ibidem*, pp. 12-13.
[41] *Ibidem*, pp. 14-16; p. 16: „Se stabileşte o nouă ierarhie, care „reabilitează” o cultură şi o literatură socotite până acum minore, de fapt necunoscute.”

subiect insolit, dezvoltat de autor pentru prima dată în cultura şi literatura română. Marino revendică, pe deplin meritat, cu orgoliu, întâietatea cercetării ca „prima schiță sintetică, deşi sumară, dar completă în momentele esențiale, a istoriei cenzurii în România”[42]. Spiritul polemic al autorului este o notă comună, regăsită şi în prefața lucrării din care am citat mai sus, referitor la asumarea deschiderii de drum în cercetarea asupra cenzurii: „Detaliu notabil, deoarece toate lucrările apărute după textul nostru, pe tema cenzurii româneşti, îl ... ignoră cu dezinvoltură.”[43]

Scrierile consacrate istoriei cenzurii în România asimilează principalele caracteristici ale operei lui Adrian Marino, ineditul cercetării în peisajul cultural românesc fiind deja ilustrat. El este subliniat în repetate rânduri, obsedant, pe măsură ce enciclopedia cenzurii îşi amâna apariția[44] sau lucrările altor autori se tipăreau fără a face referire la textele publicate deja, din 1997, de Adrian Marino.[45] Acest din urmă fapt

---

[42] Marino, *Cenzura în România*, p. 9.
[43] *Ibidem*,.
[44] Fond. cit., f. 32: „will be published ... in 1998” sau la f. 10: „we hope to have published by early summer 1998”; f. 15: „The publishers hope to have the book out by early summer 2000.”; f. 17: „We want to publish the book in September 2001.”
[45] Idem, *Cenzura în România*, p. 9-10: „mai întâi este vorba – cel puțin strict bibliografic vorbind – de prima schiță sintetică, deşi sumară, dar completă în momentele esențiale, a istoriei cenzurii în România. Detaliu notabil, deoarece toate lucrările apărute după textul nostru, pe tema cenzurii româneşti, îl ... ignorăcu dezinvoltură. Îndrăznim, deci – cu toată modestia şi scuzele de rigoare – să revendicăm această prioritate. Cu atât mai mult cu cât unele ecouri de presă sau TV atribuie acest pionierat unor lucrări ca *Censorship in Romania* de Lidia Vianu (Budapest, Central European University Press, 1998 – de fapt o simplă culegere de interviuri cu scriitori actuali şi de traduceri de poezii) sau *Puterea şi Cultura. O istorie a cenzurii* (Iaşi, Polirom, 1999), de Marian Petcu. Lucrarea nu lipsită de unele merite, dar şi cu serioase lacune, în spirit compilativ, este scrisă în cel mai pur stil „Ştefan Gheorghiu”. Textul nostru, anterior cu mai mult de doi ani [...]. Republicăm, deocamdată, fără modificări (cu excepția unor mici intervenții stilistice şi eliminarea unor erori de tipar), acest scurt text de bază. Am introdus şi o periodizare strictă şi o cronologie bine subliniată, în scopul consultării şi documentării cât mai rapide şi eficiente. Comparația cu lucrările posterioare amintite este, credem, concludentă.” Acelaşi lucru îl sublinia şi în fraza de deschidere din textul manuscrisului trimis la Londra în 1997: „Până acum n-a fost publicată nicio cercetare istorică de sinteză despre cenzura din România.” Cf. BCU Cluj-Napoca, Fond Marino, Ds. aflat în prelucrare, textul se intitulează *Censorship in Romania. A Historical Survey*, 45f, vezi f. 1. Aceaşi chestiune este ilustrată şi în memoriile publicate postum. A. Marino, *Viața*, p.

contribuie la hotărârea de a retipări într-un volum serialele din *Sfera Politicii*, la Craiova, în anul 2000. Programatic a fost argumentat şi caracterul european al poziţionării cercetării: nu este doar o problemă românească, ci una generală, cu particularităţi în cazul românesc, dar care, „în esenţă”, nu diferă „de ale cenzurii europene ale epocii”[46] şi că „ o astfel de istorie nu poate fi scrisă decât într-un cadru european, ideologic şi comparat”[47]. Concomitent, scrierea se fundamentează pe „gândirea critică, analitică, liberală, antidogmatică, lipsită de mituri şi prejudecăţi”[48]. Nu în ultimul rând, lucrarea exprimă o solidaritate intelectuală afirmată în cultura română de la cumpăna dintre mileniile doi şi trei: „Suntem cu atât mai încrezători, cel puţin în legitimitatea dacă nu şi în succesul unei astfel de „rezistenţe”, atunci când observăm că nu chiar puţine spirite contemporane româneşti gândesc, scriu şi acţionează în acelaşi sens.”[49] Istoria cenzurii şi-a asumat în excursul autorului şi o dimensiune de istorie trăită, rezultând o istorie la incidenţă cu propria biografie: „ Noi înşine, în treacăt fie spus, caz cu totul general, actor şi spectator al acestei epoci, am trecut prin toate situaţiile evocate mai sus: integral interzis şi lipsit de „drept de semnătură” timp de două decenii (*Viaţa lui Alexandru Macedonski*, anunţată editorial în 1946, a apărut în 1965), cu texte masacrate (de ex. articolul *Decadentismul*, din *Dicţionar de idei literare*, I, 1973), cu capitole integral eliminate (*Autonomia literaturii*), scos din *Hermeneutica ideii de literatură* (1987), reintrodus abia în versiunea italiană (*Teoria della letteratura*, 1994), o prefaţă „oprită” la un volum de literatură comparată româno-maghiară, editat abia în 1993 etc. Simple informaţii bibliografice documentare şi nimic mai mult.”[50]

214: „Adevărul este că nu există încă o istorie completă a cenzurii în România (doar contribuţii fragmentare) şi a trebuit s-o schiţez, într-un timp record, cam în două luni, printr-un obositor efort zilnic, de documentare la BCU Cluj.”

[46] *Ibidem*.

[47] *Ibidem*, p. 12.

[48] *Ibidem*, p. 14.

[49] *Ibidem*.

[50] Idem, *Cenzura în România*, p. 80. Vezi şi *Vatra*, nr. 6-7, 2003, p. 191.

Contribuția lui Adrian Marino a constat atât dintr-un articol de sinteză (România, pp. 2042-2048), cât şi dintr-un studiu de caz (B.P. Haşdeu, *Duduca Mamuca*: *Din memoriile unei studinte*, p. 1031). Momentul este evocat de autor: „Am scris pentru aceeaşi *Enciclopedie internațională a cenzurii* şi un mic *item* despre procesul lui Haşdeu, din 1873 ... şi am căutat, la rugămintea lui Derek Jones – cu care am intrat într-o asiduă corespondență -, să găsesc şi alți colaboratori români."[51]

Sinteza realizată de Marino se înscrie în programul intelectual definit de autor, al unui discurs de istoria ideologiei româneşti cu dechidere către afirmarea drepturilor cetățeneşti, exprimarea şi tipărirea gândirii în mod neîngrădit. Zăbovirea asupra cenzurii i-a oferit prilejul ideologului să privească în oglindă acest proces, să desluşească modul în care statul şi instituțiile sale impun restricții şi cum societatea românească îşi defineşte un program civic de manifestare liberă a opiniei publice, a societății civile. Excursul de politologie istorică intreprins de Marino delimitează, pe lângă o componentă diacronică, şi o coordonată de geografie politică. Astfel, autorul insistă asupra Munteniei, Moldovei şi Transilvaniei ca unități politice distincte, despre România vorbindu-se abia după 1920. Caracterul confesional al începuturilor cenzurii a fost subliniat în mod evident, dar şi laicizarea acestui fenomen, odată ce statul modern s-a afirmat, şi-a definit tot mai consistent autoritatea şi instituțiile. Originile religioase ale cenzurii şi fenomenul laicizării sale odată cu afirmarea statelor moderne îl introduce pe Marino într-o problematică dezvoltată în context cultural european şi internațional. România este o țară europeană, ea aparține lumii contemporane, evoluția ei culturală nu a fost izolată, autarhică. România, în viziunea lui Adrian Marino, s-a plasat în vâltoarea evenimentelor şi curentelor internaționale care i-au marcat evoluția: gândirea liberală şi democratică, ideea națională, totalitarismul de dreapta şi stânga (dictatura regală, statul național-legionar, regimul comunist).

---

[51] A. Marino, *Viața unui om singur*, p. 214.

Integrată unui cadru teoretic şi metodologic generos, inedit pentru cercetarea istorică românească, insolit din perspectiva publicului căruia i se adresa, contribuția lui Marino la istoria cenzurii din România prezintă o serie de diferențe între textele în limba engleză şi cel în limba română, tipărit prima dată în foileton în revista *Sfera Politicii* (1997) şi ca volum autonom la editura Aius, Craiova (2000). Diferențele nu sunt doar de natură formală, motivate de spațiul alocat vocii sau serialelor din revista românească de politologie. Editorul enciclopediei a intervenit în textul lui Marino adaugând o serie de fraze, problematice din punctul de vedere al veridicității informației istorice şi semnificative pentru concepția în care s-a proiectat imaginea României. Că este vorba de o „plombă" editorială ni se pare evident în urma comparării textului în limba engleză cu cel tipărit în limba română, unde pasajul respectiv nu se găseşte. Pe de altă parte, o formulare ne atrage atenția: „Pentru claritate, această voce dicută istoria cenzurii înainte de 1920 într-o secțiune separată. Cenzura literaturii maghiare din „România Mare" este cuprinsă într-o voce următoare."[52] În edițiile în limba română, Marino a operat cu o segmentare cronologică şi geografică în organizarea pe capitole şi subcapitole a textului istoriografic, criterii urmărite cu acribie pentru secolele XVIII şi XIX. Pentru ultimul capitol, cel dedicat secolului al XX-lea, autorul a impus şi un criteriu tematic, vorbind într-o secțiune despre cenzura totalitară (fascistă-antonesciană, comunistă) şi de relațiile dintre scriitori şi cenzura comunistă. Anul 1920 nu a apărut nicăieri ca un „prag" în abordarea lui Adrian Marino. Nici manuscrisul tradus în limba engleză, pe care autorul l-a înaintat probabil editorului londonez, nu cuprinde vreo organizare care să impună anul 1920 ca limită între o epocă sau alta. Opțiunea pentru această delimitare, considerăm, îi aparține editorului. Aceasta e întărită şi de propoziția cu care se încheie pasajul citat mai sus referitor la cenzura literaturii maghiare din România. Anul 1920 deschide şansa unei dezbateri, importantă de altfel şi în opinia noastră, despre

[52] Adrian Marino, *Romania*, în *Censorship*, p. 2042.

statutul minorităților în statele succesorale. Dar a atrage atenția doar asupra minorității maghiare din Transilvania fără a sublinia contextul istoric în care s-au petrecut evenimentele şi a contura un fundal ambiguu al persecuției datorate naționalismului românesc ne atrage atenția asupra unui scop propagandistic şi a unui militantism de care spiritul intelectual critic ar trebui să rămână străin. Semnificațiile simbolice ale Trianonului sunt binecunoscute şi nu doresc o polemică în aceste pagini.

Plombele editoriale introduc, în acelaşi timp, o serie de informații istorice inadecvate, unele contrazise chiar de textul lui Marino. De exemplu, bătălia de la Mohacs este dată în pasajul de început la 1529, în timp ce la o pagină următoare se precizează anul corect, 1526. Să fie doar o greşală de tipar, o scăpare de dactilografiere sau a corectorului? Dacă analizăm şi celelalte informații istorice oferite de pasaj, mai degrabă conchidem că este vorba de ignoranță. Teritoriul României în urma Primului Război Mondial nu şi-a adăugat doar Transilvania, cum susține acelaşi pasaj, ci şi o parte a Banatului, Basarabia şi Bucovina; Transilvania nu a devenit principat independent după bătălia de la Mohacs, procesul de formare cuprinde mai multe decenii, 1526 generând un curent care va conduce la principat, şi la un principat aflat sub suzeranitatea Înaltei Porți; prezentarea confesională a populației este de asemenea problematică, şi, mai cu seamă, când se referă la Transilvania, afirmând că „romano-catolicii şi uniții au reprezentat cea mai mare parte a populației Transilvaniei, iar protestanții o minoritate". Ei bine, cea mai numeroasă populație în Transilvania din punct de vedere confesional o reprezentau românii ortodocşi, iar romano-catolicii erau cu mult mai puțini decât protestanții. Toate aceste afirmații sunt contrazise de textul semnat de Adrian Marino.

Folosirea sintagmei „România Mare" în traducere engleză este dacă nu susceptibilă şi cu semnificație în orizontul semantic implicat de editori, cel puțin în contradicție cu întregul demers civic şi intelectual al lui Adrian Marino. În primul rând, autorul n-o utilizează în textele publicate în limba română şi n-am identificat-o nici în manuscrisul

englezesc. Introducând aceste cuvinte cheie, sintagme, referiri la tratate internaționale, editorii enciclopediei orientează „cu premeditare" sensurile lecturii textului semnat de Adrian Marino. Plasarea sub autoritatea științifică şi civică a lui Adrian Marino avea darul să preîntâmpine şi o reacție imediată și vehementă a mediilor academice românești.

Organizarea editorială a textului dedicat istoriei cenzurii semnat de Adrian Marino şi publicat ca voce sintetică despre România în enciclopedia cenzurii a produs o resemantizare a discursului istoriografic al autorului român din perspectiva unor motivații propagandistice şi comercial-publicitare. Transilvania a devenit în acest discurs un subiect-problemă al istoriei, în timp ce realitatea politico-geografică a României este cu mult mai complexă şi nuanțată şi doar ideologiile de dreapta sau stânga au simplificat atât de direct şi de dur realitatea. Textul rezultat în urma intervențiilor editoriale are, pe alocuri, un pronunțat caracter îndreptat împotriva tratatelor de pace de după Primul Război Mondial, mai cu seamă împotriva Trianonului, România, datorită participării sale la război, fiind în opinia celui care a intervenit în textul lui Marino, „recompensată" cu alipirea Transilvaniei.[53] Pe de altă parte, introducerea unui pasaj referitor la domnitorul Vlad Țepeş, pasaj care nu se regăseşte în textele editate în limba română şi nici în textul englezesc trimis de autor, încearcă să exploateze un stereotip al *vampirului* sub care se diseminează imaginea României şi a românilor în viziunea Occidentală.

Toate aceste intervenții ar putea părea benigne şi ne întrebăm de ce autorul n-a reacționat, din ce motive a acceptat publicarea textului „împodobit" de editori cu aceste pasaje? Ar putea părea surprinzătoare lipsa oricărei referiri la aceste aspecte din memorii. Mai cu seamă dacă avem în vedere şi referirile extrem de elogioase şi entuziaste la noul proiect de cercetare dedicat studiului libertății şi cenzurii în societatea românească. Entuziasmul se regăseşte şi în dialogul cu Sorin Antohi şi revine la fel de intens de-a lungul paginilor memorialistice. Dar nu

[53] *Ibidem*, p. 2045: „The Romanian state was rewarded for its World War I activities by the incorporation of Transylvania in 1920."

trebuie să pierdem din atenție că textul memoriilor a fost redactat în 1999. Acesta cuprinde o serie de referiri la colaborarea cu Derek Jones, importante pentru ceea ce s-a întâmplat. În schimb, dialogul dintre Marino şi editorii enciclopediei („cu care am intrat într-o asiduă corespondență”) arată o serie de probleme referitoare la lungimea textului, inițial textul fiind de cinci ori mai lung, de o serie de lămuriri punctuale referitoare la diferite evenimente, titluri menționate în text: „Recent (4 ianuarie 1999), Derek Jones mă informează că a terminat „editarea” eseului meu. Cu prescurtări, bineînțeles, care nu mă „deranjează”. Oricum, pentru o primă „introducere” engleză în temă, chiar şi o versiune prescurtată poate fi foarte utilă.”[54] În ianuarie 1999[55], Derek Jones îl asigura pe autor că o să primească textul în versiunea pentru tipar, text trimis, se pare, lui Marino, dar peste doi ani[56]. În urma lecturii, în luna mai, 2001, Marino reacționează. Se pare că impresia şi convingerea despre profesionalismul editorului s-au schimbat. Dacă în memorii îl socoteşte pe editor ca „adevărat profesionist”, interesat de o serie de amănunte „tehnice, atente, minuțioase”, tonul devine politicos, dar sever şi acuzator. Din corespondența purtată de Marino cu editorii rezultă observarea inadvertențelor, tonul direct şi sever, dar politicos, al autorului care atrăgea atenția asupra „completărilor” este o mărturie convingătoare, chiar şi fără a evidenția explicit şi semnificațiile acestora, cu toate că din textul scrisorii se poate deduce o iritare evidentă. Într-o ciornă a unei scrisori datată la 12 mai 2001, Marino scria: „Astfel, au fost adăugate unele materiale noi fără permisiunea mea. S-a întâmplat ca aceste adăugiri să fie folositoare, dar cred că, din principiu, ar fi trebuit să fiu consultat. Sunt de acord cu ideea ca un editor să facă sugestii, dar

[54] Idem, *Viața unui om singur*, p. 214.
[55] BCU Cluj-Napoca, Fond Marino, Ds. 436, f. 12; vezi şi f. 13, scrisoare din 21 ianuarie 1999 în care Marino era asigurat că va primi spre corectură manuscrisul. Editorul îi mărturisea că a operat o serie de modificări, atât în ce priveşte scurtarea textului, cât şi în ce priveşte clarificarea lectorului nefamiliarizat cu realitățile culturale şi istorice româneşti: “Sunt satisfăcut de rezulatat şi sper, în ambele cazuri, ca Dv. să fiți mulțumit de asemenea.”
[56] *Ibidem*, f. 17, scrisoare din 3 mai 2001.

consider că intervențiile substanțiale fără consimțământul meu constituie un act de cenzură.”[57] Observația autorului este şi mai incisivă, constatând o situație paradoxală: „o contribuție despre cenzură, publicată într-o enciclopedie internațională despre cenzură ... a fost cenzurată.”[58] Din păcate nu cunoaştem din corespondeță răspunsul editorilor. În schimb, mărturie este textul tipărit, aşa cum sublinia Marino, un text care a fost cenzurat.

Cu mici excepții, nici recenzenții enciclopediei în mediile culturale româneşti n-au observat inexactitățile istorice şi contradicțiile în termeni şi în concepție din textul semnat de Marino. În general, mediile intelectuale româneşti au arătat o receptare superficială şi conformistă. Se disting totuşi câteva voci. Revista *Vatra* prezenta enciclopedia şi textul lui Marino mai cu seamă ca unul „succint”, dar în care autorul, „specialist de marcă”, „reuşeşte o istorie a cenzurii în Țările Române şi România, extrem de echilibrată şi extrem de bine documentată.”[59] În schimb, Ştefan Borbely[60] atrage atenția cu unele sugestii, bibliografice şi metodologice, dar nu a sesizat dezechilibrul textului la nivelul relației dintre structura formală şi conținut, inadvertențele istorice.

Cenzurarea (intervențiile nu s-au bucurat de consimțământul autorului, după cum rezultă din corespondența citată mai sus) textului trimis de Marino, de către editori, dezvăluie o procedură ce s-a dezvoltat în mai multe registre. În primul rând, putem vorbi de o cenzurare prin scurtarea textului. În descrierea inițială a enciclopediei şi a tipurilor de

---

[57] *Ibidem*, f. 2 şi 3.
[58] *Ibidem*, f. 3.
[59] *Vatra*, nr. 6-7, 2003, p. 191. Autorul acestei note semnate N.S. ignora textele anterioare publicate de Marino pe această temă. El introduce o observație care altfel nu are nicio acoperire: Un singur regret: păcat că autorului nu i-a fost accesibilă broşura ce cuprindea lista lucrărilor interzise, alcătuită în 1848”. Atât în lista bibliografică din enciclopedie, cât şi în serialele din *Sfera Politicii* sau în volumul tipărit la Craiova în 2000, Marino a cunoscut listele la care se făcea referire.
[60] Ştefan Borbely, *Enciclopedia mondială a cenzurii*, p. 13. Critici apar şi în cazul recenziei Monicăi Gheț cu referire la absența unor voci despre cenzura din România comunistă, vezi cazul Gheorghe Ursu. Cf. Monca Gheț, în C*aietele Echinox*, IV, 2002, pp. 217-218.

voci pe care le cuprinde, a structurii şi dimensiunilor acestora, editorii precizau la nivelul unei voci dedicate țării un număr de cuvinte cuprins între 1000 şi 10000.[61] Textul tradus în engleză trimis de Marino, în ciuda celor comunicate de editori, a fost mult mai întins. Într-o scrisoare de la începutul lunii iulie 1997, aflăm că acest text cuprindea 15.000 de cuvinte, cu toate că, într-un moment anterior, autorul şi editorii conveniseră ca vocea dedicată României să cuprindă numai 3000 de cuvinte. În cele din urmă, Derek Jones îi cerea să reducă textul la 5000 de cuvinte („I ask you to reduce it by 5000 words.”).[62] Este posibil ca editorii, în fața acestei situații, să fi decis singuri modalitatea de a prescurta textul, prin reducerea numărului exemplelor, prin scoaterea unor pasaje care contextualizau evoluția cenzurii în diferite niveluri ale societății româneşti, în eliminarea unor proceduri de cenzurare, cum este cazul simplificării tipologiei cenzurii în perioada comunistă. În textul inițial, Marino identifica opt cazuri de manifestare a cenzurii în România din perioada comuinistă, iar textul tipărit în enciclopedie le-a redus doar la şase.[63]

Un al doilea registru în care s-a operat cenzurarea textului lui Marino a fost restructurarea acestuia. De la organizarea textului după criterii de natură geografică, cronologică şi problematizantă, pentru perioada comunistă, mai ales, editorii enciclopediei cenzurii au introdus o delimitare majoră stabilind două părți distincte, separate între ele de anul 1920. Cu siguranță stabilirea acestei cronologii poate fi argumentată temeinic, dacă ne gândim la un criteriu referitor la organizarea statului, la integrarea administrativă a provinciilor alipite Vechiului Regat în urma Marelui Război. Dar legea unificării administrative a apărut abia în 1925, iar legarea *expressis verbis* a anului 1920 de Tratatul de la Trianon

---

[61] Fond. cit., f. 33: „Countries (1000-10.000 words): history of censorship in the context of national history and culture, media censored, evolution of institutions of censorship, treatment of foreign media, current position and future trends, futher reading. (Headnotes listing population, literacy statistisc, radio and TV ownership, etc, will be prepared separately.) A sample entry will be sent out with the assignment.”

[62] *Ibidem*, f. 5-6. Vezi şi Marino, *Viața unui om singur*, p. 214: „A rezultat un studiu, în versiunea engleză, de 45 de pagini (mult peste cele 5000 de cuvinte solicitate) ...”.

[63] Adrian Marino, *Cenzura în România*, p. 70-79; idem, *Censorship*, p. 2047.

şi definirea unei falii în evoluţia statului român destabilizează relevanţa criteriului invocat. Apoi, nu doar alipirea Transilvaniei a schimbat geografia politică a României la finele războiului, o parte a Banatului, Bucovina şi Basarabia s-au aflat în aceeaşi situaţie. În altă ordine de idei, Trianonul este o sancţionare internaţională a unei situaţii de fapt intervenită în urma expresiei plebiscitare ilustrată de adunarea de la Alba Iulia şi a tratativelor elitelor politice din Transilvania şi Ungaria. Extragerea anului 1920[64] şi semnificarea lui prin ataşarea Trianonului introduce o cheie de lectură simplistă şi restrictivă, cu evidente reverberaţii din zona propagandei. Şi acest lucru apare în condiţiile în care în textul lui Marino anul 1920 nu are nicio referire.

În al treilea registru, cenzura s-a manifestat prin introducerea unor pasaje, fragmente pe care nu le regăsim nici în ediţiile româneşti şi nici în traducerea englezească trimisă de Adrian Marino în 1997: pasajul cu care se deschide vocea, p. 2042; pasajul despre Vlad Ţepeş, p. 2043; şi fragmentul cu care debutează secţiunea „Romania since 1920", p. 2045. Am zăbovit deja asupra acestor pasaje, amintim în acest loc doar semnificaţia propagandistic-publicitară pe care o induc lecturii, subliniind o dată mai mult că adăugirile acestea nu au fost convenite cu autorul.

Prezentarea sintetică a României în enciclopedia cenzurii se înscrie într-un stereotip cultural occidental construit în epoca războilui rece şi perpetuat *tale quale* de lucrarea coordonată de Derek Jones, după 1990. Din perspectivă problematică, acest stereotip accentuează două direcţii fundamentale în descrierea cenzurii, în plan religios (prin vocea semnată de Janice Broun) şi în registul raporturilor stat – minoritate (George Gomori[65], autorul articolului Literatura maghiară din România).

---

[64] *Ibidem*, p. 1042.

[65] Vezi punctul de vedere al lui Ştefan Borbely, *Enciclopedia mondială a cenzurii. Schiţă pentru delicii parţiale*, în *Observator cultural*, nr., 151, 2003, p. 13: „În textul lui Gomori, aserţiunea de infidelitate contractuală rămâne, însă, neacoperită cu argumente, schiţa evoluţiei culturii maghiare din Transilvania din perioada 1919-1940 fiind mai degrabă banală." Aceeaşi opinie şi în *Vatra*, 6-7, 2003, p. 191: „Discutabilă însă este performanţa celorlalţi autori care participă la reconstituirea unei imagini complete a

Articolele de sinteză sunt completate cu o prezentare a studiilor de caz care relatează anumite episoade de manifestare a cenzurii, episoade desprinse cu precădere din viața literară din România de la sfârşitul veacului al XIX-lea şi până în anii regimului comunist.

Abordarea istoriei cenzurii în România se integrează în cazul lui Marino în cercetarea istoriei ideilor şi ideologiei, domeniu ilustrat printr-o serie de contribuții elaborate încă în anii regimului comunist dedicate iluminismului, o monografie care n-a ajuns să fie cuprinsă ca volum autonom, risipindu-se în articole de reviste sociale, culturale, ştiințifice, în volume tematice sau în actele unor colocvii şi congrese internaționale, alternând apariția în limba română cu traducerea în limbi de circulație (franceză, germană ori engleză). Problematica s-a prelungit şi în deceniile societății româneşti democratice, în efortul de definire a societății civile şi ideologiei liberale, de fundamentare a modernismului într-un spirit neo-paşoptist, prin edificarea „celui de-al treilea discurs", care înseamnă „nici speriați de Occident, nici anchilozați şi „arestați" în specificitatea noastră". Din nefericire, textul publicat în enciclopedia internațională a cenzurii în 2001 este, la rîndul său, un exemplu pentru cenzură, un paradox, în cuvintele lui Adrian Marino. E un tip de cenzură care nu se mai profila în proximitatea puterii religioase sau laice (statul), a societății civile (morale), ci într-o perspectivă militantă şi propagandistică, tipică unuei societăți descentralizate, ataşată unei „comunități interpretative" care nu s-a eliberat de anumite reflexe ale modernității.

României, unul din perspectivă religioasă, celălalt din punctul de vedere al etniei maghiare."

Anexa 1: **Ciornele scrisorilor trimise de Adrian Marino editorilor volumului *Enciclopedia mondială a cenzurii***

1

5 oct 98

Dear Derek Jones,

Thank you for the letter about your new adress, sent by your assistant Deborah ~~H.~~ Jones (your wife or your daughter? Excuse me my... indiscretion). Please, let me know some informations:

1) When the Encyclopedia shall be finally published? How long is the delay?

2) My contribution shall be published with some ~~shortenings~~ shortenings or entirely?

3) What is the probably price and if the contributors (like me) have the possibility to buy all ~~the~~ four volumes with a discount of author (contributors)?

Thank you for your kind answers.

Best ~~Kind~~ regards,

4) How I must proceed in this case?

May, 12, 2001

Dear Mr Kirkpatrick,

Thank you for the sending of the proofs of my contribution to Censorship: ~~A World Encyclopedia~~ I ~~was~~ ~~surprised~~ understand ~~now~~ that ~~the~~ you sent the proofs by return mail ~~soon~~ time is of the essence, ~~and~~ I ~~received~~ ~~as possible, two days later~~. [However ~~— and only for~~ ~~you~~ I must inform you that my contribution was ~~severely~~ censored by ~~one of your collaborators~~ your the editors of my essay, & historical errors, and quotations that I never used / ~~[illegible]~~.

[This is a paradoxical situation: a contribution about censorship, published in a international encyclopaedia about censorship, has been ~~censored~~. ~~What do you mean by that?~~

Sincerely Yours,

Also some new ~~material~~ was added without my permission. It is so happens that the additions are helpful, but I still think that one principle, I should have been consulted. I agree with the idea of an editor making suggestions, but I feel that an unapproved substantial ~~intervention~~ constitutes an act of censorship.

were ~~[illegible]~~ inserted ~~[illegible]~~ in the text

9

12 May 2001

Mr. ....., Editor.

:

——— England

Dear Mr. K.,

I understand that time is of the essence and I mailed the proofs by return mail.

Also, some new material was added without my permission. It so happens that the additions are helpful, but I still think that, on principle, I should have been consulted. I agree with the idea of an editor making suggestions but I feel that unapproved substantive, editorial interventions constitute an act of censorship.

Anexa 2

Editorul volumului *Censorship. A World Encyclopedia*, III, London, Chicago, 2001 a introdus în textul lui Adrian Marino, fără acordul său, următoarele fragmente:

1. p. 2042: “By the treaty of Trianon (1920), the territory of Romania (mostly formed by union of Moldavia and Walachia in 1861) was extended to include Transylvania, which had been at first an independent principality after the battle of Mohacs (1529). The newly extended country was now home to peoples with different religious allegiances and cultural traditions: the populations of Moldavia and Wallachia were mostly Orthodox Christians; those of Transylvania were mostly Roman Chatolic and Uniate, but there was also Protestant minority. For clarity, this entry will discuss the history of censhorship befor 1920 in separate section. The censorship of Hungarian literature in “Greater Romania” is covered in a further entry below.”

2. p. 2043: “These two chieftainships, which foreshadowed the future Romanian state, emerged in the 14th century, forming what was later known as the *Regat*, the Romanian kingdom. Moldovia also included Bassarabia and Bukovina. Among the chieftains, perhaps the most notorious was Vlad III of Wallachia, otherwise known as Vlad the Impaler, or “Dracula” (1431 - 76), a byword for cruelty and mass terror, who paid tribute to the Ottoman Turks soon after they had captured Constantinopole in 1453. *Die geschichte Dracole Waide*, published in 1488, is the “classical” account of religious fanaticism.”

3. p. 2045: “Romania since 1920 // The Romanian state was rewarded for its World War I activities by the incorporation of Transylvania in 1920. It lost most of this territory during World War II, because Germany regarded its commitment as lukewarm. After the war, Bassarabia became Moldova, a Soviet Republic, which has voted to refuse overtures to rejoin Romania since the fall of communism. Much of Transylvania was returned in 1945.”

CENSORSHIP IN ROMANIA. A HISTORICAL SURVEY

Adrian Marino

Up till now, no synthetic historical survey of censorship in Romania has been published. However, the existing documentation enables a broad outline of the stages of censorship in the Romanian countries from its beginning down to a period very close to the present day.

1. The first censorship formula corresponds to the general situation in Europe at the time. It is religious, and basically it displays two major chapters. The Counter Reformation in the Catholic countries brings the *Index librorum prohibitorum* (1559, with its subsequent additions and changes), which is fully operative. It is also applied in Transylvania. Recent research has demonstrated that the library of the Cluj Jesuit College (1579) was strictly controlled. It had a compartment of "heretical", *banned books*, and a *secret store*, where only the professors had limited access. The college is closed down, after many tribulations, in 1606, by Transylvania´s Reformed prince, Sigismund Báthory. The library is dispersed. The *Index* loses efficiency in the areas of Reformed religions (Lutheran, Calvinist, Unitarian), including this area.

In the Orthodox countries (in the Romanian case: Moldavia and Wallachia), religious censorship is based upon a Slavonic index (Moscow, 1646). It is the Orthodox variety of the prototype: *Decretum Gelasianum: de libri recipiendi et non recipiendi* (432), which had several Slavonic-Byzantine

versions. The only Romanian translation, preserved in manuscript, dates from 1667-1669. It was made by Staico the Grammarian "from the Slavonic language", being titled: *Cărţile ceale mincinoase, pre care nu se cade a le ţinea şi a le citi drept credincioşii Hristiani* (*The Untruthful Books, which Christian Believers Ought not to Keep and Read*). The discriminatory, restrictive spirit of the Orthodox, as well as of the Catholic hierarchy is to be noted. The circulation of religious books was not free. In the *Pravila de la Govora* (*The Govora Code of Laws*) (1640) there is a statement: "Not to be given in laical hands". It follows that reading was selective and prohibitive. An implicit but very precise censorship was imposed in the seventeenth century, especially by a body of polemic literature in Slavonic, Greek and Romanian, directed against the Catholic, but also the Calvinist and Protestant, doctrine and proselytism.

2. During the enlightened absolutism, in the eighteenth century, censorship in the Romanian countries enters a new stage. It displays a centralized, laicized, and, above all, a bureaucratized form. In Transylvania, the effects of Joseph II´s reforms are felt, which--among other things--lead to a radical reform of censorship itself. Before 1740 only the monopoly of religious censorship exists in the Hapsburg Empire. After this--in the spirit of the Enlightenment--, precise steps for centralization and laicization are taken. A *Zenzur-Hofkommission* is established. A more permeable and flexible *Catalogus librorum prohibitorum* is composed. The climax of this reorganization is the 1781 decree: *Grund-Regen zur Bestimmung einer ordentlichen künftigen Bücher Censur.* These "underlying regulations" are much more liberal, they reduce the number of banned titles from 5,000 to 900, which represents--given the period in question--a real progress.

Four categories were still banned: 1 "pornographic literature"; 2. works with a "superstitious" content; 3. antichristian (that is, "protestant") writings; 4. "politically dangerous works". The rigour (*revisio visitatis librorum*) was moderate; in the first two years only about two or three books were banned per year.

The new instructions start being applied, in Transylvania, as early as June 1787, by a *Comissio Regio Librorum Censoria*. Censorship operated at different steps of hierarchy: Vienna, Budapest, Sibiu, under the direct authority of the Transylvanian government. The Commission, consisting of the Catholic bishop and a team of assessors, was mainly concerned with the circulation of the works by the French writers of the Enlightenment: Montesquieu, Voltaire, etc. It is in this spirit that the *Bathyaneum* library in Alba Iulia is attentively purged: 16 titles, 26 volumes figure in a *Cathalogus librorum prohibitorum*. This is the first list of "banned publications" known on Romanian territory. By 1781, 38 titles are signaled.

The notion itself of "censorship" enters the language of the representatives of the Transylvanian Enlightenment. In 1791, Gh. Şincai, for instance, would have liked to engage in polemics with the Transylvanian Saxon scholar I. C. Eder, who had attacked *Supplex Libellus Valachorum*. But "no-one here will dare print it without the censorship of the government" (*sine gubernii censura*). The first rumours about the existence of a very dangerous Romanian "samizdat" also date from this period. It is July 1794, soon after the outbreak of the French Revolution, a time of strict vigilance. Gherasim Adamovici, the Orthodox bishop of Sibiu, is said to have received (illegally, it can be concluded) some copies of a "Wallachian newspaper printed by someone named Paul Iorgovici in Vienna".

It could spread "the dangerous ideas of freedom promoted by the French" and would threaten to "overthrow the public order". This is the reason why Gh. Bánffy, governor of Transylvania, demands that the authorities in Vienna adopt drastic measures. However, it is not known whether this newspaper indeed appeared.

At the same time, the censorship by Catholic or Uniate Church ("Greek-Catholic" Church) authorities was operative. Its well-known formulas were *admittitur*, *imprimatur*, in case of approval, or *erga schedam*, in case of rejection. Their competence ranged over all religious and didactic publications, which was not without difficulties, however, especially for the members of the Uniate Church in Blaj. The censorship at *Typographia Hungaricae Budae* was meant to stop the publication of whatever might "harm" the Catholics. Besides, the censors in Blaj were Hungarian. In Buda, the Romanian language censors were appointed with great difficulty, only on the recommendation by the Uniate Bishop of Oradea. The Uniate printing office also came up against the economic censorship exercised by the monopoly of the Vienna printer and editor Kurböck. There are complaints against him. The Uniates also condemn the works "infected by heresies" of the Calvinist Church. Steps are taken that Orthodox publications in Moldavia or Wallachia do not enter Transylvania. A 1725 synod, a 1746 Imperial decree which was extended in 1768 to the Church publications in Russia are a token of the same restrictive mentality. At the end of the eighteenth century, the different Churches in Transylvania censor one another on a reciprocal basis, in spite of the Josephine reforms and the spirit of the *Edict of Tolerance* in 1783.

3. The new spirit of enlightened despotism has, however,

a beneficial effect in Wallachia. The Church monopoly on censorship is lifted. The system of double censorship is still maintained, but the Metropolitan bishop´s censorship is subordinated--for the first time--to civil authorities. Being obviously inspired by Joseph II´s reform, prince or *hospodar* M. Şuţu signs, on 25 July, 1784, a *Pitacu către prea sfinţia sa Părintele Mitropolit pentru Tipografi, a nu se mai tipări de acum înainte nimica până a nu înştiinţa Măriei sale întâiu* (*Ordinance to His Holiness the Metropolitan Bishop for Printers, that nothing be printed from now on before notifying His Highness first*). The progress is considerable. The same policy is continued also by *hospodar* ~~Adrian~~ Alexander Moruzi. He is willing, in 1795, to liberalize book imports from Transylvania almost completely. School textbooks, "geography, physics, philosophy and others of this kind are free". Restrictions continue only for books about...the Turks and "journals".

This does not mean that the liberalization of book trade is easily accepted by the Church. The latter wishes to maintain its traditional double monopoly: on book production and trade, as well as on the control of the purity of faith. A Wallachian charter from the *hospodar* or ruler from 1749 consolidates the monopoly of printing: "Without the will and blessing of the Metropolitan Bishop books could not be printed". Another one, from 1765, extends this monopoly to the circulation, including the right to ban imports: "We ourselves have decided that it is no longer necessary to bring such books from other printers to the diocese of the Metropolitan Bishop."

With regard to the "protection" of the Christian Orthodox faith, at the end of the eighteenth century there exists a fairly large amount of texts (as a rule translations preserved in manuscripts, from Slavonic and Greek) that anathematize and

"curse" "heretical" and Catholic books. Radical measures are also contemplated: "...possessors of such books should expose them in order that all be gathered together and burned in the fire, lest those who read them should be led astray". The precious indication was given by the Patriarch in Constantinople. It was also retained by a Western observer that was passing through Moldavia at the time (Jean-Louis Carra). The latter deplores the impossibility to import French books as a result of religious intolerance directed against those who "would dare to read the works written by Catholics, and especially by Voltaire".

4. The nineteenth century is decisive in all respects for the theory and practice of censorship in the Romanian countries, as well as for the grandeur and decadence of these ideas, so important and topical in Europe. After a period of unprecedented improvement and intensification--a direct effect of foreign occupation in Moldavia and Wallachia--censorship experiences a syncope in the year 1848, before it is reintroduced, and later on suppressed and abolished--for a long period--by the 1866 Constitution. Its forms of organization, operation, and methods can be seen live through a rich, often savoury, documentation. Otherwise, censorship belongs to the political, ideological and cultural mentality of the whole century. Its coupling with such ideas as "research", "thinking", "literature", "expression" is constant and deep.

In Transylvania the spirit of organization and control, distinctly superiour to the one in the Principalities at that time, continues to operate through the *Printing Office of the University of Buda*. It has (in 1825) "royal censors in all the languages". The Romanian censor is extremely vigilant; in a text (1845) he erases, for instance, a sentence that speaks of

..."the honest office of censorship". But even before, as a result of some highly emphatic official communications, neither I. Piuariu Molnar's project (*Walachische Zeitung für der Landmann*, 1793), nor T. Racoce's (1817) *Înştiinţare pentru gazetele româneşti* (*Notice for Romanian journals*) had got the approval. Publicity of this kind was strictly prohibited. Ecclesiastical censorship continues to be operative, both in the Uniate Church (in Transylvania) and the Orthodox Church (in Wallachia). In the former case, the believers are warned through a *Păstoricească datorie* (*Priestly Duty*) to be on their guard against "lies and devilish deceptions". In the latter case, the books printed in Blaj are "full of the (wicked) intentions of the Westerners".

The way in which this censorship was practiced reveals extremely severe and intolerant inclinations and methods. The first to operate is the tendency of the censorship of all times and from everywhere: "the law" of progressive aggravation, from the centre towards the periphery, of increased vigilance, directly proportional to the distance from the power and decision center. Protests and great zeal are recorded: "The inhabitants of Buda know little about Transylvania and they care little about it, they allow the publication of such things that for Transylvanians are the venom of rebellion". In a different circumstance, it is requested that all the books about Transylvania be censored in Hungary first, as an additional precaution.

In some punctual, well known cases, drastic measures are taken: banning as a whole, in part, or confiscation. The champion of repression is the Uniate Bishop Ioan Bob, and the first victim seems to be Samuil Micu Klein, as early as the end of the preceding century. His translation of *Istoria eclesiastică* (*Ecclesiastical History*) by Fleury is banned,

since it "would cause a great uproar among our scholars because of the marginal notes". Earlier, in 1790, the same bishop asked the government to confiscate, pure and simple, the translation of the *Bible* by the same Samuel Micu. The translator, however, being cautious, did not...submit the manuscript. So, there was nothing for the "government" to confiscate. The circumstance is not devoid of irony: in 1804, Samuel Micu, after many hesitations and delays, is he himself appointed censor, thereby being in a position to effectively censor others (Ştefan Crişan Körösi).

A constant "client" of censorship is Gh. Şincai, "the censor of books" or *censor et corector librorum valachorum* (1804-1808), at the same Printing Office of the University of Buda. He became well acquainted with the situation as early 1780, when he wanted to append a dialogue to his grammar (*Elementa lingue Daco-Romanae sive valachicae*): "but the censorship of the Emperor´s Court in Vienna did not allow me to", he declares in *Hronica Românilor* (*The Chronicle of Romanians*). The *Hronica* is also a document of selfcensorship or, to use a modern expression in a new context, "precensorship". Şincai sometimes hesitates to carry out his plans "the way I would like to", since he fears censorship. It stands to reason that he cannot escape it. Approved initially in 1812 in an original abridged version, the *Hronica* is "severely attacked" and even confiscated by the censor bishop Joseph Mártonfi, at the request of *Commissio Librorum Revisoria* (1813-1814), the abilitated institution. It is "inept, ridiculous, full of false opinions, of bizarre conjectures", "dangerous to public opinion". The resolution, however, which became famous, legendary--*opus igne, author patibulo dignus*--is apocryphal, invented probably by Al. Papiu-Illarian. It cannot be found in the Latin text of the

rejection report.

Petru Maior also finds himself in the not at all enviable ambiguous situation of "censored-censor". Appointed "censor and corrector" in 1808, after S. Micu Klein´s death, he clashes with the same I. Bob, a difficult bishop, to say the least. The latter requests the removal of material from four pages, "which disturb public order", from *Istoria pentru începutul Românilor in Dacia* (*The History of the Beginning of Romanians in Dacia*) (1812), printed "with I do not know whose approval". The solution? The pages in question should be torn out carefully and meticulously. *Istoria Bisericii Românilor* (*The History of the Church of Romanians*) (1813) is censored, at I. Bob´s request, along the same expeditious lines. There is suspicion of some personal allusions. Printing is stopped at p. 392. An entire official investigation is underway. "The text must be erased pure and simple". Finally the problem is referred to the arbitration and decision of another Uniate bishop, S. Vulcan. The latter, more lenient, decides that "this work thus cleansed and improved" may be put into circulation again. But he urges the author to apologize, which Petru Maior, quite humiliated, accepts. The servitudes of the profession are, however, ruthless. In 1819, using the word *censura* itself, he bans, in his turn, a *Lexicon*...by V. Colosi. D. Ţichindeal, in a different context, had been denounced, too, and interrogated, for "another dangerous book". The free critical spirit of Romanian culture can manifest itself only by way of allusions, interpolations in some translations, references to foreign sources, tolerated within certain limits. The typical example: the footnotes in *Ţiganiada* (*The Gipsy Epic*) by I. Budai Deleanu.

5. While in Transylvania censorship continues to be abusive, bureaucratical and strictly centralized, in the

Romanian countries it goes through enormous and decisive changes in the nineteenth century: from the most unrelenting and intransigent rigour to liberalization and, finally, complete abolition. The historical context, internal and external, is very different, with an essential specific note: the development of private enterprise in the sphere of printing, publishing and circulation of books and periodicals. The event is of paramount importance, first of all because it breaks the monopoly of the Church in the domain of printed publications and censorship.

In the "enlightened" spirit of M. Şuţu´s ordinance of 1784, *hospodar* Ioan Caragea (Wallachia), on 3 November, 1817, grants Doctor C. Caragea the privilege to set up a new printing office (*Chrisovul tipografiei de aici din Bucureşti,...* "*Charter for the Printing Office here in Bucharest,...*"). It is the first laical printing office on Romanian territory. The charter has interesting clauses: the control of church publications continues to be "under the blessing of the Metropolitan Bishop", a privilege that dates from "Mihai Racoviţă". But the didactic and laical books, as well as "philology, that is writings that have to do with love for learning", "should first be censored by the *Hospodar´s* First Counsellor". "Journals" are not allowed, nor can any new printing office be established for as long as twenty years. These obvious monopolistic tendencies are seconded, however, by relaxation and clear delimitation of competence. An indisputable progress.

Soon, the catastrophic moment will come. It occurs during the Russian occupation, a direct consequence of the Russian-Turkish war (1828-1829), concluded with the peace treaty of Adrianople and the *Organic Regulations* (1831-1832) in both principalities. It is the first official recognition and

efficient, drastic, organization of censorship in a despotic-czarist spirit. Its appearance gives rise to a double surprise: of the occupation power, which is stupefied to see that this basic institution does not yet exist in Wallachia and Moldavia, and of the local authorities, whose rejoinder in 1829 is dignified--"la presse avait été de tout temps libre en Moldavie et qu'elle n'était soumise à d'autre restriction qu'a celle du respect de la religion et de la moralité". The trauma caused by the new measures is deep, their effect is historical, indeed. The conception is formed now that censorship is not only a natural attribute and instrument, but also indispensable to political power.

A number of measures and aspects become typical, exemplary and traditional for the new mentality and work strategy. It is characterized, first of all, by bureaucracy and centralization. The *Comisia de priveghere asupra cărţilor de cetit* (*The Commission for the Surveillance of Books*) is established. It operates on the basis of "the laws of censorship", which approves, controls, bans or confiscates, as is necessary, any type of publication. Vigilance is extended from the capitals to the provinces, not without resistance (in 1832) offered by some printers in Oltenia. Some procedures will become famous: the removal and alteration of titles, words, sentences or of whole passages, banning as a whole, the making of black lists ("catalogues"), the emergence of "informers" and the practice of denunciations ("the commission has discovered by roundabout ways..., etc."), and especially the appearance of the secret police: if they infringe the law, the printed publications are withdrawn and..."destroyed". The printing offices and lithographer's offices can even be "smashed", and the "police has the duty...too arrest the owner."

The introduction of stereotyped language, of a terminology typical of the repressive language of the power of occupation is something notable. We will meet with the same phenomenon on a full scale a century later, after 23 August, 1944. The similarity is astonishing. To use French expressions: *criminelles intentions, écrits dangereux, doctrines subversives, la censure, élément essentiel au repos public* etc. In Romanian version: "ideas blocked by the government", "wrong systems", "revolutionary principles", books "subversive of public order", etc. The word *indépendence* or "independence" must disappear by all means, etc. We have reached the phase of meticulous administrative and repressive vigilance.

The goal of censorship is to isolate the Romanian principalities totally from the influence of Western ideas, to establish an ideological blockade, to ban dangerous foreign publications. This is a constant preoccupation of Hapsburg, as well as Russian, authorities. In 1812, emphatic orders and protests were issued by the *Praesidium du Conseil Aulique de Guerre Autrichien* against the importation or rather smuggling into the Principalities of "printed publications and printing material" meant for the setting up a Greek printing office in Iaşi. The Russian Consulate, whose members are also engaged in activities away from the capital cities, proves to be extremely efficient. Control at the customs is total. Parcels with books must not be "unsealed". Foreign newspapers are banned strictly. They can be read only at foreign consulates and by their personnel. The controversy on whether the distribution of newspapers should be allowed to subscribers and alien residents continues during the reigns in the period covered by the provisional constitution and even after.

There is a close religious-political collaboration in the

field of censorship in the nineteenth century, until 1848. It is not only a question of resistance to the loss of the monopoly of printing. The aim is to ban Transylvanian religious publications completely (especially those of the Uniate Church), as well as the translations of "The English Biblical Society". "The censorship by the clergy" is, in so far as this is concerned, implacable. Two reactions--considered especially from the present-day perspective and that of the development of the Romanian culture on the whole--prove to be highly obscurantist. In 1815 the Metropolitan seat of Moldavia bans Petru Maior´s *Istoria...* because of its quotations in...the Latin language. In 1817, the *Înştiinţare* (*Notification*) by Gh. Lazăr contains, likewise, "heresies". Other details can also be given.

How efficient was this censorship--extremely severe in terms of its intentions--is, however, a different question. A Russian observer, officer in the forces of occupation, discovers, in 1829, that in Bucharest there is "a bookshop in which I found many of the books banned in Russia". As early as 1804 in Moldavia there are reports of pamphlets made by the middle class landowners, who "*terrify by their poems reverberating with the example of France*". An anonymous letter is also reported, in the same year, during the rule of Alexandru Moruzi, also in Moldavia. Of effective historical importance is the first demand that censorship should be lifted, in the *Ponturile* of the confederate conspiracy of the Moldavian equerry Leonte Radu in 1839. The latter demanded: "The freedom of printing, of thought and writing, which should not be under censorship" (art.7). The idea makes progress, because by indirect ways it reaches the Wallachian press. Allusively, C. Boliac speaks in *Curierul* (after *Journal de Petersburg*) about the *Censorship of the Theatre*. The journal

was short-lived: 1836-1837. The idea that the free press is creator of "public opinion" is implicitly formulated in the article *Despre publicitate* (*On Publicity*) (*Curierul românesc*, XVI, 1844, pp. 299-300), even if, formally, the "ruler´s censorship" is accepted.

6. The 1848 revolutionary moment--of capital importance--brings the first official abolition of censorship, included in a Romanian Constitution project, which is also justified by a significant number of proclamations, leaflets, and petitions signed by great personalities of the age. The Proclamation of Islaz, written for the most part by I. Heliade Rădulescu, printed on leaflets and read on 11 June, 1848 provides in its preamble that "The Romanian people decrees freedom of printing, freedom of speech, freedom of association, in order to speak and write usefully, to show the truth. The freedom of printing can do no harm to anyone but the children of the dark". Point 8 "decrees": "The absolute freedom of printing". Even more explicit is point 6 of a revolutionary brochure titled *Ce sunt meseriaşii* (*What are the Artisans*) (1848). It demands "the abolition of censorship". The idea of "the freedom of the press" surfaces again in *Memoriul remis Comisarului Sublimei Porţi Talaat-Efendi in numele partidului liberal al Ţării Româneşti* (*Memoir Remitted to the Commissioner of the Sublime Porte-Efendi in the Name of the Wallachian Liberal Party*) (May, 1848).

In Moldavia, the 1848 revolution, poorly planned, is easily repressed. However, the authorities cannot stop the expression of the underlying idea. V. Alecsandri demands in a "Protestation" *In numele Moldovei, a omeniei şi a lui Dumnezeu* (*In the Name of Moldavia, Decency and God*) (May, 1848), point 3: "The lifting of censorship as regards all the internal affairs and interests". M. Kogălniceanu insists even more,

speaking in very clear terms about the lack of internal legislation in the matter of censorship. Among the *Dorinţele partidei naţionale din Moldova* (*The Wishes of the Moldavian National Party*), (Czernowitz, 1848) is also *Freedom of printing*, at point 7: "Printing has always been free in Moldavia and as of today there is no old or new law that can stop it or set limits to it. On the contrary, the reply to the question asked by the Minister Plenipotentiary in 1830, during the Russian occupation, as to what laws apply to printing in Moldavia, is the statement made by the *Divanul împlinitor* (*The Acting Divan*)...to the effect that in the Principality of Moldavia printing has never been the object of any censorship except *religion* and *public morality*". The national tradition of freedom of speech is thereby invoked and the introduction of censorship by the "Russian occupation" is directly denounced. A *Protestaţie* (*Protestation*) (22 July, 1848) blames the *Hospodar's* First Counsellor for "restricting his mission as a censor exclusively to enchaining any free thought and to blocking the spread of any useful writing in the country". Finally, a *Proiect de Constituţie pentru Moldova* (*Constitution Project for Moldavia*), also from 1848, drawn up by the same M. Kogălniceanu, makes the following provision in article 102: "Printing is free, censorship will never be firmly established, like something that has never existed in the country". Short-term radicalism, but with essential consequences. Despite the repression and the new foreign occupation the idea of censorship enters a phase of irreversible decline.

The euphoria of freedom by suppressing censorship is, however, short-lived. In September 1848 the Turkish troops and the Cossacks enter Bucharest and the old practice of censorship is reinstated. This repression is otherwise typical

of all Central Europe after suppressing the 1848 revolution. But the Russian Consulate carries out its prerogatives as supreme instance of censorship also during the "provisional government", and it blocks the circulation of some foreign books, etc. In a communication dating from 4 September, 1848, labelled *secret*, it demands in the clearest terms "strict surveillance", and that all authors of "unprincipled books and journals written in an instigating spirit", of "libels and discrediting pamphlets" should be "strictly guarded" (that is, detained) and the respective materials confiscated.

The entire terminology of the modern police state is established in this period, and it passes into current use in the language of administration: "official book", "political censorship", "the regulations" and "general instructions of censorship", "the stamp of censorship", etc. They are typical, richly documented, expressions. The mentality and the methods of repression seem to be (and they really are) specific of the "secret police". *Hospodar* M. Sturza makes it his "duty to contain any tendency...to upheaval and anarchy". Hence meticulous regulations for making up blacklists ("On the Duties of the Liberals"), for drastic customs regulations, and the ban on foreign publications, for "rigorous interrogation", for "police surveillance", for vigilance and inquiry ("what will be discovered by the police"). We have to do with a police system well-known and efficient as early as 1848.

The manner in which censorship terminology penetrates, becomes stabilized, and gets generalized in the official language of the administration ought to be studied in detail (we will confine ourselves to brief indications). This terminology evinces two versions. In French one speaks of *idées, principes, cachet* or *écrits subversifs, idées prohibée par le gouvernment, ouvrage défendu, publications*

calommnieuses, inquiétantes, etc. They demand *d'autant plus appeler la vigilence, la prohibition*, etc. French terminology is more abstract and, sometimes, more subtle, more diplomatic. In the native, let us call it, patriarchal language, the same notions are translated by "statements against the Government", introduced--that beats all!--illegally, too, by way "contraband". It follows that one more new term comes into use, let us remember this, which will enjoy extensive use.

The moment is important in the history of Romanian censorship also because, on the one hand, its range of operation expands considerably. It tends to become, in the period 1848-1859, "totalitarian". But, on the other hand, the protests also intensify. The ideological resistance grows. Rifts appear even in the repressive system. The liberal spirits are harder and harder to be silenced. The mechanism, as is natural, is fully operative. In 1840 M. Kogălniceanu's journal *Dacia literară* (*Literary Dacia*) is suspended. In 1844, *Propăşirea* (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. Ghica, P. Balş) follows suit, being accused of "fabrications that provoke a scandal". At the same time, the demand for freedom of speech and the lifting of censorship becomes, in intellectual circles, a very topical question. Some names play a historic role. C. A. Rosetti, first of all, who notes in his personal diary, as early as 1846, that there is "no freedom of printing" in the realm. An article, effectively anthological, by M. Kogălniceanu, *Jurnalismul românesc in 1855* (*Romanian journalism in 1855*), which could appear at a time of relaxation, sums up the entire drama of the Romanian press. It is strangled by "the tight limitations imposed by censorship", mangled by "the scissors of the most severe censorship", etc. The unionist newspaper *Steaua Dunării* (*The Danube Star*) of the same militant scholar, suppressed in 1856, inspired him with

an energetic protest: "If Your Highness wishes to have the right to suppress the journals, abolish censorship first...introduce the press system known throughout civilized Europe. C. Boliac, too, in 1859 expresses his conviction, in *Românul* (*The Romanian*), edited by C. A. Rosetti, that "freedom of the press is the only escape from the government´s mysticism".

Against this backdrop the continuation of the repressive measures appears to be even more anachronic. They are implemented in a traditional spirit, as before, in the fields of instruction and religious publications. With regard to Jewish books, the censor is a converted Jew, Vitimescu, accused of abuses and excessive neophyte zeal. The chapter on literary history is often amusing. *Todericǎ* by C. Negruzzi is a "moralizing and worthless fabrication". Some poems by Al. Pelimon comprise suspicious lines. Another book (the topic is worth being retained) *"on prejudicies or imperfections* contains in itself revolutionary principles". The Moldavian chief censor, Gh. Asachi, has very severe instructions (in 1851), "in the contemporary age when the license of the press has kindled so many illusions and has caused social upheavals". He is extremely vigilant...and misogynist. A certain play "ought to be banned the more so because it has been translated by a woman". The argument, however, is so weak that it is rejected by the *hospodar´s* chief counsellor himself. Theatre censorship is the most severe of all: each role must be countersigned by the actors lest they should introduce expurgated material--and, what is more serious--"seditious improvisations".

7. In spite of the extremely unfavourable political context (the Russian-Turkish occupation of the Romanian principalities, continued until 1851, their reoccupation--

after the Crimean war--again by the Russians, in June 1853, by Austrians in 1854), the idea of freedom of speech and resistance to censorship continues to make great progress. Almost paradoxically, we witness the second major historic event after 1848: the abolition of censorship in Moldova--even if it is short-lived--by prince Grigore Alexandru Ghica on 12 May, 1856. A well-meaning unionist, sympathizer with the 1848 revolutionaries, he will step down in June 1856, at the end of the seven-year period stipulated by the Balta Liman Convention. One might say this was his swan song. Some articles of his decree are memorable: art. 26: "Censorship is abolished", art. 27: "Everybody will be free to express his ideas in the press, observing the rules established by this institution". The latter are fixed in "Chapter IV: The Prohibitive Section of These Laws". It comprises all the provisions that will become part of the modern *Penal Code*, with its modifications. "Caimacan" (deputy prince) Teodor Balş is quick to cancel the decree. He is also called upon by the Porte to do so--the latter demanding expressly that the issuance of "license...for new journals of whatever kind" should be stopped. The new "Caimacan" Nicolae Vogoride continues the same repressive policy.

The situation changes after the Union of 1859. Alexandru I. Cuza´s reforms are decisive for Romania´s modern history. Among them is the first *Lege a presei* (*Law of the Press*) (1 April, 1862). This law takes up and develops many of the articles of the 12 May, 1859 decree. It is worth mentioning art. 26, especially: "Censorship is and will be abolished forever". It is an ample, well studied law, accompanied by a *Regulament pentru aplicarea legii presei* (*Regulation for the Application of the Law of the Press*). This would not have been possible had it not been for the 1848 revolution and the

increasingly radical reaction of public opinion guided by the Romanian intellectuals and politicians at the time of the Union. There are a few texts that can function as terms of reference: *Trecut şi viitor* (*Past and Future*) by C. A. Rosetti (*Românul*, 8 January 1859), which demands: "Genuine freedom of printing and installation of jurors in charges because of publication in the press, as well as in criminal charges", or *Libertatea tiparului* (*Freedom of printing*) (*Românul*, April, 1859), which the same liberal ideologist and journalist wishes to be "absolute". M. Kogălniceanu, too, is for "the greatest and most comprehensive freedom of the press, which moulds public opinion and gives a death-blow to the bad press". Only Cezar Boliac--the most intransigent of all-- rejects the 1862 law, denouncing it abusively as the *Legea contra presei* (*The Law against the Press*). In the period 1859-1861 other protests are also registered against "strangling the freedom of the press" and the banning of some newspapers (*Aripile furtunoase* "*Tempestuous wings*", for instance), the interdiction and republication with altered titles of some humorous, inconvenient periodicals, edited by N. T. Orăşanu, etc.

The new climate makes possible a completely original phenomenon: the first trials of the press for deformation of character or situation in the Principalities. The top of the list seems to be C. D. Aricescu, arrested, tried and "exiled" for ten months to Snagov, as early as 1848, for anti-Russian poems and "subversive" translations form J. P. Marat (*Lamentaţiile robiei* "*The Lamentations of Slavery*"). He has the modern sense of publicity, because--taking advantage of the favourable moment--he puts into circulation the complete "dossier": *Procesul şi exilul meu la Snagov* (*My Trial and Exile to Snagov*) (Bucharest, 1859). The interrogations and the rejoinders of the accused are notable. The self-publicity

method, which will be used by all of "the resistant" individuals, continues with *Procesul meu pentru Oda la Grecia* (*My Trial for Ode to Greece*) (Bucharest, 1863). Charged with "the apology of revolution" (eulogy of the Athens revolt of 24 October, 1862), C. D. Aricescu is also challenged to duel by some zealous officers and is to serve five months of correctional detention, on the basis of art. 49 of the 1862 law. The law, however, lends itself to interpretations, also in the opportunistic sense of the term, allowing the perpetration of revenge. This is also the case with B. P. Haşdeu´s offence against the press. He was sued in 1863, in Iaşi, for a licentious passage in the short story *Duduca Mamuca*. He will be acquitted, but "dismissed" from his position as a history professor. In 1864 M. Kogălniceanu, who in the meantime has become Prime Minister, bans the *Buciumul* newspaper, edited by C. Boliac, which has inveighed against the (fraudulent) returns of the latest elections. He will do the same with *Aghiuţă*, edited by B. P. Haşdeu. From now on we will constantly meet with this topic, which becomes classical.

8. The Constitution of 30 June, 1866, modelled on the 1831 Belgian Constitution, sanctions the freedom of the press and the definite abolition of censorship. Freedom of speech and juror trials are considered inalienable and unprescriptible rights. In the Constitutional debates these rights are invoked with pathos, and justified by famous quotations. Articles 5 and 24 sanction them, the latter stating explicitly that everybody is "accountable for abusing these liberties in the cases defined by the Penal Code." The same article specifies that "neither censorship, nor any other measure preventing the printing, selling or circulation of any publication can be reintroduced". Even King Carol I declares himself, in 1868, "for unlimited freedom of the press in the

realm. This is infinitely less dangerous than a limited freedom". The numerous personal attacks, slanders in the media, and especially the antidynastic attacks put to a serious test the tolerance of the governments and the consistency of the principles.

It is mainly the conservatives who demand that "abuses" be tried in correctional courts. The *Petiţia de la Iaşi* (*The Iaşi Petition*) of 1871 observes that "the license of the press has become a real scandal in this country". In 1870 the Lahovary cabinet uses preventive detention in press crimes. T. Maiorescu, too, declares himself against the absolute freedom of the press, demanding measures for purging the public spirit. The liberal government, however, opposes trials of the press, even in the case of pamphlets, antimonarchistic and republican leaflets. In exchange, the conservative cabinet led by Al. Lahovary orders the arrest of poet Al. Macedonski, in March 1875. He will be acquitted after a three-and-a-half months detention at Văcăreşti prison. This is a well-known case, significant for the constant, but in a sense unavoidable, fluctuation between the absolute freedom of the press and its juridical treatment. C. Boliac is also a hero of a trial for publication in the press in 1868.

Liberal radicalism continues to demand "the total freedom" of the press. In 1876, preventive detention in charges because of publishing in the media is abolished. I. C. Brătianu declares, in 1884, that the press is the "fourth power in the state". Article 24 of the Constitution is, however, changed by the legislative assembly: the attacks against monarchy and other crowned heads will now fall within the jurisdiction of civil courts, much to C. A. Rosetti´s indignation, who leaves the debates. A famous trial follows after the injurious article directed against King Carol I,

declared *Omul periculos* (*The Dangerous Man*) by G. Panu (1 April, 1887). The author is sentenced to two years imprisonment and a fine of 5,000 lei. But in 1888 he is elected deputy in the legislative assembly and is therefore pardoned.

Sometimes censorship is spontaneous, being practised by the public opinion. The press also exposes itself to the risk of aggression, and editorial offices are devastated. This happens indeed in Bucharest with the newspapers *Epoca* and *Voinţa Naţională* (in 1886), after an attempt to assassinate I. C. Brătianu. In 1894 a group of officers molests the director of the *Adevărul* newspaper, Al. Beldiman, following an antimonarchistic and antimilitaristic article. These indicate that the public opinion, as a whole, had not yet assimilated the principle of total freedom of the press.

9. In the nineteenth century, in Transylvania, the problems of censorship are basically identical. There is, however, an important difference: the freedom of the press is a weapon for the preservation and the assertion of the rights of the Romanian nation. All the texts written by Gh. Bariţiu, the most important journalist of the age, couple "the words freedom and national emancipation". They turn up in a programatic article *Tiparul nostru român din punct de vedere politic* (*Our Romanian Printing-Press from a Political Point of View*) (1864), and in many other interventions (for instance, *Gazetele române şi publicul lor* (*Romanian Periodicals and Their Readership*), (1846). The press needs "an air of *freedom* and not a stifling air". What is meant is, of course, censorship. The latter is intensified after the revolutionary events of 1848 and, especially, after the establishment of the Austro-Hungarian "dualism" in 1867.

The censorship practiced by the Transylvanian

authorities, a step ahead of that in the Principalities, is well organized and experimented. The victims are, first of all, the Romanian periodicals, whether they are due to appear or they have a license (T. Racoce), *Espatriatul* (*The Expatriate*), (1848), edited by C. Boliac, burned by the Austrians, *Organul luminării* (*The Enlightenment Review*), edited by T. Cipariu, approved after six years of insistence (1839-1845), as well as other publications of the time. G. Bariţiu continues, however, to remain the main suspect, being watched not only by the censors in Braşov, but also by those in Cluj and Vienna. The Journals *Gazeta Transilvaniei* (*The Transylvanian Review*) and *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* (*Review for the Mind, Heart and Literature*) are obstructed, subjected to inquiries, banned. The editor is charged with *Halsstarrigkeit* (obstinacy). The publications resume their activity only in 1850, but their editor is removed definitely. He is also placed under severe "police surveillance". This is also the case in Bucovina, where *K. und K. Landes Praesidium* censors (1964) the theatrical productions.

A phenomenon is typical of the repressive censorship conditions: the numerous trials for publication in the press. The main "hero" is well known: *Dare de seamă asupra procesului politic de presă al d-lui George Bariţiu* (*Report on G. Bariţiu's political trial for publication in the press*), (1877). Dr. V. Lucaciu is tried in 1887. "I had three trials for publishing in the press", Ioan Slavici also declares. He is imprisoned in Vaţ for one year (1888-1889). Great difficulties appear especially after the trial of the *Memorandum* authors (1894). An inquiry is made about Aurel Mureşianu, and he is sentenced for a "subversive article" (1895). Valeriu Branişte, director of the *Dreptatea* newspaper,

is treated similarly in 1899. In the period 1893-1903, the Romanian journalists in Transylvania "served", between them, 17 years in jail and paid fines totalling 40,000 crowns.

10. The censorship conditions in the 20th century mirror closely all the political and historical events. They are the direct consequence of the uprisings, wars, dictatorships and foreign occupations. The freedom of the press is drastically restricted or simply abolished for a long period of time. We return, basically, to the censorship conditions existing at the time of the *Organic Regulations*. At the beginning of the century, the 1866 *Constitution* is still in effect, even though the *Penal Code* has undergone several adjustments. Symbolically speaking, in 1900 the first synoptic work is published on *Delictele de presă şi legislaţia noastră* (*Offences because of Publication in the Press and our Legislation*). It is the well documented, juridically convincing, Ph.D. dissertation of Radu D. Rosetti, Moldavia´s future historian of the censorship.

The first serious attempt on the freedom of speech is the consequence of the 1907 uprising. A large part of the press is denounced as instigative, as consisting of "anarchists serving an oligarchic society". *România muncitoare* is confiscated, the socialist publications are denounced for "criminal tendencies" by the head of the D. A. Sturza government. A second, more powerful, shock is the direct consequence of Romanian´s going to war. The newspapers, without any exception, are subject to the jurisdiction of military courts. The latter are granted the right (*Monitorul oficial*, 14 August, 1916) "to censor the press and any publication..., to block the release of any newspaper or publication, or only of some news or articles". A manifesto of the Work Party is, however, distributed in the Legislative Assembly, in Iaşi (6 May, 1917) by G. Diamandi. The influence of the events in Russia is obvious.

After victory, in 1918-1919, as a result of a spectacular move occasioned by the trial of the collaborators to the publications controlled by the German authorities, the press becomes topical again: *Gazeta Bucureştilor* (12 December, 1916--1 November, 1918), the duplicate of *Bukarester Tageblatt*, founded as early as 1880. It is a trial (22 February--8 March, 1919) on a charge of "high treason" and "the demoralization of the Romanian army on the front". The newspaper (a detail as a rule "forgotten") was dropped in the trenches of the Romanian troops on the front. Among the defendants there are famous names: I. Slavici, A. de Herz, Dem. Teodorescu and Tudor Arghezi. The latter is pardoned in 1919 following N. Iorga´s intercession. As a matter of fact, all the defendants get sentences between 10 and 5 years, but are freed in less than a year. It is the first Romanian trial for "collaborationism" with a winning occupation power. Censorship, which we can call "war censorship" will continue to be in effect. In 1920, the newspaper *Ţara* (*The Country*), in Timişoara, is banned after some numbers are published. In 1922, *Adevărul literar şi artistic* (*Literary and Artistic Truth*) protests at least twice, in signed and an unsigned articles, against "the monstrous institution of censorship". *The Society of Romanian Writers* is also accused for not reacting against this restriction.

The 1923 Constitution "guarantees" (art. 25) "to all the right to communicate and publish their ideas and opinions by way of speech, writing, the press, everybody being responsible for the abuse of these liberties in cases defined by the Penal Code, which can by no means restrict the right in itself". But the order of the state of law is forced to dissolve the Romanian Communist Party and to suppress all its publications by the *Legea liniştii publice* (*Law of Public Order*) (1924),

better known as "the Mârzescu law". The Romanian Communist Party, in keeping with the directives of the Communist International, pursued the dismantling of the unitary Romananian State. A tendency to render the law in question more severe and to make the Penal Code stricter can also be noticed. In 1930 a new law *for keeping public order and guarding the good name of the country* is brought into effect, known by the name of *law against alarmism*. In 1933 it will be supplemented with measures that effectively amount to reintroducing censorship. In 1934, Mircea Eliade complains, for instance, that one of his articles has been "terribly mangled by censorship". And this is not the only example.

The question of pornography comes once again to the fore. The sequence opened by B. P. Haşdeu´s 1863 trial acquires, in the new repressive context, much ampler political connotations and reverberations. Both the "leftist" and the "rightist" press and writers are charged with "offence against good manners". In the first case, a typical exemple is the trial against the *Facla* magazine (1913), for a cartoon: *Ruşinea Ţigăncei* (*The Gipsy Woman´s Disgrace*). In Germany, too, the cartoonist George Grosz will be convicted on a similar charge, of "pornography" (1923). Following C. Mille pleading, the editor-in-chief (N. D. Cocea) is, however, acquitted. It should be noted that some literary circles are also concerned with this topic, the poet Al. Macedonski defending himself against the same charge (in 1916). In the "leftist" circles provocation and contestation are practiced, with the intention of creating scandal and of defying "petty-bourgeois" indignation. Another typical case is Geo Bogza´s *Poemul invectivă. Cu amprentele digitale ale autorului* (*Invective poem. With Fingerprints of the Author´s*), (1933). The writer is detained. His case will be reopened, in 1937, in a

radically different context.

The ideological and political rise of the far right, in the twenties and thirties, uses "pornography" successfully, in the double sense of the term. The writers considered to belong to the "left" are denounced in the far right newspapers and even arrested (G. Bogza again, but also F. Aderca and H. Bonciu, the latter being sentenced to three months' imprisonment). The fact that a member of the Academy (Al. Brătescu-Voineşti) reopens and denounces the "Bogza dossier", says a lot about the mentality and censorship of the age. However, the situation becomes even more complicated when King Carol II establishes royal dictatorship and the repression is also directed against the far right. It is now the turn of a rightist writer, Mircea Eliade, obviously an iron guard sympathizer, to be charged with "pornography" for his novel *Domnişoara Cristina* (*Miss Cristina*) (1936). This was a pretext for removing him from the university. A new scandal as well as aggressive campaigns and noisy inquiries in the press ensue, especially in the sympathizer weekly *Vremea* (1937). High ranking personalities intervene in the dispute, expressing their opinions pro and against (N. Iorga, E. Lovinescu, etc.).

11. Scenes typical of the police system of censorship--some even more picturesque--can be noticed in the same period, at the beginning of the 20th century, in Transylvania, too. The repression continues relentlessly, until the Union. The control of Romanian schools, the confiscation of publications from Bucharest, the strict surveillance of the literary and cultural personalities coming from Romania, but also of foreign philologists interested in the Romanian language and literature (E. Picot, G. Weigand), the banning of some newspapers (*Tribuna*, in 1903), etc., all these are part of the landscape of the period. The deception of local authorities is

just as savory, they lacking..."informers": "There are hardly any reliable persons among the Romanians"...

A highly picturesque character, great diffuser and smuggler of Romanian books, who travels on foot to Rome and sleeps covered in a fur-coat near Trajan´s Column, who is detained several times and is under permanent surveillance, is "Badea" Gheorghe Cârţan, a peasant from Cârţişoara. He had specialized in collecting Romanian books and journals, and in getting them through the customs, to the consternation of the Braşov police. He used false covers sometimes, as well as pages with altered titles, etc. Finally, exasperated, the authorities take energetic and definite measures. In 1903, the whole "supply" is confiscated and loaded in four waggons: 4,858 titles, 76,621 copies. What follows is something entirely bureaucratic: complete inventories, of bibliographical value today. This operation was, however, practically useless, because "all confiscated books" were to be "destroyed by fire"..."without calling the attention of the public opinion". This happened, indeed, in 1907, in...a brick factory. It follows that the holocaust of books has its own precursors, some of them insufficiently put to use as yet.

In 1912, the Romanian consul in Budapest demands official statements regarding the banned Romanian publications. The result? A new long bibliographical list (8 pages, 214 positions, 230 titles): *Tabel asupra tipăriturilor româneşti interzise a circula pe teritoriul sfintei coroane ungare* (*List of Romanian Publications Under Ban on the Territory of the Sacred Hungarian Crown*). This is a document typical of the *k. und. k.* censorship, also of documentary interest. The political trials, of course, continue. The most notorious one concerns O. Goga, a poet, imprisoned in Debrecen in 1909. He will be visited in gaol by I. L. Caragiale, generous in giving

substantial tips, who brings him...two bottles of champaigne. He will publish a protest in the press at home (1910). Unlike in Lehar´s operetta the *Fledermaus*, the gaol was not quite "merry".

12. The finishing stroke against the freedom of the press consists in massively banning publications and establishing a drastic censorship. It is the work of the authoritarian, dictatorial, totalitarian regimes in Romania. First royalist, then fascist, then communist, starting in the thirties and extending down to 22 December, 1989. They should be considered only within the European context of the age, of World War II, then of the cold war. Actually, one can speak of a genuine freedom of the press in Romania only during Carol I´s reign, and after the Union--with a "break" during the war--only until 1933. This is a seminal period, full of achievements in the field of publishing, but, nevertheless, it is too short for consolidating a genuine and solid tradition.

In December 1933 Prime Minister I. G. Duca is assassinated by the Iron Guard, against the backdrop of the ascension of fascist and Hitlerite regimes. Censorship is reintroduced, and two far right publications *Calendarul* and *Cuvântul* are suspended. Their directors, Nichifor Crainic and Nae Ionescu, are arrested. The second newspaper will reappear again, but only for a few months, in January 1938. The leftist press is also under surveillance, especially after the strikes of February 1933. The royal dictatorship (10 February, 1938) introduces a new Constitution, which cancels, almost totally, the earlier ones (1866, 1923). Article 7 stifles the press. It bans "the exhorting of people by way of the spoken word or by writing to change the form of government". The formula--a historian remarks--is very close to the *Callimachi Code* (1817). However, articles 10 and 22 continue to guarantee "the

freedom of the press", "the freedom to communicate and publish one´s ideas and opinions." The regress is complete. The democratic press is subject to violent attacks. The *Adevărul* and *Dimineaţa* dailies are burned in the street, their diffusion is stopped, their editors are molested. They are on the brink of bankruptcy and are sold out, in 1936, to a "liberal" group, and are finally banned by the rightist Goga-Cuza government (1937). The iron-guardist regime and General Antonescu´s dictatorship (1940-1941) render censorship (director E. Filotti) even more radical. *The Minister of Propaganda* has a "department of the normative", where the texts of the official communiqués are elaborated, which are obligatory for the press. The ban on *Dimineaţa*, Mircea Damian´s daily, inspires its director to write a vigorous pamphlet, addressed to Marshal Antonescu, against the Minister of Propaganda, Nichifor Crainic. The text is consistent and the arguments are valid.

We are still far from the totalitarian communist perfection. Censorship was, of course, politically inflexible. Nevertheless, it allowed for some freedom. The liberal *Manifestul cercului de la Sibiu* (*Manifesto of the Sibiu Circle*) in *Vremea* (1942) is proof of this. Tudor Arghezi´s articles in 1943 in *Bilete de papagal* evince the same orientation. A "tabloid," *Aia de-atunci* (*The Then Thing*), expresses the nostalgia for the former free press. The ironic eulogy of censorship is still possible:"...For twelve years since censorship has been operative, the mobility of the pen has learned a classical style of expression, which expression has remained vulgar. Without being aware of it, censorship serves form, more ethereal, more resilient, more indirect, artistically better equipped to render the cruelties of old". The idea will be reasserted, in a different context, after

1989, too. A token of extreme resistance is the text *Baroane* (*You, Baron*) (30 September, 1943) (a pamphlet against the German ambassador in Bucharest, Manfred von Killinger). As a result, the journal is banned, and its author is confined in a camp. In 1946 Tudor Arghezi will say the following about the press conditions of that age: "The pen was watched closely by a ministry, a censorship and seven police departments, one of which, the Secret Service, would send the press that had some specific orientation notes, remarks, appreciations of the degree of conformism, as well as threats".

13. Nothing can compare, however, to the inflexibility and perfection of the censorship imposed by the new regime of Soviet occupation after 23 August, 1944. This is, in fact, the second major time of "glory" for Romanian censorship, after the establishment of censorship by the Kiseleff regime in 1831. In both situations censorship is introduced and rendered official by a foreign power. It must be noted, however, that in the latter case it was characterized by an unprecedented repression, bureaucratization and organization. The facts indicate that out of all the former satellites of the Third Reich, the most severe Soviet directives became operative in Romania. They kept getting worse as the totalitarian regime took over the power completely and introduced the totalitarian system. Within this framework, censorship was an essential ingredient.

The *Truce Convention* between the Romanian government and the governments of the United Nations, signed on 12 September, 1944, establishes the Allied (Soviet) Control Commission. Article 16 of this *Convention* introduces censorship of all mass media. On 27 September, a decree prohibits the publication in the press of all those who have propagated fascist ideas. "The newspapers that will publish articles

signed by the ones to whom the decree applies will be banned". As a matter of form, the censorship service will now be subordinated to The Council of Ministers (20 October, 1944). The new head of censorship is colonel Gh. Marinescu, from The General Staff. A law-decree of 2 May, 1945 enjoins "the immediate withdrawal from circulation of all periodicals or other publications...of a fascist-Hitlerite nature or of those that contain elements which can do harm to Romania´s good relations with the United Nations and the Soviet Union". (After Germany´s surrender on 9 May, 1945, all the "militarist, racist and national-socialist" publications will be likewise banned and destroyed). Prime Minister P. Groza declares (14 February, 1946) to an American correspondent that "we are not yet in a position to grant complete freedom to the press. We are still under truce control". A law (5 March, 1946) changes the Ministry of Propaganda into the Ministry of Information. The task of the latter is to "direct, organize and control all the activities of information through the press, radio, films, etc." Thereby the career of the well-known "Department of the Press" begins.

The resistance of the free press is short-lived. B. Berry, the American representative in the Allied Commission of Control, notifies Washington (8 February, 1945) that any attempt to retort to attacks in communist newspapers is blocked, either through the agency of Soviet censorship or the "refusal" of printers to print the newspapers of the National Liberal Party or the National Peasant Party. As a matter of fact, the Soviet authorities are quick to ban the *Dreptatea* and *Viitorul* newspapers (1 March, 1945). The appeals to the freedom of the press have no effect. The country is governed not only "through censorship, but also through the shield of silence". The reappearance of *Dreptatea*, before the 1946

elections, enables some important writers (Şerban Cioculescu and Vladimir Streinu) to protest against censorship. An article titled *Lămurire in legătură cu cenzura* (*Explanation Regarding Censorship*) lets the readers of the official newspaper of the National Peasant Party (9 February, 1947) know that "where confused, our articles bear the mark of the claws of the censorship specially established to honour us". The director of *Dreptatea*, N. Carandino, denounces, in that very difficult period, the "severe conditions imposed by censorship". The purges in the press, and the trial of "traitor journalists" by *People´s Courts*, as well as other measures are part of the same repressive move. The National Peasant Party will be banned on 14 July, 1947.

The constitutional and legal framework of censorship is secured by the 1948, 1952, 1965 "Constitutions", and especially by article 5 of the Peace Treaty, signed in Paris, on 18 February, 1947. The idea of banning "propaganda hostile" to the U. S. S. R. and the Allied Powers is, however, so flexible that it allows all kind of abuses. The stricly centralized control and bureaucratization of censorship, which make great progress, is exercised by the *Direcţia generală a presei şi tipăriturilor* (*The Department of the Press and Printed Matters*) (1964), then by the famous *Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste* (*The Council for Culture and Socialist Education*) (1971), which replaces the *Comitetul Socialist de Cultură şi Artă* (*The Socialist Committee for Culture and Arts*) (1952). The deepening of censorship is justified ideologically by class struggle, the fight against "iron-guardist, racist, chauvinistic" ideas, as well as against "bourgeois literature", or materials that are "anti-democratic, anti-marxist or hostile to peace".

A notion specific of the institution of communist

censorship is the *Secret Fund* of public libraries. It practically withdraws from circulation all the banned publications. Its activity falls under the rubric "state secret", "professional secret" or secret data or information, which, "even though they are not state secrets, are not meant for publication". Explicit articles in the *Penal Code* (1948, 1953, 1969, 1973) legalize this mechanism. The terminology reflects the typical conspiratorial communist mentality. In 1945 an official directive stipulates that the Cluj-Sibiu University "should destroy all the materials and documents...that can do harm to our good relations with the allied powers (for instance, paintings, photographs, books, etc.)".

The improvement of censorship is best revealed by the constant systematization and amplification of the official lists of *Banned publications*. If the first list, dating from May 1945, was relatively modest, by 1 June, 1946 it had 150 pages and about 2,000 titles, while by 1 May, 1948, the number of pages grew to 523, and that of titles exceeded 8,000. The method is applied in the entire sphere of Soviet influence. In the occupied zone of Germany a *Liste der auszusondernden Literatur* appeared in 1948. It was preceded by the first official...Hitlerite list, on May 16, 1933: only 131 authors and 4 anthologies. The list was of course followed by new and massive additions. A secret list of *Publicaţii nedifuzabile* (*Nondiffusible Publications*) recommends, at the same time, that "the withdrawal from circulation...must be done tactfully and discreetly". The internal nomenclature of libraries is variable. In 1960, the entire book "fund" is classified into three categories: *current*, *documentary*, *special*. In 1967, there are only two "funds": of *current* and *special* circulation.

The method of these *Lists* gives the real ideological dimension of the censorship conducted by the communist regime. At first, it is extremely rigid and simplistic. Starting with 1945 the "reactionary books", which propagate "the poisoning theories of imperialism", are withdrawn. Everything is done in the name of "class struggle" and the "ideology of the working class". In 1948 the "chauvinistic, reactionary, racist" ideas are hunted down, together with "bourgeois literature" in general. In 1949, the shift is on publications whose content "is either directly or indirectly hostile to the regime, or creates confusion". Censorship turns so radical that, according to the *Instructions* given during 1950-1955, practically all the original publications and translations are banned, not only the "chauvinistic, anti-communist, anti-marxist ones", but also those that belong to popular literature (detective stories, for instance), paraliterature, "religious works", etc. Censorship shows its highest degree of ideological commitment in communist Romania.

Another notable peculiarity lies in the great variability of criteria along which the purge should be conducted, they depending upon changes in the party "line", leadership, the new relations with the U. S. S. R. Hence a very uncommon phenomenon: censorship and checking of the lists of socialist and marxist publications, but which..."correspond no longer to the present circumstances". Not even the Communist Party periodicals, beginning with *Scînteia*, are accessible. Only the collections of the last two years can be consulted. Thus, Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker and other former leaders of the Romanian Communist Party are moved to...the "secret fund". The situation is not devoid of irony (1955-1957). Last but not least, the names of...I. V. Stalin (1961-1962), N. Khrushchev (1965), etc. are also withdrawn from circulation. In the

meantime, the new party line, set by the new Secretary General N. Ceauşescu, had become "nationalist", (formally) "independent" from the U. S. S. R.

This ideological zigzag, sometimes vertiginous, defines the whole spirit and the letter of the communist censorship under Ceauşescu. In 1964 things get somewhat relaxed. This is followed by the putting into circulation of no more than 5,861 volumes from the "S" fund. The July 1971 directives once again enhance censorship. In 1977, however, it is formally "abolished" (an effect of the "Geneva spirit", as well as of the claim to "the most favoured nation status" with the U. S. A.). In fact, censorship is merely transferred to the editorial offices and the publishing houses, under the surveillance and obligatory assent of the Council for Culture and Socialist Education. Selfcensorship undergoes an unprecedented development in this period. In fact, the pure arbiter is in full charge. Any librarian can withdraw books "whenever...it seems to him/her" that they do not correspond with "the new democratic spirit". Two completely extravagant decisions illustrate the true nature of this censorship, which can be termed, without exaggeration, surrealist-Ceauşist: the "transcendental meditation", in 1982, which also has as an effect the withdrawal of all books on..."yoga", and the 1983 decree that stipulated that all type-writers and copiers should be registered with the police. This is unprecedented in the whole socialist system. So is the periodic updating of the lists of "banned writers", "defectors" or, in other words, of political refugees. Such lists become longer and longer: 36 names in 1983, 152 in 1988. They have an objective historical-literary utility. They help draw an almost accurate map of the places of Romanian exile and of the diaspora.

14. Finally, an outline can be given, as sketchy as the

previous one, of how the Romanian authors relate to the communist censorship. Practically speaking, all writers have "passed" through censorship. A general case. But only some had open conflicts, with direct consequences. A complete study of this question is still missing. A number of typical situations can, however, be distinguished, arranged in a rank depending upon the interventions and punitive measures taken by censorship. Our information, bibliographically speaking, does not propose to be complete.

a. The most current, the most common situation: the "removal" of a passage only, of one or more poems, of a chapter, of a title. This is partial, almost benign, censorship: some "religious" poems by Ioan Alexandru, a cycle by Ileana Mălăncioiu, the title of an essay on I. L. Caragiale, by Mircea Iorgulescu from *Marea Trăncăneală* (*The Big Chatter*), which becomes a "harmless" *Eseu despre lumea lui Caragiale* (*Essay on Caragiale´s World*) (1988), etc. These are merely some examples. Everything depends, in such circumstances, on the courage and firmness of the editors of the reviews or from publishing houses, who stood up for their authors (I. Mălăncioiu, G. Dimiseanu, etc).

b. In the case of foreign writers, a kind of "prudish" censorship was operative, of the type *ad usum Delphini*. Rabelais was published in such translations (1962, 1967), bowdlerized of obscene or "taboo" words, a thing otherwise acknowledged.

c. Much more often texts are "rejected" (novels, theatre plays, or volumes of poetry) by reviews or publishing houses, or are withdrawn from circulation after publication, because they contained "material" that has escaped the censor´s vigilance. This, however, does not have a negative impact on the former or the future works of the respective writers.

There are numerous examples: censored novels by S. Tănase (*Corpuri de iluminat "Illuminating Objects"*, *Playback*), I. Chimet (*Închide ochii şi vei vedea oraşul "Close Your Eyes and You Will See The City"*), banned in 1950, published only in 1970), volumes of poetry (for instance, I. Mălăncioiu, *Urcarea muntelui* (*The Mountain Climb*), banned in 1985), an anthology by N. Manolescu, *Poezia română modernă* (*Modern Romanian Poetry*) (1968), withdrawn after its release. Because of the "transcendental meditation" a play by Marin Sorescu, included in the repertoire of the National Theatre, is cancelled in 1982.

The literary and ideological studies present a wealth of "cases". They will be disclosed only after 1989. *Dreptul la memorie* (*The Right to Memory*), a three volume anthology by I. Chimet, banned in 1974, is published only in 1995. The literary history volume *Sub zodia proletcultismului* (*Under the Sign of Proletcult*), by M. Niţescu, submitted to the publisher in 1979, will appear only in 1995. Fate had it that *Dicţionarul scriitorilor români* (*The Dictionary of Romanian Writers*) by M. Zaciu, A. Sasu, M. Papahagi, "submitted" for publication in 1984, sabotaged not only by the authorities, but also by...colleagues, appeared (vol. I) also in 1995. When some authors become undesirable or go into exile, the works that mention their names are banned, too (for instance, *Istoria poeziei române* (*The History of Romanian Poetry*) by M. Scarlat (1982, 1984, 1986). The burlesque episode of banning the history volume *Scorniceşti. Vatră de istorie românească* (*Scorniceşti. Abode of Romanian History*), by Ion Spălăţelu (1983), is the funniest of all: the author claims that the village Scorniceşti, where N. Ceauşescu was born, is in fact the homeland of..."Free Dacians". Hence a direct and unbroken filiation. The idea has been the object of immense ridicule

(*Radio Free Europe* has also contributed to that).

d. Sometimes the banning of a work--as the intransigence of censorship grows toward the end of the Ceauşescu regime--is accompanied by the disagreeable show of a trial and by "unmasking" in the public. Two cases are well-known: *Plicul negru* (*The Black Envelope*) (1986) by Norman Manea and *Viaţa pe un peron* (*Life on a Platform*) (1988) by Octavian Paler.

e. Censorship is fully operative on all Romanian writers living in exile, especially if they are "of the Right" and are abroad at the time of the events in 1944. It is hard and highly selective for them to rejoin Romanian literature, even if they become very renowned (E. Ionescu, R. M. Cioran, Mircea Eliade, etc). The last, for instance, penetrates with much difficulty by way of his fiction (*La ţigănci şi alte povestiri* "*With the Gipsies and Other Stories*"), 1969). His phenomenology studies and those of the history of religions are faced with great obstacles. The first of this kind, *Aspecte ale mitului* (*Aspects of the Myth*), appears, in Romanian translation, only in 1978, but a passage about K. Marx is expurgated (with the assent of the concessive author).

f. Censorship may turn more severe in the case of the second edition. This is the case of a successful novel (*Delirul* "*The Delirium*"), 1985) by Marin Preda, a typical one, based on documents, but also on the lived experience of general Antonescu´s government. It is a "delicate" topic of internal and foreign policy (relation with the U. S. S. R., Bessarabia, etc).

9. There are circumstances and contexts when censorship bans an author´s entire work, after the publication of some extremely dangerous text. The authors forfeit the right to sign their works. An example: M. Şora, who--after the "transcendental meditation" affair--can publish only under a

pseudonym in the Iaşi students´ reviews, aided by the editors. The poetess Ana Blandiana is a great "success" especially in 1988, after the publication of the poem titled "motanul" *Arpagic* ("tomcat" *Arpagic*), a direct allusion to N. Ceauşescu. She had great difficulties also before, because of some nonconformist poems, published in the same students´ review, *Amfiteatru*. Poet Mircea Dinescu is in a similar situation. He is under house arrest, also in 1988, for writing poems against Ceauşescu. A group of six writers sign a "Pro Dinescu" letter. This, in itself, is a première. The case of poet Doru Tudoran, a fighting temperament, is analogous. The latter got also involved in the unmasking of the plagiarism of Lao Tze by an official poet, Ion Gheorghe. Adrian Păunescu, too, another official poet, is among those censored after publishing three pamphlet-poems (in *Familia*, 1988). One is addressed directly to the *Analfabeţi* (*The Illiterate*) (apparatchiks, members of the party, etc.). The mechanism of repression is also illustrated by the steps taken after the publication by Vasile Gogea (in the Braşov magazine *Astra*, 9/1988) of a text about the *Secret of Pyramids* built by..."free people". The author is dismissed, the editor-in-chief is moved from the journal, the censor at the Council for Culture and Socialist Education, insufficiently vigilant, is moved on disciplinary counts. Elena Ceauşescu herself took care of this "case".

h. A situation typical of this period is that of the authors who started their career by publishing in the country. They are then banned by censorship and send their texts abroad secretly. Published abroad, they are definitely and totally banned in the country. The most notorious case is Paul Goma, author of *Ostinato*, a novel published first in German and French versions (1971). Bujor Nedelcovici does the same, with his *Le second messager* (1985), an antitotalitarian utopia.

Other names worth mentioning are: A. E. Baconsky, V. Tănase, Dorin Tudoran. Constantin Dumitrescu, the author of the first systematic ideological criticism of Ceauşescu´s regime, sends it directly and secretly to the Parisian publishing house *Seuil*, where it is released under the emblematic title *Le cité totale* (1980). The first Romanian version dates from 1992. Faced with the fact--and in order that there should not be any "dissident writers" in the country--the authorities banish the author. An (apparently) anecdotic detail: he is put on the first plane, flying to Köln, without being...arrested. The book, given the concurrence of circumstances that we do not analyze here, continues to be the victim of a gross injustice, being totally ignored, etc., even though it is the *first* book of this kind. Such cases are, of course, more numerous. The extensive lists of "banned writers", which I have mentioned, is evidence for this. D. Ţepeneag is also a notable name. To the same category belongs *Jurnalul fericirii* (*Diary of Happiness*) by N. Steinhardt, which is confiscated by the Securitate (Secret Police). The author publishes, under a pseudonym, in a review of the Romanian exiles in Paris (1975), the allusive essay *Secretul "privirii pierdute"*. Other names can also be mentioned: Mircea Săucan, for instance (the novel *Isidor Mânecuţa-Cioburi*). The memories *Cinci ani şi două luni in penitenciarul de la Sighet* (*Five Years and Two Months in the Sighet Penitentiary*) by C. C. Giurescu were written confidentially after his release from prison and burried. Then they were "taken" to the U. S. A. by Paul Michelson, an American professor, from where they were recovered after 1989.

Some activities that fall under the rubric "cultural resistance" are also connected with censorship. In 1973 A. E. Baconsky stages a protest, in front of N. Ceauşescu, against "inner censorship". However, formally he accepts censorship.

M. Niţescu, another censored writer, also protests by addressing petitions to the Writers´ Union, to the editor-in-chief, and even directly to N. Ceauşescu (February and August 1988). Very ample and well documented is the *Dossier "Dictionarul scriitorilor români". Piese pentru o istorie a cenzurii* (*Dictionary of the Romanian Writers. Specimens for a History of Censorship*) (vol I, 1995), which contains many episodes and aspects that have been given a successful publicity. It comprises reports, notes, counterreports, letters, addresses, petitions made to central cultural authorities (*The Council for Socialist Education and Culture, The Writers Union, The Central Committee of the Communist Party*), or addressed directly to...N. Ceauşescu himself. In all these situations the protests are formulated in careful language, exclusively within the system. An episode is (absolutely) unusual and unprecedented: Geo Bogza´s recital at the *Poetry Colloquium* in Iaşi (October 1978), to everybody´s surprise, of his old censored poem, *Poemul invectivă*, this being motivated by the fact that..."now I can tell it".

Other episodes are associated with *Opinia studenţească* and *Dialog*, the Iaşi students´ nonconformist, combative, expurgated reviews, whose editors were changed several times (Al. Călinescu, Sorin Antiohi, Liviu Antonesei). The "adventures" came to an end in 1983, by the dismissal and the radical replacement of the boards of editors of the two reviews. The drop in the bucket, in the *Dialog* case, was the introduction, in the last moment, on the front cover, of the reproduction of a (banned) painting by Dan Hatmanu, which had the apparently misleading title *Homage*. Number 4-5, 1983, of *Opinia studenţească* is withdrawn from circulation because of a poem by Liviu Antonesei. All his close collaborators--Luca Piţu, Tereza and Dan Petrescu, Valeriu Gherghel, Dan Alexe--

are interrogated and searched. In this phase, the steps of censorship were: the communist party secretary of the University, the local correspondent of the *Scînteia* daily newspaper, and the *Department of the Press*, the higher forum. Other procedures of censoring publications cannot be omitted either. The literary chronicler of the *Cotidianul* weekly, N. Manolescu, is obliged to contradict himself after a week and to sign a favourable, radically different, review of the same book, by an apparatchik, which he attacked the preceding week. These are rare situations, the practice is deplorable, the humiliation extreme. The tables of contents of the *Magazin istoric* journal (1977) were often altered, etc. But this was, in fact, the general situation of the whole cultural press.

I myself, as actor and spectator of this period, have gone through all the situations evoked above: banned as a whole and deprived of the "right to sign" my works for two decades (*Viaţa lui Macedonski "The Life of Macedonski"*, due to appear in 1946, was released in 1965), my texts were mangled (for instance, the article *Decadentismul* in *Dicţionar de idei literare "Dictionary of Literary Ideas"*, I, 1973), whole chapters were deleted (*Autonomia literaturii "Autonomy of Literature"*), removed from *Hermeneutica ideii de literatură* (*Hermeneutics of the Idea of Literature*), 1987), reintroduced only in the Italian version (*Teoria della letteratura*, 1994), a preface to a volume of Romanian-Hungarian comparative literature, edited only in 1993, is "stopped", etc. These are mere documentary bibliographical data, nothing more. I have "ignored" censorship by publishing texts abroad without presenting them for approval or a "visa", or by collaborating to foreign radio stations (*Radio Free Europe*). Other things form part of the same scenario, which, after 1989, suffers from being overrated, in one case, and minimized (just as

polemic and partisan) in another.

The most positive and enduring aspect of the age of censorship (with its overall mentality and coercive institutions) is, quite paradoxically, theoretical and analytical: the beginning of meditation and of an original Romanian typology of censorship. Matei Călinescu´s typology has all the chances to become classical: "precensorship" (it includes all the pressures exerted on an author, with "selfcensorship" as its most important aspect), "censorship" (censorship proper, official and repressive) and "postcensorship" (the afflicted consciousness of the "approved" author, who blames himself, assuming the presumption of "guilt"). The distinction between "negative" censorship (banning) and "prescriptive" censorship (which imposes ideas, topics, etc.) is also worth mentioning. The author also took a course on *The History of the Idea of Censorship*, in 1973-1974, at *The Institute of Russian and East-European Studies* of the University of Bloomington. Matei Călinescu confesses to a feeling of "postcensorship" when he reedited *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter* (*The Life and Opinions of Zacharias Lichter*), in 1995. Convergent, discontinuous remarks on the first two steps of censorship are also made, to the same effect, by Ana Blandiana, Ştefan Augustin Doinaş and I. Mălăncioiu, in the said confessions (*Amintiri despre cenzură "Remembrances of Censorship*") (1994).

Baza de date ***Libertate şi cenzură în România***

Ana Maria CĂPÂLNEANU

Proiectul *Libertate şi cenzură în România* aşa cum a fost conceput inițial de către Adrian Marino ar fi trebuit să cuprindă trei volume: *1. Începuturi, 2. Momentul 1848 şi consolidarea ideologiei liberale, 3. Confruntarea dintre liberalism şi totalitarismele de dreapta şi de stânga*. După dispariția sa (2005), doamna Lidia Bote, cea care i-a fost alături până în ultima clipă, a pregătit şi editat cu sprijinul editurii Polirom, volumul *Libertate şi cenzură în România. Începuturi,* după varianta rămasă în manuscris pe masa ideologului. Faptul că Adrian Marino îşi dorea să definitiveze acest proiect, în ciuda vârstei sale înaintate şi a bolii, o dovedeşte şi bogatul material documentar şi bibliografic adunat. În arhiva „Adrian Marino" din Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj s-au conservat câteva dosare cuprinzând tăieturi din ziare sau reviste, repertoriate după temele pe care criticul de idei îşi dorea să le dezvolte şi să le analizeze. O parte din aceste teme se regăsesc în singurul volum publicat, dar mai sunt şi alte teme asupra cărora Adrian Marino nu a mai avut răgazul să reflecteze, dar pentru care şi-a adunat un bogat material documentar.

În plus, s-a mai păstrat, o cutie cu fişe de lectură, clasificată după aceleaşi criterii de ordonare sistematică. Ca exemplificare, menționăm câteva din temele repertoriate cu grijă şi acribie de către Adrian Marino, teme pe care le avea în vedere pentru cercetarea legată de istoria ideii de libertate şi cenzură în România: *Contra-cenzurii*, *Patrie*, *Progres*, *Clasa de mijloc, proprietate, burghezie*, *Antislavonism*, *Contra alfabetului chirilic*, *Apusul francofiliei* etc.

Bibliografia întocmită aici reprezintă o repertoriere a întregului corpus de dosare care conțin date bibliografice şi însemnări făcute de Adrian Marino pe marginea acestora. Cercetând arhiva Adrian Marino

am constatat că, în privința celui de-al doilea volum al proiectului, teoreticianul a adunat cele mai puține trimiteri bibliografice. Se observă o predilecție aparte pentru tot ce a apărut după 1989 referitoare la ideea de libertate şi, în special, ideea de cenzură din perioada comunistă. Acest fapt se explică şi prin aceea că în aceeaşi perioadă ideologul lucra la capitolul despre cenzură, redactat pentru a fi editat în cadrul cunoscutei enciclopedii a cenzurii *Censorship. A World Encyclopedia*, apărute la Londra (2001) sub coordonarea lui Derek Jones.

Materialul bibliografic a fost catalogat cu ajutorul programului bibliografic ProCite5, după o structură de organizare a datelor adaptată cerințelor de prelucrare a materialului de arhivă.

Structura globală de organizare a datelor de identificare bibliografică a documentelor acestei baze cuprinde elementele cunoscute ale unei bibliografii obişnuite, fiind ordonată tematic. Din dorința de a putea reconstitui, fie şi într-o manieră incompletă, direcțiile de gândire ale ideologului, am încercat să păstrăm viziunea tematică concepută de către Adrian Marino. Astfel, aranjarea datelor bibliografice s-a realizat în funcție de această opțiune. Menționăm că această bibliografie nu este completă, dar că sunt cuprinse aici toate datele şi informațiile bibliografice existente în arhiva „Adrian Marino”.

Libertate şi cenzură în România.
Bibliografie întocmită de Adrian Marino

Libertate şi cenzură în România. Începuturi

Apariția spiritului critic

1. ***Cronicari munteni***. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1961.

2. ***Operele lui Constantin Cantacuzino***. Ediție de Nicolae Iorga. Bucureşti, Minerva, 1902.

3. Ureche, Grigore, ***Letopisețul Țării Moldovei***. Ediția a 2-a revăzută. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P. P. Panaitescu. Bucureşti, ESPLA, 1958.

4. Ursu, N. A., ***Un calendar istoric-literar publicat de Paul Iorgovici***. În : *Limba română*, 12, nr. 3, 1963, p. 283-291.

Cenzură religioasă şi politică

5. Lavandier, Jean-Pierre, ***Le livre au temps de Josef II et de Leopold II. Code des lois de censure du livre pour les pays austro-bohémiens (1780-1919)***. Berna, Peter Lang, 1991.

Deschidere spre Apus

6. Berindei, Dan, ***Românii şi Europa: istorie, societate, cultură***. Bucureşti, Museion, 1991.

7. Bulea, Liviu, ***Constantin Mavrocordat, un promotor al despotismului în Țările Române***. În : *Românii în istoria universală.* Vol. III, partea I-a. Iaşi, Junimea, 1987.

8. Duțu, Alexandru, ***Cultura română în civilizația europeană modernă***. Bucureşti, Minerva, 1978.

9. Marino, Adrian, ***Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale***. Iaşi, Polirom, 1995.

10. Pecican, Ovidiu, ***Troia, Veneția, Roma: studii de istoria civilizației europene***. Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 1998.

Dezvoltarea spiritului critic

11. Cantemir, Dimitrie, ***Descrierea Moldovei***. Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

12. ***Cronica Ghiculeştilor: istoria Moldovei între anii 1695-1754***. Ediție îngrijită de Nestor Camariano şi Adriana Camariano-Cioran. Bucureşti, Editura Academiei, 1965.

13. Marica, George Emil, ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură : bibliografie analitică, cu un studiu monografic***. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969.

14. Pantazi, Radu, ***Despre orientarea ontologică raționalistă în filozofia din Țările Române, în prima jumătate a secolului al XIX-lea***. În : *Cercetări filozofice*, nr. 5, 1960, p. 141-150.

Epoca fanariotă

15. Erbiceanu, Constantin, ***Cronicarii greci carii au scris despre români în epoca fanariotă: textul grecesc şi traducerea românească***. Bucureşti, Tipografia Cărților Bisericești, 1888.

Ideea națională

16. Tóth Zoltán, ***Primul secol al naționalismului românesc ardelean, 1697-1792***. Bucureşti, Pythagora, 2001.

Iluminism

17. Popa, Mircea, ***Aspecte şi interferențe iluministe***. Timişoara, Editura de Vest, 1997.

18. Teodor, Pompiliu, ***Interferențe iluministe europene***. Cluj-Napoca, Dacia, 1984.

19. Trousson, Raymond, ***Le siècle des lumières***. În : *Histoire de la libre pensée. Des origines à 1789.* Bruxelles, Espace de libertés, 1993, p. 181-281.

Iluminismul românesc

20. Andea, Avram, ***Cultura românească şi filosofia kantiană în prima jumătate a secolului al XIX-lea***. În : *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca*, XXII, 1979

21. Bocşan, Nicolae, ***Contribuţii la istoria iluminismului românesc***. Timişoara, Facla, 1986.

22. Budai-Deleanu, Ion, ***Opere***. Ediţie critică de Florea Fugariu. Vol. I : *Ţiganiada*. Bucureşti, Minerva, 1971.

23. Budai-Deleanu, Ion, ***Scrieri inedite***. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Iosif Pervain. Cluj-Napoca, Dacia, 1970.

24. Gheţie, Ion, ***Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu***. Bucureşti, Editura Academiei, 1966.

25. Marino, Adrian, ***Iluminiştii români şi rolul presei***. În : *Lumea*, IV, nr. 10, 3 martie 1966, p. 23-24.

26. Munteanu, Romul, coord., ***La culture roumaine à l'époque des Lumières***. Bucureşti, Univers, 1982.

27. Pervain, Iosif, ***O poezie a lui Ion Budai-Deleanu din anul 1795***. În : *Tribuna*, XIV, nr. 31, 30 iulie 1970, p. 14.

28. Popa, Mircea, ***Ioan Molnar Piuariu***. Cluj-Napoca, Dacia, 1976.

29. Popa, Mircea, ***Timotei Cipariu. Ipostazele enciclopedismului***. Bucureşti, Minerva, 1993.

30. Protopopescu, Lucia, ***Ioan Budai-Deleanu şi organizaţiile secrete ale timpului său***. În : *Tribuna*, XIV, nr. 35, 27 august 1970, p. 6-7.

31. ***Şcoala Ardeleană***. Ediţie critică de Florea Fugariu. Introducere de Dumitru Ghişe şi Pompiliu Teodor. Bucureşti, Minerva, 1983.

32. Teodor, Pompiliu, ***Sub semnul Luminilor: Samuil Micu***. Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

Influență europeană

33. Berindei, Dan, ***Românii şi Europa în perioada premodernă şi modernă***. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

34. Bocşan, Nicolae, ***Franța şi Banatul***. Reşița, Muzeul de Istorie al județului Caraş-Severin, 1994.

35. Cândea, Virgil, ***Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română***. În : *Limbă şi literatură,* 7, 1963, p. 29-76.

36. Corbea, Andrei, ***Imaginea Țărilor Române în "Theatrum Europeum"***. În : *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A. D. Xenopol",* XX, 1983, p. 403-417.

37. Cosco, Olga, ***Primele cărți franceze traduse în româneşte: Istoria lui Carol al XII-lea de Voltaire***. În : *Cercetări literare,* I, 1934, p. 102-117.

38. Eliade, Pompiliu, ***De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie***. Paris, Ernest Leroux, 1898.

39. Lebel, Germaine, ***La France et les Principautés Danubiennes (du XVI-ème siècle à la chute de Napoléon I-er)***. Paris, PUF, 1905.

40. Munteanu, Basil, ***Voltaire en Roumanie***. În : *Revue de littérature comparée,* nr. 8, 1928, p. 338-341.

41. Panaitescu, P. P., ***Corespondența lui Constantin Ipsilante cu guvernul rusesc, 1806-1810***. Bucureşti, 1933.

42. ***Spre o nouă ideologie: experiența napoleoniană***. În : Popa, Mircea, *Aspecte şi influențe iluministe.* Timişoara, Editura de Vest, 1997, p. 30-48.

Istoria bisericii române

43. Iorga, Nicolae, ***Istoria bisericii româneşti şi a vieții religioase a românilor***. Ediția a II-a. Bucureşti, Editura Ministerului de Culte, 1928.

Istoria cărții şi tiparului

44. Bianu, Ion ; Hodoş, Nerva, ***Bibliografia românească veche: 1508-1830***. Bucureşti, Editura Academiei, 1903-1944.

45. Duțu, Alexandru, ***Coordonate ale culturii române în secolul XVIII: (1700-1821): studii şi texte***. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.

46. Tomescu, Mircea, ***Istoria cărții româneşti de la începuturi până la 1918***. Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1968.

Istoria ideilor politice

47. Georgescu, Vlad, ***Istoria ideilor politice româneşti (1369-1878)***. München, Ion Dumitru Verlag, 1987.

Învățământ laic-religios

48. Bogdan-Duică, Gheorghe, ***Gheorghe Lazăr***. Bucureşti, Editura Cultura națională, 1924.

49. Camariano-Cioran, Ariadna, ***Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi***. Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

50. Ghibu, Onisifor, ***Din istoria literaturii didactice româneşti***. Ediție îngrijită de Octav Păun. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975.

51. Iorga, Nicolae, ***Istoria învățământului românesc***. Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1928.

52. Neculce, Ion, ***Letopisețul Țării Moldovei; O samă de cuvinte***. Ediție îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan. Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955.

Laic şi ecleziastic

53. Hitchins, Keith, ***Laic şi ecleziastic în mişcarea națională românească din Transilvania***. Cluj-Napoca, Dacia, 1972.

54. ***Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie***. Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studii introductive şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă. Bucureşti, Minerva, 1970.

Libertate de expresie

55. Anghelescu, Mircea, ***Preromantismul românesc***. Bucureşti, Minerva, 1971.

56. Cândea, Virgil, ***L'humanisme d'Udrişte Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie***. În : *Revue des études sud-est européennes,* VI, nr. 2, 1968, p. 239-247.

57. Constantinescu, Piemen, ***A doua odă lui Gheorghe Lazăr***. În : *Transilvania,* II (LXXIX), nr. 7, 1973, p. 19-21.

58. ***Cronici şi povestiri româneşti versificate: (sec. XVII-XVIII)***. Studiu şi ediție critică de Dan Simionescu. Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

59. Iorgovici, Paul, ***Observații de limbă românească***. Studiu introductiv, note, bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu şi Crişan Dascălu. Timişoara, Facla, 1979.

60. Piuariu-Molnar, Ioan, ***Retorică, adecă învățătură şi întocmirea frumoasei cuvântări***. Ediție critică, prefață, notă asupra ediției, glosar şi indice de Aurel Sasu. Cluj-Napoca, Dacia, 1976.

61. Pop, Emil, ***"Societatea filozoficească..." din 1795***. În : *Transilvania,* LXXVII, nr. 1-4, ianuarie-aprilie 1946, p. 1-15.

62. Urechia, V. A., ***Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786***. Bucureşti, Lito-tipografia Carol Göbl, 1893.

63. Winock, Michel, ***Vocile libertății: scriitori angajați din secolul al XIX-lea***. Chişinău, Cartier, 2003.

Libertate de gândire

64. Bojincă, Damaschin, ***Diregătoriul bunei creştere***. Buda, 1830.

65. Eliade, Pompiliu, ***Histoire de l'esprit public en Roumanie au dix-huitième siècle***. Vol. I. Paris, Société Nouvelle de Librairie et d'Edition, 1905.

66. Flora, Radu, ***B. Dositei Obradovici. Autobiografie (Întâmplarea vieții înțeleptului Dositei Obradovici)***. În : *Documente literare.* Colecție îngrijită de conferențiar dr. Virgil Vintilescu. Vol. I. Timişoara, Universitatea din Timişoara. Facultatea de Filologie, 1971, p. 71-133.

67. Iorga, Nicolae, ***Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)***. Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969.

68. Lemny, Ştefan, ***Originea şi cristalizarea ideii de patrie în cultura română***. Bucureşti, Minerva, 1986.

Libertate de spirit

69. Guevara, Antonio de, ***Ceasornicul domnilor***. Traducere din limba latină de Nicolae Costin. Ediție critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel. Bucureşti, Univers, 1976.

Libertate politico-socială

70. ***Antologia gândirii româneşti: secolele XV-XIX***. Antologie realizată de Constantin I. Gulian, Simion Ghiță şi Nicolae Gogoneață. Vol. I-II. Bucureşti, Editura Politică, 1967.

71. Barițiu, George, ***Scrieri social-politice***. Studiu şi antologie de Victor Cheresteşiu, Camil Mureşan, George Em. Marica. Bucureşti, Editura Politică, 1962.

72. Bărnuțiu, Simion, ***Dreptul public al românilor***. Iaşi, Tiparul Tribunei Române, 1867.

73. Bodea, Cornelia, ***Moise Nicoară (1784-1861). Rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat şi Crişana***. Arad, Editura Diocezană, 1943.

74. Bojincă, Damaschin, ***Scrieri. De la idealul luminării la idealul național***. Ediție de Nicolae Bocşan. Timişoara, Facla, 1978.

75. Budai-Deleanu, Ion, ***De originibus populorum Transilvaniae***. Ediție de Ladislau Gyémánt ; cu o introducere de Ştefan Pascu şi Ladislau Gyémánt ; note şi traducere de Ladislau Gyémánt. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991.

76. Camariano-Cioran, Ariadna, ***Spiritul revoluționar şi Voltaire în limba greacă şi română***. Bucureşti, Cartea Românească, 1946.

77. Ciorănescu, Al., ***Opera istorică a lui I. Budai-Deleanu***. Bucureşti, Monitorul Oficial, 1938.

78. Edroiu, Nicolae, ***Răsunetul european al răscoalei lui Horia (1784-1785)***. Cluj-Napoca, Dacia, 1976.

79. Gollner, Carol, ***Participarea emisarilor Mihail Popescu şi Salis la revoluția lui Horea***. În : *Anuarul Institutului de Istorie Națională,* VI, 1931-1935, p. 503-514.

80. Gyémánt Ladislau, ***Mişcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 şi 1848***. Bucureşti, Editura Științifică şi Enciclopedică, 1986.

81. Hosu, Gheorghe, ***1796. Ancheta lui Gheorghe Şincai, acuzat de rebeliune***. În : *Vatra,* VI, nr. 58, 1976, p. 7.

82. Lupaş, Ioan, ***Împăratul Josef al II-lea şi răscoala țăranilor din Transilvania***. În : *Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice,* XVI. Seria III, 1934-1936, p. 257-330.

83. Maior, Petru, ***Scrieri***. Ediție critică alcătuită de Florea Fugariu. Prefață, tabel cronologic de Maria Protase. Bucureşti, Minerva, 1976.

84. Marino, Adrian, ***Începuturile ideii de revoluție***. În : *Lumea,* III, nr. 25, 17 iunie 1965, p. 23-24.

85. Micu, Samuil, ***Scrieri filozofice***. Studiu introductiv şi ediție critică de Pompiliu Teodor, Dumitru Ghişe. Bucureşti, Editura Științifică, 1966.

86. Mitu, Sorin, ***Geneza identității naționale la românii ardeleni***. Bucureşti, Humanitas, 1997.

87. Munteanu, George, ***Discursul francmasonic al lui Horea (un document important în limba română)***. În : *Litere,* III, 6 iunie 2002, p. 16-17.

88. Netea, Vasile, ***Gheorghe Barițiu. Viața şi activitatea sa***. Bucureşti, Editura Științifică, 1966.

89. Nicoară, Toader, ***Transilvania la începutul timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală şi mentalități colective***. Cluj-Napoca, Dacia, 2001.

90. Prodan, David, ***Încă un Supplex Libellus românesc: 1804***. Cluj-Napoca, Dacia, 1970.

91. Prodan, David, ***Răscoala lui Horia***. Bucureşti, Editura Științifică şi Enciclopedică, 1979.

92. Prodan, David, ***Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române***. București, Editura Științifică şi Enciclopedică, 1984.

93. Prodan, David, ***Supplex Libellus Valachorum or the political struggle of the Romanians in Transylvania during the 18th century***. Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

94. Răduțiu, Aurel, ***Un decret al lui Josif al II-lea privind slujba iobăgească tipărit în limba română (1785)***. În : *Ştefan Meteş la 85 de ani.* Cluj-Napoca, Dacia, 1977, p. 309-310.

95. ***Stat, Societate, Națiune. Interpretări istorice***. Ediție îngrijită de Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu şi Pompiliu Teodor. Cluj-Napoca, Dacia, 1982.

96. Teodor, Pompiliu, ***L'esprit de la révolution démocratique ; J.-P. Brissot et la révolte de Horea***. În : *Cahiers roumains d'études littéraires,* nr. 2, 1979, p. 30-43.

97. ***Texte privind dezvoltarea gândirii social-politice în România***. București, Editura Academiei, 1954.

98. Turczynski, Emanuel, ***De la iluminism la liberalismul timpuriu: vocile politice şi revendicările lor în spațiul românesc***. Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

Libertate religioasă

99. Bodea, Cornelia, ***Moise Nicoară***. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001.

100. Camariano-Cioran, Ariadna, ***Spiritul filosofic şi revoluționar francez combătut de patriarhia ecumenică şi Sublima Poartă***. În : *Convorbiri literare,* IV, 1941, p. 114-138.

101. Cesereanu, Domițian, ***Memoriul lui Ioan Inochentie Micu către Papa Benedict al XIV-lea din 1745*** . În : *Tribuna,* XXXV, nr. 33, 13-21 august 1991, p. 6.

102. Dragomir, Silviu, ***Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII***. Vol. I. Sibiu, Editura şi tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1920.

103. Hasdeu, Bogdan Petriceicu, ***Istoria toleranței religioase în România***. Ediție şi prefață de Stancu Ilin. Bucureşti ; Chişinău, Saeculum ; Știința, 1992.

104. Horga, Ioan, ***Contribuții la cunoașterea josefinismului provincial. Debutul Episcopiei greco-catolice Oradea (1777-1784)***. Oradea, Editura Universității din Oradea, 2000.

105. Lupaş, Ioan, ***Istoria bisericească a românilor ardeleni (1918)***. Ediția a II-a. Îngrijirea ediției, note şi comentarii de Doru Radosav. Cluj-Napoca, Dacia, 1995.

106. Murgu, Eftimie, ***Scrieri***. Ediție îngrijită şi cu o introducere de I. D. Suciu. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1969.

107. Oişteanu, Andrei, ***Imaginea evreului în cultura română: studiu de imagologie în context est-central european***. Bucureşti, Humanitas, 2001.

108. Pavel, Eugen, ***Biblia în cultura română. Cronologie***. În : *Apostrof*, XII bis, nr. 11, 2002, p. 13.

109. Păcățian, Teodor V., ***Contribuții la istoria românilor ardeleni din secolul al XVIII-lea***. În : *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924-1925, p. 161-179.

110. Radosav, Doru, ***Sentimentul religios la români***. Cluj-Napoca, Dacia, 1997.

111. Răduțiu, Aurel, ***Câteva acte în limba română referitoare la mişcarea lui Sofronie***. În : *Stat, Societate, Națiune. Interpretări istorice*. Cluj-Napoca, Dacia, 1982, p. 218-223.

112. Răduțiu, Aurel, ***Decretul de toleranță al Mariei Tereza din 21 martie 1760 tipărit în limba română***. În : *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca*, XXI, 1978, p. 387-391.

113. Stoica de Hațeg, Nicolae, ***Cronica Banatului***. Ediția a II-a revăzută. Studiu introductiv, ediție, glosar şi indice de Damaschin Mioc. Timişoara, Facla, 1981.

114. Şincai, Gheorghe, ***Învățătura firească spre surparea superstițiilor norodului***. Studii introductive şi ediție critică de Dumitru Ghişe şi Pompiliu Teodor. Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1964.

Libertatea tiparului şi a presei

115. Baidef, L., ***Uciderea lui Grigore Ghica (octombrie 1773). Ecouri în presa contemporană***. În : *Revista istorică*, XIV, nr. 4-6, 1928, p. 97-130.

116. Bănescu, N. ; Mihăilescu, V., ***Ioan Maiorescu: scriere comemorativă cu prilejul centenarului naşterii lui: 1811-1911***. Bucureşti, Tipografia Românească, 1912.

117. Cosma, Aurel, ***Istoria presei române din Banat***. În : *Viața Românească,* LXL, 1932, p. 62-73.

118. ***Gheorghe Bariț şi contemporanii săi***. Corpus de corespondență inițiat şi coordonat de Ioan Chindriş. Vol. I-X. Bucureşti, Minerva ; Editura Enciclopedică, 1973-2003.

119. Lupaş, Ioan, ***Contribuții la istoria ziaristicii româneşti ardelene***. Sibiu, 1926.

120. Popa, Liliana, ***Un document inedit privind istoria cărții româneşti***. În : *Transilvania*, XII (LXXXIX), nr. 7, 1983, p. 44.

121. Popp, Vasile, ***Disertație despre tipografiile româneşti în Transilvania şi învecinatele țări de la începuturile lor până la vremile noastre***. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat şi indice de Eva Mârza şi Iacob Mârza. Cluj-Napoca, Dacia, 1995.

Libertatea voinței

122. Costin, Miron, ***Opere***. Ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu. Vol. I. București, Editura pentru Literatură, 1965.

123. Iorga, Nicolae, ***Byzance après Byzance***. Bucureşti, Institutul de Studii Bizantine, 1935.

124. Rezachevici, Constantin, ***Cunoscuta însemnare a lui Mihai Viteazul privind stăpânirea Țărilor Române şi semnificația sa reală - 375 de ani de la redactarea sa***. În : *Apulum,* XIII, 1975, p. 341-351.

Principiile revoluției franceze

125. Ciurdariu, Ana ; Pavel, Teodor, ***Cronica revoluției franceze într-n ziar contemporan din Transilvania (1789-1794)***. În : *Studii. Revistă de istorie,* 29, nr. 1, 1970, p. 91-101.

126. Zub, Al., ***La révolution française et les roumains. Études à l'occasion du centenaire***. Iaşi, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", 1989.

127. Bădărău, Dan, ***Filozofia lui Dimitrie Cantemir***. Bucureşti, Editura Academiei, 1964.

128. Berindei, Dan, ***Préludes de la révolution roumaine de 1848. Les Sociétés secrétes***. În : *Revue roumaine d'histoire,* XVII, nr. 3, 1978, p. 427-445.

129. Blaga, Lucian, ***Opere***. Vol. 12 : *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*. Bucureşti, Minerva, 1995.

130. Bodinger, M., ***Un voltairian moldovean de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Text inedit***. În : *Revista de filosofie,* XXII, nr. 3, 1976, p. 317-329.

131. Cantemir, Dimitrie, ***Metafizica***. Cluj-Napoca, Eta, 2006.

132. Cantemir, Dimitrie, ***Opere complete***. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi comentarii de Virgil Cândea. Text grecesc de Maria Marinescu-Himu. Vol. I : *Divanul*. Bucureşti, Editura Academiei, 1974.

133. Cassily, Anne-Marie, ***Autour de l'insertion dans le "Mercure de France" de la "Constitution" de Constantin Mavrocordato***. În : *Revue des études sud-est européennes,* XIX, nr. 4, 1981, p. 751-762 .

134. Cernovădean, Paul, ***Préoccupations d'histoire universelle dans l'historographie roumaine des XVIIe et XVIIIe siècles***. În : *Revue roumaine d'histoire,* XI, nr. 1, 1972, p. 67-69.

135. Dalea, Justian, ***Scrieri amuletice împotriva superstițiilor în Biserica Ortodoxă Română***. În : *Studii teologice,* XV, nr. 7-8, septembrie-octombrie 1963, p. 461-476.

136. Delaporte, Joseph, ***"Le voyageur français" al abatelui Joseph Delaporte în traducere moldovenească (1783)***. Text publicat cu o introducere şi note de Nicolae Iorga. Bucureşti, 1910.

137. Drăganu, Nicolae, ***Cea mai veche carte rakozyană***. În : *Anuarul Institutului de Istorie Națională,* I, 1921-1922, p. 178-179.

138. Duțu, Alexandru, ***Mişcarea iluministă moldoveană de la sfârşitul secolului al XVIII-lea***. În : *Studii de istorie,* 19, nr. 5, 1966, p. 926-928.

139. Elian, Alexandru, ***Sur la circulation manuscrite des écrits politiques de Rhigas en Moldavie***. În : *Revue roumaine d'histoire,* I, nr. 2, 1962, p. 487-492.

140. Georgescu, Vlad, ***Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române, 1750-1831***. Bucureşti, Editura Academiei, 1972.

141. Grigoriu, Elena, ***Istoricul Academiei Domneşti de la Sf. Sava***. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

142. Hauterive, Alexandre Maurice Blanc de Lanautte comte d', ***Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie, présenté à S.A.S. prince Alexandre Ipsilante, hospodar régnant en 1787 par le comte d' Hauterive***. Bucureşti, L'Institut d'arts graphiques "C. Göbl", 1902.

143. Heitmann, Klaus, ***Das Rumänenbild in Deutschen Sprachraum (1773-1918)***. Köln ; Viena, Bohlau Verlag, 1985.

144. Hepner, Harald, ***Imaginea Moldovei în Europa***. În : *Contribuţii la istoria României şi a românilor.* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 184-192.

145. Ionescu-Sion, G. I., ***Din istoria fanarioţilor. Studii şi cercetări***. Bucureşti, Socec, 1891.

146. Iorga, Nicolae, ***Alte note despre despre cultura şi viaţa socială românească sub vechiul regim***. În : *Analele Academiei Române. Memoriile secţiei istorice,* XXXIX. Seria II, 1916-1919, p. 16-17.

147. Iorga, Nicolae, ***Francmasoni şi conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea***. În : *Analele Academiei Române. Memoriile secţiei istorice*, VIII. Seria III, 1927-1928, p. 301-304.

148. Iorga, Nicolae, ***Histoires des rélations entre la France et les Roumains***. Paris, Payot, 1918.

149. Iorga, Nicolae, ***Istoria presei româneşti: dela primele începuturi până la 1916***. Bucureşti, Atelierele Societăţii Anonime "Adeverul", 1922.

150. Iorga, Nicolae, ***Istoria românilor prin călătorii***. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Adrian Anghelescu. Bucureşti, Editura Eminescu, 1981.

151. Iorga, Nicolae, ***Ştiri nouă despre biblioteca Mavrocordaților şi despre viața muntenească în timpul lui Constantin Vodă Mavrocordat***. În : *Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice,* VI. Seria III, 1927, p. 135-170.

152. Iorga, Nicolae, ***Vechile biblioteci româneşti sau ce se citea odinioară în țările noastre***. În : *Floarea Darurilor,* II, 1900, p. 65-82.

153. Lemny, Ştefan, ***Jean-Louis Carra (1742-1793)***. Paris ; Montreal, Harmatann, 2000.

154. Lemny, Ştefan, ***Sensibilitate şi istorie în secolul XVIII românesc***. Bucureşti, Meridiane, 1990.

155. Mavrocordat, Alexandru C., ***Cu ocaziunea scrisorii lui Le Courier***. În : *Arhiva,* X, nr. 1, 2, 1899, p. 185-204.

156. Mazilu, Dan Horia, ***Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie***. Iaşi, Polirom, 1999.

157. Mazilu, Dan Horia, ***O istorie a blestemului***. Iaşi, Polirom, 2001.

158. Mihăilescu, T., ***Aportul lui Mihail Strilbițchi în orientarea laică a tiparului din Moldova la sfîrşitul secolului al XVIII-lea***. În : *Prima sesiune ştiințifică de bibliologie şi documentare.* Bucureşti, Editura Academiei, 1957, p. 152-158.

159. Moraru, Mihai, ***O satiră versificată din secolul XVIII***. În : *Revista de istorie şi teorie literară,* XXXI, nr. 3, 1981, p. 96-100.

160. Panaitescu, P. P., ***Medaliile francmasonilor din Moldova în secolul al XVIII-lea***. În : *Revista istorică,* XIV, 1928, p. 354-355.

161. Papacostea-Danielopolu, Cornelia ; Demény, Lidia, ***Carte şi tipar în societatea românească şi sud-est europeană (secolele XVII şi XVIII)***. Bucureşti, Editura Eminescu, 1985.

162. ***Petru Maior. Scrisori şi documente inedite***. Ediție îngrijită, prefață, note şi indici de Nicolae Albu. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.

163. Pippidi, Andrei, ***Hommes et idées de Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne***. Bucureşti ; Paris, Editura Academiei ; Editions CNRS, 1980.

164. Popovici, Dumitru, ***La littérature roumaine à l'époque des lumières***. Sibiu, Centrul de studii şi cercetări privitoare la Transilvania, 1945.

165. Simonescu, Dan, ***Primul ziar tipărit pe pământul țării noastre***. În : *Studii şi materiale de istorie medie,* I, 1956, p. 343-351.

166. Țichindeal, D., ***Fabule şi moralnice învățături***. Ediție îngrijită şi prefață de Virgil Vintilescu. Timişoara, Facla, 1975.

167. Urechia, V. A., ***Istoria Românilor***. Bucureşti, Carol Göbl, 1892.

168. Urechia, V. A., ***Istoria şcoalelor în România***. Vol. I-II. Bucureşti, Imprimeria Statului, 1892.

169. Vianu, Al., ***Manifestări antifanariote în Moldova la sfârşitul secolului al XVIII-lea***. În : *Studii*, XV, nr. 4, 1962, p. 919-926.

170. Vîrtosu, Emil, ***Foletul Novel. Calendarul lui Constantin Vodă Brâncoveanu (1693-1704)***. Vol. XI. Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1942.

171. Wolff, Larry, ***Inventarea Europei de Est: harta civilizației în epoca luminilor***. Bucureşti, Humanitas, 2000.

172. Xenopol, A. D. ; Erbiceanu, Constantin, ***Serbarea şcolară de la Iaşi***. Iaşi, Tipografia Națională, 1885.

173. Zolta, Sever, ***O gazetă din Riga de la 1778 despre uciderea lui Gr. Ghica Voivod***. În : *Revista istorică,* XIV, nr. 1-3, 1928, p. 44-46.

Romantismul românesc

174. Cornea, Paul, ***Operele romantismului românesc***. Bucureşti, Minerva, 1972.

Sociologia lecturii

175. Vasilescu, Mircea, ***Iubite cetitorule... : lectură, public şi comunicare în cultura română veche***. Bucureşti, Paralela 45, 2002.

Şcoala Ardeleană

176. Ciuchindeal, Constantin, ***Gheorghe Şincai. Dosarul unei înscenări judiciare***. În : *Manuscriptum*, LX, 1973, p. 101-112.

177. Lupaş, Ioan, ***Cronicari şi istorici români din Transilvania. Şcoala Ardeleană***. Ediția a II-a. Craiova, Scrisul Românesc, 1941.

178. Micu, Samuil, ***Scurtă cunoştinţă a istorii romînilor***. Introducerea şi îngrijirea ediţiei de Cornel Cîmpeanu. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963.

Dosar: Libertate şi cenzură în România. Epoca comunistă

Cenzura. Materiale româneşti. Comunismul, I

179. ***Accesul la dosarele secrete. Istoria neretuşată: cazul Elena Pătrăşcanu***. În : *România liberă*, nr. 2775, 14 mai 1999, p. 31.
Propunere de graţiere pentru Lucreţia Pătrăşcanu care ispăşise până la acea dată şapte ani de muncă silnică [Documentar de Vladimir Alexe].

180. Adameşteanu, Gabriela, ***Confesiuni literare***. În : *România literară*, XXX, nr. 20, 1997, p. 12-13.
Despre mecanismele cenzurii şi autocenzurii.

181. Alexandrescu, Sorin, ***Atitudinea stilistică, sau despre Tudor Vianu***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, IX, nr. 1, 1998, p. 13-15.
Despre activitatea lui Tudor Vianu după 1944. Una din condiţiile supravieţuirii sub comunişti, demonstrează Sorin Alexandrescu, a fost şi "cititul" printre rânduri. Prin stilul său sobru şi obiectiv, Tudor Vianu a reuşit să impună la noi două discipline noi care puteau fi "citite" printre rânduri: literatura universală şi comparată şi stilistica literară.

182. Anghelescu, Mircea, ***Dialectica vinei***. În : *România literară*, XXXII, nr. 51-52, 1999, p. 12-13.
Criticul analizează felul în care se reflectă ideea "vinei" în literatura din perioada comunistă.

183. Arghezi, Tudor, ***În criză de cultură***. În : *Apostrof*, IX, nr. 2, 1998, p. 18.
Dosar "Crizismul" (1946-1947). Articol preluat din "Adevărul", nr. 16743, 15 decembrie 1946.

184. Bacovia, George, ***Artistul nu poate rămâne departe de om***. În : *Apostrof*, X, nr. 3, 1999, p. 16.
Dosar "Crizismul", II (1946-1947). Articol preluat din "Contemporanul", nr. 4, 11 octombrie 1946.

185. Breban, Nicolae, ***"Pentru Bunavestire ordonase chiar Ceauşescu o comisie specială a Comitetului Central"***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 51-57.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă. [Interviu de Mariana Sipoş].

186. Caraion, Ion, ***Criza culturii româneşti*** . În : *Apostrof,* IX, nr. 2, 1998, p. 16-17.
Dosar "Crizismul" (1946-1947). Articol preluat din "Jurnalul de dimineaţă", 17 octombrie 1946.

187. Caraion, Ion, ***Criza omului***. În : *Apostrof,* IX, nr. 2, 1998, p. 18-20.
Dosar "Crizismul" (1946-1947). Articol preluat din "Jurnalul de dimineaţă", 19 decembrie 1946.

188. Caraion, Ion, ***[Nota informativă]***. În : *România literară,* XXXII, nr. 13-14, 1999, p. 20-23.
Notă informativă despre Monica Lovinescu.

189. Caraion, Ion, ***[Nota informativă]***. În : *România literară,* XXXII, nr. 13-14, 1999, p. 24-26.
Notă informativă despre Virgil Ierunca.

190. Caraion, Ion, ***"Nu biografia are a defini personalitatea artistică"***. În : *Jurnalul literar,* X, nr. 7-10, aprilie-mai 1999, p. 31.
Câteva mărturisiri legate de apariţia cărţilor sale de poezie.

191. Carpinschi, Anton, ***Procesul comunismului? Procesul moral al "gândirii captve" din noi***. În : *Monitorul,* nr. 223, 17 septembrie 1999, p. 7A.
Autorul consideră că procesul comunismului trebuie să înceapă cu un proces "moral şi personal" al fiecăruia în parte.

192. Cârlan, Nicolae, ***File din dosarele proletcultismului şi ale realismului socialist. Dramaturgul Ion Luca între alb şi negru***. În : *Convorbiri literare,* CXXXII, nr. 4, 1998, p. 10.
Piesa lui Ion Luca "Ghiftarii" prezintă dilema "mecanizării" la uzinele metalurgice din Hunedoara. Este un exemplu de teatru proletcultist. Documente din dosarul dramaturgului.

193. ***Cenzura şi odiseea revistelor (II)***. În : *Adevărul literar şi artistic,* VIII, nr. 482, 24 august 1999, p. 8-9.
Câteva exemple de cenzurare a unor reviste literare româneşti: "Gazeta literară",

"Familia", "Luceafărul", "Viața Românească".

194. Chifor, Valentin, ***F. Aderca şi cenzura comunistă***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 43-44.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

195. Coman, Gh., ***Camil Ressu față cu realismul socialist***. În : *Carnet literar,* III, nr. 10, martie 1999, p. 15.
Deşi omagiat de comunişti, Camil Ressu îşi permitea din când în când să "sfideze" autoritățile vremii.

196. Constantinescu, Leontin Jean, ***Jurnal (X)***. În : *Jurnalul literar,* IX, nr. 1-2, 1998, p. 15.
Fragment din jurnalul lui Leontin Jean Constantinescu referitor la Mircea Eliade. Fragmentul face parte dintr-un dosar cu texte despre Mircea Eliade, pus la dispoziția redacției de d-na Zoe Constantinescu.

197. Cordoş, Sanda, ***Crizişt*ii**. În : *Vatra,* XXVII, nr. 10, 1998, p. 24-32.
Despre manifestările "criziste" din anii '1947-1947, un subiect de cercetare interzis până în 1989.

198. Cordoş, Sanda, ***Prefața literaturii române postbelice*** . În : *Apostrof,* IX, nr. 2, 1998, p. 15.
Dosar "Crizismul" (1946-1947). Despre criza culturii româneşti discutată în 1947 de către revistele vremii. Polemica devine o înfruntare între scriitori şi putere.

199. Cordoş, Sanda, ***"Spre primăvara României"***. În : *Apostrof,* X, nr. 3, 1999, p. 15.
Dosar "Crizismul", II (1946-1947).

200. Coşoveanu, Gabriel, ***Din dosarele luptei cu cenzura***. În : *Ramuri,* nr. 2, 1998, p. 10.
Despre cartea lui Mircea Danieliuc "Pisica ruptă", Editura Univers, 1997.

201. Culcer, Dan, ***Listele de uvrajuri prohibarisite***. În : *Vatra,* XXVII, nr. 5, 1999, p. 68.
Fragmente din câteva texte care ar fi trebuit să apară în "Vatra" înainte de 1987, dar care au fost cenzurate şi interzise. Dan Culcer a părăsit țara în 1987.

202. ***Cultura şi comunismul. Trei "duşmani ai poporului" pe tărâmul "ştiinței despre limbă". În '52, "Malvolglio" Leonte demască "un grup organizat de duşmani" în lingvistică***. În : *România liberă,* nr. 2775, 14 mai 1999, p. 31.

Referat semnat de Leonte Răutu cu privire la activitatea "duşmănoasă" a lingviştilor Al. Rosetti, I. Iordan şi Al. Graur. [Documentar de Vladimir Alexe].

203. Damian, S., ***Ana Blandiana nu putea răspunde***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, X, nr. 11, 1999, p. 12-14.
Ana Blandiana îi scrie o scrisoare lui S. Damian în care îi explică faptul că poezia ei fusese interzisă din august 1988. Damian relatează împrejurările în care i-a scris Ana Blandiana şi consecinţele gestului poetei.

204. Deciu, Andreea, ***Între victime şi eroi***. În : *România literară*, XXXI, nr. 19, 1998, p. 19.
Recenzie [Lidia Vianu, "Censorship in Romania", Central European University Press, 1998].

205. ***Discuţii asupra piesei "Ghiftarii" de Ion Luca***. În : *Convorbiri literare*, CXXXII, nr. 4, 1998, p. 11.
Document din dosarul dramaturgului Ion Luca. Cuvântului ministrului E. Mezincescu în legătură cu piesa "Ghiftarii" de Ion Luca.

206. ***Dosarul unei piese de teatru***. În : *Timpul*, nr. 1, 2000, p. 12.
Dosarul "interzicerii" piesei "Talanga" de Ioanid Romanescu.

207. ***Dramaturgia şi recomandările estetice ale lui A. Fadeev***. În : *Convorbiri literare*, CXXXII, nr. 4, 1998, p. 11.
Document din dosarul dramaturgului Ion Luca. Pe baza recomandărilor lui A. Fadeev, lucrarea lui Ion Luca este considerată "o operă valabilă a dramaturgiei noastre".

208. Felea, Victor, ***Pagini de jurnal (V)***. În : *Vatra*, XXVII, nr. 8, 1998, p. 93-94.
În "Jurnal", Victor Felea face câteva mărturisiri despre modul cum funcţionează în epocă cenzura.

209. Focşeneanu, Eleodor, ***Teama de adevăr şi cenzura ambientală***. În : *România liberă*, nr. 2360, 30 decembrie 1997, p. 3.
Cenzurii directe şi brutale a epocii comuniste i-a luat locul, susţine istoricul Focşeneanu, o cenzură "indirectă", "ambientală" care reprezintă "teama de judecăţile şi aprecierile altora". Astfel, despre lovitura de Stat de la 30 decembrie 1947 încă nu se cunoaşte întreg adevărul.

210. George, Alexandru, ***În continuarea unor mărturisiri (XIII)***. În : *Vatra*, XXVII, nr. 8, 1998, p. 60-61.

Despre lipsa de receptivitate critică a romanului "Seara târziu", cenzurat în prima versiune şi reeditat, în versiune completă, după 1989. Redactorul cărţii a fost, la prima ediţie, Florin Mugur.

211. George, Alexandru, ***În continuarea unor mărturisiri (XIV)***. În : *Vatra,* XXVII, nr. 9, 1998, p. 77-78.
Despre lipsa de receptivitate critică a romanului "Seara târziu", cenzurat în prima versiune şi reeditat, în versiune completă, după 1989.

212. Gheorghiu, Mihai Dinu, ***Amintiri necenzurate despre cenzură (VII)***. În : *Monitorul,* nr. 223, 17 septembrie 1999, p. 7A.
Autorul articolului relatează câteva "experienţe" avute de-a lungul timpului cu cenzura comunistă.

213. Goma, Paul, ***Confesiunile lui Nicolae Breban sau delirul furios***. În : *Familia,* 31, nr. 3, 1995, p. 41-51.
Goma comentează "Confesiunile violente" ale lui Breban, publicate la Editura Du Style.

214. Goma, Paul, ***De la contestatar la contestat***. În : *Jurnalul literar,* X, nr. 21-24, 1999, p. 19.
Goma relatează câteva din "experienţele" sale cu "cenzura" postcomunistă".

215. Goma, Paul, ***Gaura din arhive***. În : *Timpul,* nr. 2-4, 1999, p. 1, 3-4.
Goma solicită în acest articol publicarea câtorva documente din Arhiva Uniunii Scriitorilor, precum şi din arhivele ambasadelor.

216. Goma, Paul, ***Literatura de sertar - un capitol de istorie literară***. În : *Timpul,* nr. 5-12, 1998, p. 2-3.
Despre samizdat şi literatura de sertar din România. Goma defineşte "literatura de sertar" ca fiind literatura scrisă în România, înainte de 1989, păstrată în sertar din cauza conţinutului său ideologic.

217. Grigurcu, Gheorghe, ***Cazul Sadoveanu***. În : *Convorbiri literare,* CXXXIII, nr. 4, 1999, p. 14-15.
Despre "convertirea" lui Sadoveanu.

218. Grigurcu, Gheorghe, ***Ion Caraion, o cutie a Pandorei?*** În : *România literară,* XXXII, nr. 13-14, 1999, p. 27-30.
Autorul discută cazul lui Ion Caraion încercând să explice atitudinea sa de compromis.

219. Grigurcu, Gheorghe, ***Scriitorul român în comunism***. În : *Convorbiri literare,* CXXXV, nr. 9, 2001, p. 7, 46.
Autorul încearcă să realizeze un profil "moral" al scriitorului român în comunism în funcție de momentul politic şi de generația din care a făcut parte.

220. Ionescu, Gelu, ***Europa liberă, München, 5 ianuarie 1987 [La microfon Gelu Ionescu]***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 75-76.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

221. Iordache, Sandu, ***Justiție sau cenzură?*** În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 35, 1998, p. 12.
Despre cazul jurnaliştilor Scutelnicu şi Stîngu de la "Monitorul de Iaşi" şi depre libertatea presei.

222. Kántor Lajos, ***Despre dizidența maghiară din România***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 29, 1998, p. 15.
Despre exemplul unei publicații samizdat în limba maghiară cu titlul "Ellenpontok" din care au apărut 9 numere între decembrie 1981 şi ianuarie 1983.

223. Lovinescu, Monica, ***Europa liberă, de la Paris, 30 ianuarie 1987 [La microfon Monica Lovinescu]***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 77.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

224. Manea, Norman, ***Către Preşedintele Uniunii Scriitorilor din România...*** În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 74-75.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

225. Manea, Norman, ***Documente vetuste (Notă explicativă)***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 67-70.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

226. Manea, Norman, ***Labirintul suspiciunilor***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* X, nr. 49, 7-13 decembrie 1999, p. 13.
Despre "Plicul negru" şi cenzura comunistă. [Interviu].

227. Manea, Norman, ***Radio Vocea Americii, 30 septembrie 1987: Norman Manea publicat în Germania Federală [La microfon Victor Moroşan]***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 77-78.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

228. Manolescu, Nicolae, ***"Diversionist în sectorul ideologic"***. În : *România literară*, XXXIII, nr. 8, 2000, p. 1.
Criticul îşi pune câteva întrebări legate de cazul lui Blaga. Nu consideră că Securittaea a avut interesul să-l aresteze pe Blaga, chiar dacă a continuat să-l supravegheze până la moartea acestuia.

229. Manolescu, Nicolae, ***Epurarea bibliotecilor la începutul regimului comunist***. În : *România literară,* XXX, nr. 33, 1997, p. 1.
Despre documentele fostei Direcţii a Presei şi Tipăriturilor din cadrul Ministerului Artei şi Informaţiilor, înfiinţată prin Decretul 214 din 1949.

230. Manolescu, Nicolae, ***"Toate lucrurile au un sfârşit"*** . În : *Ramuri,* nr. 11, 1998, p. 8-9.
Interviu realizat de Romulus Diaconescu.

231. Mareş, Radu, ***Mică istorie***. În : *Vatra,* XXVII, nr. 2, 1998, p. 66-70.
Radu Mareş evocă istoria revistei "Tribuna" din Cluj, punctând momentele importante ale schimbării direcţiei. Susţine că una din tarele genetice ale revistei a constituit-o şi "comerţul de culise cu securitatate".

232. ***Materiale cenzurate la "Vocea Americii" şi "Europa liberă"***. În : *Jurnalul literar,* IX, nr. 1-2, 1998, p. 15.
Extrasul face parte dintr-un dosar cu texte despre Mircea Eliade, pus la dispoziţia redacţiei de d-na Zoe Constantinescu.

233. Mecu, Nicolae, ***Romanul "Bietul Ioanide" - un scandal ideologic. "Încotro vrei să-i abaţi pe oameni, tovarăşe Călinescu?"***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 37-41.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

234. Mihalache, Andi, ***"Frontul istoric" la începutul anilor '50. Mituri, realităţi, aproximări (IV)***. În : *Cronica,* XXXIV, nr. 7, 1999, p. 2.
În contextul represiunii din anii '50, rivalităţile profesionale sau de ordin personal dintre istorici au jucat un rol important în dezbaterile privind rescrierea istoriei naţionale din punct de vedere marxist.

235. Militaru, Ion, ***Colaboraţionism şi legitimitate***. În : *Mozaicul,* I, nr. 2, 1998, p. 2, 10.
Despre colaborarea unor scriitori români cu regimul comunist. Se pune întrebarea dacă în judecarea operei unui autor care colaborează cu puterea biografia

joacă vreun rol în creație. Autorul articolului este de părere că "adevărul operei este adevărul operei cu om cu tot".

236. Moraru, N., ***Criza culturii româneşti?!*** În : *Apostrof,* X, nr. 3, 1999, p. 16.
Dosar "Crizismul", II (1946-1947). Articol preluat din "Contemporanul", nr. 4, 11 octombrie 1946.

237. Nedelcovici, Bujor, ***Jurnal infidel***. În : *Vatra*, XXVII, nr. 5, 1998, p. 94-95.
Bujor Nedelcoviciu relatează despre împrejurările în care a predat editurii Cartea românească romanul "Al doilea mesager".

238. Nedelcovici, Bujor, ***Jurnal infidel***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 22, 1998, p. 12.
Bujor Nedelcoviciu relatează câteva impresii de la seminarul cu tema: "Le travail de mémoire - 1914-1998" care a avut loc la Maison de la Villette de la Paris. La seminar s-a ridicat şi problema cenzurii.

239. Nedelcovici, Bujor, ***"Timpul nu vindecă suferințele; ele trebuie asumate rațional şi moral"***. În : *România liberă,* nr. 2388, 4 februarie 1998, p. 22.
Interviu realizat de Călin Stănculescu.

240. Oprea, Marius, ***Eu şi Securitatea mea***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 27, 1998, p. 11.
Marius Oprea relatează despre confruntarea sa cu Securitatea.

241. Oprea, Marius, ***Istoria comunismului românesc: un eşec programat.*** În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă*, nr. 85, 11 octombrie 1997, p. IV.
Despre dificultatea accesului la sursele şi documentele istorice. Această "dificultate", susține Marius Oprea mai persistă şi după 1989.

242. Orcan, Sabin, ***Marii noştri poeți din perioada interbelică, omişi din manuale pe motiv că sunt "legionari"?*** În : *Carnet literar,* III, martie 1999, p. 10.
Despre opțiunile de natură ideologică în întocmirea manualelor de literatura română.

243. Ornea, Z., ***Polemici şi revizuiri***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 17, 1998, p. 13.
Interviu realizat de Ioana Ieronim.

244. Ornea, Z., ***Reabilitarea lui Nichifor Crainic***. În : *România literară,* XXXI, nr. 13, 1998, p. 9.
Recenzie [Nichifor Crainic, "Ortodoxie şi etnocrație", Studiu introductiv, îngrijirea ediției şi note de Constantin Schifirneț, Ed. Albatros, 1997].

245. Papahagi, Marian, ***Literarul în criză: din epoca cenzurii până la Revoluție***. În : *Echinox,* XXXI, nr. 1-2-3, 1999, p. 12-13.
Autorul analizează evoluția literaturii române în perioada comunistă urmărind raportul dintre generațiile literare cu ideologia comunistă.

246. Paraschivescu, Miron Radu, ***Plânsul maimuțelor, - sau unde e criza***. În : *Apostrof,* X, nr. 3, 1999, p. 18-19 .
Dosar "Crizismul", II (1946-1947). Articol preluat din "Contemporanul", nr. 15, 31 decembrie 1946.

247. Pelin, Mihai, ***[Despre nota informativă semnată de Ion Caraion despre Monica Lovinescu]***. În : *România literară,* XXXII, nr. 13-14, 1999, p. 20.

248. Pelin, Mihai, ***[Despre nota informativă semnată de Ion Caraion despre Virgil Ierunca]***. În : *România literară,* XXXII, nr. 13-14, 1999, p. 24.

249. Petrescu, Cezar, ***Nu cred că libertatea de cugetare şi de exprimare poate fi serios amenințată de restricții***. În : *Apostrof,* X, nr. 3, 1999, p. 17-18.
Dosar "Crizismul", II (1946-1947). Articol preluat din "Rampa", nr. 54, 23 decembrie 1946.

250. Popovici, Călin, ***Între confuziune şi cultură***. În : *Apostrof,* IX, nr. 2, 1998, p. 17.
Dosar "Crizismul" (1946-1947). Articol preluat din "Jurnalul de dimineață", 31 octombrie 1946.

251. ***Referat semnat de Ion Ianoşi pentru volumul Pe contur (Cartea Românească, 1984)***. În : *Familia*, 35, nr. 10, 1999, p. 71-74.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

252. Rusan, Romulus, ***Scriitori şi istorici***. În : *România liberă,* nr. 2225, 21 iulie 1997, p. 1.
Romulus Rusan se întreabă din ce cauză la aproape opt ani după 1989, după dispariția cenzurii, cercetarea istorică este prea puțin stimulată.

253. Săndulescu, Al., ***Drama scriitorului în comunism***. În : *România literară,* XXXI, nr. 13, 1998, p. 10.
Despre jurnalul lui Pericle Martinescu, "7 ani cât 70. Jurnal", jurnal care acoperă perioada cuprinsă între anii 1948-1954.

254. Săndulescu, Al., ***Procesul stalinist al "tovarăşului Camil"***. În : *România*

literară, XXXII, 1999, p. 7.
Despre procesul intentat lui Camil Petrescu.

255. Simionescu, Mircea Horia, ***"Şicanele cenzurii m-au obosit înainte de a debuta!"***. În : *România liberă,* nr. 2259, 30 august 1997, p. 12.
Interviu realizat de Dan Stanca.

256. Simuț, Ion, ***Supracontrolul ideologic***. În : *Familia*, 35, nr. 10, 1999, p. 34-36.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

257. Sin, Mihai, ***Câteva note la nesfârşita poveste a cenzurii***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 59-65.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

258. Sipoş, Mariana, ***Mecanismele cenzurii post-editoriale***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 45-50.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

259. Spiridon, Cassian Maria, ***Literatura arestată***. În : *Convorbiri literare,* CXXXI, nr. 10, 1997, p. 1.
Despre publicarea "literaturii de sertar".

260. Spiridon, Cassian Maria, ***O carte neagră a literaturii***. În : *Convorbiri literare,* CXXXII, nr. 4, 1998, p. 1.
Una dintre "cărțile negre" ale literaturii române, consideră Cassian Maria Spiridon, a fost şi volumul "Pentru realismul socialist" de Ov. S. Crohmălniceanu.

261. Spiridon, Cassian Maria, ***Poezia de după gratii***. În : *Convorbiri literare,* CXXXIII, nr. 2, 1999, p. 1.
Despre "Poezia în cătuşe", întocmită şi prefațată de Aurelian I. Popescu, Craiova, 1995. Este prima antologie apărută după 1995 cu poeții din puşcăriile comuniste.

262. Stein, Detlef, ***Sub lupă - totalitarismul şi victimele sale. Trecutul comunist, în obiectivul Centrului pentru Europa de Est, de la Berlin***. În : *România liberă,* nr. 2869, 1 septembrie 1999, p. 2.
Detlef Stein este preşedintele Centrului de Informare şi Documentare pentru Europa de Est, de la Berlin. [Interviu de Crina Sîrbu].

263. Stolojan, Sanda, ***Scriitorii români şi totalitarismul***. În : *Lupta,* nr. 201, 1993, p. 5.
Conferință din cadrul seminarului de limba română al Universității Paris IV - Sorbona (2 martie 1993).

264. Ştefan, Corneliu, ***Campionul tragic al literaturii de sertar*** . În : *Carnet literar*, II, nr. 7, 1998, p. 3.
Despre publicarea de către Fundația Anastasia a integralei prozei literare a lui Vasile Voiculescu.

265. Ştefănescu, Alex., ***Literatura pe care a căzut o bombă***. În : *România literară,* XXXI, nr. 31, 1998, p. 13.
Alex. Ştefănescu defineşte o cenzură "imperativă" în timpul lui Dej şi una "prohibitivă" în vremea lui Ceauşescu.

266. Ştefănescu, Alex, ***"Scopul meu principal este să stabilesc ce s-a întâmplat cu literatura țării mele în anii comunismului"***. În : *Convorbiri literare,* CXXXII, nr. 12, 1998, p. 4-5.
Convorbire realizată de Cassian Maria Spiridon.

267. Toma, A., ***Probleme actuale ale culturii româneşti*** . În : *Apostrof,* X, nr. 3, 1999, p. 17.
Dosar "Crizismul", II (1946-1947). Articol preluat din "Contemporanul", nr. 7, 1 noiembrie 1946.

268. Tonegaru, Constant, ***Poesia şi libertatea***. În : *Apostrof,* IX, nr. 2, 1998, p. 20.
Dosar "Crizismul" (1946-1947). Articol preluat din "Dreptatea", 13 februarie 1947.

269. Tudoran, Dorin, ***Două scrisori adresate lui Nicoale Ceauşescu***. În : *Contrafort,* nr. 5-6, 1997, p. 18-19 .
Se publică cele două scrisori adresate în 1984 de Dorin Tudoran lui Nicolae Ceauşescu.

270. Tudoran, Dorin, ***Lichelele necesare (I)***. În : *România literară,* XXXI, nr. 35, 1998, p. 11.
Dorin Tudoran relatează despre o un Colocviu Național de poezie desfăşurat la Iaşi în 1978. Luările de cuvânt care au stârnit nemulțumirea autorităților comuniste au fost referatul lui Ştefan Augustin Doinaş şi intervenția lui Dorin Tudoran. Se publică şi o copie a intervenței lui Tudoran.

271. Tudoran, Dorin, ***Lichelele necesare (II)***. În : *România literară,* XXXI, nr. 36, 1998, p. 11.
Continuare a publicării intervenției lui Dorin Tudoran.

272. Țugui, Pavel, ***Cu Sadoveanu în culisele propagandei comuniste***. În : *Mozaicul,* II, nr. 12, 1999, p. 12.

Despre receptarea operei sadoveniene în perioada comunistă. Principalele motive ale cenzurării unora din cărţile lui Sadoveanu.

273. Ulici, Laurenţiu, ***Cazul volumului de poezii al Ilenei Mălăncioiu, "Urcarea muntelui", Editura Albatros, Bucureşti, 1985***. În : *Familia,* 35, nr. 10, 1999, p. 58.
Dosar "Familia": Cenzura post-editorială în România comunistă.

274. Vasile, Cristian, ***Cenzura ca formă de manipulare***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* X, nr. 23, 1999, p. 15.
Recenzie [Bogdan Ficeac, "Cenzura comunistă şi formarea "omului nou"", Bucureşti, Editura Nemira, 1999].

275. Vrancea, Ileana, ***Fapte uitate în dezbaterea "procese '46 - sentinţe '49 - recursuri '97"***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 9, 1998, p. 13-15.
Despre climatul istoric din anii celui de-al doilea război mondial şi "problema evreiască". Autoarea demonstrează că exista o direcţie antirasistă şi antilegionară activă, dar care a rămas ascunsă publicului.

276. Zaciu, Mircea, ***"Am dorinţa să nu dispar până când nu văd Dicţionarul apărut"***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 13, 2000, p. 6-7.
Mircea Zaciu vorbeşte despre dificultăţile întâmpinate în publicarea Dicţionarului şi despre problemele cu cenzura şi cenzorii regimului. [Interviu de Rodica Palade].

277. Zafiu, Rodica, ***Strategii retorice ale succesului în vremuri de cenzură***. În : *România literară,* XXXI, nr. 30, 1998, p. 11.
Una din strategiile retorice din vremea cenzurii, consideră Rodica Zafiu, a reprezentat-o anularea referirilor la realitatea cotidiană. Se dă drept exemplu romanul "Cireşarii" de Constantin Chiriţă.

278. Zincă, Haralamb, ***Cazul Aurel Marin***. În : *România literară,* XXXII, nr. 51-52, 1999, p. 20.
Despre arestarea lui Aurel Martin în decembrie 1958 şi procesul care i-a fost intentat.

279. Zubaşcu, Ion, ***Un jurnal secret, ţinut de un angajat patriarhal, face dezvăluiri senzaţionale: Patriarhia Română a fost un cap de pod al propagandei sovietice în Balcani, Orientul Mijlociu, India şi America***. În : *România liberă,* nr. 2676, 16 ianuarie 1999, p. 2.
Despre patriarhii care au acceptat colaborarea cu comuniştii, precum şi existenţa unei nucleu de rezistenţă anticomunistă din sânul Bisericii Ortodoxe.

280. Alexandrescu, Sorin, ***Cenzură şi interstițiu. Al treilea discurs al lui Adrian Marino***. În : *Mozaicul*, IV, nr. 8, 2001, p. 2-3.
Câteva considerații despre volumul "Cenzura în România" de Adrian Marino şi despre cenzura comunistă.

281. Anghel, Florin, ***23 august 1944 - evoluția mistificării evenimentului în discursul oficial comunist***. În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă*, nr. 177, 21 august 1999, p. II-III.
Despre modul în care evenimentul de la 23 august 1944 a fost prezentat de istoriografia şi ideologia comunistă.

282. Antip, Felicia, ***Vede enorm şi simte monstruos***. În : *Adevărul literar şi artistic*, IX, 4 iulie 2000, p. 15.
Despre regizorul şi prozatorul Mircea Săucan şi furcile caudine ale cenzurii.

283. Cacoveanu, Viorel, ***Jurnalul unei piese***. În : *Steaua*, XLIX, nr. 6, 1998, p. 46-51, 57.
Fragmente din "Jurnalul" lui Viorel Cacoveanu din 1982-1983 în care acesta relatează despre premiera şi, apoi, despre scoaterea de pe afiş a piesei sale "Mă propun director!".

284. Cazimir, Ştefan, ***G. Călinescu şi cenzura***. În : *România literară*, XXXIII, nr. 37, 2000, p. 12-13.
Ştefan Cazimir oferă câteva exemple ilustrative despre felul cum a operat cenzura asupra volumului "Viața lui Mihai Eminescu" de George Călinescu. Volumul a primit bun de tipar în 25 februarie 1964.

285. Culcer, Dan, ***Fragmente din Jurnalul unui vulcanolog***. În : *Familia*, 36, nr. 4, 2000, p. 27-32.
Dan Culcer consideră că "Jurnalul" ținut în România între 1958 şi 1987 (data plecării sale din țară) ar trebui considerat ca o "contribuție la isoria presei şi cenzurii din România".

286. Gibescu, George, ***Cenzura în România***. În : *Origini*, V, nr. 9-10, 2001, p. 19.
Despre Adrian Marino, "Cenzura în România" (Ed. Aius, Craiova, 2000).

287. Grigurcu, Gheorghe, ***Cine e "laş" dintre noi, domnule Z. Ornea?*** În : *Convorbiri literare*, CXXXV, nr. 8, 2001, p. 6.

O replică dată de Grigurgu lui Z. Ornea în legătură cu un episod de cenzură privitor la volumul "De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiş".

288. Lefter, Ion Bogdan, ***Literatura supravegheată (I). Cât de prezentă a fost Securitatea în viaţa literară de până în 1989? A dispărut după?*** În : *Observator cultural*, nr. 68, 2001, p. 10.
Ion Bogdan Lefter consideră că există două tendinţe în analiza activităţii Securităţii comuniste şi, anume, supra- şi subaprecierea. De aceea, pentru o "evaluare" cât mai obiectivă e necesară cunoaşterea arhivei în întregime a Securităţii.

289. Lefter, Ion Bogdan, ***Literatura supravegheată (II). Cât de prezentă a fost Securitatea în viaţa literară de până în 1989? A dispărut după?*** În : *Observator cultural*, nr. 69, 2001, p. 8.
Ion Bogdan Lefter consideră că există două tendinţe în analiza activităţii Securităţii comuniste şi, anume, supra- şi subaprecierea. De aceea, pentru o "evaluare" cât mai obiectivă e necesară cunoaşterea arhivei în întregime a Securităţii.

290. Lefter, Ion Bogdan, ***Literatura supravegheată (III). Cât de prezentă a fost Securitatea în viaţa literară de până în 1989? A dispărut după?*** În : *Observator cultural*, nr. 70, 2001, p. 11.
Ion Bogdan Lefter atinge şi problema "perpetuării" Securităţii după 1989.

291. Lefter, Ion Bogdan, ***Literatura supravegheată (IV). Cât de prezentă a fost Securitatea în viaţa literară de până în 1989? A dispărut după?*** În : *Observator cultural*, nr. 71, 2001, p. 7.
Ion Bogdan Lefter evocă câteva episoade personale legate de acţiunea Securităţii.

292. Lefter, Ion Bogdan, ***Literatura supravegheată (V). Cât de prezentă a fost Securitatea în viaţa literară de până în 1989? A dispărut după?*** În : *Observator cultural*, nr. 72, 2001, p. 6.
Ion Bogdan Lefter continuă evocarea câteva episoade personale legate de acţiunea Securităţii.

293. Meseşan, Ada, ***După adoptarea controversatei Legi a secretului de stat încă un pas către cenzură. Un ajutor neprecupeţit îl oferă... liberalii***. În : *România liberă*, nr. 3335, 10 martie 2001, p. 2.
Despre Legea secretului de Stat votată în Parlament.

294. Meseşan, Ada, ***Prin Legea secretului de Stat, PDSR poate foarte uşor să instituie o dictatură. Guvernul este cel care va decide ce documente sunt considerate secrete de stat***. În : *România liberă,* nr. 3335, 10 martie 2001, p. 2.
Despre Legea secretului de Stat votată în Parlament.

295. Nedelcea, Tudor, ***Despre cenzură, fără vrăjmăşie***. În : *Literatorul,* nr. 21-22-23, 2001, p. 31, 34.
În calitate de fost cenzor, lector pentru județul Dolj, Tudor Nedelcea face unele dezvăluiri despre felul în care funcționa cenzura comunistă.

296. Oprea, Marius, ***Istorie şi demagogie: Cazul Năstase. PDSR minte în continuare cu neruşinare, încercând să falsifice trecutul, murdărind istoria românilor cu lozinci comuniste***. În : *România liberă,* nr. 2866, 28 august 1999, p. 2.
Pornind de la o afirmație "tendențioasă" a lui Adrian Năstase privind perioada interbelică, Marius Oprea demonstrează că afirmația acestuia reprezintă un caz grav de deformare a istorie naționale.

297. ***Scrisoarea-referat adresată lui Lucian Blaga din partea Institutului de Filosofie al Academiei R.P.R.*** În : *Apostrof,* XI, nr. 9, 2000, p. 25.
Sugestii primite din partea Institului de Filosofie (în numele căruia semnează C.I. Gulian) în vederea refacerii studiului asupra Şcolii Ardelene, propus de Lucian Blaga.

298. Simionescu-Cazimir, Maria, ***Ioneştii sub cenzură***. În : *Adevărul literar şi artistic,* VI, nr. 374, 1997, p. 13.
Ca referent al editurii Minerva, Maria Simionescu-Cazimir relatează "aventurile" prin care a trecut în 1973-1974 după întocmirea referatului privitor la "Anatomia unei negații" de Gelu Ionescu. Cartea a fost oprita de cenzură.

299. Şora, Mihai, ***Proiecte culturale îndreptat către spațiul public (I)***. În : *Observator cultural,* nr. 26, 2000, p. 18-19.
Mihai Şora relatează, în calitate de fost redactor şef la ESPLA, câteva episoade din "jocul său cu cenzura". [Interviu realizat de Raluca Alexandrescu].

300. Watson, George, ***Apropieri cenzurate: nazism şi comunism***. În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă,* nr. 234, 30 septembrie 2000, p. I-III.
Fragmente traduse din volumul George Watson, "La littérature oublié du socialisme. Essai sur une mémoire refoulée".

301. Adameşteanu, Gabriela, ***Capitalism şi cultură***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, IX, nr. 18, 1998, p. 16.
Despre conferinţa internaţională a directorilor publicaţiilor ce fac parte din "Project Syndicate" (24-26 aprilie, Viena). Una din teme a reprezentat-o raportul dintre cultură şi piaţă.

302. Ardeleanu, Virgil, ***Egali cu noi înşine***. În : *România liberă*, nr. 3083, 13 mai 2000, p. 2.
Problema Securităţii în România, susţine aurotul, este o problemă "socială" care priveşte pe toată lumea.

303. ***Avocatul poporului şi accesul la informaţie***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, IX, nr. 20, 1998, p. 12.
Despre o întâlnire organizată de Alianţa Civică şi consacrată legislaţiei privind accesul la informaţia publică. Au participat: Romulus Rusan, Valerian Stan, Adrian Filică, Lucian Mihai, Constantin Ticu Dumitrescu. Pagină realizată de Sandu Iordache.

304. Baciu, Rodica-Magdalena, ***Literatura - politică în travesti?*** În : *Mozaicul*, III, nr. 3, 2000, p. 3.
Despre cenzura în timpul regimului comunist.

305. Bădiliţă, Cristian, ***Portretul unui dandy cornelian*** . În : *Cuvîntul*, VI, nr. 7, 2000, p. 12.
Despre exilul românesc şi despre Theodor Cazaban.

306. Blandiana, Ana, ***Despre rădăcinile abjecţiei***. În : *România liberă*, nr. 2908, 16 octombrie 1999, p. 1.

307. Bostan, Călin, ***"O dovadă a incapacităţii Justiţiei de a înţelege ce se petrece în România anului 1998" - Mircea Cosea, vicepreşedinte ApR***. În : *România liberă*, nr. 2543, 7 august 1998, p. 2.
Despre cazul Scutelnicu-Stângu, ziarişti de la "Monitorul de Iaşi", condamnaţi în urma unui articol, la o pedeapsă privativă de libertate.

308. Buzera, Ion, ***Şapte tipuri de cenzură***. În : *Mozaicul*, III, nr. 3, 2000, p. 3.
Cele şapte tipuri de cenzură ar fi: ontologică, religioasă, morală, inconştientă,

instituțională, autocenzura şi postcenzura. Cenzura din timpul regimului comunist se încadrează în tipul "cenzurii instituționale".

309. Cacoveanu, Viorel, ***Protestul ca formă de cenzură***. În : *Adevărul în libertate,* II, nr. 233, 25 octombrie 1990, p. 2.
Despre interzicerea unui film care prezenta trupele de securitate, film transmis de Televiziunea publică. Interzicerea filmului s-a făcut la presiunea Sindicatului liber din televiziune.

310. Călinescu, Alexandru, ***Presa şi libertatea***. În : *Monitorul,* nr. 253, 22 octombrie 1999, p. 6.
Despre o nouă lege a presei.

311. Cărtărescu, Mircea, ***Al doilea modernism***. În : *Curentul,* II, nr. 236, 9 octombrie 1998, p. 25, 29.
Despre modernism ca principalul curent al literaturii din anii '60 şi '70 şi despre funcționarea în epocă a "două" literaturi: una "oficială" şi o alta "subterană".

312. Câmpeanu, Cristian, ***Legea privind dreptul la informație - un instrument prin care statul poate controla societatea românească***. În : *România liberă*, nr. 2945, 29 noiembrie 1999, p. 3.
Discuții despre proiectul de lege privind dreptul la informatie.

313. ***Centrul internațional împotriva cenzurii. Mass-media trebuie sa încurajeze modificarea unor articole din Codul Penal***. În : *România liberă,* nr. 2221, 17 iulie 1997, p. 2.
Despre câteva articole din Codul Penal care reprezintă un obstacol în calea libertății de exprimare discutate la un seminarul "Libertatea de exprimare şi mass-media" organizat la Palatul Elisabeta.

314. Ciobanu, Vitalie, ***Delictul de opinie***. În : *România liberă,* nr. 2823, 9 iulie 1999, p. 1.
Despre discuțiile din Parlamentul Republicii Moldova privind unele modificări la Legea Presei. Aceste modificări, consideră autorul, ar trebuie să elimine "delictul de opinie" din practica judecătorească.

315. Ciobanu, Vitalie, ***Romane postcomuniste***. În : *România liberă,* nr. 2775, 14 mai 1999, p. 1.
Despre tipărirea unor volume cenzurate în epoca comunistă, semnate de Vl. Beşleagă, Serafim Saka şi Vasile Vasilache.

316. Ciobanu, Vitalie, ***Tăcerea martorilor***. În : *România liberă,* nr. 2282, 26 septembrie 1997, p. 1.
Despre "literatura de sertar" care n-a mai apărut după decembrie 1989.

317. Ciucaş, Florin, ***De la protecția jurnaliştilor la protecția libertății de expresie***. În : *România liberă,* nr. 2999, 26 ianuarie 2000, p. 3.
Despre inițiativele Rețelei de Protecție a Jurnaliştilor privind protejarea şi promovarea libertății de expresie.

318. Ciucu, Ciprian, ***Obsesia de a controla presa***. În : *Dilema,* VIII, nr. 392, 2000, p. 7.
Despre metode de influențare "financiară" a ziarelor de către politiceni sau grupuri de interes.

319. ***Codul deontologic al ziaristului, adoptat de Clubul Român de Presă***. În : *România liberă,* nr. 2418, 11 martie 1998, p. 3.
Enunțarea celor zece articole ale Codului deontologic al ziaristului.

320. Coşoveanu, Gabriel, ***Gâlceava înțeleptului cu cenzura***. În : *Mozaicul,* III, nr. 3, 2000, p. 3.
Despre cenzura "bună" şi cenzura "rea".

321. Damian, S., ***Formula lui Arhimede***. În : *Literar. Supliment al revistei "22",* nr. 11, septembrie-octombrie 1999, p. I-IV.
Despre literatura română sub comunism şi mecanismele supraviețuirii.

322. Dănăilă, Aida, ***Editorii din România consideră cenzură atacul la adresa manualului de istorie***. În : *România liberă*, nr. 2904, 12 octombrie 1999, p. 3.
Despre manualul de istorie de clasa a XII-a, elaborat de un colectiv condus de Sorin Mitu. Apariția manualului a reaprins discuțiile legate de "manipularea" şi/sau "cenzurarea" istoriei.

323. Esrig, David, ***"Nu s-a format încă o clasă politică post-comunistă"***. În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă,* nr. 148, 30 ianuarie 1999, p. I, IV.
În finalul interviului regizorul vorbeşte despre interzicerea în anii 1971/1972/1973 a sectacolului "Furtuna" după Shakespeare. [Interviu de Andrei Bădin şi Alexandru Todericiu].

324. Feraru, Marcela, ***Nici un text, fotografie sau imagine nu va putea fi difuzată fără acordul persoanei publice***. În : *Cotidianul,* VIII, nr. 39, 24 iunie 1998, p. 7.
Despre "libertatea de exprimare" şi "dreptul la viață privată", probleme discutate

în Parlamentul european ca urmare a accidentului care a condus la moartea prinţesei Diana.

325. Ficeac, Bogdan, ***Controlul informaţiilor. Instrumentele consolidării unui sistem totalitar***. În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă,* nr. 157, 3 aprilie 1999, p. I, II.
Despre controlul informaţiilor în sistemul totalitar. Cenzura, analizată, ca un instrument de control.

326. Ficeac, Bogdan, ***Istoria, la zid***. În : *România liberă,* nr. 2904, 12 octombrie 1999, p. 3.
Despre manualul de istorie de clasa a XII-a, elaborat de un colectiv condus de Sorin Mitu. Apariţia manualului a reaprins discuţiile legate de "manipularea" şi/sau "cenzurarea" istoriei.

327. Ficeac, Bogdan, ***Perdeaua de fum a PDSR sau cum se abate atenţia opiniei publice de la subiectele grave către detalii minore***. În : *România liberă,* 7 aprilie 2000, p. 3.
Politica externă a României şi raporturile cu Rusia.

328. Florescu, Nicolae, ***Dreptul la opinie***. În : *Jurnalul literar*, XI, nr. 13-14, iulie 2000, p. 14.
Despre refuzul lui Alexandru Buzura de a publica/"cenzura" un interviu cu Nicolae Florescu în "Curierul românesc".

329. Florescu, Nicolae, ***Un interviu "cenzurat" de A. Buzura la "Curierul românesc"***. În : *Jurnalul literar*, XI, nr. 13-14, iulie 2000, p. 14.
Despre refuzul lui Alexandru Buzura de a publica/"cenzura" un interviu cu Nicolae Florescu în "Curierul românesc". [Interviu de Vlad Andrei Orheianu].

330. Frunda György, ***Legea secretului încalcă normele europene [Legea secretului de stat] - Anchetă 22***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 18, 2000, p. 6.
Anchetă realizată de Arald Teoharie.

331. Gheorghiu, Mihai, ***Cred că e necesară intervenţia iniţiatorului [Legea secretului de stat] - Anchetă 22***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 18, 2000, p. 7.
Anchetă realizată de Arald Teoharie.

332. Goma, Paul, ***Scrisoare deschisă către Gabriel Liiceanu***. În : *Cotidianul*, VIII, nr. 42, 1998, p. 1, 5.

Paul Goma îi adresează lui Liiceanu întrebarea: Ce s-a întâmplat cu volumul Culorile curcubeului apărut în mai 1990 la Editura Humanitas. Paul Goma consideră că romanul său a fost "cenzurat" de către editură şi nu a mai ajuns în librării.

333. Grupul pentru Dialog Social, ***"Nu politicienilor le revine misiunea de a controla scrierea istoriei"***. În : *România liberă,* nr. 2905, 13 octombrie 1999, p. 3.
Despre manualul de istorie de clasa a XII-a, elaborat de un colectiv condus de Sorin Mitu. Apariția manualului a reaprins discuțiile legate de "manipularea" şi/sau "cenzurarea" istoriei.

334. Iordache, Roxana, ***De ce a fost respins Horia Patapievici?*** În : *România liberă,* nr. 2975, 6 ianuarie 2000, p. 3.
Despre respingerea candidaturii lui H.-R. Patapievici pentru un loc în Colegiul CNSAS pe motiv că nu este "bun român".

335. Iordache, Roxana, ***Poliție editorială la TVR? Realizatorilor li se cer "note explicative"***. În : *România liberă,* nr. 2612, 27 octombrie 1998, p. 2.
Despre amestecul politic în activitatea televiziunii publice.

336. ***În jurul unei "Legi a presei" [Dezbateri din cadrul seminarului "Legislație şi mass-media" Grupul pentru Dialog Social, 28-30 martie 1997]***. În : *22 plus. Supliment al revistei "22",* nr. 50, 17 iunie 1997, p. I-XII.
Despre Legea presei şi accesul la informație.

337. Kolakowski, L., ***Libertatea cuvântului şi costurile ei [Fragmente din prezentarea susținută la cel de-al 66-lea Congres PEN Internațional]***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* X, nr. 31, 1999, p. 16.
Progresul tehnologic de astăzi, precum şi circulația informației, fac aproape imposibilă cenzura, susține autorul, în afara unor state cu regimuri despotice.

338. Lazăr, Virgil, ***Mass-media şi istoria***. În : *România liberă*, nr. 2902, 10 octombrie 1999, p. 11.
Despre manualul de istorie de clasa a XII-a, elaborat de un colectiv condus de Sorin Mitu. Apariția manualului a reaprins discuțiile legate de "manipularea" şi/sau "cenzurarea" istoriei.

339. László, Alexandru, ***Despre moravurile din presă***. În : *Jurnalul literar,* VIII, nr. 27-30, septembrie 1997, p. 5.
Despre câteva exemple concrete de cenzură din presă sau de citare trunchiată ("cenzură prin amputare") sesizate de Alexandru Laszlo în ceea ce-l priveşte.

340. Liiceanu, Gabriel, ***"Editorul român este supus în continuare cenzurii financiare"***. În : *Carnet literar*, III, martie 1999, p. 11.
Despre "cenzura financiară" şi despre preţul mare al cărţii datorat costurilor de tipărire.

341. Liiceanu, Gabriel, ***Elemente pentru o dramă a cărţii în România***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, X, nr. 10, 1999, p. 12-13.
Despre "cenzura economică".

342. Lucaciu, Ileana, ***În preajma anului electoral, politicienii vor o lege a presei***. În : *România liberă*, nr. 2911, 20 octombrie 1999, p. 3.
Despre un proiect de lege a presei ale căror prevederi autoarea consideră că încalcă libertatea presei, "revitalizându-se" legea presei din perioada comunistă.

343. Manolescu, Nicolae, ***Aproximaţii polemice***. În : *România literară*, XXXII, nr. 4, 1999, p. 1.
Se menţionează faptul că scriind o cronică despre romanul "Bunavestire" de Breban, Manolescu ar fi pierdut dreptul de a deţine o cronică literară timp de şase luni.

344. Manolescu, Nicolae, ***Cenzura veselă***. În : *România literară*, XXXII, nr. 7, 1999, p. 1.
Despre cenzură în perioda de după mai 1949 (anul înfiinţării Direcţiei Presei şi Tipăriturilor din Ministerul Artelor şi Informaţiilor) şi decembrie 1989.

345. Manolescu, Nicolae, ***"Clasa politică românească este înca mediocră"***. În : *Cotidianul*, VIII, nr. 36, 20-21 iunie 1998, p. 9.
Manolescu atinge şi problema cenzurii în perioada comunistă. Se referă, în special, la generaţia optzecistă. [Interviu de I. Constantin].

346. Manolescu, Nicolae, ***Critica revizuirii***. În : *România literară* , XXX, nr. 49, 1997, p. 1, 7.
Despre necesitatea revizuirii operelor scrise sub presiunea cenzurii. Manolescu pledează pentru o revizuire în spirit "critic".

347. Manolescu, Nicolae, ***Cui i-e frică de manualele alternative?*** În : *România literară*, XXXII, nr. 43, 1999, p. 1.
Despre manualele alternative şi, în special, despre manualul de istorie de clasa a XII-a, coordonat de Sorin Mitu.

348. Manolescu, Nicolae, ***Despre ură şi părtinire***. În : *România literară,* XXXI, nr. 36, 1998, p. 1.
Despre cazul Rebreanu şi cenzura din perioada interbelică.

349. Manolescu, Nicolae, ***Dreptul la opinie, dreptul la replică***. În : *România literară,* XXXII, nr. 8, 1999, p. 1.
Despre importanța dreptului la replică şi la opinie. Autorul oferă trei exemple prin care cititorii revistei se arată nemulțumiți de un articol semnat de Mircea Mihăieş, demonstrând că dreptul la opinie nu trebuie să încalce dreptul la replică sau invers.

350. Manolescu, Nicolae, ***Jurnaliştii şi justiția***. În : *România literară,* XXXI, nr. 33, 1998, p. 1.
Despre libertatea presei şi despre cazul ziariştilor Scutelnicu şi Stîngu de la Iaşi.

351. Manolescu, Nicolae, ***Lunga viață a unor clişee***. În : *România literară*, XXXII, nr. 49, 1999, p. 1.
Despre frecvența şi "perenitatea" unor clişee ideologice ale regimului comunist. Cele mai longevive, constată criticul, au fost "duşman al partidului, poporului, al regimului".

352. Mihai, Constantin, ***Libertatea ca posibilitate de alegere***. În : *Mozaicul,* III, nr. 3, 2000, p. 3.
Despre exercitarea libertății în raport cu funcțiunile limitei.

353. Mihalcea, Al., ***Prozatorul Ovidiu Dunăreanu: "Iar se ocupă coloneii de literatură?"***. În : *România liberă*, nr. 3177, 31 august 2000, p. 2.
Despre intenția anchetării penale a poeților Mihail Gălățanu şi Marcel Ianuş, din cauza unor poezii "ireverențioase" la adresa valorilor naționale.

354. Mihăieş, Mircea, ***Taifun în Calea Victoriei, 120***. În : *România literară,* XXXIII, nr. 11, 2000, p. 2.

355. Moisa, Camil, ***Fețele realității***. În : *Mozaicul,* III, nr. 3, 2000, p. 3.
Despre literatura română în comunism şi estetica realismului.

356. Mungiu-Pippidi, Alina, ***Jocul de-a identitatea***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 9, 2000, p. 5.
Despre problema identității româneşti.

357. Mungiu-Pippidi, Alina, ***Zece ani de iluzii. Pentru o abordare profesională a culturii politice***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 4, 2000, p. 15.
Despre exigența formării unei culturi politice în România.

358. Nică, Mihail, ***Actuala formă a legii păstrează principiile proiectului din 1998 [Legea secretului de stat] - Anchetă 22***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 17, 2000, p. 9.
Anchetă realizată de Arald Teoharie.

359. ***"O evidentă eroare judiciară" - declarația Societății ziariştilor din România***. În : *România liberă,* nr. 2543, 7 august 1998, p. 2.
Despre cazul Scutelnicu-Stângu, ziarişti de la "Monitorul de Iaşi", condamnați în urma unui articol, la o pedeapsă privativă de libertate.

360. Oprea, Marius, ***O lege antidemocratică şi care contravine spiritului Constituției [Legea secretului de stat] - Anchetă 22*** . În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 18, 2000, p. 6-7.
Anchetă realizată de Arald Teoharie.

361. Paler, Octavian, ***Cenzura subterană***. În : *România liberă*, nr. 2898, 5 octombrie 1999, p. 1.
Paler defineşte "cenzura psihologică" drept o cenzură "exercitată de cei care vor să scrii ori să spui ceea ce vor ei să citească şi să audă".

362. Patapievici, H.-R., ***"Mi-a fost îngrădită posibilitatea de a accede la funcții publice, ca urmare a opiniilor pe care le exprim"***. În : *România liberă,* nr. 2976, 7 ianuarie 2000, p. 3.
Despre respingerea candidaturii lui H.-R. Patapievici pentru un loc în Colegiul CNSAS pe motiv că nu este "bun român". [Interviu de Adriana Biscăreanu].

363. Patapievici, H.-R., ***Nostalgiile adaptării***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 8, 2000, p. 3.
Despre adaptarea şi supraviețuirea la regimul comunism. Autorul încearcă să explice ce înseamnă "a fi nostalgic" după epoca comunistă.

364. Patapievici, H.-R., ***Un caz de presă***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 44, 1998, p. 4.
Autorul susține că foşti securişti continuă să domine spațiul public românesc dezinformând publicul şi distorsionând adevărul.

365. Păun, Octav, ***Programa de limba şi literatura română, amputată de valorile perene***. În : *România liberă,* nr. 2622, 7 noiembrie 1998, p. 10.

Despre absența unor motivații "didactice" şi obiective care să justifice eliminarea din manuale ale unor texte clasice ale literaturii române.

366. Pârv, Tincuța, ***Cenzura în dezbatere. Perspective europene***. În : *Observator cultural,* nr. 87, 2001, p. 13.
Despre Conferința internațională "Cenzura în Europa. Prezent şi trecut" care a avut loc la Casa Tranzit din Cluj-Napoca, în perioada de 27-29 septembrie 2001.

367. ***Pentru poezie se dă puşcărie?*** În : *Transilvania Jurnal,* nr. 723, 31 august 2000, p. 1, 10.
Despre intenția anchetării penale a poeților Mihail Gălățanu şi Marcel Ianuş, din cauza unor poezii "ireverențioase" la adresa valorilor naționale.

368. Pleşu, Andrei, ***Cartea ca leac şi otravă***. În : *Dilema,* VI, nr. 27, 1998, p. 3.
Despre rolul şi destinul cărților în societatea totalitară.

369. Popescu, Marian, ***Fazele cenzurii. 1945, 1989 şi după căderea Zidului***. În : *Cuvîntul,* V, nr. 11, 1999, p. 13.
Despre proiectul lui Adrian Marino de a realiza o analiză a cenzurii ca sistem în România.

370. Popescu, Marian, ***Teatrul de umbre***. În : *Cuvîntul,* VI, nr. 3, martie 2000, p. 12.
Despre necesitatea reconstituirii critice a culturii române din comunism.

371. Popescu, Simona, ***Orice lege a presei îngrădeşte dreptul constituțional la libera exprimare***. În : *România liberă,* nr. 2912, 21 octombrie 1999, p. 3.
Despre un proiect de lege a presei ale căror prevederi autoarea consideră că încalcă libertatea presei şi dreptul la libera exprimare.

372. Popescu, Simona, ***Trei parlamentari inițiază un proiect de lege pentru distrugerea presei independente***. În : *România liberă,* nr. 2909, 18 octombrie 1999, p. 3.
Despre un proiect de lege ale căror prevederi autoarea consideră că încalcă libertatea presei.

373. Preda, Cristian, ***Occidentul nostru***. Bucureşti, Nemira, 1999.

374. Prelipceanu, Nicolae, ***Parchetul a închis dosarul poeților*** . În : *România liberă,* nr. 3178, 1 septembrie 2000, p. 2.
Despre intenția anchetării penale a poeților Mihail Gălățanu şi Marcel Ianuş, din cauza unor poezii "ireverențioase" la adresa valorilor naționale.

375. Prelipceanu, Nicolae, ***Parchetul şi Poliţia anchetează penal doi poeţi pentru ce au scris***. În : *România liberă*, nr. 3174, 28 august 2000, p. 2.
Despre intenţia anchetării penale a poeţilor Mihail Gălăţanu şi Marcel Ianuş, din cauza unor poezii "ireverenţioase" la adresa valorilor naţionale.

376. Prelipceanu, Nicolae, ***Premiera necenzurată a filmului "Dincolo de nisipuri"***. În : *România liberă*, nr. 2813, 28 iunie 1999, p. 24.
La premieră regizorul Radu Gabrea a vorbit despre "lupta" sa cu cenzorii de la Consiliul Culturii.

377. Pruteanu, George, ***Un [gentleman] melancolic, ironic [şi vechi] (I)***. În : *Dilema*, V, nr. 233, 1997, p. 13.
Despre un exemplu de cenzură din epoca comunistă: titlul "Un gentleman melancolic, ironic şi vechi" a devenit după cenzură "Un melancolic ironic". Textul se referea la Alexandru Paleologu.

378. Pruteanu, George, ***Un [gentleman] melancolic, ironic [şi vechi] (II)***. În : *Dilema*, V, nr. 234, 1997, p. 13.
Despre un exemplu de cenzură din epoca comunistă: titlul "Un gentleman melancolic, ironic şi vechi" a devenit după cenzură "Un melancolic ironic". Textul se referea la Alexandru Paleologu.

379. Radin, Ioan, ***Privatizarea cenzurii***. În : *Luceafărul*, nr. 12, 2 aprilie 1997, p. 17.
Se oferă exemple prin care traducerea romanului "Pâine şi frică" de Milisav Savic, apărut în 1996, a fost "cenzurată" stilistic.

380. Săucan, Mircea, ***"Trebuie să ne ferim de permanenta persecuţie a prejudecăţilor cotidiene"***. În : *România liberă*, nr. 2601, 14 octombrie 1998, p. 26.
Despre începuturile carierei sale artistice în România şi despre problemele cu cenzura şi Securitatea. [Interviu de Iulia Blaga].

381. Singer, Alexandru, ***De la cenzura ideologică la cea economică***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, X, nr. 39, 1999, p. 14.
Autorul face o distincţie între "consecinţele" cenzurii ideologice şi ale celei economice care, susţine el, nu trebuie puse în acelaşi plan.

382. Sorescu, Marin, ***"Sunt bântuit de rele presimţiri..."***. În : *România literară*, XXXI, nr. 23-24, 1998, p. 13-14.
Fragmente imedite din *Jurnalul* lui Marin Sorescu în care scriitorul îşi exprimă temerile legate de securitate.

383. Sorescu, Sorina, ***Cu orice preţ, literatura***. În : *Mozaicul*, III, nr. 3, 2000, p. 3.
Despre cenzură şi auto-cenzură.

384. Ştef, Traian, ***Reflecţii după o şedinţă a Consiliului Judeţean Bihor***. În : *România liberă*, nr. 2758, 24 aprilie 1999, p. 2.
Susţinerea financiară a revistei "Familia" este condiţionată de angajarea politică, afirmă autorul care constată o revenire a "cenzurii ideologice".

385. Ştefănescu, Alex., ***Vulgaritatea în presă***. În : *România literară*, XXX, nr. 27, 1998, p. 3.
Despre limbajul vulgar din presa românească. Sunt oferite drept exemplu ziare cum ar fi: "Naţionalul" sau "Cotidianul".

386. Ştefănescu, Manuela, ***Art. 24 încurajează delaţiunea şi suspiciunea [Legea secretului de stat] - Anchetă 22***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, XI, nr. 17, 2000, p. 9.
Anchetă realizată de Arald Teoharie.

387. T.C.Z., ***Zece articole de Cod Deontologic nu pot înlocui şapte ani de-acasă***. În : *Cotidianul*, VIII, nr. 57, 11 martie 1998, p. 8.
Despre cele zece articole ale Codului deontologic al ziaristului şi despre unele "semne de întrebare" pe care le ridică.

388. Teodorescu, Cristian, ***Momentul oportun***. În : *România literară*, XXXI, nr. 36, 1998, p. 24.
Despre metoda "amânării" folosită de cenzura comunistă.

389. Tismăneanu, Vladimir, ***Revoluţia română după zece ani***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, X, nr. 51, 1999, p. 3.
Despre natura regimului stalinist din România care a determinat ca ruptura de comunism să fie atât de "violentă, spasmodică" la noi.

390. Tiţă, Teodor, ***Două cazuri***. În : *Dilema*, VIII, nr. 392, 2000, p. 8.

391. Trif, Cornelia ; Bumb, Antoniu, ***Primăria Turda cenzurează presa***. În : *Transilvania Jurnal*, 25 iulie 2000, p. 2.
Despre limitarea accesului ziariştilor la şedinţele Consiliului local Turda.

392. Uricaru, Eugen, ***Eu cu cine mă lupt?*** În : *România literară*, XXXI, nr. 12, 1998, p. 3.
Despre unele aspecte ale cenzurii în comunism.

393. Vaida, Iulia, ***LADO este alături de cei doi ziarişti aruncaţi în închisoare***. În : *România liberă*, nr. 2543, 7 august 1998, p. 2.
Despre cazul Scutelnicu-Stângu, ziarişti de la "Monitorul de Iaşi", condamnaţi în urma unui articol, la o pedeapsă privativă de libertate.

394. Vasiliu, Adrian O., ***Judecătoria Iaşi - locul unei mârşăvii juridice***. În : *România liberă*, nr. 2543, 7 august 1998, p. 2.
Despre cazul Scutelnicu-Stângu, ziarişti de la "Monitorul de Iaşi", condamnaţi în urma unui articol, la o pedeapsă privativă de libertate.

395. Vrancea, Ileana, ***Coerenţa unui fals în desfăşurare (sau cum se fabrica antisemiţi din adversarii activi ai antisemitismului şi cum se fabrica apărători ai evreilor din promotorii antisemitismului nazist şi comunist)***. În : *România literară*, XXXII, nr. 34, 1999, p. 11-22.

396. Weber, Renate, ***Legea e plină de reflexele statului autoritar [Legea secretului de stat] - Anchetă 22***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, XI, nr. 17, 2000, p. 9.
Anchetă realizată de Arald Teoharie.

397. Zubaşcu, Ion, ***De la cenzura comunistă la cenzura ortodoxă***. În : *România liberă*, nr. 2731, 22 martie 1999, p. 3.
Despre unele reflexe de gândire a societăţii totalitare dominate de Securitate care au supravieţuit şi astăzi. Autorul le constată în cazul manierei în care Biserica Ortodoxă Română se raportează la Biserica Greco-Catolică.

398. Zubaşcu, Ion, ***Secretariatul de Stat pentru Culte a cenzurat simpozionul dedicat libertăţii religioase***. În : *România liberă*, nr. 2652, 15 decembrie 1998, p. 10.
Alain Garay, avocat al Curţii Europene, a fost obligat să-şi schimbe titlul conferinţei, iar Gabriel Andreescu a fost "obligat" să-şi prezinte referatul într-o şedinţă pe secţiuni, deşi iniţial fusese programat în plen.

Cenzura. Referinţe străine

399. Angenot, Marc, ***L'Esprit de censure: nouvelles censures et nouveaux débats sur la liberté d'expression***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts*, 7, nr. 1-2, 1995, p. 7-47.

400. Gabanyi, Anneli Ute, ***The new censorship model***. În : *Index on Censorship*, 7, nr. 6, 1978, p. 44-48.

401. Gabanyi, Anneli Ute, ***The writer in Rumania***. În : *Index on Censorship,* 4, nr. 3, 1975, p. 51-55.

402. Gertz, Nurith, ***Text and subtext: newspaper coverage of the war in Lebanon***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts,* 7, nr. 1-2, 1995, p. 121-134.

403. Goma, Paul, ***The Rumanian labyrinth***. În : *Index on Censorship,* 7, nr. 6, 1978, p. 41-43.

404. Harel, Simon, ***L'assourdissement interprétatif***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts*, 7, nr. 1-2, 1995, p. 107-119.

405. Imbert, Patrick, ***Il n'y a meme plus de censure***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts,* 7, nr. 1-2, 1995, p. 169-185.

406. Kiejman, Georges ; Pisier, Marie-France, ***La protection de la jeunesse et la liberté de l'édition***. În : *Le Monde,* 17-18 janvier 1971, p. 7.

407. Moser, Walter, ***L'Appropriation culturelle***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts*, 7, nr. 1-2, 1995, p. 83-105.

408. Pingaud, Bernard, ***Un combat à retardement***. În : *Le Monde,* 17-18 janvier 1971, p. 7.

409. Saim, Mirela, ***"La presse discute": démocratie et censure sous la Monarchie de Juillet***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts,* 7, nr. 1-2, 1995, p. 169-185.

410. Săvulescu, Monica, ***Censorship in Rumania***. În : *Index on Censorship,* 17, nr. 5, 1988, p. 27.

411. Siblot, Paul, ***La Police des mots: Euphémismes, ou comment ne pas appeler les choses par leur nom***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts,* 7, nr. 1-2, 1995, p. 49-71.

412. Stel' makh, V. D., ***Reading in the context of censorship***. În : *Solanus. International Journal for Russian and East European Bibliographic, Library and Publishing Studies*, 10, 1996, p. 29-47.
Despre cenzura în Uniunea Sovietică în perioada 1970-1980.

413. Théolleyre, J.-M., ***Le procès de M. Fontvieille-Alquier pour offenses au président de la République***. În : *Le Monde,* 8 mars 1968, p. 14.

414. Vandendorpe, Christian, ***Du fondamentalisme linguistique ou de la tentation de rectifier la pensée par le langage***. În : *Discours social. Analyse du discours et sociocritique des textes = Social Discourse. Discourse Analysis and Sociocriticism of Texts,* 7, nr. 1-2, 1995, p. 135-152.

Cenzura. Români. După 1848

415. Angelescu, Constantin C., ***Procesul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu pentru nuvela "Duduca Mamuca" (1863)***. În : *Studii şi cercetări ştiinţifice. Filologie,* VIII, nr. 2, 1957, p. 265-291.
Procesul "Duduca Mamuca".

416. Anghelescu, Mircea, ***Bălcescu, revoluţia de la 1848 şi miturile istorice ale comunismului românesc***. În : *România literară,* XXXI, nr. 4, 1998, p. 13-14.
Ideologia comunistă a modificat şi impus o "nouă" imagine a revoluţiei de la 1848 şi, implicit, a lui Bălcescu.

417. Aricescu, C. D., ***Esplicarea alegoriiloru din "Arpa Română" cum şi Passagele şterse de Censură din aquestă Operă***. Bucureşti, Tipografia Jurnalului Naţional, 1859.

418. Cartojan, Nicolae, ***Un episod din istoria censurei în Moldova***. În : *Convorbiri literare*, XLI, nr. 12, 1907, p. 1211-1220.
Despre interzicerea publicaţiei "Stéoa Dunări", aflată în proprietatea lui M. Kogalniceanu. Indignat, Kogălniceanu face o adresă către Secretariatul de Stat.

419. Cincea, P., ***Disidenţa liberal-radicală condusă de C.A. Rosetti (1878-1885)***. În : *Studii. Revistă de istorie*, 18, nr. 2, 1965, p. 363-381.

420. Cornea, Paul, ***Oamenii începutului de drum. Studii şi cercetări asupra epocii paşoptiste***. Bucureşti, Cartea Românească, 1974.

421. Cretzianu, Al., ***Din arhiva lui Dumitru Brătianu. Acte şi scrisori din perioada 1840-1870, vol. II***. Bucureşti, Imprimeriile Independenţa, 1934.
Raportul lui D. Brătianu către Cuza-Vodă în privinţa desfiinţării cenzurii, 21 februarie 1859.

422. ***Dispoziţii generale asupra Censurii***. În : *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente publicate cu ajutorul comitetului pentru rădicarea monumentului lui Ioan C. Brătianu.* Vol. VI. Bucureşti, 1910, p. 184-193.

423. Grama, Ana, ***Primul "dosar" al tipografiei diecesane din Sibiu (1850-1855)***. În : *Saeculum,* I, nr. 1-2, 1995, p. 61-73.
Despre începuturile şi funcţionarea primei tipografii româneşti de la Sibiu.

424. Marino, Adrian, ***Actualitatea ideologiei culturale paşoptiste***. În : *Sfera politicii,* nr. 61, 1998, p. 17-23.
Despre actualitatea programului cultural paşoptist.

425. Marino, Adrian, ***Procesul lui Hasdeu***. În : *Naţiunea,* II, nr. 419, 1947, p. 2.
Procesul "Duduca Mamuca".

426. Mănucă, Dan, ***Arhivele secrete ruseşti şi începuturile romanului românesc (I)***. În : *Convorbiri literare,* CXXXI, nr. 10, 1997, p. 11.
Despre romanul "Aglaia" şi cenzura rusească de la Odessa. Autorul acestui roman ajuns la cenzură prin 1861-1862 nu poate fi identificat cu certitudine. Dan Mănucă demonstrează că autorul romanului nu este Constantin Stamati-Ciurea după s-a crezut.

427. Niculescu, Adrian, ***11 iunie - Ziua Libertăţii***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IX, nr. 23, 1998, p. 5.

428. Niculescu, Adrian, ***Cuza şi democraţia***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* X, nr. 4, 1999, p. 10-11.
Despre promulgarea (1862) de către domnitorul Cuza a Legii presei promovată de B. Catargiu, o lege care reînfiinţează cenzura. Va fi scos în afara legii "Românul".

429. Niculescu, Adrian, ***De ce "Pruncul Român", de ce Revoluţia de la 1848, de ce 11 iunie?*** În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă,* nr. 117, 13 iunie 1998, p. I-III.
Despre "Pruncul Român", prima publicaţie de presă necenzurată din România.

430. Niculescu, Adrian, ***Preambul: Despre importanța Revoluției de la 1848 şi semnificațiile ei***. În : *Sfera politicii,* nr. 60, 1998, p. 15-18.

431. ***Ofisul No. 93 al Domnului Moldovei Michail Sturza către Sfatul ocârmuitor***. În : *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente publicate cu ajutorul comitetului pentru rădicarea monumentului lui Ioan C. Brătianu.* Vol. V. Bucureşti, 1910, p. 456-464.

432. Ornea, Z., ***Vizionarii de la 1848***. În : *Dilema,* VI, nr. 280, 1998, p. 10.

433. Pârvulescu, Ioana, ***La judecată...*** În : *România literară,* XXXI, nr. 36, 1998, p. 7. Despre procesul de presă "Duduca Mamuca".

434. ***Raportul Sfatului ocârmuitor al Moldovei către Principele Mihail Sturdza***. În : *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente publicate cu ajutorul comitetului pentru rădicarea monumentului lui Ioan C. Brătianu.* Vol. VI. Bucureşti, 1910, p. 130-133.

435. Rosetti, Radu, ***Despre censura în Moldova, II***. În : *Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice,* XXIX, 1906-1907, p. 403-410.
Copie după Hrisovul Domnesc cu No. 93 din Noiembrie 1848 către Sfatul administrativ.

Libertate şi cenzură

436. Mecu, Nicolae, ***Cazul "Bietul Ioanide"***. În : *România literară,* XXXV, nr. 1, 2002, p. 12-13, 19.
Despre intervențiile cenzurii în romanul "Bietul Ioanide" de George Călinescu, apărut în 1953.

437. Otto, Ulla, ***Die literarische Zensur als Problem der Soziologie der Politik***. Stuttgart, Enke, 1968.

Libertatea presei. Materiale româneşti după 1989

438. Alupei, Silviu, ***A început condamnarea penală în serie a ziariştilor incomozi sau "nealiniați"***. În : *România liberă,* 3 mai 2001, p. 13.
Se prezintă câteva sentințe abuzive pronunțate între ianuarie-martie 2001 împotriva unor ziarişti.

439. ***Arhiva Cercului Literar. Mecanismul cenzurii***. În : *Apostrof,* XIV, nr. 9, 2003, p. 21.

Document de înființare a Biroului Cenzurii de pe lângă Prefectura Județului Sibiu, 20 martie 1945.

440. Buciu, Marian Victor, ***Mişcarea literaturii române: prin Paul Goma***. În : *Mozaicul,* V, nr. 1-2, 2002, p. 24.
Despre acțiunile intreprinse în Occident de Țepeneag în sprijinul lui Paul Goma aflat încă în țară.

441. Chirițoiu, Mircea, ***Memoria necesară: anii terorii comuniste***. În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă,* nr. 205, 11 martie 2000, p. II-III.
Despre rolul biroului politic al C.C. al P.M.R. în instrumentarea proceselor politice din România anilor 1949-1953.

442. ***Clubul Român de Presă cere modificarea Legii secretului***. În : *România liberă,* nr. 3033, 14 martie 2000, p. 3.
Clubul Român de presă susține că prin unele prevederi Legea secretului de stat se încalcă articolul 31 din Cosntituția României.

443. Courtois, Stéphane, ***"Eu compar comunismul cu Cernobâlul"***. În : *România liberă,* 6 iulie 1999, p. 22.
Interviu realizat de N. Prelipceanu.

444. Datcu, Iordan, ***Vladimir Streinu, cenzurat.*** În : *România literară,* XXXV, nr. 25, 2002, p. 16-17 .
Iordan Datcu semnalează câteva "mutilări" ale cenzurii în cazul studiului dedicat de Streinu operei lui Vasile Voiculescu, precum şi în volumul al V-lea de "Opere" în care au fost cenzurate patru texte.

445. Ficeac, Bogdan, ***Legea tăcerii***. În : *România liberă*, nr. 3339, 15 martie 2001, p. 1.
Bogdan Ficeac constată o anume "ambiguitate" în definirea de către lege a categoriilor "secret de stat" şi "secret de serviciu".

446. Georgescu, Romulus, ***Apărarea secretului de stat - pretext pentru abuzurile Puterii***. În : *România liberă*, 25 august 2001, p. 3.
Despre proiectul Legii privind protecția informațiilor clasificate.

447. Georgescu, Romulus, ***Face ce face Puterea şi tot insistă să-i trimită pe ziarişti la închisoare***. În : *România liberă*, 15 iunie 2001, p. 3.
Discuții cu privire la proiectul de lege a secretului de stat în comisia parlamentară pentru controlul SRI.

448. Grivel, Charles, ***Les mécanismes de la censure dans le systeme libéral-bourgeois***. În : *La Pensée,* nr. 176, 1974, p. 89-105.
Charles Grivel explică funcționarea mecanimelor cenzurii politice, ideologice şi de piață în Franța.

449. Ionescu, Gelu, ***În numele acelui modest, timid, înfricoşat nu...*** În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 12, 2000, p. 12-13.
Legea deconspirării Securității - o lege nedorită de clasa politică românească, consideră Gelu Ionescu.

450. Ionescu, Mihai, ***Jurnalistul față cu întruchiparea românească a reproşului***. În : *România liberă*, 25 august 2001, p. 3.
Mihai Ionescu susține că o lege bună a presei este foarte importantă în România fiindcă la noi clasa politică şi-a asigurat "sprijinul" unor instituții ale statului care ar trebui să respecte legea şi nu să-i favorizeze pe politicieni.

451. Ionescu, Mihai, ***Noua putere îi trimite pe ziarişti la puşcărie***. În : *România liberă*, nr. 3333, 8 martie 2001, p. 2.
Despre adoptarea raportului de mediere la Legea privind apărarea secretului de stat şi a secretului de serviciu. Două din articolele legii, susține autorul articolului, reprezintă grave încălcării ale libertății presei.

452. Ionescu, Mihai, ***Ofensivă PDSR împotriva presei independente***. În : *România liberă*, 31 mai 2001, p. 4.
Prin proiectul legii jurnalistului, susține Mihai Ionescu, puterea urmăreşte îngrădirea libertății presei.

453. Iorgulescu, Mircea, ***"Cartea ridică probleme"***. În : *22 [Douăzeci şi doi]*, XIII, nr. 3, 2002, p. 15.
Despre volumul "Cenzura comunistă" de Marin Radu Mocanu. Mircea Iorgulescu critică lipsa de metodă a autorului, precum şi stilul său "înflorit".

454. Jela, Doina, ***Suntem supraviețuitorii unei istorii oribile***. În : *aldine. Supliment săptămânal al ziarului România liberă*, nr. 205, 11 martie 2000, p. I, IV.
Interviu realizat de Dan Stanca.

455. Morar, Ioan T., ***Cenzură şi camuflaj***. În : *România literară*, XXXV, nr. 29, 2002, p. 20.
Recenzie [Mihai Pelin, "Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității", Editura Compania, 2002].

456. Orescu, Șerban, ***Legea secretului de stat nu mai poate fi îmbunătățită decât prin aplicarea art. 77 din Constituție, adică prin intervenția președintelui Emil Constantinescu***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 13, 2000, p. 4.
Despre proiectul de lege privind liberul acces la informațiile de interes public.

457. Ottaway, James, ***Presa şi schimbarea unei societăți închise***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* XI, nr. 12, 2000, p. 12-13.
Impresii despre Conferința "Dreptul de a şti - Libertatea presei şi accesul la informație în România anului 2000".

458. Rateş, Nestor, ***Libertatea presei este definitorie pentru o democrație***. În : *Observator cultural,* nr. 66, 2001, p. 3.
Nestor Rateş susține că în ceea ce priveşte libertatea presei România ar trebui să urmărească cum libertaea cuvântului e protejată prin lege, atât în America, cât şi în Europa occidentală.

459. Rateş, Nestor, ***Radio şi televiziune publice sau oficine guvernamentale?*** În : *Observator cultural,* nr. 69, 2001, p. 3.
Depolitizarea posturilor publice de radio şi de televiziune reprezintă, susține Nestor Rateş, o condiție esențială pentru libertatea de expresie.

460. Rotman, Liviu, ***O temă ambiguă în discursul Partidului Comunist Român: problema evreiască***. În : *22 [Douăzeci şi doi],* IV, nr. 23, 2001, p. IV-V.
Liviu Rotman observă că discursul în problema evreiască se schimbă, în special, în funcție de politica față de evrei promovată de Uniunea Sovietică.

461. Rusan, Romulus, ***Agresiuni fizice şi morale***. În : *România liberă*, nr. 3090, 22 mai 2000, p. 1.
Despre câteva cazuri de agresiune asupra unor ziarişti care "au deranjat".

462. ***Stenograma discuției dintre Gh. Gheorghiu-Dej şi G. Călinescu - 2 martie 1960***. În : *România literară,* XXXVI, nr. 11, 2003, p. 16-18.
Motivul discuției dintre liderul comunist şi criticul literar îl reprezintă întârzierea apariției romanului "Scrinul negru".

463. Zavate-Bello, Manuela, ***Accesul la informația publică este interzis. Legea Dâncu întăreşte Legea secretului de stat*** . În : *România liberă*, nr. 3344, 21 martie 2001, p. 3.
Despre proiectul ministrului Dâncu de "a bloca accesul la informațiile de interes public" printr-o nouă lege a informațiilor publice.

Despre corespondența lui Adrian Marino în perioada 1995-1997.

Scrisori primite

Angela MARCU

În fondul arhivistic Adrian Marino, de la Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga" din Cluj, se păstrează o vastă corespondență, adunată şi clasată de Adrian Marino de-a lungul întregii sale vieți. Alături de materialul epistolar, această arhivă cuprinde toate cărțile, colecțiile de reviste, manuscrisele, dosarele de presă, toate fişele de lucru, întreg materialul documentar care a stat la baza elaborării studiilor marelui critic. Când primea această donație, în 1992, BCU Cluj îşi asuma îndatorirea de a păstra pentru viitor o zestre de documente ilustrative pentru „orientarea şi tehnica de lucru a unui critic român din această perioadă"[1], dar înființarea Centrului de studii culturale Adrian Marino şi ceea ce s-a realizat în cadrul acestui centru este deja mult mai mult decât simpla păstrare a acestor documente. Orice evaluări, în această privință, rămân însă pentru mai târziu.

Un scop prioritar pentru CSCAM este valorificarea acestui bogat fond documentar, un deziderat ce presupune, ca primă etapă, organizarea colecțiilor de carte, de documente şi de manuscrise.[2] În acest sens, catalogarea electronică şi regăsirea eficientă a documentelor din arhiva de corespondență se realizează în cadrul unui proiect amplu, care îşi propune alcătuirea unei baze documentare concepută ca o integrală a corespondenței lui Adrian Marino. Baza de date cuprinzând catalogul electronic al corespondenței primite în intervalul 1995-1997 se înscrie în

[1] Cum se afirmă în testamentul făcut de Adrian Marino în favoarea BCU Cluj. http://www.bcucluj.ro/testament.php

[2] Florina Ilis, *Centrul de studii culturale Adrian Marino*, în *Bibliorev*, nr 14, http://www.bcucluj.ro/bibliorev/arhiva/nr14/biblio1.html

acest proiect mai amplu şi face parte din cercetarea bibliografică şi documentară demarată cu sprijinul Grantului CNCSIS. În cele ce urmează, vom oferi câteva date despre colecția de corespondență în general şi despre stadiul actual al activității de catalogare, urmate de o prezentare a materialului epistolar cuprins în Baza de date pentru perioada 1995-1997.

Colecția de corespondență din arhiva Adrian Marino

Adrian Marino a prețuit "scrisoarea" ca gen mai ales pentru valoarea ei de *document.* Văzând în textul epistolar în primul rând un material probant, criticul a repudiat literaturizarea scrisorilor şi a apreciat genul epistolar pentru valențele lui de text în stare să surprindă mesajul spontan, necontrafăcut. „Scrisorile - scria Adrian Marino într-o recenzie consacrată unui volum de corespondență - sunt la fel ca jurnalele sau memoriile postume, texte a sau antiliterare [...], recuperarea lor echivalând cu revalorizarea unei noi *literaturi,* apropiată de condiția sa originară care este expresivitatea spontană, involuntară, lirismul genuin"[3].

Corespondența din arhiva Adrian Marino, compusă în marea ei majoritate din scrisori primite, aparține perioadei 1943-2005, cele mai vechi piese fiind cele din dosarul *Corespondență cu şi de la George Călinescu*[4]. Acest bogat material epistolar, organizat în 145 de dosare se află în Sala Adrian Marino din clădirea centrală a BCU Cluj. Scrisorile au fost clasate de Adrian Marino după mai multe criterii, combinate în aşa fel încât să asigure o cât mai uşoară regăsire a materialului arhivat. Fiind vorba de un fond documentar acumulat în timp, criteriul de bază este cel cronologic, în cadrul aceluiaşi an, corespondența română fiind îndosariată separat de cea străină. Există însă destul de multe dosare cu scrisori grupate pe țări[5] (Franța, Germania, USA, Polonia, Cuba, China,

---

[3] Adrian Marino, *Genul epistolar*, în *Tribuna,* an XXIX, nr. 11, 1985, p. 5.
[4] Fond Marino 114.
[5] Trebuie precizat însă că, deşi există dosare separat pentru Franța, de exemplu, acestea nu reunesc toate scrisorile franceze, care sunt prezente şi în dosarele de corespondență străină grupate pe ani. Aceeaşi situație este şi în cazul scrisorilor grupate în dosar separat

Japonia, India, Indonezia etc.). Pentru foarte mulți dintre corespondenți, ca de exemplu: Constantin Noica, E. Cioran, Monica Spiridon, Gheorghe Grigurcu, Al. George, Al. Piru, Bedros Horasangian, Mircea Horia Simionescu s-au organizat dosare separate. Pentru a uşura orientarea într-un material atât de vast, Adrian Marino a recurs şi la îndosarierea separată a corespondenței legate de participarea sa la unele lucrări în colaborare ca *Censorship: an International Encyclopedia* sau la reuniuni internaționale, ca în cazul celor organizate sub egida *Asociației Internaționale de Literatură Comparată (AILC), Société internationale d'étude du dix-huitième siècle (SIÉDS)* sau *Uniunea Scriitorilor. Corespondență - invitații consiliu,* dar şi cu referire la unele organizații social-politice, ca de exemplu *Liga pro Europa.*

Munca de catalogare a acestui fond de corespondență a început în anul 1998, când au fost realizate trei lucrări de licență în cadrul Colegiului de biblioteconomie al Universității „Babeş-Bolyai, Facultatea de istorie-filosofie. Aceste lucrări au fost concepute unitar pentru a cuprinde împreună perioada 1963-1994, atât corespondența română cât şi cea străină. În cadrul aceluiaşi plan de valorificare a arhivei de corespondență Adrian Marino, a fost realizată și cea de-a patra lucrare, susținută în anul 2001 de către absolventa Stanca Moga. Această ultimă lucrare reproduce conținutul scrisorilor primite de la patru corespondenți din diaspora, dar nu adaugă nimic în plus la intervalul de timp catalogat prin cele trei lucrări anterioare. Pentru evidențierea stadiului la care se află în prezent identificarea bibliografică a materialului epistolar, este necesară însă o prezentare mai detaliată a fiecăreia dintre aceste lucrări de licență.

Pentru prima perioadă a fost realizat de către Violeta Potra *Catalogul corespondenței lui Adrian Marino* (1963-1980)[6]. Lucrarea

---

după numele emitentului, o parte din scrisorile acestor emitenți fiind clasate între scrisorile organizate pe ani calendaristici.

[6] Violeta Potra, *Catalogul corespondenței lui Adrian Marino* (1963-1980). Cluj-Napoca: [s.n.], 1998, 87 p. dactilogr.; index de expeditori; bibliografie. Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie-filosofie. Lucrare de diplomă. Cond. şt. prof. univ. dr. Doru Radosav.

cuprinde corespondența internă[7], 830 de scrisori ordonate cronologic, şi reuneşte multe dintre cele mai prestigioase nume ale vieții literare româneşti din aceşti ani: Nicolae Manolescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Al Philippide, Al. Piru, Mircea Anghelescu, Livius Ciocârlie, Zoe Dumitrescu Buşulenga, Mircea Iorgulescu, Mircea Handoca, Al. Paleologu, Ion Bălu ş.a. Lipsesc însă, cu o singură excepție, universitarii clujeni. Cele mai multe scrisori le dețin pentru această perioadă Alexandru Duțu, Constantin Pricop, M. Cristescu, Lidia Bote Marino, Narcis Zărnescu, Alexandru Călinescu şi Artur Silvestru.

Cea de-a doua lucrare, *Corespondența lui Adrian Marino 1980-1994*[8], realizată de Angela Miron, înregistrează 907 scrisori şi continuă lucrarea anterioară cu încă paisprezece ani. Din ceea ce s-a catalogat pentru perioada 1980-1994, rezultă că Adrian Marino a corespondat intens în special cu Gheorghe Grigurcu, Ion Alexandru Angheluş, scriitor şi profesor de liceu din Huşi, Dan Ciachir, Alexandru Duțu, Mircea Anghelescu şi Ion Simuț. Lucrarea înregistrează nu mai puțin de cincizeci şi şase de scrisori de la Constantin Noica.

Aceste două lucrări au fost concepute ca un catalog reunit al corespondenței din țară pentru perioada 1963-1994, însă o confruntare a celor două cataloage cu registrul inventar relevă unele neconcordanțe între materialul catalogat efectiv şi cel pe care bibliografia lucrărilor îl desemnează ca atare. De exemplu, nu sunt cuprinse scrisorile din cadrul corespondenței *CREL*[9], din perioada 1973-1976 şi, la o simplă verificare, nu am regăsit scrisorile din dosarele 199 (Mss. 6035) şi 120 (Mss. 6036). Deocamdată este însă dificil de stabilit, cu exactitate, lacunele care există în aceste cataloage, cu atât mai mult cu cât, în capitolul de *Bibliografie*, cele două lucrări indică aceleaşi date cu privire la materialul arhivistic

[7] Nu se precizează nicăieri în lucrare că sunt catalogate doar scrisori trimise din țară dar acest lucru reiese din cuprinsul lucrării.
[8] Angela Miron, *Corespondența lui Adrian Marino* 1980-1994. Cluj-Napoca: [s.n.], 1998. 116 p. dactilogr.; index alfabetic de autori; bibliografie. Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie-filosofie. Colegiul de biblioteconomie. Lucrare de diplomă. Cond. şt. prof. univ. dr. Doru Radosav
[9] FM 35 – Mss 5842

catalogat şi nu detaliază exact dosarele care au fost bibliografiate. De altfel, aceste goluri în preluarea materialului aparţinător unei perioade date sunt perfect explicabile prin multitudinea criteriilor de clasare a scrisorilor în dosare şi prin faptul că materialul înscris în registrul inventar pe măsura intrării lui în bibliotecă nu are decât o foarte aproximativă aranjare cronologică.

Între cele patru lucrări de licenţă, cea mai amplă şi mai bine realizată este cea aparţinând absolventei Nicoleta Todiraş, intitulată *Catalogul corespondenţei externe a fondului „Adrian Marino" din colecţiile speciale ale Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga", Cluj Napoca*[10]. Lucrarea este un catalog al corespondenţei cu străinătatea din intervalul 1969-1994 şi cuprinde un total de 2656 înregistrări organizate cronologic. Indicele de autori ilustrează ansamblul relaţiilor lui Adrian Marino cu lumea academică internaţională, înregistrând şi nume de mare prestigiu ca: René Wellek, Emil Cioran, Jean Starobinski, Marcel Raymond, Jean Rousset sau Robert Escarpit. Cei mai asidui emitenţi sunt, în ordinea numărului de scrisori: Thomas A. Perry (97); Jean Weisgerber (82 de scrisori); Eva Behring (53); Fernando Zappa (53); Mircea Carp (51); Alexandra Bley-Vroman (49); Norman Simms (45); Nicholas Catanoy (45); Isamu Taniguchi (38); Jaap Lintvelt (36); Pietro Ferrua (33); André Helbo (29); Mihai Niculescu (27); (26); P. Wunderly (26); Svetlana Paleologu-Matta (24); ş.a. În aceeaşi categorie a corespondenţei externe au fost cuprinse şi scrisorile primite de la români aflaţi în exil sau plecaţi temporar din ţară, cum sunt cele câteva nume din înşiruirea de mai sus, dar şi Ion Negoiţescu, Ion Petru Culianu, Virgil Nemoianu, Dumitru Ţepeneag, Al. Ciorănescu, Sanda Stolojan sau Mircea Borcilă. Din păcate, în lucrare nu se fac nici un fel de preci-

---

[10] Nicoleta Todiraş, *Catalogul corespondenţei externe a fondului „Adrian Marino" din colecţiile speciale ale Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" Cluj Napoca.* Cluj-Napoca : [s.n.], 1998. 301 p. dactilogr.: index alfabetic de autori; index alfabetic de instituţii şi congrese. Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie-filosofie. Colegiul de biblioteconomie. Lucrare de diplomă. Cond. şt. prof. univ. dr. Doru Radosav – catalog pentru perioada 1969-1995.

zări cu privire la dosarele de corespondență care au fost catalogate, așa încât este greu de stabilit ce a rămas necatalogat din corespondența externă pentru perioada cuprinsă în lucrare. Confruntând însă lucrarea cu ceea ce s-a inventariat în registru pentru aceeaşi perioadă, se constată că există unele lacune: de exemplu corespondența cu Ştefan Baciu din perioada 1974-1977 – (FM 120, Mss 5927) nu se regăseşte nici în cele două cataloage ale corespondenței din țară şi nici, cum ar fi firesc de fapt, în catalogul referitor la corespondența externă. Un alt exemplu: corespondența cu René Étiemble (FM 50 – Mss 5897) lipseşte, de asemenea, din acest catalog al corespondenței externe, deşi în fondul de corespondență există peste 150 de scrisori, din perioada dată, aparținând lui Étiemble.

Cea de-a patra lucrare de licență din această serie, *Corespondența lui Adrian Marino cu diaspora românească*[11], reproduce cuprinsul a 113 scrisori primite de Adrian Marino de la Sorin Alexandrescu, Mircea Carp, Pavel Chihaia şi Al. Ciorănescu. Succesiunea scrisorilor în lucrare este cea cronologică, indiferent de numele emitentului, organizarea după cel de-al doilea criteriu fiind realizată prin indicele de expeditori. De o mare utilitate pentru introducerea acestei lucrări în baza de date a întregii corespondențe a lui A. Marino este faptul că menționează, în capitolul de *Bibliografie,* toate datele cu privire la materialul preluat din arhivă. Rezultă astfel că au fost reproduse în lucrare doar o parte dintre scrisorile primite de Adrian Marino de la cei patru corespondenți.

Scrisori primite de Adrian Marino în perioada 1995-1997

Pentru perioada 1995-1997 s-a realizat o Bază de date care înregistrează scrisori primite de Adrian Marino atât de la corespondenți din țară cât şi din străinătate. Cele mai multe dintre scrisori sunt în limba română dar corespondența externă cuprinde şi scrisori în franceză,

[11] Stanca Moga, *Corespondența lui Adrian Marino cu diaspora românească.* Cluj-Napoca : [s.n.], 2001, 87 p. dactilogr.; indice de expeditori; indice de localități; bibliografie. Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie-filosofie. Colegiul de biblioteconomie-arhivistică. Lucrare de diplomă. Îndrumător: lector. univ. Ionuț Costea

engleză, germană, italiană şi spaniolă. Până în prezent au fost înregistrate 541 de scrisori din dosarele precizate mai jos în subcapitolul de date tehnice.

Trebuie însă menționat că munca de catalogare pentru această perioadă este în derulare şi că deocamdată nu au fost cuprinse scrisorile acestei perioade, clasate de Adrian Marino în dosare separate pentru Radu G. Țeposu, Virgil Nemoianu, Mircea Iorgulescu, Matei Călinescu, Sorin Antohi, Dorin Tudoran şi Nicolas Catanoy.

O mare parte dintre scrisorile primite de Adrian Marino, în perioada menționată mai sus, sunt *strict funcționale*[12], însoțind un colet sau confirmând primirea unei scrisori sau a unor cărți. Există desigur şi categoria scrisorilor ample, uneori chiar accentuat confesive, în care se împărtăşesc opinii, convingeri, impresii, secvențe de viață. Păstrarea şi îndosarierea acestui vast material epistolar este o dovadă în plus că Adrian Marino punea preț pe corespondența primită, deşi, cum va mărturisi în memoriile sale: «Aproape că am făcut un adevărat „complex" al terorii „comenzilor" şi invitațiilor, solicitărilor etc. şi al „refuzului", sub toate formele posibile. Inventam „tot felul de pretexte pentru a mă sustrage cererilor epistolare, telefonice, personale etc. [...] Cred că în viața mea n-am mințit mai mult, cu un cinism involuntar, ca în aceşti ultimi ani. Ca să-mi apăr libertatea de mişcări, de studiu şi „creație" (nu găsesc un termen mai bun), lecturile şi lucrările fundamentale. Să nu mă împrăştiu în mod steril şi inutil. [...] Răspundeam însă – mințind sau nu – la mai toate scrisorile. Dar mai mult nu puteam face»[13]. În multe dintre scrisorile primite există cuvinte de apreciere referitoare la proptitudinea răspunsului trimis în replică de Adrian Marino.

În materialul epistolar înregistrat pentru perioada 1995-1997, un mare număr de scrisori sunt semnate de Monica Spiridon, cea care este de altfel şi autoarea celor mai multe dintre exegezele care au fost

[12] Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Iaşi: Polirom, 2010, p. 193.
[13] Idem, *Viața unui om singur*, pp. 286-287.

publicate despre Adrian Marino[14]. Scrisorile Monicăi Spiridon se detaşează între celelalte prin tonul cald şi prietenesc. Un subiect care revine în mai multe dintre aceste scrisori este legat de reuniunea comparatiştilor români de la Timişoara din octombrie 1997, prilejuită de înfiinţarea *Asociaţiei de literatură comparată din România*, la care criticul a fost invitat insistent şi ales preşedinte de onoare. Că Adrian Marino nu a participat la această întâlnire, dar a trimis totuşi un mesaj citit în plenul şedinţei de către Monica Spiridon rezultă dintr-o scrisoare trimisă criticului ulterior acestei manifestări[15].

Cele mai multe dintre mesajele din acest material epistolar sunt legate de schimbul de informaţii bibliografice, de solicitarea sau trimiterea la cererea lui Adrian Marino sau a corespondenţilor săi, a unor extrase xerocopiate sau altor materiale necesare documentării. „Trebuie să vă felicit pentru memoria Dvs.: am trecut prin toată colecţia revistei, înnegrindu-mi degetele de praf, şi credeam că este o confuzie la mijloc cînd, în sfârşit, am dat peste acest titlu...” anunţa Andrei Pippidi, în februarie 1997. Despre acelaşi gen de informaţii este vorba şi în scrisorile lui Geo Şerban, din cursul anului 1997, referitoare la volumul 3 din corespondenţa lui Tudor Vianu[16], solicitând explicaţii despre schimbul de scrisori dintre Adrian Marino şi Tudor Vianu. Unele scrisori răspund unor solicitări primite de la Adrian Marino, ca în cazul unui mesaj de la Gheorghe Schwartz, în care se trimite copia unei scrisori difuzată la Radio Europa Liberă şi publicată anterior în *România literară*[17]. La fel, într-o scrisoare din 1995[18], Dan Ciachir trimite informaţii bibliografice cu privire la istoria creştinismului. Un alt exemplu în acest sens este o scrisoare trimisă de Laura Guţanu, în care, mulţumind pentru lămuririle

[14] *Viaţa, opera şi activitatea lui Adrian Marino*. Cercetare bibliografică şi de referinţă, coordonator: Florina Ilis, Cluj-Napoca: Argonaut, 2010.
[15] Scrisoare din 2 nov. 1997 - Fond Marino 236/II- 24.
[16] *Scrisori către Tudor Vianu*, cu note de Geo Şerban, Bucureşti, Minerva, 1997.
[17] Scrisoare trimisă de Gheorghe Schwartz în 17 septembrie, 1996 – Manuscrise 6133/FM 231- 44.
[18] Scrisoare din 22 septembrie 1995 – FM 204-28.

cu privire la corespondența lui Adrian Marino cu Mircea Eliade, expeditoarea anunță că trimite indicații bibliografice şi copii xerox referitoare la prezența bunicului lui Adrian Marino în presa ieşeană[19]. În multe scrisori se solicită recomandări necesare obținerii suportului financiar pentru susținerea unor proiecte culturale, ca de exemplu editarea unor publicații sau efectuarea unor călătorii de studiu, dar şi pentru intrarea în Uniunea Scriitorilor.

Dominante, între mesajele trimise, sunt cele care elogiază opera şi personalitatea lui Adrian Marino. Iată doar câteva dintre acestea: „Vă asigur că multora din generația mea, cel puțin, ne serviți drept model. Ați făcut, poate chiar fără să vreți, şcoală. Ceea ce mi se pare enorm”[20]. Sau: „V-am citit însemnările din carnetul personal. Sînteți de o luciditate şi consecvență rară. Iar energia Dvs. este copleşitoare”[21]. Un bun exemplu în acest sens este şi invitația, trimisă lui Adrian Marino de directorul Colegiului *Mircea cel bătrân* din Constanța, de a participa la un dialog cu elevii şcolii, pe tema *Permanențe şi mutații în judecata de valoare*, cadru în care – se spune în scrisoare - elevii vor putea afla răspunsuri la „întrebările care îi frământă în aceste vremuri atât de tulburi în care ei simt nevoia unor modele morale şi intelectuale”[22] . La “ce ar fi putut să însemne într-o viață culturală normală, contactul direct al lui Adrian Marino cu studenții şi cu generația tânără”, se referă şi Andrei Corbea într-o scrisoare din 1995[23]. Ca un model pentru tineri este perceput Adrian Marino şi într-o scrisoare trimisă de Ion Bălu, atunci când, după numirea pe un post de conferențiar la Facultatea de litere a Universității din Ploieşti, intenționa să ofere studenților modele de muncă şi activitate intelectuală. În acest sens, întreaba: "cum procedați când studiați un volum necesar pentru lucrările d-voastră de documentare?"[24]. O probă a

[19] Scrisoare din 18 ian, 1995 – FM 204 -123.
[20] Din scrisoarea trimisă de Adriana Babeți în august 1997 – FM 236/II- 7.
[21] Din scrisoarea trimisă de Gheorghe Crăciun în 28 mai 1997 - FM 236-17.
[22] Din scrisoarea trimisă de Doru Constantin Caragea în 23 martie 1997 – FM 236-37.
[23] Scrisoare trimisă din Iaşi - FM 204-136.
[24] Scrisoare trimisă în 7 oct. 1995 - FM 204-45.

prestigiului lui Adrian Marino în străinătate este scrisoarea trimisă de Sanda Anghelescu. Impresionată de o scrisoare primită de la o tânără italiancă, Sanda Anghelescu îi trimite lui Marino copia acestei scrisori în care este elogiată revista *Euresis* şi personalitatea lui Adrian Marino, considerat un adevărat "mit" în Italia[25]. Astfel de exemple sunt numeroase şi sugestive. Mai menționăm aici doar unul, credibil nu doar prin firesc şi moderație, dar şi prin calibrul personalității în cauză, pe care A. Marino, atât de zgârcit cu laudele, nu ezită să o declare, în *Viața unui om singur*, adevărata, marea doamnă a exilului românesc: „...ori eu sunt o admiratoare a felului cum scrii, cred că ți-am mai spus-o – apreciez claritatea, firescul şi densitatea scrisului Dtale" [26].

Alți corespondenți sunt, în ordinea frecvenței scrisorilor trimise Jacob Popper, în special în legătură cu demersurile făcute pentru publicarea unui fragment din *Pentru Europa*, în ziarul italian *Il Giornale*, Victor Neumann, cu scrisori din Timişoara, dar şi din Praga, Laura Guțanu de la Biblioteca universitară din Iaşi, Cornel Munteanu, aflat la Budapesta cu o misiune diplomatică, Eva Behring din Berlin, Andrei Corbea din Iaşi, Gheorghe Caragiani din Roma, americanul Thomas A. Perry ş.a. În medie, A. Marino primea în acestă perioadă 150-160 de scrisori pe an.

Multe scrisori conțin solicitări de sprijin, mulțumiri pentru recenzii sau diverse informații, chestiuni politice sau de ordin cultural, invitații la întruniri, conferințe etc. Străbat, pe alocuri, referiri la actualitatea socială şi politică. Poetul Dumitru Oniga, fost deținut politic, îi scria lui Marino, în decembrie 1996, despre decepțiile de după 1990, despre criza de oameni cinstiți "care să jertfească ceva pentru țara acesta şi nu numai să profite". La alte noi decepții, de după alegerile din 1997, se referă un alt corespondent, mărturisindu-şi speranța pierdută că "sistemul clientelar meschin şi stupid va dispare după alegerile din noiembrie"[27]. Despre

[25] Scrisoare trimisă în 29 iulie 1996 - Fond Marino 232-24/25/26.
[26] Din scrisoarea trimisă de Sanda Stolojan în 5 septembrie 1996 – FM 232-16.
[27] Scrisoare din martie 1997 - Fond Marino 236-43.

cadrul social puțin prielnic activităților culturale scrie şi Cristian Moraru, într-o scrisoare trimisă din Bloomington: "În ce mă priveşte, din nou, sînt impresionat de convingerea cu care vă continuați proiectul intelectual început şi dus la capăt în circumstanțe de fapt antiintelectuale. În fond, asta e năpasta noastră: a trebuit şi unii dintre noi încă trebuie să depună un efort câteodată disproporționat față de rezultate; dacă am realizat ceva, a fost mereu împotriva împrejurărilor şi a structurilor, nu grație lor. Consider asta, de o bună bucată de vreme, contraproductiv şi nu neapărat obligatoriu[28]."

Există aici şi ecouri ale activității publicistice a lui Adrian Marino, în special din *Apostrof, Vatra, 22, Ramuri, Tribuna, Biblos.* Foarte multe dintre scrisori confirmă primirea ziarului *Românul liber* şi au cuvinte de apreciere pentru articolele lui Marino apărute în paginile lui. Colaborarea la revistele de cultură este reflectată şi în corespondența cu Marta Petreu, Alexandru Cistelecan, Gabriela Adameşteanu, Ioana Pârvulescu, Ioan Țepelea ş.a. Numeroase sunt şi chestionarele prin care se solicită opinia lui Marino în legătură cu diverse subiecte de dezbatere lansate în cadrul anchetelor organizate de revistele culturale, ca de exemplu *Afinități elective* din *România literară* sau cu privire la primul volum al *DSR* din *Apostrof,* dar şi la o anchetă a revistei studenților filologi din Braşov.

Reunite, secvențele surprinse de aceste epistole conturează cadrul relațiilor sociale în care Adrian Marino îşi publica volumele *Olé Espana* şi *Pentru Europa* sau elabora *Politică şi cultură; Revenirea în Europa,* volumele 4 şi 5 din *Biografia ideii de literatură* ca şi unele contribuții în volume colective. Multe dintre scrisori confirmă primirea acestor studii, însoțesc pachete de cărți sau consemnează recenziile apărute în presă. Astfel de exemple sunt numeroase. Mai semnalăm aici doar două. Trimițând o carte, probabil *Introducere în teoria literaturii* - expeditorul o numeşte "Introducerea" mea) -, Gheorghe Crăciun îşi mărturiseşte neliniştea în aşteptarea "verdictului" lui Adrian Marino asupra acestei

[28] Scrisoare din 6 mai 1995 - Fond Marino 203-47.

cărți, pe care autorul ei o consideră "grăbită", publicată la insistențele editorului cărții, Al. Muşina, dar utilă din punct de vedere didactic.

În ansamblul lui, acest material epistolar reconstituie cu fidelitate imaginea vie a mediului social în care a trăit şi a creat marele critic în aceşti ani, următori evnimentelor din decembrie 1989, ani în care marile furtuni ale vieții lui erau lăsate în urmă şi se apropia ora bilanțului. Aşa cum am arătat şi anterior, referindu-se, în memoriile sale, la scrisorile primite de-a lungul timpului, Adrian Marino deplângea faptul că majoritatea mesajelor sosite prin scrisori nu aduceau cu ele decât alte şi alte cereri, invitații, comenzi, a căror îndeplinire presupunea multe ore pierdute din timpul prețios necesar definitivării studiilor sale fundamentale. O privire asupra scrisorilor din perioada de care ne ocupăm confirmă cele afirmate de Adrian Marino. Sunt însă motive să credem că, dincolo de toate, rămânea nestinsă nevoia de comuniune adevărată. În memoriile sale de peste timp, Adrian Marino îşi va mărturisi regretul că doi dintre corespondenții pe care îi prețuia au încetat să-i mai scrie: «M-a afectat, pot spune, într-o oarecare măsură, comportamentul a doi scriitori de incontestabil talent, care – într-o perioadă – mă „cultivau” intens. Am şi dosare cu corespondența lor. Apoi, la un moment dat, au dispărut brusc de la orizont. Este vorba despre M.H. Simionescu şi Bedros Horasangian»[29].

O dovadă în plus că Adrian Marino prețuia corespondența, îndeosebi pentru valoarea ei de document autentic, este o afirmație din 2001, descoperită într-un context în care se referă la importanța pe care o au pentru cultura română textele clasice şi lucrările de referință şi de documentare: „Căutăm «cu disperare» trei scrisori ale lui Vasile Alecsandri, publicate, de care avem nevoie în cercetările actuale. Şi nu dăm încă de urma lor”[30].

Efortul de catalogare electronică prezentat aici are, în primul rând, scopul de a realiza un instrument de lucru în stare să dea de urmă

---

[29] *Ibidem*, p. 276.
[30] Ancheta revistei *Steaua* [cu tema *Cultura română încotro?*], în *Steaua*, 52, nr. 1, 2001, pp. 4-6.

fiecăruia dintre documentele acestui fond arhivistic de mare însemnătate pentru cunoaşterea operei şi personalităţii lui Adrian Marino.

***Catalogul corespondenţei Adrian Marino în perioada 1995-1997.* Date tehnice de prelucrare**

Scrisorile repertoriate aici sunt organizate în dosare după anul în care au fost primite, astfel încât documentele expediate la finele unui anumit an au fost îndosariate împreună cu cele ale anului următor.

Baza de date pentru perioada 1995-1997 identifică 541 de scrisori păstrate în Fondul Marino şi clasate în următoarele dosare:

Pentru anul 1995: FM 193; FM 197; FM 203; FM 204 (FM 204 cuprinde şi 7 scrisori din 1994); FM 240;
Pentru anul 1996: FM 232; Manuscrise 6133/FM 231;
Pentru anul 1997: FM 230 şi FM 236

Materialul epistolar a fost catalogat cu ajutorul programului bibliografic ProCite5, după o structură de organizare a datelor adaptată cerinţelor de prelucrare a materialului de arhivă.

Faţă de lucrările anterioare de catalogare a corespondenţei lui Adrian Marino, prezenta bază de date conţine o descriere mai detaliată a documentelor, venind în plus cu noi elemente de identificare bibliografică referitoare atât la conţinutul, cât şi la forma acestora.

Această structură de organizare a datelor bibliografice cuprinde, ca element de bază, o notă rezumativă de prezentare succintă a conţinutului, cu respectarea exigenţelor de confidenţialitate care se impun în cazul unor scrisori relativ recente. Dificultăţi am întâmpinat îndeosebi în cazul scrisorilor cu o grafie greu de înţeles, cazuri destul de rare, de altfel, în care s-a făcut menţiunea „scris indescifrabil”.

Ţinând seama de rigorile pe care le presupune catalogarea documentelor de arhivă, am acordat o atenţie specială şi descrierii fizice a scrisorilor, menţionând, acolo unde a fost cazul, nu doar numărul de

file[31] şi dimensiunile documentului dar şi diversele particularități, ca de exemplu notații marginale, ştersături, etichete ataşate, decupaje etc. În cazul ilustratelor care reproduc opere de artă a fost menționat şi titlul acestor reproduceri. Pe lângă scrisori, dosarele de corespondență mai conțin şi unele materiale documentare xerocopiate, care au fost ataşate de expeditori la unele dintre scrisori. Documentele ataşate, precum şi diversele particularități ce țin de forma documentului, au fost semnalate în nota referitoare la descrierea fizică, separat față de nota care rezumă conținutul.

Structura globală de organizare a datelor de identificare bibliografică a documentelor acestei baze cuprinde următoarele elemente: numele emitentului; instituția la care emitentul este afiliat; forma de prezentare a documentului (scrisoare sau carte poştală), cu indicația „olograf”- scris de mână sau „dactilo”- dactilografiat; localitatea de expediere; data expedierii; nota referitoare la conținut; numărul de file; dimensiunile documentului; limba de redactare; nota referitoare la particularitățile de formă; locația în arhivă.

În cazul scrisorilor care nu poartă mențiunea datei de expediere, s-a putut face o datare aproximativă după dosarul în care acestea au fost organizate anterior de către Adrian Marino. Stabilirea localității de expediere a fost însă mai dificil de făcut, în afară de situațiile rare, în care această mențiune se poate deduce din cuprinsul scrisorii. Prin urmare s-a recurs destul de frecvent la abrevierea consacrată în practica bibliografică: [S.l.][32]

Stabilirea numelui emitenților, a localității şi a datei de expediere, întreaga muncă de prelucrare a materialului epistolar a fost îngreunată de faptul că nu s-au păstrat în arhivă şi plicurile în care au fost expediate scrisorile, astfel încât au fost destul de numeroase situațiile în care

---

[31] De menționat că s-a făcut distincția necesară între filă şi pagină. De exemplu s-a menționat 1 f. chiar şi în situația în care textul scrisorii reuneşte patru pagini scrise pe o filă format A4 îndoită.

[32] Sine loco.

atribuirea scrisorilor s-a făcut cu dificultate. În cazul scrisorilor semnate indescifrabil, de ajutor în identificarea numelui emitentului a fost, mai ales, conținutul scrisorii, dar s-a recurs adesea şi la alte surse, ca de exemplu volumul de memorii al lui Adrian Marino, lucrarea *Viața, opera şi activitatea lui Adrian Marino. Cercetare bibliografică şi de referință*, compararea cu alte scrisori primite de A. Marino ca şi alte resurse, în special enciclopedii şi dicționare de personalități. A rămas totuşi, în final, un rest, din fericire destul de redus, unde s-a recurs la mențiunea "semnătură indescifrabilă". În situația în care atribuirea este nesigură numele emitentului apare încadrat în croşete.

CATALOGUL CORESPONDENȚEI
PRIMITE DE ADRIAN MARINO ÎN PERIOADA 1995-1997

1. **Davidescu, Oana**, Institutul de cercetări româneşti. [carte poştală dactilo]. Craiova, 1994. Urări de An Nou.
   1 f. : 9x15,5; în lb. română.
   Primită în 1995; textul scrisorii pe hârtie de culoare oranj închis.
   Fond Marino 204-131.

2. **Florescu, George**. [carte poştală olografă]. Iaşi, 1994. Urări de An Nou.
   1 f. : 9x27,5; în lb. română.
   Primită în 1995.
   Fond Marino 204-134.

3. **Marinescu, Nicolae**. [carte poștală olografă]. Craiova, 1994. Urări de An Nou.

   1 f. : 18,5x23; în lb. română.
   Primită în 1995.
   Fond Marino 204-130.

4. **Niculescu, Adrian**. [scrisoare olografă]. Milano, 1994. Mulțumeşte pentru cartea trimisă prin Augustin Pop; arată că lucrează la un articol, despre naşterea României moderne, pentru revista de "Studii Sud Est Europene"; în continuare despre colaborarea cu redacția revistei "22" şi faptul că a "migrat" la "Dilema", prin bunăvoința lui Mircea Iorgulescu; anexează şi articolul refuzat de redacția "22".
   2 f. : 21x30,5; în lb. română.
   Primită în ianuarie 1995.
   Fond Marino 203-62.

5. **Niculescu, Remus**, Institutul de Istoria Artei al Academiei Române. [carte poştală olografă]. [Bucureşti], 1994. Urări de An Nou.
   2 f. : 21x29,5; în lb. română.
   Primită în ianuarie 1995.
   Fond Marino 204-135.

6. **Rădulescu, Banu**, Fundația Culturală Memoria. [carte poştală dactilo]. [Bucureşti], 1994. Urări de An Nou.

1 f. : 10x15; în lb. română.
Primită în ianuarie 1995.
Fond Marino 204-133.

7. **Zaicik, Olga**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1994. Urări de An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Primită în ianuarie 1995.
Fond Marino 204-137.

8. **Corbea, Andrei**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 23 decembrie 1994. Mulțumeşte pentru scrisoarea primită; urări de bine pentru Noul An.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Scrisoare expediată în 1994 şi primită în ianuarie 1995.
Fond Marino 204-136.

9. [scrisoare olografă]. [S.l.], 1995. Confirmă primirea unor copii xerox conținând cronici ce urmează a fi prezentate la emisiunea "Invitații Mediatecii" din luna noiembrie.
1 f. : 22x21; în lb. română.
Datare aproximativă; semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 204-41.

10. **Basca, Doina**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Felicitări de Paşti; menționează că va obține un MA în Publish communications şi mulțumeşte pentru sprijin.
1 f. : 17x36; în lb. română.
Fond Marino 203-16.

11. **Bley-Vroman, Alexandra**. [carte poştală olografă]. Kane'ohe, Hawaii, 1995. Urări de An Nou; trimite o piesă filatelică cu tema "oameni de ştiință".
1 f. : 10,6x15; în lb. română.
Fond Marino 232-73.

12. **Bociort, Ignat Florian**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 1995. Declară că împărtăşeşte multe dintre ideile lui A. Marino; observă că criticii şi teoreticienii francezi sunt superficiali (sau speculează adesea în gol), acolo unde A. Marino este fundamental; adaugă că adună material pentru o expunere pe tema circulației necesare a culturii române în Occident; menționează (în P.S.) că Ursula Rudolph din Berlin - care a primit o carte cu autograf de la A. Marino - este, din 1974, soția expeditorului şi că locuiesc la Berlin.

1 f. : 5x9; în lb. română.
Textul scrisorii este scris pe o carte de vizită a prof. Ignat Bociort.
Fond Marino 204-128.

13. **Borbély, Ştefan**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 1995. Solicită două studii de Virgil Nemoianu apărute în SUA, pe care nu le găseşte nicăieri.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Sublinieri cu roşu şi verde; semnătura cu cerneală verde.
Fond Marino 204-118.

14. **Brumaru, A. I.** [scrisoare dactilo]. [S.l.], 1995. A. Marino este rugat să accepte să facă parte din Senatul de onoare al Comitetului Național al Artelor Olimpice (CIAO) cu sediul la Paris; se menționează că din acest Senat mai fac parte S. Celibidache şi Andrei Şerban; ideea acestei propuneri aparține scriitorului A.I. Brumaru şi criticului Mircea Martin, consilieri la Secția Litere.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-125.

15. **Carlton, Charles; Carlton, Mary**. [scrisoare dactilo]. Fairport, New York, 1995. Detaliate relatări de ordin personal cu privire la anul care se încheie.
1 f. : 27,9x21,7; în lb. engleză.
Fond Marino 232-61.

16. **Ciachir, Dan**. [scrisoare dactilo]. [Bucureşti], 1995. Informează că răspunsul lui A. Marino la un articol al lui Al. George urmează să fie publicat în "Cuvântul" şi că N. Manolescu arbitrează disputa pe prima pagină din "România literară"; semnalează lucrări care ar trebui să facă parte din bibliografia unei teme legată de "creştinism".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-29.

17. **Ciobanu, Vitalie**. [scrisoare olografă]. [Chişinău], 1995. Regretul că nu a putut participa la festivalul *L. Blaga* de la Cluj; trimite "Contrafort" nr. 7 şi 8; solicită materiale despre cultura universitară de sfârşit de secol XX; solicită răspuns la ancheta revistei "Contrafort" cu tema "Patriotism şi naționalism la români".
2 f. : 29,5x21; în lb. română.
Pe scrisoare apare notația: "primită 8 iulie '95".
Fond Marino 203-31.

18. **Ciobanu, Vitalie**. [scrisoare olografă]. [Chişinău], 1995. Trimite nr. 2 din "Contrafort"; detalii legate de colaborările lui A. Marino la "Contrafort"; anunță că Uniunea Scriitorilor din Basarabia i-a acordat lui A. Marino premiul pentru critică pe anul 1994.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Pe scrisoare apare notația: "primită 9 ianuarie '95"; pe verso este ataşată o etichetă cu adresa redacției "Contrafort".
Fond Marino 203-32.

19. **Codruț, Mariana; Pricop, Constantin**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-15.

20. **Corbea, Andrei**. [carte poştală olografă]. Konstanz, Germania, 1995.
1 f. : 10x14,5; în lb. română.
Datare aproximativă; pe verso foto: Konstanz - Kolorierte radierung (1842).
Fond Marino 203-72.

21. **Editura AIUS**. [carte poştală dactilo]. Craiova, 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 15 x 21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-16.

22. **Florescu, George**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 1995. Urări cu ocazia zilei de naştere.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-53.

23. **Fundaçao Oriente**. [carte poştală dactilo]. [Lisabona], 1995. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 11,5x28; în lb. română.
Datare aproximativă; pe verso foto: Vista da Cudade e Porto de Macau.
Fond Marino 203-73.

24. **Goga, Ivonne; Goga, Mircea**. [telegramă]. Cluj-Napoca, 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 12x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-52.

25. **Heitmann, Klaus**. [carte poştală olografă]. Heidelberg, Germania, 1995. Urări de An Nou; trimite şi timbre poştale cu portrete de autori.
1 f. : 10x29,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203-83.

26. **[Helmuth Kirken]**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Mulțumeşte pentru corespondența primită.
2 f. : 17x15; în lb. germană.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203 - 68.

27. **Ingold, Felix Philip**. [carte poştală dactilo]. Zurich, 1995. Notiță de înştiințare a noii adrese de reşedință a expeditorului.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. germană, engleză, franceză.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203 - 86.

28. **[Mirodan, Alexandru**. [scrisoare olografă]. Tel Aviv, 1995. Solicită un răspuns după cea de-a treia scrisoare trimisă.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Atribuirea scrisorii este nesigură; semnătura este aproape indescifrabilă; pe verso trimite un extras xeroxat după o recenzie la "Pentru Europa", de Josef Eugen Campus din revista "Minimum" din Tel Aviv.
Fond Marino 203-15.

29. **Moraru, Cristian**, Indiana University. [scrisoare dactilo]. Bloomington, SUA, 1995. Răspuns la propunerea de a colabora, în calitate de co-translator sau consultant de specialitate, la versiunea în engleză a unei cărți de A. Marino, în curs de apariție la SUNY; îl roagă pe A. Marino să afle în ce stadiu se află editarea unei cărți proprii de critică şi teorie literară, la editura "Litera".
1 f. : 28x21,5; în lb. română.
Fond Marino 203-38.

30. **Nasta, Dan Ion**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Mulțumeşte pentru "bucuria reîntâlnirii cu Etiemble", precizând că va expedia în scurt timp cartea.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Pe verso ilustrată care reproduce tabloul "Portret de bărbat citind" de Hans Memling, păstrată la Muzeul de Artă al RSR.
Fond Marino 204-126.

31. **Negoiță, Lucia**, Televiziunea Română. [carte poştală olografă]. Bucureşti, 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 15,5x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-23.

32. **Petreu, Marta**, Fundația Culturală Apostrof. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 1995. Scurtă notă în care expeditoarea anunță că un text al lui A. Marino este dat la tipar şi solicită o recenzie pentru revista "Apostrof".
1 f. : 10x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-40.

33. **Petreu, Marta**, Fundația Culturală Apostrof. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 1995. Mulțumeşte pentru textul ce urmează să fie publicat în revista "Apostrof" din 20 noiembrie.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Fond Marino 204-54.

34. **Popa, Constantin M.** [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 15,5x20,5; în lb. română.
Fond Marino 204-138.

35. **Popper, Jacob**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Urări de An Nou.
2 f. : 22x15,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203 - 2.

36. **Redacția revistei "Euphorion"**. [carte poştală dactilo]. [Sibiu], 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 21x9,5; în lb. română.
Fond Marino 204-132.

37. **Redacția revistei "Contrafort"**. [scrisoare dactilo-anchetă]. [S.l.], 1995. Ancheta revistei "Contrafort", cu tema "Patriotism şi naționalism la români".1 f. : 9,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă; scrisoarea nu este semnată.
Fond Marino 203-30.

38. **Redacția revistei "Euphorion"**. [chestionar]. [Sibiu], 1995. Chestionar : Blaga, Barbu, Vinea.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Fond Marino 204-86.

39. **Russu, Alexander M.** [carte poştală olografă]. Trieste, Italia, 1995. Urări de Craciun şi An Nou.
1 f. : 8,5x13,5; în lb. română.
Fond Marino 203 - 8.

40. **Saliniuc, Maria**, Biblioteca Centrală Universitară "Mihai Eminescu". [scrisoare dactilo]. Iaşi, 1995. Trimite Indicele bibliografic al revistei "Viața Românească" 1971-1985.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Numele destinatarului: Marino Nicolae.
Fond Marino 204-83.

41. **Sallustio, Gianna**. [fotografie]. Molfetta, Italia, 1995. Fotografia editoarei italiene, însoțită de adresa pentru corespondență.
1 f. : 15x10; în lb. italiană.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203-25.

42. **Săucan, Mircea**. [scrisoare dactilo]. Nazareth, 1995. Despre Holocaust şi comunism; notează că, în Nazareth, unde s-a stabilit în 1987, rămâne acelaşi ca la Bucureşti; referire la Cioran, "negatorul", aflat pe "patul cel greu".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203-54.

43. **Săucan, Mircea**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 1995. Comunică trimiterea unei cărți şi înmânarea alteia lui [E]. Campus; se cere confirmarea primirii unei scrisori anterioare.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 232-67.

44. **Singer, Sorin**. [carte poştală olografă]. Durău, 1995. Salutări din vacanță.
1 f. : 11,5x16,5; în lb. română.
Fond Marino 204-60.

45. **Tibori Szabó, Zoltán**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 14,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă; pe ilustrată se semnează şi ceilalți redactori ai cotidianului "Szabadság".
Fond Marino 204-22.

46. **Țeposu, Radu G.**, Fundația Culturală "Cuvîntul". [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 1995. Aviz de reînnoire a abonamentului la ziarul "Cuvîntul".
1 f. : 22,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-25.

47. **Valmarin, Luisa**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 16x23,5; în lb. română.
Fond Marino 203-66.

48. **Vasiliu, Lucian**, Colectivul Muzeului Literaturii Române din Iaşi. [carte poştală olografă]. Iaşi, 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 15,5x22,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-24.

49. **Zappa, Fernando; Zappa, Carmen**. [carte poştală olografă]. [Roma], 1995. Anunță că starea sănătății lui s-a ameliorat în urma unei intervenții chirurgicale şi a unui sejur la Lac de Lâme.
1 f. : 10x15; în lb. franceză.
Datare aproximativă; pe verso: Basilica Prepositurale di Bellagio.
Fond Marino 203-27.

50. **Ghica, Marius; Ghica, Doina**. [carte poştală olografă]. [S.l.], ianuarie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 16x22,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-129.

51. **Negoiță, Lucia**, Societatea Română de Televiziune. [carte poştală olografă]. [Bucureşti], ianuarie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 20x15,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-127.

52. **Stolojan, Sanda**. [scrisoare olografă]. Paris, 2 ianuarie 1995. Urări de An Nou; trimite "Magazine Littéraire"; scurtă referire la "incredibila evoluție a situației din Caucaz".
1 f. : 11x15,5; în lb. română.
Fond Marino 203-82.

53. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 5 ianuarie 1995. Vestea că se mută la Roma.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-2.

54. **Niculescu, Adrian**. [scrisoare olografă]. Paris, 9 ianuarie 1995. Comunică datele de apariție ale unor texte din revista "22"; trimite materialele solicitate şi promite să trimită copia unei scrisori din noiembrie, care nu a ajuns la destinație.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Fond Marino 203-61.

55. **Pop, Georgeta**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 9 ianuarie 1995. Urări de An Nou; mulțumeşte pentru carte şi solicită colaborarea lui A. Marino pentru pagina de cultură a "Cotidianului".
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-124.

56. **Carlton, Charles; Carlton, Mary**. [scrisoare dactilo]. Fairport, New York, 12 ianuarie 1995. Se împărtăşesc noutăți de ordin personal.
1 f. : 28x21,5; în lb. engleză.
Data primirii scrisorii.
Fond Marino 203 - 69.

57. **Panța, Iustin**, Revista "Euphorion". [chestionar dactilo]. Sibiu, 14 ianuarie 1995. Chestionar cu tema: "Raportul dintre tradiție şi inovație în literatura (cultura) română".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Antetul revistei "Euphorion" este scris de mână şi este ataşat jos în colțul din dreapta; în colțul din stânga jos- notația marginală cu creionul: "primită 14 ian. 1995".
Fond Marino 204-121.

58. **Țeposu, Radu G.** [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 15 ianuarie 1995. Intenția relansării revistei "Cuvîntul" într-o formulă nouă şi invitația ca A. Marino să facă

parte din colegiul de onoare al revistei compus din "cei mai distinşi oameni de cultură români".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Anexează şi lista cu personalităţile din colegiul "Cuvîntul".
Fond Marino 204-112/113.

59. **Guţanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 18 ianuarie 1995. Mulţumeşte pentru scrisoarea din noiembrie cu lămuriri privitoare la corespondenţa A. Marino - Mircea Eliade; trimite o indicaţie bibliografică însoţită de pagini xerox cu fotografia bunicului lui A. Marino şi o copertă de almanah vechi.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-123.

60. **Zub, Alexandru**. [scrisoare olografă]. [Iaşi], 18 ianuarie 1995. Referire la premiul GDS; trimite volumul "Cultură şi societate".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-122.

61. **Maia, Luciano**, Journal "O Pao". [scrisoare dactilo]. Fortaleza - Brazilia, 19 ianuarie 1995. Arată că a fost la Cluj, în septembrie 1990, cu ocazia unui colocviu al traducătorilor şi editorilor de literatură română şi că a păstrat în memorie figura, îmbrăcămintea şi împrejurările în care l-a văzut atunci pe A. Marino; apreciază în mod deosebit "Dicţionar de idei literare", vol. I şi întreabă cum îşi poate procura şi volumele continuative; trimite un exemplar din revista "O Pao".
1 f. : 35x21; în lb. portugheză.
Fond Marino 203-65.

62. **Caragiani, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Roma, 30 ianuarie 1995. Rînduri scrise în tren, între Roma şi Napoli; anunţă că a expediat o carte a lui A. Marino în SUA şi un alt exemplar lui Roberto Scagno; intenţia de a participa în 6-10 martie la un Congres organizat la Veneţia de Universitatea din Veneţia în colaborare cu Fundaţia "Cini", unde se va întâlni cu vărul său Marian Papahagi şi cu Ion Pop; în aprilie va participa la un alt congres despre problemele lingvistice ale minorităţilor.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 203-64.

63. **Săucan, Mircea**. [scrisoare dactilo]. Nazareth, 31 ianuarie 1995. Despre Carnete europene*;* propunerea inedită făcută lui A. Marino de a scrie "un scurt, foarte

scurt opus", ca mesaj cultural pentru univers a unei Europe presupus scufundate în urma unui cataclism.
1 f. : 31x21; în lb. română.
Fond Marino 203-58.

64. **Horasangian, Bedros**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 1 februarie 1995. Îl felicită pe A. Marino pentru un articol din "România liberă".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 239-3.

65. **Popa, Constantin M.** [scrisoare olografă]. Craiova, 2 februarie 1995. Trimite o consemnare a cărții "Olé! Espana : jurnal spaniol" şi o referință bibliografică considerată de interes pentru destinatar.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-120.

66. **Țeposu, Radu G.** [scrisoare olografă]. București, 5 februarie 1995. Mulțumește pentru acordul dat şi pentru publicațiile primite; intenția de a trimite "Cuvîntul" imediat ce iese de sub tipar.
1 f. : 22,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-111.

67. **Niculescu, Adrian**. [scrisoare olografă]. Milano, 6 februarie 1995. Trimite materialele cerute şi copia unei scrisori din noiembrie, care nu a ajuns la destinație.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Fond Marino 203-60.

68. **Saizu, Ioan**. [scrisoare dactilo]. Iaşi, 9 februarie 1995. Trimite noul său volum de versuri.
1 f. : 24x15; în lb. română.
Fond Marino 204-119.

69. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 10 februarie 1995. Solicită date în vederea redactării fragmentului despre A. Marino, din "Dicționarul literaturii române", editat sub patronajul Academiei Române; solicită, de asemenea, un text pentru revista "Euresis" cu tema "Postmodernismul".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-117.

70. **Cistelecan, Alexandru**. [scrisoare dactilo]. Tîrgu Mureş, 15 februarie 1995. Mulţumeşte pentru carte şi pentru recomandările necesare pentru obţinerea finanţării revistei "Vatra"; solicită un articol pentru numărul în pregătire - dedicat lui Matei Călinescu - şi fragmente din cartea în lucru.
1 f. : 22,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-116.

71. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 16 februarie 1995. În replică la o scrisoare anterioară a lui A. Marino, opinii despre Paris şi Roma, văzute comparativ; trimite o carte şi un articol din "Il Giornale".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Anexează xerocopia articolului din "Il Giornale".
Fond Marino 240-3; 6.

72. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 20 februarie 1995. Felicitări pentru articolul din "Românul liber"*;* invitaţia adresată lui A. Marino de a scrie un text despre "constelaţia culturală din România" pentru pagina culturală a ziarului "Il Giornale"; menţionează că aceeaşi invitaţie va fi adresată şi lui Fausto Gianfranceschi, critic literar şi romancier italian.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Anexează xerocopia unui articol al lui Marcello Veneziani.
Fond Marino 240-4/5.

73. **Ţeposu, Radu G.**, "Cuvîntul". Fundaţie culturală. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 21 februarie 1995. Mulţumeşte pentru scrisoare şi pentru cartea primită; arată care sunt motivele pentru care ideea colegiului editorial, din care urma să facă parte şi A. Marino - nu a putut fi concretizată.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-110.

74. **Zub, Alexandru**, Institutul de Istorie "A. D. Xenopol" Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, 22 februarie 1995. Mulţumeşte pentru numărul despre revoluţie al "Românului liber" şi se declară de acord cu A. Marino că "fără a schimba regimul proprietăţii nu se poate vorbi de revoluţie", dar că ar fi posibilă o revoluţie, care "s-ar putea împlini în timp, pe măsură ce formula s-ar umple de conţinut".
1 f. : 22x21; în lb. română.
Cu cerneală roşie - antetul Institutului de Istorie A.D. Xenopol.
Fond Marino 204-115.

75. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 27 februarie 1995. Solicită o recomandare pentru susţinerea unei serii de conferinţe la Paris.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-114.

76. **Ţepelea, Ioan**. [scrisoare olografă]. Oradea, 27 februarie 1995. Mulţumeşte pentru cartea primită şi pentru un text pentru revista "Aurora".
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-105.

77. **Simionescu, Mircea Horia**. [scrisoare olografă]. Pietroşiţa, 5 martie 1995. Comunică pe larg veşti despre sine şi activitatea sa de creaţie.
2 f. : 21x30; 21x15; în lb. română.
Fond Marino 238-38/39.

78. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 6 martie 1995. Mulţumiri şi aprecieri deosebite pentru răspunsul prompt la o scrisoare anterioară; întreabă ce anume l-a determinat pe A. Marino să se înscrie în "ASPRO", asociaţie faţă de care are unele rezerve.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-108.

79. **Cistelecan, Alexandru**. [scrisoare dactilo]. Tîrgu Mureş, 8 martie 1995. Mulţumeşte pentru un articol şi solicită material pentru următorul număr al revistei "Vatra"; menţionează intenţia de a organiza o discuţie mai amplă cu privire la "Biografia ideii de literatură".
1 f. : 22,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-109.

80. **Behring, Eva**. [carte poştală]. Berlin, 15 martie 1995. Mulţumeşte pentru nota despre cartea expeditoarei, apărută în "Românul".
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Fond Marino 203-45.

81. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 18 martie 1995. Detalii despre acţiunile întreprinse pentru a difuza în Italia creaţia lui A. Marino; menţionează, printre altele, că a semnat, cu pseudonimul Henry Popp şi G. Obreja-Iaşi, un set de scrisori publicate în "Jurnalul literar".
1 f. : 15x21; în lb. română.
Fond Marino 240-7.

82. **Rachieru, Adrian Dinu**. [scrisoare olografă]. [Timişoara], 21 martie 1995. Despre antologia "Poeți din Bucovina"; trimite mai multe cărți apărute la editura înființată în cadrul "Isep Tibiscus"; trimite şi ziarul "Banatul" unde urmează să apară cronica "Între două lumi", consacrată jurnalelor de călătorie ale lui A. Marino.
1 f. : 21x30/15; în lb. română.
Este decupată o porțiune din fila documentului.
Fond Marino 204-106.

83. **Instituto Cervantes**. [invitație dactilo]. Bucureşti, 22 martie 1995. A. Marino era invitat la conferința pe care O. Paler a susținut-o în martie 1995 la sediul Institutului Cervantes.
1 f. : 10x21; în lb. română.
Fond Marino 203-46.

84. **Voicu, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 22 martie 1995. Doreşte să ofere destinatarului "o sursă onestă de informare asupra mişcării legionare"; trimite cărți şi materiale informative pe această temă.
2 f. : 28x21; în lb. română.
Fond Marino 204-107.

85. **Niculescu, Adrian**. [scrisoare olografă]. Milano, 27 martie 1995. Trimite fotocopiile cerute (Chevalier) şi un articol al Paulei Diaconescu, soția lui Solomon Marcus şi profesor de literatură; plicul cu materialele este trimis prin Cristian Ivaneş, politolog clujean, student la Milano; considerații despre "sistemele electorale" pe marginea unui studiu al lui C. Ivaneş; apreciază ca "splendid" un articol al lui A. Marino din "Românul liber", declarându-se de acord cu ideea că Cioran din "Schimbarea la față a României" era orice numai european nu; menționează în paranteză: "Idem Nae Ionescu, ridicat de unii în slăvi".
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Fond Marino 203-50.

86. **Selian, Sergiu**, "Nor Ghiank". Revistă lunară politică, economică, socială, culturală în limba armeană. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 27 martie 1995. Trimite întrebările pentru un interviu pe tema relației lui A. Marino cu etnia armeană.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-92.

87. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 28 martie 1995. Solicită un articol despre vocația europeană a României pentru a fi publicat în "Il giornale" cu un chapeau introductiv de Fausto Gianfranceschi.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-8.

88. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 29 martie 1995. Mulțumeşte pentru scrisoare şi pentru intenția de a scrie despre cartea expeditoarei; menționează propunerile făcute pentru Premiile Academiei.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-104.

89. **Goga, Ivonne; Goga, Mircea**. [carte poştală olografă]. [Cluj-Napoca], aprilie 1995. Urări de Paşti.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-97.

90. **Hamzea, Adrian; Hamzea, Elena**. [carte poştală dactilo]. [Cluj-Napoca], aprilie 1995. Urări de Paşti.
1 f. : 15,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-103.

91. **Oanță, Mircea I.** [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, aprilie 1995. Urări de Paşti.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Fond Marino 204-95.

92. **Popa, Constantin M.** [carte poştală olografă]. [S.l.], aprilie 1995. Urări de Paşti.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Fond Marino 204-94.

93. **Țeposu, Radu G.** [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, aprilie 1995. Urări de Paşti; confirmă primirea unui articol destinat publicării.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-100.

94. **Popa, Grigore Gr.** [scrisoare olografă]. Bucureşti, 2 aprilie 1995. Comunică veşti despre sine şi familia sa; despre serbările de comemorare ale lui Gr. T. Popa, tatăl său.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Semnat - Grigorel.
Fond Marino 204-84.

95. **[Hunst], André**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 3 aprilie 1995. Îşi anunță sosirea la Cluj şi intenția de a se întâlni cu A. Marino.
1 f. : 29,5x21; în lb. franceză.
Fond Marino 203-56.

96. **Ploieşteanu, Gr.** [scrisoare dactilo]. Târgu Mureş, 3 aprilie 1995. Trimite o carte şi promite să trimită şi volumul "De la Dimitrie Cantemir la Şcoala Ardeleană".
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-98.

97. **Simms, Norman**, The Institute for the History of Mentalities. [scrisoare dactilo]. Hamilton, New Zealand, 7 aprilie 1995. Anunță apariția volumului 10, nr. 1, din "Mentalities/Mentalités"; recomandă abonarea revistei "The Glozel Newsletter", care se va trimite contra cost; expeditorul îşi anunță mutarea în Israel, împreună cu institutul, unde speră să aibă o activitate mai fructuoasă.
1 f. : 29,5x21; în lb. engleză.
Fond Marino 203 - 49.

98. **Spiridon, Monica**. [carte poştală olografă]. Bucureşti, 14 aprilie 1995. Urări de Paşti.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Fond Marino 204-96.

99. **Universitatea "Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca. Rectoratul**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 14 aprilie 1995. Invitație la reuniunea Senatului UBB consacrată decernării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității, lui Miguel Angel Martinez.
1 f. : 14,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-101.

100. **Universitatea "Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca. Rectoratul**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 14 aprilie 1995. Invitație la recepția oferită cu ocazia decernării

titlului de Doctor Honoris Causa al Universității, lui Miguel Angel Martinez, preşedintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.
1 f. : 9x13,7; în lb. română.
Fond Marino 204-102.

101. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 15 aprilie 1995. Răspunde unei scrisori anterioare despre publicarea unui articol de A. Marino în "Il Giornale".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-9.

102. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 15 aprilie 1995. Repetă solicitarea adresată lui A. Marino de a trimite un articol pentru a fi publicat în "Il Giornale" şi fotocopii după coperțile de la "Etiemble.." şi "Comparatisme ..." plus prefețele respective.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-10.

103. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 16 aprilie 1995. Amănunte legate de articolul solicitat de expeditor pentru a fi publicat în "Il Giornale"; rezultă că A. Marino sugerase, în răspunsul său, să fie publicat un articol apărut în "Românul liber"; Popper îi cere să adapteze textul în conformitate cu diferența de perspectivă dintre publicul român şi cel italian.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-11.

104. **Cistelecan, Alexandru**, Redacția revistei "Vatra". [scrisoare dactilo]. Tîrgu Mureş, 20 aprilie 1995. Mulțumeşte pentru fragmentul trimis şi solicită în continuare acest tip de colaborare, în intenția de a păstra extrasele de autor şi în noua structură a revistei "Vatra".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-91.

105. **Papahagi, Marian**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 30 aprilie 1995. Scrisoarea însoțește un exemplar din "Teoria della Letteratura" trimis prin Clement Fătu; intenția de a trimite o invitație la o proiectată lansare a "DSR" la Cluj.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-89.

106. [carte poştală]. Iaşi, 1 mai 1995. Mulțumeşte pentru piesa filatelică trimisă;

întreabă cum ar putea procura întreg setul de cărți poştale cu scriitori, editate de "chişinoieni".
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 204-90.

107. **Voicu, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 3 mai 1995. Replică la o scrisoare în care A. Marino îi atribuie "solidarizarea cu cei care au săvârşit fapte condamnabile"; argumentează poziția pe care se situează; solicită un exemplar din "Pentru Europa".
2 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-88.

108. **Der Rektor und der Akademische Senat der Universität Wien**. [invitație dactilo]. Viena, 4 mai 1995. Invitație care conține lista laureaților premiului Herder şi programul festivității din 4 mai 1995, ținută la Universitatea din Viena.
2 f. : 21x15; în lb. germană.
Data este cea a evenimentului.
Fond Marino 203 - 51.

109. **Rektor der Universität Wien**. [notiță de confirmare]. Viena, 4 mai 1995. Se cere confirmarea participării la festivitatea de decernare a premiilor Herder la Universitatea din Viena, 4 mai 1995.
1 f. : 9,5x14,5; în lb. germană.
Data este cea a evenimentului pentru care se cere confirmarea; Semnat: Büro des Rektors der Universität Wien.
Fond Marino 203 - 52.

110. **Rektor der Universität Wien**. [invitație dactilo]. Viena, 4 mai 1995. Invitație la festivitatea de înmânare a premiului Herder la Universitatea din Viena, 4 mai 1995.
1 f. : 10x15; în lb. germană.
Data este cea a evenimentului care este obiectul invitației.
Fond Marino 203 - 53.

111. **Anghelescu, Mircea**, Fundația Culturală Română. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 5 mai 1995. Mulțumeşte pentru cartea primită şi trimite "Synthesis", cu lucrările unui colocviu desfăşurat în 1994.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-87.

112. **Moraru, Cristian**. [scrisoare dactilo]. Bloomington, SUA, 6 mai 1995. Neagă că ar fi "apolitic"; admiră convingerea cu care A. Marino îşi continuă proiectul intelectual "început şi dus la capăt în circumstanțe de fapt antiintelectuale".
1 f. : 28x21,5; în lb. română.
Fond Marino 203-47.

113. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 6 mai 1995. Confirmă primirea volumului "Pentru Europa"; explică de ce nu ar avea rost o recenzie despre cartea lui Marino semnată de expeditor; detalii despre un concert dat de pianistul român Gabriel Amiraş la Accademia di Romania.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-12.

114. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 8 mai 1995. Confirmă primirea gazetei "Românul liber"*;* detalii despre articolul lui A. Marino pregătit pentru publicare în "Il Giornale".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-13.

115. **Alexandrescu, Sorin**, Universiteit van Amsterdam. [comunicat de presă]. Amsterdam, 11 mai 1995. Comunicat de presă cu titlul "Alexandrescu primeşte medalia Universității din Amsterdam"; expeditorul alătură câteva rânduri scrise de mână pentru A. Marino; anunță că a doua zi urmează să plece la Amsterdam.
1 f. : 29,5x20,5; în lb. română.
Este reprodus textul unui comunicat de presă.
Fond Marino 203-42.

116. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 11 mai 1995. Trimite traducerea unui fragment din "Pentru Europa", ales pentru a fi publicat în "Il Giornale"; expeditorul menționează că a făcut el însuși această traducere.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Anexează textul înmânat de expeditor lui Fausto Gianfranceschi.
Fond Marino 240-14/15.

117. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 13 mai 1995. Trimite versiunea italiană a articolului destinat să apară în "Il Giornale" şi alcătuit pe baza unor extrase din "Pentru Europa"; trimite şi versiunea definitivă a prezentării acestui articol, alcătuită de expeditor, împreună cu o xerocopie a scrisorii adresate lui Fausto Gianfranceschi.

1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-16.

118. **Behring, Eva; Behring, Willi**. [scrisoare olografă]. Berlin, 19 mai 1995. Regretul că A. Marino nu a participat la Colocviul de la Weimar.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 203-43.

119. **Pamfil, Carmen**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 21 mai 1995. Rugămintea (şi în numele confraților lingvişti) adresată lui A. Marino de a susține protestele specialiştilor împotriva reformei ortografice "Drăgănescu"; "Ar fi extraordinar - scrie Carmen Pamfil - dacă acum, în cunoştință de cauză, s-ar pronunța şi marii oameni de cultură, căci este problema tuturor".
2 f. : 21x29,5; în lb. română.
În arhiva Marino, scrisoarea este păstrată în acelaşi dosar cu cîteva articole pe tema ortografiei, trimise de autoarea scrisorii prin Al. Dobrescu.
Fond Marino 197-1.

120. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 23 mai 1995. Despre mijlocirea publicarii unui articol al lui A. Marino în "Il Giornale".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-17.

121. **Popper, Jacob**. [scrisoare olografă]. Roma, 25 mai 1995. Date noi despre demersurile făcute pentru a intermedia publicarea unui articol al lui A. Marino în "Il Giornale".
1 f. : 10,5x21; în lb. română.
Fond Marino 240-19.

122. **Petreu, Marta**, Revista "Apostrof". [chestionar]. Cluj-Napoca, 29 mai 1995. Anchetă cu privire la primul volum al "Dicționarului Scriitorilor Români".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-82.

123. **Giurgiu, Eugene**. [scrisoare dactilo]. Toronto, 7 iunie 1995. Solicită materiale pentru publicare în revista pe care o conduce.
1 f. : 27.5x21,5; în lb. română.
Fond Marino 203-40.

124. **Gnisci, Armando**, Università degli Studi di Roma "la Sapienza" Dipartimento di Italienistica. [scrisoare dactilo]. Roma, 7 iunie 1995. Arată că trebuie să-i mulțumească lui A. Marino pentru mai multe lucruri: pentru un splendid articol de revistă, pentru ultima carte primită printr-un prieten comun şi pentru considerația acordată; are speranța să-l poată invita pe A. Marino, anul următor, la Roma, pentru a participa la un seminar despre comparatism şi informează că va putea fi sigur cu privire la această invitație în toamnă.
1 f. : 21x15; în lb. italiană.
Fond Marino 203-41.

125. **Popa, Constantin M.** [scrisoare olografă]. Craiova, 8 iunie 1995. Felicitări pentru premiul "Opera Omnia"; mulțumeşte pentru cartea "Pentru Europa"; informații despre felul în care a fost receptată antologia despre "Literatura diasporei"; trimite "Hermeneutica literară românească" de Ovidiu Ghidirmic; arată că lucrează la studiul ceremonialului sadovenian.
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Fond Marino 204-55.

126. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 9 iunie 1995. Despre demersul inițiat de emitent de a mijloci publicarea unui articol al lui A. Marino în "Il Giornale"; despre evoluția politică din Italia.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-21.

127. **Vianu, Ion**. [scrisoare olografă]. Morges - Elveția, 9 iunie 1995. Mulțumeşte pentru recenzia apărută în revista "Ramuri"; se referă la faptul că Matei [Călinescu] va avea ocazia de a petrece câteva zile cu Adrian Marino; citind "Evadările", sesizează "comunitatea de trăiri a celor care au trăit exilul intern până la capăt cu cei care au evadat statornic".
1 f. : 28,5x21; în lb. română.
Fond Marino 193-2.

128. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 12 iunie 1995. Despre mijlocirea publicarii unui articol al lui A. Marino în Italia.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-22.

129. . [scrisoare olografă]. [S.l.], 13 iunie 1995. Anunță că este în România la Institutul "Paul Valery" la invitația lui Ştefan Augustin Doinaş şi că s-ar bucura

să vorbească la telefon cu A. Marino.
1 f. : 20,7x14,7; în lb. franceză.
Antet "Editions du Seuil"; semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 203-33.

130. **Popper, Jacob**. [scrisoare olografă]. Roma, 13 iunie 1995. Opinii critice despre ziarul "Românul liber".
1 f. : 10,5x21; în lb. română.
Fond Marino 240-23.

131. **Behring, Eva**. [scrisoare olografă]. Berlin, 15 iunie 1995. Mulțumește pentru cartea "Pentru Europa", despre care promite să publice o recenzie într-o revistă germană; comunică intenția de a cumpăra de la Editura Dacia cele trei volume apărute din "Biografia ideii de literatură".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 203-39.

132. **Bociort, Ignat Florian**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 16 iunie 1995. Felicitări călduroase pentru vol. 3, partea I din "Biografia ideii de literatură"*;* hotărîrea de a publica în Germania o recenzie a acestei lucrări pe care o consideră excepțională; intenția de a prezenta contribuțiile lui A. Marino în cadrul unei prelegeri la Secția de Filosofie a Academiei Internaționale a Științelor.
2 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-77.

133. **Zub, Alexandru**, Institutul de Istorie "A. D. Xenopol" Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, 29 iunie 1995. Mulțumeşte pentru cartea "Pentru Europa*"* şi pentru revista "Unu"; solicită un text pentru publicare în "Xenopoliana".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-80.

134. **Facultatea de Litere [UBB Cluj]. Decanatul**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 30 iunie 1995. Decernarea titlului de Doctor Honoris Causa lui Jean Starobinski, Universitatea din Geneva.
2 f. : 10x29,5; în lb. română.
Fond Marino 204-81.

135. **Florescu, George**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 30 iunie 1995. Felicitări pentru premiul "Opera Omnia", acordat de Uniunea Scriitorilor pe 1994; nu înțelege de ce nu este menționat în "Pentru Europa".

1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-79.

136. **Ţeposu, Radu G.**, Cuvîntul. Fundaţie culturală. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 5 iulie 1995. Îl invită pe A. Marino să se aboneze la ziarul "Cuvîntul", oferind astfel un sprijin financiar foarte necesar supravieţuirii acestei publicaţii.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-76.

137. **Vultur, Ioan**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 5 iulie 1995. Expediază suplimentul promis; exprimă aprecieri deosebite pentru alocuţiunile rostite la Bucureşti de A. Marino şi Matei Călinescu.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-75.

138. **Bluhm, Nathan M.**, U.S. Embassy Office in Cluj-Napoca. [invitaţie dactilo]. Cluj-Napoca, 6 iulie 1995. Invitaţie la recepţia ţinută la hotelul Continental cu ocazia celebrării zilei naţionale a S.U.A., pe 6 iulie 1995.
1 f. : 10x23; în lb. engleză.
Data evenimentului anunţat.
Fond Marino 203 - 36.

139. **Giurgiu, Eugene**. [scrisoare dactilo]. Toronto, 6 iulie 1995. Intenţia de a publica într-o revistă a emigraţiei din Canada (nu se precizează care) fragmente din "Pentru Europa"; solicită un interviu pe tema exilului.
1 f. : 28x21,5; în lb. română.
Fond Marino 203-19.

140. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 9 iulie 1995. Opinii critice despre un articol publicat de A. Marino în ziarul "Românul liber".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 240-25.

141. **Centrul Cultural Francez Cluj-Napoca**. [invitaţie dactilo]. Cluj-Napoca, 14 iulie 1995. Invitaţie la celebrarea Zilei Naţionale a Franţei.
1 f. : 10,5x21; în lb. franceză.
Fond Marino 203 - 37.

142. **Pârvulescu, Ioana**. [scrisoare olografă]. [Bucureşti], 15 iulie 1995. Trimite o fotografie în care A. Marino apare în compania redacţiei "România literară"; îl

invită pe A. Marino la o dezbatere despre "DSR" şi solicită un articol în acest scop.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-74.

143. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 15 iulie 1995. Dă asigurări că a trimis pentru publicare recenzia promisă la "Pentru Europa", dar redacția de la "România literară" a dat prioritate unui text pe aceeaşi temă scris de Zigu Ornea şi publicat la rubrica "Cronica edițiilor"; anunță că a scris a doua recenzie despre "Biografia ideii de literatură", vol. 3, care se va publica în "RITL".
2 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-73.

144. **[Crişan, Ion**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 18 iulie 1995. Răspuns la o scrisoare a lui A. Marino în care aduce elogii prieteniei; reaminteşte promisiunea făcută de A. Marino că va trimite din când în când câte un text pentru suplimentul de cultură "Paralela 45".
1 f. : 30x20,5; în lb. română.
Fond Marino 204-71.

145. **Simionescu, Mircea Horia**. [scrisoare olografă]. Pietroşița, 18 iulie 1995. Veşti despre sine şi activitatea sa de creație.
1 f. : 21x30; în lb. română.
Fond Marino 238-40.

146. **Cistelecan, Alexandru**. [scrisoare olografă]. Tîrgu-Mureş, 19 iulie 1995. Mulțumeşte pentru fragmentul trimis şi promite să trimită ziarele în care este consemnată vizita lui A. Marino şi a lui Matei Călinescu la târg; invitația de a lansa o nouă apariție editorială la Târgu Mureş.
1 f. : 14,5x20,5; în lb. română.
Fond Marino 204-70.

147. **Popper, Jacob**. [scrisoare dactilo]. Roma, 19 iulie 1995. Solicitarea ca A. Marino să scrie un articol despre vocația europeană a României pentru a fi publicat în Italia.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Fond Marino 240-28.

148. **Saizu, Ioan**. [scrisoare dactilo]. Iaşi, 24 iulie 1995. Trimite noul său volum de versuri.

1 f. : 23, 5x15,5; în lb. română.
Fond Marino 204-69.

149. **Giurgiu, Eugene**. [scrisoare dactilo]. Toronto, 30 iulie 1995. Considerații, în general negative, despre tipul emigrantului român din Canada sau Statele Unite, dar şi despre românii din țară.
2 f. : 26x18; în lb. română.
Fond Marino 203-18.

150. **Perry, Thomas A.** [scrisoare dactilo]. [S.l.], 2 august 1995. Trimite o xerocopie; mulțumeşte pentru două lucrări trimise.
1 f. : 19x21,5; în lb. engleză.
Fond Marino 203 - 28.

151. **Popescu, Mariana**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 10 august 1995. Mulțumeşte pentru înțelegere şi sprijin.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-61.

152. **Dragomir, Silviu**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 20 august 1995. Invitația de a colabora la "Luceafărul românesc", editat de Dan Fornade în Canada.
2 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-72.

153. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 30 august 1995. Informații legate de propria activitate editorială.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-59.

154. [scrisoare dactilo]. Praga, septembrie 1995. Date tehnice legate de utilizarea calculatorului şi scrierea în limba română cu diacritice; este interesat să-şi procure volumul apărut la Cluj, "Al doilea război mondial. Situația evreilor din România", I, 1939-1941, în vederea documentării pentru un simpozion "Antonescu".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Este scris citeț doar prenumele expeditorului: Victor.
Fond Marino 203-21.

155. **Popa, Constantin M.** [carte poştală olografă]. [Craiova], septembrie 1995. Felicitări cu ocazia zilei de naştere.

1 f. : 16x22; în lb. română.
Fond Marino 204-56.

156. **Sallustio, Gianna**. [scrisoare dactilo]. Molfetta, Italia, 1 septembrie 1995. Arată că Daniele Giacante, care asistă la scrierea prezentei scrisori, i-a înlesnit cunoaşterea personalităţii lui A. Marino, oferă spre lectură "Rosolio" şi "Dovidjenia" şi roagă să-i fie adusă la cunoştinţă părerea critică cu privire la aceste scrieri; îşi exprimă încrederea că dialogul epistolar cu Adrian Marino va fi începutul unui fructuos schimb cultural.
1 f. : 22x21; în lb. italiană.
Fond Marino 203-25.

157. **Tismăneanu, Vladimir**. [scrisoare dactilo]. Washington DC, 1 septembrie 1995. Cuvinte de apreciere pentru articolul lui Adrian Marino din "Românul liber" şi pentru un volum de Dan Pavel (nu precizează care); anunţă naşterea fiului său Adam; asemuieşte scrierile şi atitudinile lui A. Marino cu cele ale filosofului ceh Jan Patocka; referiri la un text al lui Pavel Câmpeanu; despre documentarea în arhive; referire la o eventuală nouă rundă de cercetare în România în mai-iunie 1996, ocazie şi pentru lansarea traducerii cărţii "Reinventing Politics"; comunică adresa de acasă pentru corespondenţă.
3 f. : 28x21,5; în lb. română.
Fond Marino 203-23.

158. **Ciachir, Dan**. [scrisoare dactilo]. Iaşi, 4/5 septembrie 1995. Oferă informaţii bibliografice cu privire la "Biblia Românească" de Gala Galaction şi "Noul Testament comentat", versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-27.

159. **Ţepelea, Ioan**, Societatea Oamenilor de Ştiinţă şi a Scriitorilor din Bihor. [scrisoare olografă]. Oradea, 5 septembrie 1995. A. Marino este solicitat să accepte calitatea de director onorific al revistei "UNU".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-51.

160. **Spiridon, Monica**. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 15 septembrie 1995. Solicită câteva pagini extrase din colaborările lui A. Marino la unul din volumele anterior publicate de "AILC", text ce va servi ca "tipic de concepţie şi redactare" la un proiectat studiu despre romantism, ce urmează să apară la "AILC".

1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-58.

161. **Guțanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iași, 18 septembrie 1995. Trimite referințele din "Almanach du high-life", solicitate de A. Marino.
1 f. : 23,5x13,5; în lb. română.
Fond Marino 204-50.

162. **Anghelescu, Mircea**, Fundația Culturală Română. [scrisoare dactilo]. București, 20 septembrie 1995. Precizează că tonul "ezitant" semnalat de A. Marino este o confuzie ca și supoziția că nu ar fi agreat de conducerea "FCR"; promite că se va ocupa, după începutul anului universitar, de editarea cărții lui Macedonski la Editura Minerva.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-49.

163. **Ciachir, Dan**. [scrisoare dactilo]. Iași, 22 septembrie 1995. Oferă informații bibliografice cu privire la istoria creștinismului; consideră că nu trebuie utilizat termenul "ortodoxism", care "nu există în teologie", sufixul grecesc "ismos" fiind pejorativ.
2 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-28.

164. **Ciachir, Dan**. [scrisoare dactilo]. [București], 25 septembrie 1995. Semnalează lucrări care ar trebui să facă parte din bibliografia unei teme legată de "creștinism și ortodoxie".
2 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-30.

165. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 25 septembrie 1995. Despre stagiul de cercetare în biblioteci din Budapesta în vederea pregătirii tezei de doctorat; invitație adresată lui A. Marino de a susține la Budapesta o conferință pe o temă de actualitate culturală.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-47.

166. **Sallustio, Gianna**. [scrisoare dactilo]. Molfetta, Italia, 27 septembrie 1995. Răspunde unei scrisori prin care A. Marino intermediază publicarea unui text al lui Augustin Pop într-o revistă italiană.
1 f. : 29,5x21; în lb. italiană.
Fond Marino 203-24.

167. **Şule, Ion Vasile**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 5 octombrie 1995. Trimite dactilograma unui text despre o carte a lui Adrian Marino; îşi exprimă regretul că acest text nu a apărut încă în revista "Europa orientalis", unde a fost trimis.
2 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-46.

168. **Bălu, Ion**. [scrisoare olografă]. Câmpina, 7 octombrie 1995. Arată că a fost numit conferenţiar la Facultatea de litere a Universităţii din Ploieşti şi că intenţionează să ofere studenţilor modele de muncă şi activitate intelectuală; în acest sens întreabă: "cum procedaţi când studiaţi un volum necesar pentru lucrările d-voastră de documentare?".
2 f. : 20,5x15; în lb. română.
Fond Marino 204-45.

169. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 9 octombrie 1995. Mulţumiri pentru fotocopia studiului despre avangardele europene.
1 f. : 8x13; în lb. română.
Fond Marino 204-57.

170. **[Crăciun, Gheorghe]**. [scrisoare olografă]. Braşov, 10 octombrie 1995. Trimite un pachet de cărţi şi reviste aduse de la un Festival de poezie tânără, desfăşurat la Chişinău; trimite şi două texte personale; face referire la licitaţia de sprijin pentru Mircea Nedelciu; îl invită pe A. Marino să participe cu o prelegere, încadrabilă într-un ciclu de prelegeri academice, organizate împreună cu Al. Cistelecan şi Virgil Podoabă la Filologia din Braşov.
2 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-44.

171. **Anghelescu, Mircea**. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 13 octombrie 1995. Oferă date bibliografice la un articol al lui Al. Ciorănescu; trimite şi fotocopia unui articol al Nadiei Anghelescu din Secolul 20 şi face referire la cartea "Langage et culture dans la civilisation arabe", carte recent apărută sub semnătura Nadiei Anghelescu.
1 f. : 22x21; în lb. română.
Fond Marino 204-43.

172. **Munteanu, Ştefan**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 19 octombrie 1995. Rînduri care însoţesc o carte a expeditorului; invocă un episod autobiografic petrecut în vara anului 1944 la Alba Iulia; după cum rezultă dintr-o scrisoare ulterioară a lui

Ştefan Munteanu, în replică A. Marino neagă că ar fi avut loc întâlnirea la care face referire emitentul.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-39.

173. **Lupescu, Silviu**, Editura Polirom. [scrisoare olografă]. Iaşi, 24 octombrie 1995. Ştiri despre noile apariţii ale editurii Polirom; trimite şi un comentariu la o carte (titlu neprecizat) respinsă de editura Polirom şi apărută la Institutul European.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-42.

174. **Simon de Souza, Brigitte; Tex, Elisabeth**, Inter Nationes Vertrieb. [scrisoare dactilo]. Bonn, 31 octombrie 1995. Oferă o listă de publicaţii de interes şi un formular de comandă.
1 f. : 29,5x21; în lb. germană.
Fond Marino 203 - 17.

175. **Ţepelea, Ioan**. [scrisoare olografă]. Oradea, 13 noiembrie 1995. Mulţumeşte pentru "Românul liber" şi solicită colaborarea lui A. Marino la revistele "Aurora" şi "Aletheia"; solicită o reconfirmare a acordului dat cu câteva luni în urmă cu privire la "patronajul spiritual" al revistei "UNU"; cere o fotografie şi reiterează intenţia de a edita o carte a lui A. Marino.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 204-36.

176. **Simms, Norman**, Foreign Literature & Linguistics Ben Gurion University, Beer Sheva. [scrisoare olografă]. Beer Sheva, Israel, 15 noiembrie 1995. Veşti cu caracter personal; este subliniat rolul important al lui Marino în viaţa politico-socială a Romaniei postdecembriste.
1 f. : 29,5x21; în lb. engleză.
Fond Marino 203 - 9.

177. **Munteanu, Ştefan**. [scrisoare olografă]. [Timişoara], 20 noiembrie 1995. Mulţumeşte pentru aprecierile legate de cartea sa şi pentru faptul că a fost citat într-o lucrare a lui A. Marino; se referă la o afirmaţie dintr-o scrisoare anterioară că s-ar fi întâlnit cu A. Marino în vara lui 1944 la Alba Iulia şi la faptul că A. Marino a negat acest lucru în scrisoarea de răspuns.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-37.

178. **Journal de Letras, Artes e Ideas. Departamento de Assinaturas**. [scrisoare dactilo]. Lisabona, 24 noiembrie 1995. Solicitarea de a reînnoi abonamentul la această revistă.
2 f. : 29,5x21; în lb. portugheză.
Fond Marino 203-12.

179. **Gnisci, Armando**, Universitŕ degli Studi di Roma "la Sapienza" Dipartimento di Italienistica. [scrisoare dactilo]. Roma, 28 noiembrie 1995. Îşi exprimă speranța că anul următor îl va avea ca oaspete la Roma pe A. Marino pe care îl felicită pentru puterea de muncă de care dă dovadă; trimite ultimele două scrieri ale sale; întreabă dacă A. Marino a primit volumul editat împreună cu [Franca] Sinopoli, "Comaparare i comparatismi" şi se arată interesat de opinia lui A. Marino despre această lucrare.
1 f. : 29x21; în lb. italiană.
Fond Marino 203-14.

180. **Ionescu, Gelu**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 30 noiembrie 1995. Remarcă textul lui A. Marino despre Matei Călinescu din numărul consacrat de revista "Vatra" lui Matei Călinescu, evidențiind nu doar faptul că articolul conține observații adevărate, exacte, dar mai ales "un aer de comuniune-afinitate"; comunică intenția de a-şi scrie memoriile şi de a finaliza, cu o carte, cercetarea în jurul lui Eugen Ionescu; arată ce mult prețuieşte activitatea de dascăl; solicită un exemplar din "Pentru Europa"; îl roagă pe A. Marino să citească un grupaj de scrisori trimise lui Ion Vartic, scrisori ce urmau a fi publicate în "Echinox".
2 f. : 30,5x21; în lb. română.
Fond Marino 203 - 11.

181. **Comitetul Asociației Foştilor Elevi ai Liceelor Militare**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 11x15; în lb. română.
Ataşat plicul.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 115/116.

182. **Dascălu, Doina; Dascălu, Crişu**. [carte poştală olografă]. Timişoara, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă; în colțul din dreapta, jos - notație marginală cu creionul.
Fond Marino 204-11.

183. **Dumitrescu, Dan**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-7.

184. **Enache, Smaranda**. [carte poştală olografă]. Târgu Mureş, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Fond Marino 204-13.

185. **Ghica, Marius**. [carte poştală]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de An Nou şi Crăciun.
1 f. : 9x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203-63.

186. **Goga, Mircea; Goga, Ivonne**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-35.

187. **Lupescu, Silviu**, Editura Polirom. [carte poştală]. Bucureşti, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 21x20; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-21.

188. **Moraru, Cristian**. [carte poştală olografă]. Bloomington, SUA, decembrie 1995. Urări şi asigurarea că s-ar bucura mult să-l revadă pe A. Marino, deseori pomenit în dialogurile cu Matei Călinescu.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 203-55.

189. **Neumann, Victor**. [carte poştală olografă]. Praga, decembrie 1995. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 15,5x22,1; în lb. română.
Fond Marino 232-72.

190. **Papahagi, Marian**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 10,5x14,7; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-4.

191. **Pica, Ioan Victor**. [carte poştală]. Bucureşti, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 23x10; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-3.

192. **Pop, Anamaria; Fátyol, Rudolf**, Liga Pro Europa. Filiala Satu Mare. [carte poştală]. Satu Mare, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 18x24; în lb. română, maghiară, engleză.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-14.

193. **Popa, Constantin M.** [carte poştală]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 23x16,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-33.

194. **Redacţia Revistei "Vatra"**. [carte poştală]. Timişoara, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 9,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-12.

195. **Scăiceanu, Cristian**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 21x15,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-34.

196. **Simuţ, Ion**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-5.

197. **Şerban, Ion Vasile**. [carte poştală olografă]. Pisa, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 16x17; în lb. română.
Fond Marino 232-68.

198. **Şerban, Ion Vasile**. [carte poştală olografă]. Pisa, decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 16x16,9; în lb. română.
Fond Marino 232-95.

199. **Ţepelea, Ioan**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 22x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 204-8.

200. **Caragiani, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Roma, 1 decembrie 1995. Arată că a folosit, într-un articol dat prof. Armando Gnisci, răspunsurile oferite de Adrian Marino şi de Andrei Marga la un chestionar trimis anterior de expeditor; anunță că va veni la Cluj, împreună cu soția, în cadrul schimbului interuniversitar.
1 f. : 17x23; în lb. română.
Fond Marino 203-10.

201. **Guțanu, Laura**, Biblioteca Centrală Universitară "Mihai Eminescu". [scrisoare olografă]. Iaşi, 4 decembrie 1995. Solicită colaborarea la revista bibliotecii "Biblos".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 204-26.

202. **Florian, Milan Alexandru**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, 5 decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 10x29; în lb. română.
peisaj rustic, peniță, probabil creația expeditorului.
Fond Marino 204-1.

203. **Simionescu, Mircea Horia**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 8 decembrie 1995. Veşti despre sine şi activitatea sa de creație.
1 f. : 21x30; în lb. română.
Fond Marino 238-41.

204. **Ciachir, Dan**. [scrisoare dactilo]. [Bucureşti], 10 decembrie 1995. Scurtă notă prin care confirmă supoziția lui A. Marino că lucrarea lui I. G. Coman, "Probleme de filosofie şi literatură patristică", este o reeditare; menționează datele complete de apariție ale cărții.
1 f. : 22x21; în lb. română.
Fond Marino 204-31.

205. **Anghelescu, Mircea**. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 12 decembrie 1995. Anunță apariția numărului pe 1995 al revistei "Synthesis" şi-i promite un exemplar lui Adrian Marino; arată că a solicitat colaborarea mai multor universitari italieni printre care şi Armando Gnisci, care însă nu a răspuns invitației.
1 f. : 22x15; în lb. română.
Fond Marino 204-17.

206. **Vultur, Smaranda; Vultur, Ioan**. [carte poştală olografă]. Cracovia - Polonia, 16 decembrie 1995. Despre nevoia de repere; veşti despre proiectele şi realizările proprii şi urări de An Nou.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Fond Marino 204-10.

207. **Tomoiagă-Marina, Dorina**. [carte poştală olografă]. Vişeu de Sus, 17 decembrie 1995. Urări de An Nou şi mulțumiri pentru "Românul liber".
1 f. : 18x24; în lb. română.
Fond Marino 204-20.

208. **Zaicik, Olga**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, 18 decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 12,5x14,5; în lb. română.
Fond Marino 204-9.

209. **Behring, Eva; Behring Willi**. [scrisoare olografă]. Berlin, 19 decembrie 1995. Se comunică predarea recenziei volumului "Pentru Europa" la două redacții.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Fond Marino 232-74.

210. **Orza, Radu**. [carte poştală olografă]. Gherla, 19 decembrie 1995. Urări de An Nou şi mulțumiri pentru "Românul liber".
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 204-19.

211. **Chihaia, Pavel; Chihaia, Maria-Ioana; Chihaia, Matei**. [carte poştală olografă]. München, 20 decembrie 1995. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 15,9x21; în lb. română.
Fond Marino 232-71.

212. **Gafton, Paul**. [carte poştală olografă]. [Munchen], 20 decembrie 1995. Felicitări de Crăciun şi Anul Nou-1996 şi invitație la Munchen.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 203 - 1.

213. **Singer, Cristina; Singer, Sorin**. [carte poştală olografă]. Craiova, 21 decembrie 1995. Urări de An Nou.
1 f. : 21x26; în lb. română.
Fond Marino 204-18.

214. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 1996. Invitația de a trimite date personale în vederea editării monografiei "Istoria Liceului Militar din Iaşi", unde Marino a fost elev.
1 f. : 10x21; în lb. română.
Datare aproximativă; semnătură indescifrabilă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 117.

215. **Achim, George**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Urări de An Nou; mulțumiri pentru aprecierile legate de o carte de poezie a expeditorului.
1 f. : 16x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 109.

216. **[Barbu, Constantin**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 1996. Trimite volumul "Versiuni ale vidului"; despre integrarea europeană a României.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă; semnat indescifrabil; anexează un chestionar realizat de Georgiana Haşegan de la revista "Tomis" cu întrebările: 1. Ce s-a întâmplat în lume după ce Dumnezeu a murit?; 2. Cum este libertatea pentru Marele Inchizitor? Dar pentru omul de rând? 3. Apocalipsa lui Ioan din Patmos are sens?; 4. Cine oare va domina: îngerul sau demonul?
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 70/71.

217. **Borbély, Ștefan**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 22x17; în lb. română.

Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 75.

218. **Celac, Mariana**. [carte de vizită]. [S.l.], 1996.
1 f. : 5x10; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 103.

219. **Ciochină, Alexandru Dan**, Editura Synposion. [carte poştală olografă]. Iaşi, 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 5x9; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 118.

220. **Fundația Alfred Toepfer F.V.S. Hamburg**. [invitație dactilo]. [S.l.], 1996. Invitație la decernarea Premiului European pentru Restaurare 1996, la Sibiu, pe data de 7 Sep. 1996; laureat: arhitect Hermann Fabini din Sibiu.
1 f. : 10x29; în lb. română; germană.
Ataşat şi formularul de confimare a participării.
Fond Marino 232-20/21.

221. **Goga, Ivonne; Goga, Mircea**. [carte poştală olografă]. [Cluj-Napoca], 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 15,5x22; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 81.

222. **Hamzea, Adrian**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 74.

223. **Horasangian, Bedros**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Confirmă primirea "Românului Liber"*;* mulțumeşte că A. Marino a luat notă despre cele două cărți semnate de el; urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 16x23; în lb. română şi italiană.
Notă marginală: "primită 16 ian. 1996".
Fond Marino 239-2.

224. **Munteanu, Cornel**. [carte poştală olografă]. Budapesta, 1996. Mulțumeşte pentru cartea trimisă şi aşteaptă răspuns la o solicitare anterioară.

1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 34.

225. **Munteanu, Cornel**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 22,5x16,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 73.

226. **Neumann, Victor**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 16x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 112.

227. **Neumann, Victor**. [scrisoare dactilo]. Timişoara, 1996. Mulţumeşte pentru scrisoarea din 3 iulie; este interesat de studiul lui Caragiani, "Romania ed Europa" şi solicită o fotocopie după acesta; este interesat de cărţile lui A. Marino şi ar dori să scrie comentarii pe marginea lor.
1 f. : 22x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 57.

228. **Niculescu, Remus**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 22x15; în lb. română.
Datare aproximativă; pe verso: Gherbest Damaschin, "Sfântul Luca", gravură în lemn.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 114.

229. **Pârvulescu, Ioana**. [scrisoare dactilo]. [Bucureşti], 1996. Ancheta este intitulată "Afinităţi elective"; în P.S. solicită adresa prof. Mircea Zaciu.
1 f. : 30x21; în lb. română.
La textul dactilografiat al anchetei, expeditoarea adaugă o frază şi un P.S. scris de mână.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 90.

230. **Perry, Thomas A.** [carte poştală dactilo]. [S.l.], 1996. Mulţumeşte lui A. Marino pentru revistele "Synthesis" şi "Euresis"; anunţă că a trimis o carte de R. Wellek.
1 f. : 23,5x16; în lb. engleză.
Datare aproximativă.
Fond Marino 232-40.

231. **Perry, Thomas A.; Perry, Lora Margaret**. [carte poştală dactilo]. Brookhaven, SUA, 1996. Urări de Crăciun.

1 f. : 24,4x17,6; în lb. engleză.
Datare aproximativă; ataşat plicul.
Fond Marino 232-56/57.

232. **Pop, Marius**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 16x11; în lb. română.
Datare aproximativă
pe verso: Jelka Reichman, "Snow".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 119.

233. **Redacția revistei "22"**. [carte poştală olografă]. Bucureşti, 1996. Urări de Crăciun şi An Nou; semnează Gabriela Adameşteanu, Andrei Cornea, Rodica Palade, Cezar-Paul Bădescu şi Dan Perjovschi.
1 f. : 12x17; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 104.

234. **Savin, Nicolae**. [scrisoare olografă]. Braşov, 1996. Două întrebări pentru ancheta revistei studenților filologi din Braşov.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Notații marginale: 1. adresa revistei "Erata"; 2: "răspuns oral".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 40.

235. **Săucan, Mircea**. [carte poştală olografă]. Nazareth, 1996. Mulțumiri şi promisiunea trimiterii unui dosar cu "texte" interesante.
1 f. : 11,8x16,9; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 232-58.

236. **Săucan, Mircea**. [carte poştală olografă]. Nazareth, 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 20,6x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 232-75.

237. **Untu Dumitrescu, Anca**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 9x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 120.

238. **Zappa, Fernando**. [scrisoare olografă]. Rivera, 1 ianuarie 1996. Urări de bine pentru noul an; veşti despre sine; arată că aşteaptă cu interes volumul "Teoria della literatura" în vederea recenzării lui dar că nu a primit acest volum.
1 f. : 29,5x21; în lb. franceză.
Fond Marino 232-66.

239. **Stolojan, Sanda**. [carte poştală olografă]. Paris, 3 ianuarie 1996. Felicitări de An Nou; se comunică venirea în ţară.
1 f. : 10,6x14,5; în lb. română.
Fond Marino 232-69.

240. **Adameşteanu, Gabriela**. [scrisoare olagrafă]. [Bucureşti], 13 ianuarie 1996. Mulţumiri pentru înţelegerea lui Marino, privind votul acordat lui Ilie Ilaşcu, în defavoarea lui.
1 f. : 22x30; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 102.

241. **Guţanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 19 ianuarie 1996. Mulţumiri pentru acordul lui Marino de a colabora la revista Biblos.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 101.

242. **Anghelescu, Mircea**. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 22 ianuarie 1996. Mulţumeşte pentru extrasul primit şi trimite o fotocopie.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 98.

243. **Heitmann, Klaus**, Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. [scrisoare dactilo]. Berlin, 24 ianuarie 1996. Cere o lucrare cu tema "Wie international ist die Literaturwissenschaft"; propune şi alte moduri de colaborare cu Erich Schmidt Verlag.
1 f. : 29,7x21; în lb. germană.
Fond Marino 232-30.

244. **Untu Dumitrescu, Anca**. [scrisoare dactilo]. Iaşi, 25 ianuarie 1996. Mulţumiri pentru felicitarea de An Nou.
1 f. : 22x22; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 110.

245. **[Kaufmann, August**. [scrisoare olografă]. Karsfeld, 29 ianuarie 1996. Trimite recenzia la o carte a lui A. Marino împreună cu o carte proprie.
1 f. : 22,4x21,1; în lb. română.
Pe verso: imagini din Nazareth.
Fond Marino 232-55.

246. **Muzeul Național de Artă Cluj**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 31 ianuarie 1996. Invitație la deschiderea expoziției pictorului Nicolae Maniu.
1 f. : 23x15; în lb. română.
Pe verso: Nicolae Maniu, "Danae", ulei pe pânză.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 100.

247. **Muzeul Național de Artă Cluj**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 31 ianuarie 1996. Invitație la redeschiderea Galeriei Naționale.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 99.

248. [scrisoare olografă]. Bucureşti, februarie 1996. Trimite prospectul unei excursii în Turcia, preconizată pentru aprilie-mai 1996; Detalii legate de această excursie.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă; notă marginală: "primită 29 feb. 96".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 89.

249. [scrisoare olografă]. [S.l.], 6 februarie 1996. Confirmă primirea unei scrisori de la A. Marino; relatări de ordin personal; oferă sprijin în cazul în care A. Marino ar dori cărți.
1 f. : 27,8x21,5; în lb. română.
Semnează - Costin.
Fond Marino 232-54.

250. **Lambrino, Silviu**. [scrisoare dactilo]. [Bucureşti], 7 februarie 1996. Solicită sprijinul pentru editarea operei tatălui expeditorului, Dimitrie C. Lambrino, fost dascăl al lui A. Marino; dă detalii despre toate demersurile făcute anterior pentru a face cunoscută literatura pentru copii a lui Dimitrie C. Lambrino.
9 f. : 30,5x21; în lb. română.
Anexează un citat din scrisoarea lui Christian Bălan, profesor de română din Chicago, un articol al expeditorului publicat în "Jurnalul național", biografia lui Dimitrie C. Lambrino de Al. Arşinel şi un articol al lui Aurel Leon din "Umbre", vol. 3, p. 65.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 92/93/94/95/96/96a/96b/96c/97.

251. **Adameşteanu, Gabriela**. [scrisoare dactilo]. [Bucureşti], 12 februarie 1996. Referire la publicarea, cu o scurtă întrerupere, a serialului lui A. Marino despre "Cultura oficială", în revista "22".
1 f. : 20,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 91.

252. **Sinopoli, Franca**, Rivista di Letteratura comparata "I Quaderni di Gaia//Dipartimento di Italienistica. Universitá "la Sapienza" Roma. [scrisoare dactilo]. Roma, 12 februarie 1996. Arată că va participa la un concurs pentru ocuparea unui post la catedra de literatură comparată de la Universita italiana şi îi solicită lui A. Marino un text de apreciere/recomandare care să ateste cunoaşterea activităţii ei ştiinţifice în mediul academic din afara Italiei.
1 f. : 29x21; în lb. italiană.
Fond Marino 232-60.

253. **Ferrua, Pietro**. [scrisoare dactilo]. Portland, SUA, 26 februarie 1996. Mulţumeşte pentru cuvântul introductiv la versiunea italiană a "Hermeneuticii ideii de literatură"; îl roagă pe A. Marino să verifice dacă a apărut sau nu un articol trimis spre publicare la o revistă românească în urmă cu trei ani.
2 f. : 29x22; în lb. franceză.
Fond Marino 232-41.

254. **Sinopoli, Franca**. [scrisoare olografă]. Roma, 28 februarie 1996. Mulţumeşte pentru un text de prezentare.
2 f. : 9x15; în lb. italiană.
Fond Marino 232-59.

255. **Săndulescu, Alexandru**, Revista de Istorie şi Teorie Literară. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 5 martie 1996. Solicită material pentru nr. 1-2 pe 1996.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Jos dreapta lipit un decupaj cu adresa redacţiei revistei.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 84.

256. **Cistelecan, Alexandru**. [scrisoare dactilo]. Tîrgu-Mureş, 6 martie 1996. Detalii legate de colaborarea lui A. Marino la revista "Vatra".
2 f. : 30x21; în lb. română.
Anexează textul invitaţiei la ancheta revistei Vatra, cu tema: "Care credeţi că este contribuţia Bisericii Române Unite cu Roma la istoria, spiritualitatea, cultura şi politica românească?".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 87/88.

257. **Diaconu, Mircea A.** [scrisoare olografă]. Suceava, 7 martie 1996. Îşi exprimă admirația pentru creația lui A. Marino; referire la un articol publicat de A. Marino în ultimul "Apostrof", cu un punct de vedere asemănător celui publicat de expeditor în numărul din august-septembrie al "Jurnalului literar"*;* trimite xerocopia acestui articol pe care presupune că A. Marino nu îl cunoaşte.
1 f. : 30,5x21,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 86.

258. **Münch, Marc-Mathieu**. [scrisoare olografă]. Metz, Franța, 7 martie 1996. Anunță că doamna Ecateriana Grün, preşedinta FRADEV (Association d' echanges culturele avec les peys francophones) intenționează să îl invite pe A. Marino să participe la manifestarea "Printemps de francophonie, între 17 şi 20 aprilie, prilej pentru expeditor de a se întâlni cu A. Marino.
1 f. : 10x15; în lb. franceză.
Fond Marino 232-53.

259. **Heitmann, Klaus**. [carte poştală olografă]. Baden-Baden, 9 martie 1996. Îi mulțumeşte lui A. Marino pentru articolul trimis şi pentru recenzia la o carte a expeditorului.
1 f. : 10,6x14,9; în lb. română.
Pe verso: casino Baden-Baden, Salle Louis XIII.
Fond Marino 232-52.

260. **Russu, Alexander M.** [scrisoare dactilo]. Trieste, Italia, 14 martie 1996. Se confirmă primirea unei scrisori; analiză comparativă a scenei politice româneşti în cadrul internațional.
3 f. : 29,7x21; în lb. română.
Fond Marino 232-42.

261. **Campus, Josef Eugen**. [scrisoare olografă]. Tel Aviv, 16 martie 1996. Mulțumeşte pentru scrisoarea primită; semnalează slaba difuzare a presei româneşti în Israel.
1 f. : 26,9x20; în lb. română.
Fond Marino 232-50.

262. **Săucan, Mircea**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 20 martie 1996. Trimite articolul solicitat.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Notă marginală: "primit 20 martie 1996".
Fond Marino 232-51.

263. **Corbea, Andrei**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 26 martie 1996. Trimite o carte şi promite să trimită şi altele pe măsura apariţiei lor; comentarii despre viaţa literară ieşeană.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 85.

264. **Spiridon, Cassian Maria**. [scrisoare dactilo]. Iaşi, 27 martie 1996. Mulţumiri pentru colaborarea la "Convorbiri literare" şi scuze pentru greşelile apărute în revistă; îi solicită un interviu lui A. Marino.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Notă marginală cu creionul - adresa revistei "Convorbiri literare".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 83.

265. **Russu, Alexander M.** [scrisoare dactilo]. Trieste, Italia, 28 martie 1996. Dezaprobare la adresa candidaţilor la alegerile prezidenţiale din România.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Fond Marino 232-45.

266. **Caragiani, Gheorghe**. [carte poştală olografă]. Roma, 29 martie 1996. Anunţă participarea sa şi a soţiei la o întâlnire italo-română, organizată la Facultatea de Litere din Cluj.
1 f. : 11,6x17,5; în lb. română.
Fond Marino 232-42.

267. **Russu, Alexander M.** [scrisoare dactilo]. Trieste, Italia, 30 martie 1996. Opinii tranşante dezaprobatoare despre viaţa politică românească din trecut şi de azi.
2 f. : 29,7x21; în lb. română.
Fond Marino 232-43/44.

268. **Neumann, Victor**. [scrisoare olografă]. Timişoara, aprilie 1996. Trimite două fotocopii conţinând texte publicate recent la Viena, în legătură cu evreii şi comunismul din Europa central-răsăriteană; îl felicită pe A. Marino pentru serialul publicat în revista "22"; rugămintea adresată lui A. Marino de a trimite o recomandată către Fundaţia Soros, pentru finanţarea unui volum despre interculturalitatea din Banat.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 69.

269. **Popa, Constantin M.** [carte poştală olografă]. [S.l.], aprilie 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 16x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 76.

270. **Rektor und Senat der Universität Wien**. [invitație dactilo]. Viena, 1 aprilie 1996. Invitație la festivitatea de decernare a Premiilor Herder din data de 8 Mai 1996
1 f. : 29,6x20,9; în lb. germană.
Datare aproximativă (data poştei); are ataşat formularul de confirmare a participării şi plicul având parafa Universității din Viena.
Fond Marino 232-47/48/49.

271. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 1 aprilie 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 21x15,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 80.

272. **Orza, Radu**. [carte poştală olografă]. Gherla, 8 aprilie 1996. Urări de Paşti.
1 f. : 15x10; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 77.

273. **Tomoiagă-Marina, Dorina**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 8 aprilie 1996. Mulțumiri şi confirmarea primirii unei scrisori de la A. Marino.
1 f. : 15x10; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 82.

274. **Țepelea, Ioan**. [scrisoare olografă]. Oradea, 10 aprilie 1996. Mulțumeşte pentru "Românul liber"; intenția de a dedica, în proporție de cel puțin 50%, unul din numerele viitoare ale revistei "Unu", prezentării locului pe care îl are A. Marino în viața literară românească; solicită o colaborare pentru acest proiect.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 54.

275. **Neumann, Victor**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 16 aprilie 1996. În replică la o scrisoare primită, se referă la o vizită pe care A. Marino urmează să o facă în Asia mică; despre o recomandare semnată de A. Marino în vederea obținerii finanțării unei propuneri de editare, referitoare la identitățile multiple din Banat.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 68.

276. **Sebastian Bucur, Eva**. [scrisoare olografă]. Arad, 16 aprilie 1996. Trimite traducerea lucrării de doctorat a lui Ioan Popon, profesor de limba maghiară în

Ungaria.
1 f. : 22x15,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 72.

277. **Volovici, Leon**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 18 aprilie 1996. Despre "alternativa Marino" de integrare europeană; va trimite "Buletinul Fondane" nr. 5; confirmă primirea comentariului lui A. Marino la o carte a lui Z. Ornea.
1 f. : 29x21; în lb. română.
Fond Marino 232-39.

278. **Iorga, Ion**, Universitatea din Piteşti. Facultatea de Ştiinţe. Departamentul de Studii franceze. [invitaţie dactilo]. Piteşti, 20 aprilie 1996. Sesiune ştiinţifică omagială dedicată academicianului Gabriel Ţepelea, la împlinirea vârstei de 80 de ani.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 67.

279. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 20 aprilie 1996. Mulţumeşte pentru "Românul liber"; menţionează că stenograma discuţiei lui Iosif Sava cu Nicolae Manolescu (publicată în "Românul liber") i-a fost utilă expeditoarei pentru pregătirea propriei întâlniri cu I. Sava din 13 aprilie, cadru în care M. S. a vorbit şi despre A. Marino comparându-l cu Mircea Eliade ca tip de intelectual şi creator; arată că între 18 mai şi 24 iunie va face o călătorie în Statele Unite.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 66.

280. **Săndulescu, Alexandru**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 26 aprilie 1996. Expediază nr. 2 din 1995 al "R.I.T.L".; solicită un fragment din "Biografia ideii de literatură" sau din alt volum încă în manuscris.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 47.

281. **Săucan, Mircea**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 29 aprilie 1996. Aprecieri deosebite despre un capitol de carte primit de la A. Marino; promisiunea de a semnala cartea în revista "Minimum".
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 29 aprilie 96".
Fond Marino 232-36.

282. **Casa de Cultură a Municipiului Sighişoara**. [invitație dactilo]. Sighişoara, mai 1996. Întâlnirile de poezie de la Sighişoara, 24-26 mai 1996.
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 65.

283. **Mârza, Iacob**, Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia. [scrisoare dactilo]. Alba Iulia, 2 mai 1996. Arată că a făcut o prezentare la "Pentru Europa", ce va fi publicată în paginile "Cotidianului" de la Bucureşti; informează că i-a trimis lui A. Marino ediția lucrării lui Vasilie Popp, "Disertație despre tipografiile româneşti în Transilvania" ..., scoasă cu mari greutăți la Editura "Dacia".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Lângă semnătura indescifrabilă - Notă marginală: : "Iacob Mârza".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 61.

284. **Neumann, Victor**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 7 mai 1996. Mulțumeşte pentru recomandare; intenția de a face un drum la Cluj, prilej pentru a se întâlni cu A. Marino; întreabă ce s-a întâmplat cu antologia proiectată spre a fi tipărită la Craiova.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 64.

285. **Perry, Thomas A.** [scrisoare dactilo]. [S.l.], 7 mai 1996. Regretă că A. Marino nu a primit o carte de R. Wellek; confirmă primirea revistei "Euresis".
1 f. : 19x22; în lb. engleză.
Fond Marino 232-35.

286. . [scrisoare dactilo]. [Madison], SUA, 22 mai 1996. Dă informații legate de două cărți (nu se precizează care), cerând sugestii în privința expedierii; solicită informații despre Facultatea de Studii Economice a Universității din Cluj.
1 f. : 28x21,6; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 232-33.

287. **Behring, Eva**. [scrisoare olografă]. Berlin, 24 mai 1996. Vestea apariției a două recenzii la o carte a lui A. Marino şi promisiunea că vor fi expediate.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Fond Marino 232-34.

288. **Petreu, Marta**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 30 mai 1996. Trimite prin poştă o carte adusă de Ion Vartic de la Sighişoara.

1 f. : 10x15; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 63.

289. **Săucan Mircea**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], iunie 1996. Trimite revista "Izvoare" şi un text în care este semnalată o carte a lui A. Marino.
1 f. : 22,5x21; în lb. română.
Notă marginală: "primit 17 iunie 96".
Fond Marino 232-32.

290. **Anghelescu, Mircea**, Fundaţia Culturală Română. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 3 iunie 1996. Îşi exprimă regretul că A. Marino nu va fi prezent la Sibiu, la întâlnirea din 19-23 iunie; dă detalii despre ediţia aflată în pregătire la Editura F.C.R.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 60.

291. **Neumann, Victor**. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 27 iunie 1996. Mulţumeşte pentru recomandările date; dă informaţii despre mersul activităţilor Institutului Intercultural unde a fost director, despre blocajele făcute de reprezentanţi ai partidului de guvernământ.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 59.

292. **Pippidi, Andrei**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 3 iulie 1996. Mulţumeşte pentru recenta găzduire la Cluj.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 58.

293. [scrisoare olografă]. Copenhaga, 6 iulie 1996. Anunţă că pregăteşte o ediţie a "Poemelor luminii"; solicită adresa doamnei Dorli Blaga.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 232-29.

294. **Guţanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 12 iulie 1996. Trimite ultimele numere din revista "Biblos" şi solicită colaborarea lui A. Marino pentru următorul număr.
1 f. : 22x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 56.

295. **Ferrua, Pietro**. [scrisoare olografă]. San Remo, Italia, 18 iulie 1996. Pomeneşte, printre altele, despre intenția de a reuni într-un volum eseuri despre scriitorii români din exil.
1 f. : 29x21; în lb. franceză.
Fond Marino 232-28.

296. **Petreu, Marta**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 23 iulie 1996. Mulțumeşte pentru veşti; intenția de a marca în "Apostrof" momentul în care A. Marino împlineşte o vârstă rotundă, prilej pentru care solicită câteva fragmente autobiografice.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 55.

297. Institut d'Etudes Romanes. [scrisoare olografă]. Copenhaga, 26 iulie 1996. Mulțumiri adresate lui A. Marino pentru o scrisoare primită; solicită adresa doamnei Dorli Blaga.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 232-27.

298. **Anghelescu, Sanda**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 29 iulie 1996. Relatări de ordin personal, mulțumiri.
1 f. : 21x29,7; în lb. română.
Expeditoarea ataşează o copie a scrisorii primite de la Roberta Valente, o tânără italiancă; în scrisoare este elogiată revista "Euresis" şi personalitatea lui Adrian Marino, considerat un adevărat "mit" în Italia.
Fond Marino 232-24/25/26.

299. **Dobrescu, Laurențiu**, Librăriile Humanitas. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 7 august 1996. Mulțumiri pentru comanda făcută.
1 f. : 16x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 53.

300. **Popa, Radu D.**, New York University. [scrisoare dactilo]. New York, 7 august 1996. Mulțumeşte pentru un articol de A. Marino extras din "Literary Theory"; relatări de natură publicistică şi considerații legate de recunoaşterea valorilor autentice în România.
1 f. : 28x21,6; în lb. română.
Fond Marino 232-23.

301. **Cornea, Doina**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 18 august 1996. Trimite două formulare în vederea alcătuirii unui dicționar al rezistenței anticomuniste între anii '60-'89 în țările din Est; cel de-al doilea exemplar este trimis pentru a fi multiplicat şi dat unor persoane care au întreprins efectiv acțiuni de rezistență şi nu oricărui fost deținut politic.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 52.

302. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 19 august 1996. În legătură cu opțiunile de stânga ale AILC şi cu reacția lor la poziția lui Virgil Nemoianu; anunță că miercuri, 28 august, apare în "România literară" articolul expeditoarei despre A. Marino.
1 f. : 28x21,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 50.

303. **Vianu, Ion**. [scrisoare dactilo]. Morges-Elveția, 19 august 1996. Mulțumeşte pentru "Politică şi Cultură"; considerații legate de volumul primit şi de condiția exilului.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Fond Marino 232-22.

304. **Guțanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 21 august 1996. Mulțumeşte pentru materialul trimis de A. Marino pentru revista "Biblos" a BCU Iaşi; dă detalii despre un demers menit să faciliteze accesul lui A. Marino la documente de arhivă legate de genealogie, păstrate la Iaşi.
1 f. : 29.5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 51.

305. **Țepelea, Ioan**, Editura Cogito. [scrisoare olografă]. Oradea, 24 august 1996. Solicită o recomandare pentru revista "UNU", în vederea obținerii unei subvenționări parțiale din partea Fundației Soros.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 49.

306. **Mârza, Iacob**, Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia. Facultatea de Ştiințe. [scrisoare olografă]. Alba Iulia, 25 august 1996. Mulțumeşte pentru "Românul liber" şi pentru aprecierile binevoitoare asupra ediției Vasilie Popp; aşteaptă cu interes apariția în librării a volumului "Politică şi cultură".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 48.

307. **Heitmann, Klaus**, Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. [scrisoare dactilo]. Berlin, 27 august 1996. Adresează mulțumiri pentru interviurile legate de tema "Wie international ist die Literaturwisenschaft", propunându-se publicarea acestora.
1 f. : 29,7x21; în lb. germană.
Fond Marino 232-19.

308. **Constantinescu, Viorica S.** [scrisoare olografă]. Iași, 31 august 1996. Impresii legate de prezența lui A. Marino la emisiunea "Serata muzicală", realizată de Iosif Sava la televiziunea publică; detalii despre realizările și proiectele editoriale ale expeditoarei.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 46.

309. **Țion, Alexandru**. [scrisoare olografă]. Brașov, septembrie 1996. Trimite transcrierea interviului luat lui A. Marino la Brașov; trimite și ziarul în care a fost consemnată prezența lui A. Marino la Brașov.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Notații marginale: 1. "primită 26 sept. 96".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 41.

310. **Simms, Norman**, The University of Waikato. [scrisoare dactilo]. Hamilton, New Zealand, 3 septembrie 1996. Relatări despre activitatea publicistică.
1 f. : 29,7x21; în lb. engleză.
Fond Marino 232-18.

311. **Stolojan, Sanda**. [scrisoare dactilo]. Paris, 5 septembrie 1996. Mulțumiri adresate lui A. Marino pentru scrisoarea primită și pentru "Politică și Cultură"; relatări despre activitatea publicistică; opinii despre personalitatea lui C. Noica.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Fond Marino 232-16.

312. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. București, 12 septembrie 1996. Mulțumește pentru scrisoarea primită; detalii legate de o călătorie pe care expeditoarea urmează să o facă în Canada, prilej de a-i întâlni pe Virgil Nemoianu și Matei Călinescu; despre intenția de a-și publica la Polirom eseurile despre Adrian Marino și Mircea Eliade.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 45.

313. **Schwartz, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Arad, 17 septembrie 1996. La solicitarea lui A. Marino, trimite copia unei scrisori difuzată la Radio Europa Liberă şi apărută anterior în "România literară"; dă detalii legate de activitatea lui profesională şi unele probleme de sănătate.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 44.

314. **Sorescu, Roxana**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 19 septembrie 1996. Mulţumeşte pentru trimiterea unui articol.
1 f. : 16,5x12; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 42.

315. **Orza, Radu**. [scrisoare olografă]. Gherla, 22 septembrie 1996. Confirmă primirea ultimelor două numere din "Românul liber".
1 f. : 21x14,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 43.

316. **Scăiceanu, Cristian**. [scrisoare olografă]. Craiova, 24 septembrie 1996. Mulţumeşte pentru scrisoare; opinii despre "Politică şi cultură" recent achiziţionată; trimite o ilustrată veche.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 39.

317. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 25 septembrie 1996. Despre impresiile produse de cartea "Politică şi cultură"*;* solicită o copie după un fragment din cartea lui V. Nemoianu "Theory of the Secondary"; solicită completări sau reduceri la structura tezei de doctorat, un studiu despre problematica pamfletului.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 32.

318. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. [S.l.], octombrie 1996. Trimite copia unui articol solicitat şi a unui text despre A. Marino publicat de expeditor în "Noi", săptămânal al românilor din Ungaria.
1 f. : 21x14,5; în lb. română.
Notă marginală: "primită 10 oct. 96".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 31.

319. **Ţion, Alexandru**. [scrisoare olografă]. Braşov, octombrie 1996. Trimite ultimul număr al ziarului în care a publicat interviul cu A. Marino; speră într-o revedere

grabnică fie la Cluj, fie la Braşov.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Notații marginale: "primită 15 oct. 96" şi "Transilvania Expres - Al Țion".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 36.

320. **Heitmann, Klaus**, Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. [scrisoare dactilo]. Berlin, 3 octombrie 1996. Comunică modificări care trebuie efectuate asupra unor interviuri, în vederea publicării şi se cer lămuriri asupra unor paragrafe.
2 f. : 29,7x21; în lb. germană.
2 numere ataşate documentului.
Fond Marino 232-14/15.

321. **Zappa, Fernando**. [carte poştală olografă]. Montegrotto Terme, [Italia], 9 octombrie 1996. Confirmă cu mulțumiri primirea unei cărți de A. Marino în limba italiană.
1 f. : 10,5x15; în lb. franceză.
Fond Marino 232-12.

322. **Scăiceanu, Cristian**. [scrisoare olografă]. Craiova, 15 octombrie 1996. Rugăminte legată de procurarea unui caiet special editat la "Aramis" Cluj.
1 f. : 29,7x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 37.

323. **Heitmann, Klaus**, Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. [scrisoare dactilo]. Berlin, 20 octombrie 1996. Anexează o versiune nouă, prescurtată a unor interviuri cu A. Marino, pentru publicare.
1 f. : 29,7x21; în lb. germană.
Fond Marino 232-13.

324. **Petrescu, Dan**, Editura Nemira. [scrisoare dactilo]. Bucureşti, 21 octombrie 1996. Trimite cărțile solicitate; expeditorul susține că textele sale personale, de care A. Marino se interesează, nu prea contează, iar cel mai critic n-a fost scris încă.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 35.

325. **Kaufmann, August**. [scrisoare olografă]. Karlsfeld, 28 octombrie 1996. Trimite periodicul "Dorul" din Danemarca, cu o recenzie referitoare la o carte a lui A. Marino.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 232-11.

326. **Scăiceanu, Cristian**. [scrisoare olografă]. Craiova, 7 noiembrie 1996. Mulţumeşte pentru două caiete primite de la A. Marino; promite că se va revanşa cu materiale filatelice cu tema "scriitori"; apreciază admirativ intervenţia lui A. Marino de la televiziune, din noaptea de 3/4 noiembrie, în dialogul cu Vartan Arachelian.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 30.

327. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 14 noiembrie 1996. Intenţia de a publica un volum în care să însumeze numeroasele comentarii pe marginea operei lui A. Marino, o carte care să cuprindă totodată, într-un fel de dialog editorial şi textele scrise de Monica Spiridon despre Mircea Eliade; transmite salutări de la Matei Călinescu şi Virgil Nemoianu pe care i-a revăzut la Toronto; despre reuniunea de la Toronto la care au participat şi românii Mihai Spăriosu şi Marcel Corniş Pop şi despre intenţia acestora de a proiecta împreună cu comparatiştii canadieni, o istorie a literaturilor din Europa Centrală şi de Est, dintr-o perspectivă "marginală"; despre alegerile prezidenţiale şi despre zvonul că A. Marino va fi ministrul culturii în viitorul cabinet.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 28.

328. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 15 noiembrie 1996. Mulţumeşte pentru scrisoarea-răspuns la propunerea tezei de doctorat a expeditorului.
1 f. : 14,5x20,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 29.

329. **Negoiţă, Lucia**, Televiziunea Română. Redacţia emisiunilor culturale. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 19 noiembrie 1996. Îşi reafirmă dorinţa de a face un dialog-portret "Adrian Marino".
3 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 27.

330. **Adameşteanu, Gabriela**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 26 noiembrie 1996. Îşi cere scuze pentru că răspunde cu întârziere; despre o serie de neînţelegeri legate de publicarea serialului "Regresiune şi confesiune" în revista "22".
3 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 24/26.

331. **Savin, Nicolae**. [scrisoare olografă]. Braşov, 27 noiembrie 1996. Trimite pentru corectură textul unui interviu acordat de A. Marino revistei "Erată"; aşteaptă un

răspuns la ancheta aceleaşi reviste.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 23.

332. **Adameşteanu, Gabriela; Palade, Rodica**, Revista "22". [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Felicitări de Crăciun şi Anul Nou.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Fond Marino 236 - 68.

333. **Barbu, Marian**. [scrisoare olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An nou; se referă la vizita făcută de A. Marino "în inima Olteniei".
1 f. : 21x13,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 17.

334. **Behring, Eva; Behring Willi**. [carte poştală olografă]. Berlin, decembrie 1996. Felicitări de Anul Nou.
1 f. : 20x15; în lb. română.
Pe verso: Victor Brauner, "Portret de grup".
Fond Marino 232-1.

335. **Caragiani, Gheorghe**. [carte poştală olografă]. [S.l], decembrie 1996. Adresează mulțumiri pentru o carte primită şi trimite la rândul său extrase din comunicările ținute cu doi ani înainte la Universitatea clujeană; urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 16x23; în lb. română.
Pe verso: Lochner, "Adoratione del bambino", Monaco, Alte Pinakothek.
Fond Marino 232-4.

336. **Catanoy, Marie-Claude; Catanoy, Nicholas**. [carte poştală olografă]. [S.l], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 8,5x13,5; în lb. română.
Fond Marino 232-5.

337. **Ciobanu, Vitalie**. [scrisoare olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Regretă că nu a trimis revista "Contrafort"; trimite în schimb un număr din revista "Politică şi cultură"; informații despre participarea expeditorului la Congresul PEN Centrului Internațional organizat la Guadalajara, în Mexic şi despre candidatura Anei Blandiana la funcția de preşedunte al PEN-ului internațional; analiză a scenei politice din România şi Republica Moldova.
2 f. : 29,7x21; în lb. română.

Datare aproximativă.
Fond Marino 232-9.

338. **Corbea, Andrei**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 11x30; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 2.

339. **Dascălu, Doina; Dascălu, Crişu**. [carte poştală olografă]. Timişoara, decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 10.

340. **Davidescu, Fănel**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 6.

341. **Enache, Smaranda**, Liga Pro Europa. [carte poştală olografă]. Tîrgu Mureș, decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10x30; în lb. română.
Fond Marino 236-86.

342. **Ghermani, Dionisie; Davidescu, Oana**, Institutul de cercetări româneşti. [carte poştală olografă]. Bucureşti, decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10x22; în lb. română.
pe verso: Robert Delaunay, "Windows on the Town".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 106.

343. **Guțanu, Laura**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 4.

344. **Hamzea, Adrian**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.

1 f. : 15,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 8.

345. **Ivan, Sabin**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 22x15,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-83.

346. **Lupescu, Silviu**, Editura Polirom. [carte poştală dactilo]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 21x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 1.

347. **Moraru, Cristian**. [carte poştală olografă]. [S.l], decembrie 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 16x22; în lb. română.
Fond Marino 232-3.

348. **Munteanu, Cornel**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Felicitări de Crăciun şi Anul Nou.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Fond Marino 236 - 71.

349. **Neumann, Victor**. [carte poştală olografă]. Praga, decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 11x15; în lb. română.
Fond Marino 237- 82.

350. **Oniga, Dumitru**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de sărbători; ideea că e o mare criză de oameni cinstiți "care să jertfească ceva pentru țara acesta şi nu numai să profite", dar are speranțe pentru viitor; trimite o carte de poezie proprie.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Notă marginală: "30 dec. ' 96".
Fond Marino 236-72.

351. **Petreu, Marta**, Fundația Culturală Apostrof. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, decembrie 1996. Urări de An nou.

1 f. : 10x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 19.

352. **Popa, Constantin M**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 18.

353. **Popa, Radu D.** [carte poştală olografă]. [Londra], decembrie 1996. Veşti despre proiectele sale editoriale.
1 f. : 12,2x24,5; în lb. română.
Datare aproximativă; pe verso dataliu de pictură murală, Fra Angelico, "The Holy Child" din "The Madonna of the Shadows" in the upper corridor, San Marco, Florența.
Fond Marino 232-2.

354. **Pricop, Constantin**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 17x24; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 5.

355. **Rachieru, Adrian Dinu**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 16x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 7.

356. **Radosav, Doru; Hentea, Ioan**. [carte poştală olografă]. Cluj-Napoca, decembrie 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 20.

357. **Redacția revistei "Szabadság"**. [carte poştală dactilo]. Cluj-Napoca, decembrie 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 14.

358. **Russu, Alexander M.** [carte poştală olografă]. Trieste, Italia, decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.

1 f. : 20x16,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 232-7.

359. **Spiridon, Monica**. [carte poştală olografă]. Bucureşti, decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 22,5x15,5; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 16.

360. **Şule, Ion Vasile**. [carte poştală olografă]. Bucureşti, decembrie 1996. Arată motivele pentru care a revenit din Paris la Bucureşti; dorința de a-l întâlni pe Marino, urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 18x24; în lb. română.
Fond Marino 237- 90.

361. **Tomoiagă-Marina, Dorina; Marina, Ioan**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 18,5x24; în lb. română.
Datare aproximativă.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 15.

362. **Țepelea, Ioan**, Societatea Oamenilor de Știință şi a Scriitorilor din Bihor. Editura "Cogito". [scrisoare olografă]. Oradea, decembrie 1996. Mulțumeşte pentru prezența lui A. Marino la Salonul de carte de la Oradea; trimite revista "Unu"; propune ca A. Marino să accepte să fie directorul onorific al revistei "Aurora"; urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Notă marginală: "primită 28 dec. 96".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 9.

363. **Vasiliu, Lucian**, Muzeul Literaturii Române din Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, decembrie 1996. Urări de An Nou; anunță că Iolanda Vasiliu urmează să trimită curând dactilograma interviului pentru "Dacia literară"; cere scuze pentru întârziere.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 13.

364. **Vighi, Daniel; Marineasa, Viorel; Sarafoleanu, Silviu**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], decembrie 1996. Conducerea Asociației Foştilor Deportați în Bărăgan are

în vedere publicarea unor documente şi mărturii despre deportarea germanilor în Siberia şi o alta despre destinul unor personalități în deportare; solicită sprijinul şi sfatul în legătură cu o posibilă schiță de istorie literară prin documente de la SRI sau din arhivele PCR.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 9 dec. 96".
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 21.

365. **Rachieru, Adrian Dinu**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 2 decembrie 1996. Trimite cartea "Poeți din Bucovina" (Timişoara, Helicon, 1996).
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 22.

366. **Chihaia Pavel; Chihaia Maria-Ioana; Chihaia Matei.** [carte poştală olografă]. München, 11 decembrie 1996. Urări de An Nou şi cuvinte de prețuire pentru Adrian Marino.
1 f. : 10,6x15; în lb. română.
Fond Marino 232-6.

367. **Papahagi, Marian**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 15 decembrie 1996. Felicitări de Crăciun şi Anul Nou.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Fond Marino 236 - 70.

368. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 16 decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 9x13; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 111.

369. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 17 decembrie 1996. Mulțumeşte pentru fotocopiile primite; solicită date biografice în vederea redactării unui text despre A. Marino pentru un dicționar în lucru; despre referințele critice pentru opera lui A. Marino, necesare pentru articolul de dicționar în pregătire.
1 f. : 28x21,5; în lb. română.
Fond Marino 236-76.

370. **Gafton, Paul; Ciparue, Letizia**. [carte poştală olografă]. [Munchen], 20 decembrie 1996. Felicitări de Crăciun şi Anul Nou 1997.

1 f. : 21x15,5; în lb. română.
Fond Marino 236 - 67.

371. **Orza, Radu**. [carte poştală olografă]. Gherla, 20 decembrie 1996. Urări de An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Lipsă o porțiune din fila documentului.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 12.

372. **Toderean, Ana**, Biblioteca Fundației Soros, Cluj. [carte poştală olografă]. [S.l.], 20 decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 22x15,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-66.

373. **Simuț, Ion**. [scrisoare olografă]. Oradea, 21 decembrie 1996. Urări de bine pentru Noul An.
1 f. : 18,5x11,5; în lb. română.
Fond Marino 236-77.

374. **Vultur, Smaranda; Vultur, Ioan**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 22 decembrie 1996. Urări de Crăciun şi An Nou; speră să revină la Cluj pentru a continua cu doamna Marino discuția despre Lăteşti; concluzia că Lăteştiul este subiectul unei cărți separate.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 11.

375. **Severin, Constantin**. [scrisoare olografă]. Suceava, 23 decembrie 1996. Solicită o recomandare pentru anglistul sucevean Liviu Martinescu, care are nevoie de sprijinul financiar al Fundației Soros pentru realizarea proiectelor sale culturale pe cont propriu (şi-a dat demisia din funcția de lector al Universității "Ştefan cel Mare" în urma unei "cabale a mediocrităților").
1 f. : 30x21; în lb. română.
Este anexată o scrisoare de recomandare de la criticul american Emory Elliot, autorul unei "Istorii Literare a Statelor Unite", lucrare pe care Liviu Martinescu urmează să o traducă.
Fond Marino 236-80.

376. **Jeausenand, Magda; Corbea, Andrei**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 26 decembrie 1996. Urări de An Nou.

1 f. : 11x15; în lb. română.
Manuscrise 6133/Fond Marino 231- 113.

377. **Bley-Vroman, Alexandra**. [carte poştală olografă]. Kailua, Hawaii, 1997. Urări de Crăciun și An Nou.
1 f. : 11x15; în lb. română.
Datare aproximativă; semnat Saşa Bley-Vroman; la mijlocul filei - eticheta cu adresa expeditoarei, cu numele Alexandra Bley-Vroman.
Fond Marino 237- 83.

378. **Canning, Paul**, Marquis Who's Who. [scrisoare dactilo]. New Providence, 1997. Solicită datele necesare includerii lui A. Marino în "Who's Who in the Word", 1997.
1 f. : 27x22; în lb. engleză.
Fond Marino 237-69.

379. **Caragiani, Gheorghe**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1997. Urări de Paști; regretă că nu a putut veni la Cluj în cursul lunii mai; intenția de a veni în octombrie la colocviul organizat de Facultatea de Litere din Cluj.
1 f. : 15x20; în lb. română.
Pe verso: Beato Angelico, La resurrezione.
Fond Marino 237-65.

380. **Chifu, Gabriel**, Revista "Ramuri". [scrisoare dactilo]. Craiova, 1997. Adresează invitația de a participa la o amplă dezbatere cu tema "Încotro literatura română contemporană?" inițiată de revista "Ramuri", în spațiul mai multor numere ale sale.
1 f. : 31x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-31.

381. **Dumitrescu, Dan**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 1997. Urări de bine pentru Noul An.
1 f. : 25x17; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-74.

382. **Michelson, Paul E.** [scrisoare dactilo]. [S.l.], 1997. Urări de bine; confirmă primirea unei cărți.
1 f. : 16x22; în lb. engleză.
Datare aproximativă.
Fond Marino 237- 80.

383. **Munteanu, Cornel**. [carte poştală olografă]. Budapesta, 1997. Urări cu ocazia zilei de naştere.
1 f. : 11x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 237- 87.

384. **Münch, Marc-Mathieu**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 1997. Urări de bine în Noul An; mulțumiri pentru primirea de la Cluj.
1 f. : 11x15; în lb. franceză.
Datare aproximativă.
Fond Marino 237- 81.

385. **Nedelcea, Tudor**, Editura "Scrisul Românesc". [scrisoare dactilo]. Craiova, 1997. Invitație, adresată atât lui A. Marino cât şi Lidiei Bote, de a participa la masa rotundă, "Cartea - a câta putere în stat?" cu ocazia aniversării a 75 de ani de la înființarea editurii "Scrisul românesc"; manifestarea prilejuind dezvelirea unei plăci memoriale Marin Sorescu, fostul director al editurii.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 23.

386. **Negoiță, Lucia**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1997. Urări de bine de Anul Nou.
1 f. : 15,5x11; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-75.

387. **Panța, Iustin**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 1997. Chestionar trimis din partea redacției revistei "Euphorion", în vederea unui viitor număr al revistei, cu tema "Patetismul".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-22.

388. **Perry, Thomas A.** [carte poştală olografă]. [S.l.], 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 23x16; în lb. engleză.
Datare aproximativă; pe verso: A. Dale, "Deep winter".
Fond Marino 237- 92.

389. **Țepelea, Ioan**. [scrisoare olografă]. Oradea, 1997. Mulțumeşte pentru atenție şi încurajare; anunță că a primit "Biografia ideii de literatură" pentru care are cuvinte de apreciere; trimite revistele "UNU" şi "Aurora"; propune o lansare de

carte cu participarea lui A. Marino; anunță că va pleca la Paris în cursul lunii aprilie.
1 f. : 10x14,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-57.

390. **Anghelescu, Nadia; Anghelescu, Mircea**. [carte poştală olografă]. [S.l.], ianuarie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 21x21,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-63.

391. **Untu Dumitrescu, Anca**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], ianuarie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 21x21,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-64.

392. **Spânu, Alexandru**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 1 ianuarie 1997. Urări de bine pentru Noul An; mulțumeşte pentru cartea primită.
1 f. : 20x19; în lb. română.
Fond Marino 236-78.

393. **Şandru, Tudora**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 11 ianuarie 1997. Trimite un articol de Vargas Llosa; anunță că a aflat de la Marius Tupan că revista "Luceafărul" va publica o recenzie a lui Mircea Anghelescu despre o carte recentă a lui A. Marino.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236-61.

394. [scrisoare olografă]. [S.l.], 12 ianuarie 1997. Se referă, pe un ton persiflant, la viața social-culturală românească.
1 f. : 26,5x21; în lb. română.
Semnat - Vasilescu; prenume indescifrabil.
Fond Marino 236-60.

395. **Mureşanu, Marina**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 12 ianuarie 1997. Invitație de a participa la centenarul N.I. Popa şi la "Zilele francofoniei", aflată la cea de-a treia ediție, manifestări preconizate pentru luna martie 1997.

1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-59.

396. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 14 ianuarie 1997. Confirmă primirea informațiilor pentru dicționar; intenția de a se înscrie în ASPRO; nu poate folosi referințele străine din cartea lui Constantin M. Popa fiindcă nu sunt canonic redactate; despre referințele critice pentru opera lui A. Marino, necesare pentru articolul de dicționar în pregătire.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-58.

397. **Iliescu, Vasile**. [scrisoare olografă]. Munchen, 15 ianuarie 1997. Hotărârea de a continua cu volumul al 3-lea al cărții sale, în urma scrisorii primite de la A. Marino.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237- 84.

398. **Roşescu, Emil**. [scrisoare olografă]. Oradea, 17 ianuarie 1997. Doreşte să ştie dacă A. Marino a primit cele şase cărți ale expeditorului, trimise prin intermediul unei studente; trimite vol. 3 din "Comprimate în stihuri".
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Fond Marino 236-62.

399. **Tronea, Mădălina**. [scrisoare olografă]. Craiova, 22 ianuarie 1997. Anexează transcrierea interviului acordat de A. Marino, cu rugămintea de a opera modificările necesare.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Fond Marino 236-56.

400. **Guțanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 30 ianuarie 1997. Trimite, "printr-un lanț al slăbiciunilor" o carte ce nu poate fi găsită în librării, şi anume cartea grecului Stelios Kuloglu, "Se întorc roşii?", o carte a cărui tiraj este depozitat în totalitate într-o pivniță din Bucureşti; arată că povestea e lungă şi a pornit de la prefața lui Al. Paleologu, pe care editoarea cărții a refuzat să o tipărească; solicită o copie după un eventual text scris de A. Marino despre această carte.
1 f. : 29,5x20,5; în lb. română.
Fond Marino 236-44.

401. **Horasangian, Bedros**. [scrisoare olografă]. [S.l.], februarie 1997. Mulțumeşte pentru cartea trimisă.

1 f. : 30x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 12 febr. 97"; pe verso: xerocopia cronicii lui Florian Baiculescu, "Îndreptar pătimaş", despre Paul Goma, "Jurnal pe sărite", 3 vol., Bucureşti : Nemira,1997.
Fond Marino 239-1.

402. **Lazăr, Marius**. [scrisoare olografă]. [S.l.], februarie 1997. Chestionar cu referire la opoziția de stânga din politica românească.
2 f. : 29,5x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 15 II '97".
Fond Marino 236-49/50.

403. **Pippidi, Andrei**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], februarie 1997. Felicitându-l pe A. Marino pentru memoria deosebită, arată că referința bibliografică a fost confirmată după parcurgerea colecției revistei indicate; comunică şi alte referințe bibliografice pe tema cenzurii şi alte teme înrudite.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Notă marginală: "primită 15 febr. '97.
Fond Marino 236-40.

404. **[Crăciun, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Braşov, 1 februarie 1997. Îl felicită pe A. Marino pentru noua "apariție americană"; despre reunirea juriului pentru premiile ASPRO la Bucureşti; arată că s-a întâlnit recent cu unul dintre redactorii revistei "Erată", care era încântat de interviul cu A. Marino şi că revista fiind gata va apărea până în primăvară; intenția de a fi reluată revista "Interval"*;* arată că A. Marino este membru în colegiul de redacție al revistei, alături de Zoe Petre, Mircea Nedelciu, Alexandru Muşina şi expeditorul; informează despre proiectele de lucru personale.
1 f. : 27,5x21,5; în lb. română.
Fond Marino 236-45.

405. **Andreescu, Gabriel**. [scrisoare dactilo]. [Bucureşti], 5 februarie 1997. Trimite două cărți şi trimite din nou, "profitând de tehnologiile moderne" şi o scrisoare anterioară din 22 ianuarie 1977 (sic).
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-46.

406. **Russu, Alexander M**. [scrisoare dactilo]. Trieste, Italia, 8 februarie 1997. Considerații despre situația politică din Est, în România şi alte țări din fostul

lagăr sovietic.
2 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-36/37.

407. **Corbea, Andrei**. [scrisoare dactilo]. Iaşi, 10 februarie 1997. Se referă la un proiect mai vechi de alcătuire a unei antologii a teoriei literare româneşti de după 1950, ce ar fi urmat să apară în limbi străine în coeditarea asigurată de Stauffenburg Verlag şi de Editura Fundației Culturale Române; solicită sfatul în legătură cu operațiunea de selecție în general şi întreabă care este textul care l-ar putea reprezenta cel mai bine pe A. Marino în antologia proiectată; îi solicită lui A. Marino "Cuvântul înainte" pentru această carte; expeditorul precizează că intenționează să scrie postfața acestei antologii, un studiu de sinteză asupra chestiunii centrale a antologiei; întreabă dacă A. Marino deține câteva texte din care doreşte să extragă fragmente pentru antologie.
2 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-47/48.

408. **Neumann, Victor**. [scrisoare dactilo]. Praga, 12 februarie 1997. Date despre materiale şi oameni de la "Europa Liberă"; trimite copia unui text al lui A. Marino difuzat la 14 august 1982.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-74.

409. **Behring, Eva**. [scrisoare olografă]. Berlin, 13 februarie 1997. Confirmă primirea cărții "Revenira în Europa"; detalii legate de problemele sale de sănătate.
1 f. : 10,5x16; în lb. română.
Pe verso: Vincent Van Gogh, Blic auf Arles, *1889*.
Fond Marino 237-75.

410. **Trandafir, Constantin**. [scrisoare dactilo]. Câmpina, 13 februarie 1997. Trimite o carte despre Creangă "în marele spectacol al lumii"; despre "încercările" prin care a trecut această carte.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-51.

411. [scrisoare olografă]. 17 februarie 1997. A. Marino este invitat să susțină o conferință la Institut National Genevois.
2 f. : 29x22; în lb. franceză.
Semnătură indescifrabilă: localitate indescifrabilă.
Fond Marino 237-76/77.

412. **Neumann, Victor**. [scrisoare dactilo]. Praga, 23 februarie 1997. Trimite o recenzie.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-78.

413. **Codreanu, Theodor**. [scrisoare olografă]. Huşi, 26 februarie 1997. Trimite una din ultimele sale apariţii editoriale.
2 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236-54.

414. **Condurache, Val**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], martie 1997. Despre pregătirea intensă pentru un concurs de ocupare a unui post în domeniul arhivisticii şi despre amărăciunea lăsată de această experienţă; arată că şi-a pierdut speranţa că "sistemul clientelar meschin şi stupid va dispare după alegerile din noiembrie".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Notă marginală: "primit 27 martie ' 97".
Fond Marino 236-43.

415. **Cuciureanu, Cristodor**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], martie 1997. Evocă anii de şcoală petrecuţi împreună; trimite patru cărţi proprii şi solicită o recenzie necesară pentru înscrierea în Uniunea Scriitorilor.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 14 martie '97".
Fond Marino 236-41.

416. **Isac, Victor**. [scrisoare olografă]. [S.l.], martie 1997. Trimite două cărţi personale; îl felicită pe A. Marino pentru strălucitele afirmări publice pe care le-ar fi dorit mai intense; arată că a aflat de la Corneliu Coposu că A. Marino a refuzat funcţii politice de mare răspundere; solicită o scurtă apreciere necesară pentru alcătuirea unui volum omagial, ocazionat de aniversarea "pe plan local" a expeditorului, la împlinirea vârstei de 80 de ani.
1 f. : 30,5x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 22 martie '97".
Fond Marino 236-37.

417. [scrisoare olografă]. Kellheim, [Germania], 1 martie 1997. Mulţumiri pentru cartea trimisă; regretă că A. Marino nu va participa la întâlnirea "eliadiştilor" de la Jena.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 237-17.

418. **Cristea, N. V.** [scrisoare dactilo]. München, 1 martie 1997. Mulţumeşte pentru confirmarea primirii pieselor Goethe; veşti despre proiectele sale din domeniul filatelic.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-79.

419. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 1 martie 1997. Arată că a predat "României literare" recenzia la o carte; mulţumeşte pentru sugestia de colaborare dar arată că are în şantier patru capitole pentru lucrări în colaborare; oferă detalii despre aceste proiecte.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-55.

420. **Neumann, Victor**. [scrisoare dactilo]. Praga, 2 martie 1997. Cu referire la postul de radio "Europa Liberă".
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-72.

421. **Corbea, Andrei**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 18 martie 1997. Mulţumeşte pentru scrisoare şi pentru sprijinul oferit în vederea alcătuirii unei antologii.
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-34.

422. **Caragea, Doru Constantin**. [scrisoare olografă]. Constanţa, 23 martie 1997. Invitaţia de a participa la un dialog cu elevii Colegiului Naţional "Mircea cel Bătrân" din Constanţa; despre nevoia de modele morale şi intelectuale pentru elevi; succintă prezentare a şcolii.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-37.

423. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 23 martie 1997. Confirmă primirea bibliografiei cu opera lui A. Marino şi referinţele critice despre aceasta; arată că va folosi acest material şi la Congresul Mondial de Comunicare de la Los Angeles din iunie şi informează că mai există texte ale expeditoarei despre A. Marino, care lipsesc din această bibliografie; arată că a comunicat des prin e.mail cu Matei Călinescu şi Virgil Nemoianu; anunţă că a luat recent iniţiativa înfiinţării unei Asociaţii Române de Literatură Comparată şi, în calitate de preşedintă a comitetului de iniţiativă, îl va ruga pe A. Marino să fie solidar cu

această acțiune, acceptând să fie președinte de onoare; anunță că Mihai Spăriosu urmează să vină în țară.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-42.

424. **Cantuniari, Mihai**. [scrisoare olografă]. București, 24 martie 1997. Trimite câteva timbre; se oferă să-i trimită lui A. Marino ceea ce îi lipsește din colecție; se bucură de regăsirea lui A. Marino în acest "domeniu atât de frumos, de pur intelectual", dar observă că "meschinăriile negustorești sunt aici în plină desfășurare".
1 f. : 21x13,5; în lb. română.
Fond Marino 236-36.

425. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 24 martie 1997. Detalii privind un proiect propriu de cercetare din domeniul literaturii comparate; solicită cărți de A. Marino; arată că a sosit Gheorghe Păun, un profesor român invitat de universitatea din Tarragona.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-16.

426. **Catanoy, Marie-Claude; Catanoy, Nicholas**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 27 martie 1997. Urări de Paști.
1 f. : 8x13; în lb. română.
Fond Marino 237-71.

427. **Davidescu, Ștefan**. [carte poștală olografă]. [S.l.], aprilie 1997. Urări de Paști.
1 f. : 15,5x22; în lb. română.
Datare aproximativă; semnat Fănel Davidescu.
Fond Marino 236-95.

428. **Goga, Mircea; Goga, Ivonne**. [carte poștală olografă]. Cluj-Napoca, aprilie 1997. Urări de Paști.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-30.

429. **Grupul pentru Inițiativa Culturală Studențească. Redacția Revistei "ICS"**. [carte poștală dactilo]. Tg. Mureș, aprilie 1997. Urări de Paști.
1 f. : 21x18,5; în lb. română.

Datare aproximativă.
Fond Marino 236-92.

430. **Hamzea, Adrian**. [carte poştală olografă]. [Braşov], aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 10,5x14,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-26.

431. **Popa, Constantin M.** [carte poştală olografă]. [S.l.], aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 10,5x15,5; în lb. română.
Fond Marino 236-88.

432. **Redacția Revistei "Vatra"**. [carte poştală dactilo]. Tg. Mureş, aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 14,5x10; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-94.

433. **Spânu, Alexandru**. [carte poştală olografă]. Bucureşti, aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 15,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-89.

434. **Tronea, Mădălina**. [carte poştală olografă]. [S.l.], aprilie 1997. Urări de Paşti; anunță că revista liceului, cu interviul acordat de A. Marino, va apărea abia în toamnă, cu ocazia unui moment aniversar.
1 f. : 15,5x22; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236-96.

435. **Untu Dumitrescu, Anca**, Institutul European Iaşi. [carte poştală dactilo]. Iaşi, aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 15,5x20,5; în lb. română.
Fond Marino 236-90.

436. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 2 aprilie 1997. Despre metodologia şi concepția tezei de doctorat a emitentului, care a adoptat modelul de muncă intelectuală a lui A. Marino şi a beneficiat de sugestiile acestuia; solicitarea ca A. Marino să accepte să fie membru în comisia de susținere a tezei de doctorat.

1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-35.

437. **Neumann, Victor**. [scrisoare olografă]. Praga, 12 aprilie 1997. Solicită "Biografia ideii de literatură", date despre activitatea sa de cercetare.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-64.

438. **Guțanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 14 aprilie 1997. Informează că nu a găsit colecția ziarului "Națiunea" în fondurile Bibliotecii.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236-32.

439. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 15 aprilie 1997. Solicită cărți de A. Marino, precizând că acestea ar putea fi trimise prin George Păun.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-18.

440. **Spiridon, Monica**. [carte poştală olografă]. Bucureşti, 18 aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236-27.

441. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 19 aprilie 1997. Mulțumeşte pentru răspunsul onest; oferă, la solicitarea lui A. Marino mai multe date legate de traducerea în maghiară a operei lui Mircea Eliade; informează că a fost o confuzie ştirea privind apariția unei traduceri a cărții lui A. Marino despre Mircea Eliade în maghiară, confuzie alimentată de apariția fotografiei lui A. Marino pe supracoperta unei traduceri din Eliade, această fotografie fiind pusă de traducător drept chipul lui Mircea Eliade.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-29.

442. **Universitatea "Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca; Fundația Culturală Memoria**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 19 aprilie 1997. Invită la medalionul comemorativ "Nicolae Mărgineanu".
1 f. : 13,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-33.

443. **Şerban, Geo**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 20 aprilie 1997. Trimite o tăietură din ziar cu referire la A. Marino; arată că în manuscrisul volumului "Scrisori primite de Tudor Vianu", la care expeditorul face adnotări, a găsit două scrisori trimise din Lăteşti de Adrian Marino lui Tudor Vianu; solicită informații detaliate despre întreaga corespondență dintre A. Marino şi Tudor Vianu.
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Fond Marino 236-24.

444. **Redacția revistei "Stânga"**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 23 aprilie 1997. Invită la lansarea revistei de atitudine politică şi cultură civică "Stânga", editată de Fundația "Speranța" 2000.
1 f. : 14x20; în lb. română.
Fond Marino 236-28.

445. **Vultur, Smaranda; Vultur, Ioan**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 23 aprilie 1997. Urări de Paşti; trimite o carte recent apărută, "a țăranilor deportați".
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Fond Marino 236-99.

446. **Oanță, Mircea I.** [carte poştală dactilo]. Cluj-Napoca, 26 aprilie 1997. Urări de Paşti.
1 f. : 14x20,5; în lb. română.
Fond Marino 236-91.

447. **Dumitrescu, Constantin**. [scrisoare olografă]. München, 28 aprilie 1997. Mulțumeşte că Marino a scris despre cartea sa, "Cetatea totală" în presa din țară; mențiuni despre regele Mihai, Nicolae Iorga, Iuliu Maniu şi Nae Ionescu.
4 f. : 29x22, 22x15; în lb. română.
Fond Marino 237-57/ 58/ 59/ 60.

448. **Şerban, Geo**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 1 mai 1997. Mulțumiri pentru explicațiile date în marginea corespondenței cu T. Vianu; solicită permisiunea de a utiliza, în aparatul de note, fragmente din scrisoarea primită de la A. Marino; este de părere că ar fi nemaipomenit să apară de pe undeva acel "memoriu" al profesorului, care va fi contribuit să scape mai devreme din domiciliul obligatoriu şi intenția de a-i vorbi în acest sens lui Al. Condeescu, directorul Muzeului Literaturii, care a mai obținut de la SRI documente de arhivă; mulțumeşte pentru vol. IV al "Biografiei"; promisiunea că, în vederea întâlnirii apropiate va încerca să obțină copii xerox după scrisorile către Vianu; alte detalii

legate de volumul alcătuit de Vlad Alexandrescu pe tema corespondenței lui T. Vianu.
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Fond Marino 236-23.

449. **Manea, Norman**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 9 mai 1997. Confirmă primirea unui material; îşi exprimă decepția pricinuită de o "bizară" întâlnire organizată la Cluj, la care a participat şi A. Marino.
1 f. : 16x23; în lb. română.
Semnatură indescifrabilă; notă marginală: "Norman Manea"; pe verso: Paul Klee, "Föhn Wind: in Marc's Garden".
Fond Marino 237-63.

450. **Cistelecan, Alexandru**. [scrisoare dactilo]. Tîrgu Mureş, 12 mai 1997. Mulțumeşte pentru rândurile trimise şi pentru impresiile lăsate de micul comentariu al expeditorului; regretă că nu a repetat o idee a lui Crăciun, pe care o împărtăşea, că la noi instituțiile reale sunt mai degrabă aceste personalități plurivalente decît propriu-zis cele cu sediu, personal, etc.
1 f. : 22,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-25.

451. **Petreu, Marta**, Fundația Culturală Apostrof. Revista Apostrof. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 14 mai 1997. Chestionar cu întrebarea: "Credeți oare că scriitorul/artistul trebuie să mănînce de trei ori pe zi? Sau, dimpotrivă, scriitorul/artistul trebuie să rămînă *Un artist al foamei*?...".
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-12.

452. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 20 mai 1997. Mulțumiri pentru bibliografia lui Guilén şi referire la personalitatea acestuia.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-19.

453. **Şerban, Geo**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 22 mai 1997. Mulțumeşte pentru exemplarul cărții lui Mircea Carp; arată că i-a sugerat lui Al. Condeescu să dedice un caiet special din "Manuscriptum" lui Tudor Vianu, la sărbătorirea centenarului naşterii sale; în vederea acestui proiect îi cere lui A. Marino o contribuție personală, eventual în seria de mărturii de la cei care l-au cunoscut, dar şi în alte direcții, cum ar fi de exemplu sistemul estetic al lui Vianu.

1 f. : 21x29,8; în lb. română.
Fond Marino 236-10.

454. **Hrib, Bogdan**, Agenția de publicitate Tritonic Media SRL. [scrisoare dactilo]. București, 23 mai 1997. Trimite volumul de poezie "Privirea prin fantă" de Mihai Panait; comunică intenția de a extinde activitatea firmei din domeniul cărții tehnice spre beletristică şi de a decerna două premii pentru literatură, constând în publicarea laureaților în regia Editurii Tritonic.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-13.

455. **Vasiliu, Iolanda**, Centrul Cultural Francez din Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, 23 mai 1997. Cu referire la publicarea unui interviu pe care A. Marino l-a acordat Iolandei Vasiliu.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-11.

456. **[Crăciun, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Braşov, 28 mai 1997. Trimite o carte (probabil "Introducere în teoria literaturii" - expeditorul o numeşte "Introducerea" mea); îşi mărturiseşte neliniştea în aşteptarea "verdictului" lui A. Marino asupra acestei cărți, pe care autorul ei o consideră "grăbită", publicată la insistențele editorului cărții, Al. Muşina, dar utilă din punct de vedere didactic; temerea că l-a citat pe A. Marino mai puțin decât trebuia; mulțumeşte pentru aprecierile şi observațiile în legătură cu un articol din "Vatra" despre "modelul" Marino şi pentru numărul din "Contrapunct"; aprecieri superlative pentru luciditatea, consecvența şi energia lui A. Marino, în urma lecturii însemnărilor acestuia din carnetul personal; aminteşte de Vasile Gagea, singurul care îl mai sună de la Cluj, şi de afirmația repetată a acestuia că singurul dintre "bătrânii" cu care poate comunica este A. Marino.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-17.

457. **Spiridon, Monica**. [carte poştală olografă]. Berkeley, SUA, 30 mai 1997. Transmite gânduri de bine şi urări de sănătate.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Fond Marino 236-21.

458. **Dumitrescu, Constantin**. [scrisoare olografă]. München, 1 iunie 1997. Mulțumiri pentru o scrisoare primită, comentarii despre cartea sa, "Ceauşescu, şef de

Dumnezăi".
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-56.

459. **Vasiliu, Iolanda**, Centrul Cultural Francez din Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, 2 iunie 1997. Cu referire la publicarea în "Luteția" şi "Dacia literară" a interviului pe care A. Marino l-a acordat Iolandei Vasiliu.
1 f. : 29,5x22,5; în lb. română.
Fond Marino 236-19.

460. **Carnac, Pierre**. [scrisoare olografă]. Moulicent, [Franța], 5 iunie 1997. Mulțumiri pentru informațiile primite; trimite prezentarea şi sumarul unei cărți proprii şi câte un exemplar din două lucrări ale sale; îşi exprimă adeziunea cu poziția critică a lui A. Marino față de Mircea Eliade, adăugând că A. Marino nu este singurul adânc deziluzionat de acesta.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Dosarul 237 cuprinde şi un material intitulat "Qui étiez - vous, Mircea Eliade?" scris de Pierre Carnac (pe numele adevărat Doru Todericiu).
Fond Marino 237-40/41.

461. **Rațiu, Ioan**. [invitație olografă]. Bucureşti, 8 iunie 1997. Cu ocazia unei recepții dată de Ioan Rațiu la împlinirea vârstei de 80 de ani.
1 f. : 10,5x15,5; în lb. română.
Fond Marino 236-15.

462. [carte poştală olografă]. [Lübeck], 9 iunie 1997. Mulțumiri pentru revista "Contrapunct"; il roagă pe A. Marino să-i transmită salutări lui Mihai Şora (prietenul din copilărie) cu rugămintea de a-i scrie.
1 f. : 11x16; în lb. română.
Semnătură indescifrabilă; pe verso: imagini din Saarlouis, Saarland.
Fond Marino 237-62.

463. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 10 iunie 1997. Mulțumeşte pentru scurta vizită şi pentru dialogul oferit cu ocazia trecerii expeditorului prin Cluj.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236-20.

464. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 21 iunie 1997. Confirmă primirea unei text; detalii despre unele proiecte proprii.

1 f. : 15x22; în lb. română.
Fond Marino 237-15.

465. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 23 iunie 1997. Mulţumeşte pentru carte şi pentru bibliografie; arată că la reîntoarcerea în ţară, peste ocean, a discutat cu Virgil Nemoianu despre proiectata întrunire de la Timişoara, de înfiinţare a Asociaţiei Române de Literatură Comparată, al cărei preşedinte de onoare speră că va accepta să fie A. Marino; arată că în luna august va merge la Congresul ICLA de la Leiden; roagă să fie anunţat Ştefan Borbély să ia legătura telefonic cu expeditoarea.
1 f. : 28x21,5; în lb. română.
Fond Marino 236-9.

466. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 24 iunie 1997. Confirmă primirea cărţii "Revenirea în Europa"; relatări despre cursul de vară de la Universitatea Tarragona, "Tendinţe actuale în studiul literaturii".
1 f. : 29x22; în lb. română.
Anexat programul cursului trimis în acelaşi plic cu scrisoarea.
Fond Marino 237-11.

467. **Oprescu, Dan**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 26 iunie 1997. Mulţumeşte pentru scrisoarea trimisă de A. Marino şi pentru "neaşteptata" cronică din "Cotidianul" cu referire la cartea "Filosofia avortului", publicată de Dan Oprescu în 1997.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Antet: Soros Foundation for an Open Society - România; notă marginală: "Dan Oprescu" lângă semnătura indescifrabilă.
Fond Marino 236-7.

468. **Academia de Arte Vizuale "Ion Andreescu"; Centrul de Afaceri Transilvania**. [invitaţie dactilo]. Cluj-Napoca, 28 iunie 1997. Invitaţie la a X-a ediţie a Festivalului "Transilvania Fashion" şi Gala "Colocviului naţional de design vestimentar", desfăşurat în Sala Teatrului Naţional din Cluj; în pauză - lansarea cărţii "Dans pe sârmă" - vol. II de Miko Ervin; se menţionează că prezentarea cărţii va fi făcută de poetul Virgil Bulat, directorul Editurii Dacia şi de actorul Florin Piersic.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-8.

469. **Carp, Gabriela; Carp, Mircea**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 30 iunie 1997. Trimit material pentru o lansare de carte, o carte pentru Pompiliu Teodor şi ceva

material de la Congresul al XXII-lea al Academiei Româno-Americane.
1 f. : 25x18; în lb. română.
Fond Marino 237-39.

470. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare olografă]. Tarragona, Spania, 1 iulie 1997. Confirmă primirea unei cărți.
1 f. : 15x22; în lb. română.
Fond Marino 237-14.

471. **Unites States Embassy**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 3 iulie 1997. Invitație la recepția, ocazionată de celebrarea a 221 ani de la constituirea USA.
1 f. : 11x21; în lb. engleză.
Dosarul 237 conține și plicul corespunzător acestei invitații.
Fond Marino 237- 51/52.

472. **Vasiliu, Iolanda**, Centrul Cultural Francez din Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, 5 iulie 1997. Trimite ultimul număr din "Convorbiri literare", în care Sanda Stolojan, în jurnalul său din exilul parizian, se referă la A. Marino ca la un reper moral; trimite ultima variantă a interviului acordat de A. Marino.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-5.

473. **Babeți, Adriana**. [carte poştală olografă]. Timişoara, 9 iulie 1997. Mulțumiri anticipate; bucuria viitoarei revederi în toamnă la Timişoara.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Fond Marino 236-6.

474. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 12 iulie 1997. Mulțumeşte pentru bibliografia care va trebui adăugată la revizia finală a articolului de Dicționar și anunță că Mircea Martin i-a solicitat versiunea românească a textului despre Marino, pentru "Euresis"; afirmă că toată lumea se aşteaptă ca, la simpozionul asociației autohtone de comparatistică, A. Marino să facă publice, de la tribuna adunării de constituire, principiile sale de studiu, deci nimeni nu va fi împotrivă; detalii legate de aşteptata participare a lui A. Marino la acest simpozion din octombrie, de la Timişoara.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-4.

475. **Boyer, Bernard**. [invitație dactilo]. Bucureşti, 14 iulie 1997. Invitație la recepția dedicată Zilei Naționale a Franței.

1 f. : 11x15; în lb. franceză.
Fond Marino 237- 50.

476. **Royet, Matthieu**, Centrul Cultural Francez din Cluj. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 14 iulie 1997. Invitație cu ocazia celebrării Zilei Naționale a Franței.
1 f. : 10x21; în lb. franceză.
Fond Marino 237 - 53.

477. **Babeți, Adriana**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 15 iulie 1997. Mulțumeşte pentru răspunsul la anchetă şi pentru scrisoare; afirmă că romanul "Femeia în roşu" a fost, pentru autorii lui, un "simplu amuzament postmodern. O joacă"; face referire la un episod din închisoare despre care ar dori să-i vorbească lui A. Marino; detalii despre noile apariții ale editurii Polirom, la care a colaborat; solicită câteva referințe despre autorii şi conținutul revistei "Colloquia" de la Cluj şi despre Institutul de Studii Central Europene; se referă la Simpozionul de constituire a Asociației Române de Literatură comparată, din 24-25 oct. de la Timişoara, al cărui preşedinte de onoare va fi nominalizat A. Marino.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236-2.

478. **Petreu, Marta**, Fundația Culturală Apostrof. Editura "Biblioteca Apostrof". [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 15 iulie 1997. Întreabă dacă A. Marino ar putea scrie un text despre un volum al lui A. Marga (probabil Universitatea în tranziție, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1996).
1 f. : 11x15; în lb. română.
Fond Marino 236-3.

479. **Babeți, Adriana**. [scrisoare olografă]. [S.l.], august 1997. Mulțumiri pentru coletul primit, aprecieri depre Marino şi cărțile sale, prezintă unele proiecte proprii, legate în special de grupul de studiu de la Timişoara, pe care speră să îl poată transforma într-un Institut de cercetare.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Notă marginală: "primită 6 august 97".
Fond Marino 236/II- 7.

480. **Popa, Constantin M.** [scrisoare olografă]. [S.l.], august 1997. Trimite un text.

1 f. : 21x15; în lb. română.
Notă marginală: "primită 20 aug. 97".
Fond Marino 236/II- 12.

481. **Vasiliu, Iolanda**, Centrul Cultural Francez din Iaşi. [scrisoare olografă]. Iaşi, 4 august 1997. Cu referire la un interviu acordat de A. Marino în vederea publicării în "Dacia Literară" şi opinii despre Noica.
1 f. : 30X21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 4.

482. **Bilțu, Pamfil**. [scrisoare olografă]. Baia Mare, 6 august 1997. Trimite volumul "Sculați, sculați boieri mari", de Pamfil Bilțu şi Gheorghe Gh. Pop.
1 f. : 19x15; în lb. română.
În dosarul cuprinzând corespondența se păstrează şi pagina de titlu a volumului, cu dedicația lui Pamfil Bilțiu.
Fond Marino 236/II- 6.

483. **Ghica, Doina; Ghica, Marius**. [carte poştală olografă]. Neptun, 7 august 1997. Urări de la Neptun.
1 f. : 12x17; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 8.

484. **Izbăşescu, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Oneşti, 8 august 1997. Trimite "Sburătorul" şi volumul "Melodrama realului" de Gheorghe Izbăşescu.
2 f. : 21x15; în lb. română.
Este anexată o pagină cu dedicația autorului din volumul "Melodrama realului", de Gheorghe Izbăşescu.
Fond Marino 236/II- 9.

485. **Volovici, Leon**. [scrisoare olografă]. [S.l.], 8 august 1997. Mulțumiri pentru pagina din "Luceafărul"; mențiuni despre vizita lui Matei Călinescu în România; salută ideea lui Marino de a scrie o carte despre spiritul critic.
1 f. : 25x18; în lb. română.
Fond Marino 237-38.

486. **Neumann, Victor**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 15 august 1997. Mulțumiri pentru scrisoare, invitație la Timişoara.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 10.

487. **Babeți, Adriana**. [scrisoare olografă]. Timişoara, 16 august 1997. Răspuns şi mulțumiri pentru scrisoare, aprecieri despre critica literară, insistă ca A. Marino să participe la reuniunea comparatiştilor de la Timişoara; veşti despre propria

muncă literară şi didactică.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 11.

488. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 18 august 1997. Confirmă primirea cărții "Politică şi cultură"; urări pentru ziua de naştere; solicită copia unei scrisori trimisă de Al. Ciorănescu lui A. Marino.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-10.

489. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 26 august 1997. Relatare despre Congresul "AILC" de la Leiden din Olanda, invitație la Timişoara pentru inființarea "Asociației de comparatistică".
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 13.

490. **Petreu, Marta**. [scrisoare olografă]. Cluj-Napoca, 1 septembrie 1997. Mulțumiri pentru o cronică scrisă de A. Marino.
1 f. : 11x17; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 14.

491. **Popa, Constantin M.** [scrisoare olografă]. [Craiova], 3 septembrie 1997. Urări de sănătate.
1 f. : 11x15; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 15.

492. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 3 septembrie 1997. Confirmă primirea cărții "Momentul adevărului"; solicită o sugestie cu privire la alegerea unei cărți pe care să o traducă pentru o editură spaniolă.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-9.

493. **Tyler, Sean**, International Biografical Centre Cambridge. [scrisoare dactilo]. Cambridge, 5 septembrie 1997. Invitație adresată lui A. Marino de a trimite datele sale biografice necesare includerii în "International Who's Who of Intellectuals"; în acelaşi scop solicită şi alte nume de personalități.
1 f. : 29x22; în lb. engleză.
Este păstrată în arhivă şi broşura ce include talonul de comandă pentru această publicație.
Fond Marino 237- 85.

494. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 8 septembrie 1997. Reluarea invitației de a participa la inființarea "Asociației de comparatistică" de la Timişoara.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 16.

495. **Perry, Thomas A.**, Texas A&M University. [scrisoare dactilo]. Commerce, SUA, 11 septembrie 1997. Mulțumiri pentru textul apărut în "Curierul românesc".
1 f. : 29x22; în lb. engleză.
Se păstrează în dosar şi copia xerox a acestui text despre Thomas A. Perry, cu referire la volumul "From These roots & Other poems".
Fond Marino 237-35.

496. **Behring, Eva; Behring, Willi**. [scrisoare olografă]. Leipzig, 17 septembrie 1997. Veşti despre starea sănătății expeditoarei după o operație dificilă; proiecte privind cartea despre exilul românesc.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-32.

497. **Smarandache, Florentin**. [carte poştală olografă]. New Mexico, 17 septembrie 1997. Comunică noua adresă.
1 f. : 9x14; în lb. română.
Fond Marino 237- 88.

498. **Romero, Lopez Dolores**. [scrisoare dactilo]. Salamanca, Spania, 19 septembrie 1997. Textul tradus a lui Marino, "Repenser la literaturé compareé" va fi publicat în revista "Orientation en literatura comparada"; expeditorul întreabă ce instituție trebuie menționată în dreptul numelui lui A. Marino.
1 f. : 29x22; în lb. engleză.
Fond Marino 237-33.

499. **[Miron, Paul**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 22 septembrie 1997. Insistă ca A. Marino să participe la reuniunea de la Timişoara prilejuită de constituirea Asociației de comparatistică.
1 f. : 30x21; în lb. română.
semnătură indescifrabilă.
Fond Marino 236/II- 18.

500. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 25 septembrie 1997. Regrete ca Marino nu va participa la inființarea "Asociației de comparatistică" de la

Timişoara, salutări de la profesorul Marc-Mathieu Münch de la Universitatea din Metz.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 19.

501. **Popa, Constantin M.** [scrisoare olografă]. Craiova, 29 septembrie 1997. Rugămintea ca A. Marino să dea Martei Petreu două exemplare din volumul său, "Mihai Sadoveanu: Morfologia Ceremonialului".
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 20.

502. **Panța, Iustin**, Revista "Euphorion". [scrisoare dactilo]. Sibiu, octombrie 1997. Trimite un chestionar cu tema "Vinovăție şi pedeapsă", pentru următorul număr al revistei "Euphorion".
1 f. : 21x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236/II- 22.

503. **Pica, Ioan Victor**. [scrisoare olografă]. Braşov, 6 octombrie 1997. Trimite o carte; îşi prezintă proiectele de publicare a manuscriselor proprii.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 21.

504. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. Tarragona, Spania, 6 octombrie 1997. Confirmă primirea unei cărți a lui Bujor Nedelcovici, dă date despre o scrisoare a lui Ciorănescu.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-8.

505. **Carp, Gabriela; Carp, Mircea**. [carte poştală olografă]. Londra, 20 octombrie 1997. Salutări din Londra.
1 f. : 12x17; în lb. română.
Pe verso: imagini din Londra.
Fond Marino 237-20.

506. **Münch, Marc-Mathieu**. [scrisoare dactilo]. Metz, Franța, 22 octombrie 1997. Relatări despre Congresul AILC de la Leiden.
1 f. : 15x22; în lb. franceză.
Fond Marino 237-29.

507. **Catanoy, Nicholas**. [scrisoare dactilo]. Bad Wildungen, Germania, 24 octombrie 1997. Opinii despre târgurile de carte din Cluj şi Frankfurt şi despre un "viraj spre «stânga» al multor edituri".
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-30.

508. **Behring, Eva; Behring, Willi**. [scrisoare olografă]. Berlin, 25 octombrie 1997. Răspuns la scrisoarea lui A. Marino; solicită copii după lucrările lui A. Marino despre autori români din exil.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-31.

509. **Mudure, Mihaela**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, noiembrie 1997. Întâlnirea anuală a Societății Române de Studii privind Secolul al XVIII-lea.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 33.

510. **Vighi, Daniel**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], noiembrie 1997. Răspuns în urma analizei lui A. Marino la cartea expeditorului premiată de ASPRO; reflecții despre literatura română postdecembristă; ideea că viața este deasupra artei şi că valoarea artistică nu scuză abdicările morale ale scriitorilor.
2 f. : 30x21,5; în lb. română.
Notă marginală: "primită 15 noiembrie 97".
Fond Marino 236/II- 31/32.

511. **Ghica, Marius**. [scrisoare dactilo]. Craiova, 2 noiembrie 1997. Mulțumiri pentru ultimul volum din "Biografia ideii de literatură".
1 f. : 10x16; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 25.

512. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 2 noiembrie 1997. Arată că la înființarea "Asociației de literatură comparată din Romania", A. Marino a fost ales preşedinte de onoare şi mesajul lui a fost transmis de expeditoare.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 24.

513. **Florian, Milan Alexandru**. [invitație dactilo]. Cluj-Napoca, 3 noiembrie 1997. Invitație la deschiderea expoziției pictorului Milan Florian de la Galeria de Artă din Piața Unirii, Cluj.
1 f. : 10x21; în lb. română.

Este reprodus un tablou de Milan Florian.
Manuscrise Fond Marino 236/II- 26.

514. **Guțanu, Laura**. [scrisoare olografă]. Iaşi, 4 noiembrie 1997. Arată că exemplarele din "Biografia ideii de literatură" s-au epuizat rapid; mulțumeşte pentru menționarea revistei "Biblos" în această lucrare.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 27.

515. **Diaconu, Marin**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 7 noiembrie 1997. Solicită un text in vederea editării unui volum dedicat esteticii şi esteticienilor şi un altul pentru volumul omagial dedicat profesorului Ion Ianoşi la 70 de ani.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 28.

516. **Universitatea "Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca; Centrul Cultural Francez Cluj-Napoca**. [invitație dactilo]. Bucureşti, 7 noiembrie 1997. Invitație la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa, lui Bernard Boyer, Ambasadorul Franței în România.
1 f. : 30x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 29.

517. **Fundația Culturală First**. [invitație dactilo]. Timişoara, 10 noiembrie 1997. Invitație la lansarea cărții "Identități multiple în Europa. Interculturalitatea Banatului", de Victor Neumann.
1 f. : 15x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 17.

518. **Munteanu, Cornel**. [scrisoare olografă]. Budapesta, 14 noiembrie 1997. Invitație la susținerea tezei de doctorat, solicită opinia lui Marino despre teză.
1 f. : 21x15; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 30.

519. **Behring, Eva; Behring, Willi**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 15 noiembrie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 12x16; în lb. română.
Pe verso: Charlottenburger Schloss.
Fond Marino 237-3.

520. **Voicu, F. Lilica**. [scrisoare dactilo]. [S.l.], 23 noiembrie 1997. Solicită texte şi cărţi din opera lui Marino, pentru o lucrare proprie.
1 f. : 29x22; în lb. română.
Fond Marino 237-7.

521. **Catanoy, Marie-Claude; Catanoy, Nicholas**. [carte poştală olografă]. [S.l.], 26 noiembrie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 20x20; în lb. română.
Fond Marino 237-2.

522. **Anghelescu, Mircea**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 30 noiembrie 1997. Trimite cărţi ale Editurii FCR.
1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 35.

523. **Behring, Eva; Behring, Willi**. [carte poştală olografă]. Berlin, decembrie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Pe verso: Berlin, "Alte Dortkirche Schöneberg".
Fond Marino 237-4.

524. **Caragiani, Gheorghe; Caragiani, Gabriella**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 16x23; în lb. română.
Fond Marino 237-1.

525. **Codruţ, Mariana**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 11x14,5; în lb. română.
Fond Marino 236/II-42.

526. **Goga, Ivonne; Goga, Mircea; Goga, Ştefan Octavian; Goga, Pierre**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 13x16,5; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236/II-48.

527. **Hamzea, Adrian**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 11x14,5; în lb. română.
Fond Marino 236/II-43.

528. **Lupescu, Silviu**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 32x20; în lb. română.
pe verso: tabloul "Iarna" de Costel Bogatu.
Fond Marino 236/II-47.

529. **Mihăilă, Ruxandra**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Fond Marino 236/II-44.

530. **Păun, Nicolae**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 15x10,5; în lb. română.
Fond Marino 236/II-45.

531. **Redacția revistei "Vatra"**. [carte poştală dactilo]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 15x10,5; în lb. română.
Conține versuri intitulate "Colind" de Ion Mureşan; pe verso: "Madre di Dio Znamenie" (sau "Atenția interioară") de Marko Ivan Rupnik.
Fond Marino 236/II-46.

532. **Tronea, Mădălina**. [carte poştală olografă]. [S.l.], decembrie 1997. Urări de An Nou; trimite revista liceului, în care este publicat şi interviul acordat de A. Marino expeditoarei.
1 f. : 10,5x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236/II-49.

533. **Țepelea, Ioan**, Societatea Oamenilor de Ştiință şi a Scriitorilor din Bihor. [scrisoare olografă]. Oradea, decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 10x15; în lb. română.
Datare aproximativă.
Fond Marino 236/II-50.

534. **Untu Dumitrescu, Anca**, Institutul European Iaşi. [scrisoare dactilo]. Iaşi, decembrie 1997. Urări de An Nou.
2 f. : 10x20; în lb. română.
Fond Marino 236/II-51.

535. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 1 decembrie 1997. Informații legate de "CREL" ("Cahiers roumains d'études littéraires") şi de prezentarea lui A. Marino în Dicționarul în pregătire.

1 f. : 29,5x21; în lb. română.
Fond Marino 236/II- 36.

536. **Şerban, Geo**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 11 decembrie 1997. Informează că scrisorile către Tudor Vianu fac parte din volumul III de "Scrisori către ..." care va apărea cu mult înainte de "Manuscriptum".
1 f. : 21x29,5; în lb. română.
Fond Marino 236/II-37.

537. **Spiridon, Monica**. [scrisoare olografă]. Bucureşti, 12 decembrie 1997. Urări de Crăciun şi An Nou.
1 f. : 12x15,5; în lb. română.
Fond Marino 236/II-38.

538. **Bagdasar, Radu**. [carte poştală olografă]. Paris, 18 decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 18x23; în lb. română.
Fond Marino 237- 89.

539. **[Crăciun, Gheorghe**. [scrisoare olografă]. Braşov, 20 decembrie 1997. Aprecieri pentru interviul cu A. Marino apărut în revista "Interval", nr. 2 din 1997; urări de bine pentru Noul An; mulțumiri pentru atenția acordată de A. Marino lucrării expeditorului, "Introducere în teoria literaturii".
1 f. : 29,5x20; în lb. română.
Fond Marino 236/II-39.

540. **Singer, Cristina; Singer, Sorin; Singer, Maria**. [carte poştală olografă]. Craiova, 23 decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 18,5x24; în lb. română.
Fond Marino 236/II-40.

541. **Munteanu, Cornel**. [carte poştală olografă]. Baia Mare, 24 decembrie 1997. Urări de An Nou.
1 f. : 15,5x21,5; în lb. română.
Fond Marino 236/II-41.

INDICE DE NUME
Persoane şi instituții emitente

CUPRINS